

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának
tudományos folyóirata

12. évfolyam 2. szám • 2019

Hadtudományi Szemle

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának tudományos folyóirata

HU ISSN 2060-0437

A szerkesztőbizottság elnöke

Dr. Jobbágy Zoltán ezredes

A szerkesztőbizottság tagjai

Dr. Szelei Ildikó alezredes

Dr. Forgács Balázs őrnagy

Dr. Hausner Gábor alezredes

Dr. Hettyey András

Kállai-Nyári Éva

Dr. Molnár Anna

Dr. Ujházy László alezredes

Dr. Ujházi Lóránd

Dr. Miroslav Kelemen ny. dandártábornok (Szlovákia)

Dr. Pavel Bučka (Szlovákia)

Dr. Pavel Nečas ezredes (Szlovákia)

Főszerkesztő

Dr. Szelei Ildikó alezredes

Szerkesztőség

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar,

Hadtudományi Szemle

1101 Budapest, Hungária krt. 9–11.

Levelezési cím: 1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail: hadtudomanyiszemle@uni-nke.hu

Kiadó

Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó

www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu

1083 Budapest, Ludovika tér 2.

kiado@uni-nke.hu

A kiadásért felel: Petró Ildikó ügyvezető

Olvasószerkesztők: Balla Nóra, Gergely Zsuzsanna, Resofszi Ágnes

Nyomdai kivitelezés: Nordex Nonprofit Kft.

Tartalom

HADMŰVÉSZEZET

Bruncsák Anikó: A katonai erő szerepe a kasmíri földrengést követő válságkezelésben (2005)	5
Hausner Gábor: Perjés Géza a katonai vezetők kiképzéséről és a hadtörténet-oktatás szerepéről.	21
Kováts Levente Sándor: Clausewitz-i eszközök az afganisztáni hosszú háborúban.	35

BIZTONSÁGPOLITIKA

Fischl Vilmos: The Opportunities of Hungary for Dialogue with North Africa and the Middle East, with Particular Regard to the Persecuted Christians.	49
Varga Márton: A tuaregek – lázadástól a polgárháborúig	63

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

Sztankai Krisztián: Amerikai antropológusok Afganisztánban	79
--	----

ÁLTALÁNOS

Hornják Beatrix: Implementation of a Behavioural Medicine Program in the Hungarian Defence Forces: The Williams LifeSkills Experience II	97
László Erika: Az építési-bontási hulladékok kezelése és szabályzásának aktuális kérdései a védelmi szférában	111
Négyesi Imre – Győző-Molnár Árpád: Katasztrófavédelmi sugárfelderítő egység mobil vezetési pontként történő alkalmazása.	129
Párkányi Csongor: Egyház és hírszerzés	139
Sári Szabolcs: Kulcskompetenciák, pályakezdő tisztek	149
Szendy Viktória Anna: Az önkormányzati tűzoltóságok helye és szerepe a katasztrófavédelem rendszerében	159

Bruncsak Anikó¹

A katonai erő szerepe a kasmíri földrengést követő válságkezelésben (2005)

The Role of the Military in Crisis Management: Kashmir Earthquake (2005)

Absztrakt

A 2005-ös kasmíri földrengés percek alatt tízezrek életét oltotta ki és százezreket tett otthontalanná a Pakisztáni Iszlám Köztársaságban. Igen hamar nyilvánvalóvá vált, hogy bizonyos képességek – például légi szállítás vagy gyorstelepítésű kórházak – híján a civil struktúrák önmagukban nem lesznek elegendőek a hatékony válságkezeléshez. A hazai és nemzetközi katonai erők együttesen biztosítani tudták a hiányzó képességeket, így már a kezdetektől a művelet megkerülhetetlen résztvevőivé váltak. A pakisztáni hadsereg szárazföldi erői és az egyes nemzetek felajánlásai mellett a NATO is fontos szerepet vállalt a kasmíri válságkezelésben. A Szövetség logisztikai rendszerével, segélyszállítmányaival és speciális berendezéseivel kivette részét a humanitárius segítségnyújtásból. A segélyek eljuttatásán túl a NATO részt vett az egészségügyi ellátásban, az utak megtisztításában, valamint iskolák és óvóhelyek építésében is – ez utóbbi a közelgő fagyok miatt volt különösen fontos.

Kulcsszavak: NATO, válságkezelés, légi híd, földrengés, szárazföldi erők

Abstract

Tens of thousands of people died and hundreds of thousands of people lost their homes after the devastating earthquake in 2005 in Pakistan-administered Kashmir. It soon became obvious that without certain capabilities, such as airlift or field hospitals, civilian

¹ Nemzeti Közszerológiai Egyetem, MSc, National University of Public Service, MSc, e-mail: aniko.bruncsak@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6230-522X

authorities alone were not able to effectively manage the crisis. The Pakistan Army and foreign military forces together provided the missing capabilities, thus becoming essential elements of the operation. In addition to the contributions of the Pakistan Army and the bilateral offers of the nations, NATO played an important role in the operation. The Alliance took part in the humanitarian aid by offering logistics, relief supplies and special equipment. Besides the airlift capabilities, NATO participated in medical care, cleaning the roads, building schools and shelters – the latter was especially important as winter season was drawing near.

Keywords: NATO, crisis management, airlift, earthquake, army

Bevezetés

A 2005-ös kasmíri földrengést követő válságreagáló művelet katonai vonatkozásairól számos nemzetközi szakfolyóiratban és monográfiában jelentek meg esettanulmányok. Mivel részletesebb magyar nyelvű írás ez idáig nem született a témában, közel másfél évtized távlatából is érdemesnek tartjuk a művelet hazai bemutatását. Ennek oka az, hogy a 2000-es évek más súlyos természeti katasztrófái – a délkelet-ázsiai szökőár vagy a New Orleans-i Katrina hurrikán – nyomán megvalósuló műveletek mellett a pakisztáni eset kitűnő példája az összehangolt válságkezelésnek, valamint a hazai hatóságok és a nemzetközi szereplők közötti rendszerszintű együttműködésnek. Ahogyan a külföldi, úgy a magyar hadtudományi kutatásokban sem előzmények nélkül való téma a katasztrófák elleni védekezés. Mindezen belül is fontos célkitűzés a nemzetközi együttműködés vizsgálata;² tanulmányom pontosan ezt a célt szolgálja.

A többszereplős műveletben, amely jellemzően az Egyesült Nemzetek Szervezete (a továbbiakban: ENSZ) humanitárius irányvonala mentén valósult meg, jelentős feladat hárult mind a hazai – pakisztáni –, mind pedig a külföldi katonai erőkre. Ez hatványozottan igaz a művelet első, kutatás-mentési szakaszára, amelynek során az idő kritikus tényezőnek számított. Ebben a kulcsfontosságú szakaszban kapcsolódott be a válságkezelésbe az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (a továbbiakban: NATO, Szövetség) is. Mialatt az egyes államoknak lehetőségük nyílt bilaterális alapon támogatni a katasztrófa sújtotta Pakisztánt, addig a NATO-ra összetettebb feladat hárult: komoly szerepet vállalt az ENSZ által javasolt, 2005-ben még teljességgel újszerű klaszteralapú koordinációban és a léghídműveletben is. A tanulmányban hangsúlyosabb figyelmet fogunk szentelni a NATO tevékenységének, azonban szó lesz a pakisztáni katonai képességekről és a bilaterális felajánlásokról is.

Ha kezdetben nehezen is született konszenzus a hozzájárulás mértékéről és feltételeiről, a Szövetség a kasmíri művelet során tanúbizonyságot tett egyre jelentősebb humanitárius szerepvállalásáról. A humanitárius segítségnyújtás a 2000-es években már a NATO válságkezelési koncepciójának lényeges eleme volt. A 2005-ös pakisztáni földrengést követő válságreagáló művelet³ emellett azért is bizonyult különlegesnek,

² Boda József et al.: Fókusz és Együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai, *Honvédségi Szemle*, 144 (2016/3) 17.

³ NATO Pakistan Earthquake Operation.

mert a NATO történetének egyik korai területen kívüli művelete volt, tehát olyan tevékenység, amely az Észak-atlanti Szerződésben meghatározott felelősségi területen kívül valósult meg. Az ezredfordulóval ugyanis megkezdődött a sokat vitatott területen kívüli műveletek beemelése a NATO eszköztárába. Az 1999-es Stratégiai Koncepció már előrevetítette a tagállamok hajlandóságát, hogy a hagyományos kollektív védelmi feladatok mellett az V. cikkelyen túlmutató válságreakáló műveleteket is végrehajtsanak.⁴ A 2004. évi Isztambuli Csúcsértekezleten újabb előrelépés történt: írásba foglalták, hogy a NATO elkötelezett értékeinek és érdekeinek megvédése iránt az euroatlanti térségben, illetve ha szükséges, azon túl is.⁵ A területen kívüli műveletek legismertebb példája természetesen nem a pakisztáni válságreakáló művelet, hanem sokkal inkább az afganisztáni stabilizációs⁶ vagy éppen a kelet-afrikai kalóztámadások elleni művelet.⁷ Ennek ellenére érdemes megvizsgálnunk az észak-pakisztáni, elszigetelt környezetben megvalósult katonai tevékenységeket is, hiszen éppen az ilyen műveletek során mutatkozik meg, hogy a katonai erők mennyire hatékonyak is tudnak lenni a nemzetközi válságkezelésben.

A földrengés közvetlen és közvetett hatásai

Amikor 2005. október 8-án a Pakisztáni Iszlám Köztársaság északi részét a Richterskála szerinti 7,6-os erősségű földrengés rázta meg, csupán néhány óra leforgása alatt egyértelművé vált, hogy jól szervezett nemzetközi összefogás nélkül a mentés komoly akadályokba ütközne.⁸ Ennek egyik oka az, hogy a katasztrófa sújtotta északi országrész földrajzi kiterjedése nem csekély, hozzávetőlegesen 30 ezer km² – ez szinte megegyezik Belgium területével.⁹ A másik problémát a terület domborzata jelentette. A földrengés epicentruma a fővárostól, Iszlámábádtól közel 100 kilométerre, északkeletre, Muzaffarabád város közelében volt, ez a térség pedig nehezen megközelíthető fekvéséről és magas hegyeiről ismert. A természeti katasztrófa súlyát mutatta, hogy bár a földrengés által leginkább érintett területek az északnyugati határtartomány és a vitatott hovatartozású kasmíri régió Pakisztán által ellenőrzött része, Azad Kasmír voltak, a földrengés még Iszlámábádban is jelentős számú áldozatot követelt.¹⁰

Az északi országrészt az indiai határ mentén a Himalája nyugati vonulata uralja, az afganisztáni határvidéket pedig a Hindukus hegylánc szeli át, így a legsúlyosabb veszteségeket szenvedett városok, Muzaffarabád, Balakot és Bag átlagosan 1000 méteres magasságban találhatók. A szárazföldi útvonalakon normál körülmények között is csak igen lassan lehet haladni, a földrengést követően pedig az utak teljességgel

⁴ Scott A. Sendmeyer: NATO Strategy and Out-of-Area Operations, 2010, 3.

⁵ Szemes Zoltán: Meglepetések nélkül. A varsói NATO csúcs értékelése, 2016, <http://biztonsagpolitika.hu/wp-content/uploads/2016/08/szenes-zoltan-meglepetesek-nelkul.pdf> (Letöltve: 2019. 02. 04.)

⁶ International Security Assistance Force.

⁷ Operation Ocean Shield.

⁸ Omar Hameed – Mujahid Sherdil (eds.): Rebuild, Revive With Dignity & Hope. *ERRA Annual Review, 2005 to 2006*, 87.

⁹ Earthquake Reconstruction and Rehabilitation Authority (ERRA), www.preventionweb.net/organizations/3586 (Letöltve: 2019. 02. 18.)

¹⁰ S. T. Maqsood – J. Schwarz: Analysis of Building Damage during the 8 October 2005 Earthquake in Pakistan, *Seismological Research Letters*, 79 (2008/2) 174.

járáhatatlanná váltak – elsősorban a földcsuszamlások következtében. Számos híd is összeomlott, ezenkívül a nagyobb városok repülőterei is használhatatlanná váltak.¹¹ A közlekedés ellehetetlenült, a térség elszigetelődött – olyannyira, hogy sokáig az áldozatok pontos számát sem lehetett megállapítani, noha már az első napon nyilvánvalóvá vált, hogy több mint tízezer ember veszítette életét, és százezrek váltak otthontalanná. Számos települést csak hetekkel a katasztrófa után értek el a mentőalakulatok. Az áldozatok száma, mint utóbb kiderült, 80 ezer fő volt; közel ugyanennyi személy szenvedett sérüléseket, és 3 millió lakos maradt fedél nélkül.¹² A szomszédos Indiából is érkeztek hírek áldozatokról (összesen 1300 fő),¹³ és az afganisztáni hatóságok szintén beszámoltak kisebb veszteségekről. Az 1935-ös kvettai földrengés óta ez volt a dél-ázsiai térség legnagyobb természeti katasztrófája, és Pakisztán fennállásának több mint 70 éves történetében a legsúlyosabb válsághelyzet is.¹⁴

A földrengés közvetlenül is rengeteg áldozatot követelt, azonban két tényező tovább növelhette a halottak számát. Mindkettő a földrengés időpontjából adódott. Miután a rengés szombati napon, helyi idő szerint 8:50 perckor következett be – és az országban a szombati nap tanítási napnak számít –, arányaiban sok gyermek vált az összedőlt iskolaépületek áldozatává. Egyes források szerint a halottak több mint fele gyermek volt.¹⁵ A katasztrófa ráadásul október elején következett be, és az eleve zord hegyvidéki éghajlat egy hónapon belül komoly fagyokat és havazást ígért – félő volt tehát, hogy a földrengés áldozatainak száma tovább nő, és egy második humanitárius katasztrófához vezet. Az ország vezetője, az 1999-ben hatalomra került Musharraf elnök tisztában volt azzal, versenyt kell futnia az idővel, hogy képes legyen megelőzni egy még súlyosabb katasztrófát.

Hazai és nemzetközi koordináció

Pakisztánban a földrengés idején csupán egyetlen hivatal volt, amely válságkezeléssel foglalkozott, és ez a Belügyminisztérium alá tartozott. Azonban a hivatal elsődleges feladata – valószínűleg az Indiával fennálló, időszakosan kiújuló konfliktusok miatt – a politikai jellegű krízisek elhárítása volt, így nem bizonyult hozzáértőnek a természeti katasztrófák kezelésében. A térség szeizmikus aktivitásáról szóló jelentések ellenére a pakisztáni civil hatóságok nem voltak felkészültek egy ilyen erős földrengésre. Az országban egyetlen segélyraktár állt rendelkezésre, amelyet eredetileg az Indus völgyét fenyegető áradások esetére tartottak fenn: innen szállították a hazai

¹¹ William J. Bowers: Leveraging Humanitarian Missions for Strategic Success, 2012, 133. https://cco.ndu.edu/Portals/96/Documents/prism/prism_2-1/Prism_131-144_Bowers.pdf (Letöltve: 2019. 02. 05.)

¹² Pakistan earthquake relief operation, 2010, www.NATO.int/cps/en/NATOHQ/topics_50070.htm (Letöltve: 2019. 02. 10.)

¹³ South Asia earthquake. Tragedy and destruction in Kashmir, 2005, www.redcross.int/EN/mag/magazine2005_3/4-9.html (Letöltve: 2019. 02. 18.)

¹⁴ Nisar Hussain Hamdani – Syed Akhter Hussain Shah: Earthquake 2005: Some Implications for Environment and Human Capital, 2005, 73. https://mpr.ub.uni-muenchen.de/9519/1/Earthquake_2005-1.pdf (Letöltve: 2019. 02. 17.)

¹⁵ Sharon Wiharta et al.: The Effectiveness of Foreign Military Assets in Natural Disaster Response, 2008, 107. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/236476AD3257088DC125741000474F20-sipri_mar2008.pdf (Letöltve: 2019. 02. 04.)

segélyeket a katasztrófa sújtotta térségbe.¹⁶ Október 10-én a kibontakozott válsághelyzet nyomán a kormány létrehozta a pakisztáni hadsereg által irányított Szövetségi Segélyezési Bizottságot (a továbbiakban: FRC),¹⁷ amelynek feladata a művelet elemeinek összehangolása és a különböző tevékenységek felügyelete volt.¹⁸ Az FRC felett többek között a nemzeti válságkezelési terv végrehajtásáért, a Stratégiai Felügyeleti Csoport (SOG)¹⁹ tevékenységéért, illetve a már említett klaszteralapú koordináció megvalósulásáért. Szintén az FRC hatáskörébe tartozott a jelentősen megnövekedett légi forgalom ellenőrzése is. A fő műveleti bázisok a Ravalpindiben található Qasim, illetve Chaklala légbázisok voltak;²⁰ ezek eredetileg a Pakisztáni Hadsereg Csapatrepülő Erőinek (AVN)²¹ struktúrájához tartoztak. Az FRC természetesen előretolt légbázisokat is létesített a katasztrófa sújtotta területeken, ezáltal lehetővé vált a súlyos károkat szenvedett települések megközelítése.²² A földrengést követő hónapokban teljesen megújult a válságkezeléssel kapcsolatos intézményrendszer Pakisztánban. Létrejött az Újjáépítési és Rehabilitációs Hatóság (ERRA),²³ valamint a Nemzeti Katasztrófavédelmi Hatóság (NDMA),²⁴ így az ország vezetése napjainkban készen áll a kasmíri földrengéshez hasonló válságok enyhítésére.²⁵

A nemzetközi közösség, különösen az ENSZ felkészült az ilyen válsághelyzetekre. Ezt bizonyítja a tény, hogy a szervezet Katasztrófa-felmérési és Koordinációs Csoportja (UNDAC)²⁶ már a földrengés másnapján, október 9-én a helyszínre érkezett.²⁷ Az ENSZ éppen két hónappal a kasmíri földrengést megelőzően a *Humanitarian Response Review* című kiadvány augusztusi számában tette közzé legújabb humanitárius segítségnyújtási koncepcióját, a klaszteralapú megközelítést.²⁸ Az új koncepció az ENSZ 2005-ös humanitárius reformjának részét képezte; tulajdonképpen egy rendszerszintű koordinációs mechanizmusról volt szó, amely a segítségnyújtás átláthatóságához és hatékonyságához hivatott hozzájárulni. Az új rendszerben minden egyes szereplő – legyen nemzetközi intézmény vagy civil szervezet – megtalálhatta helyét és szerepét. A klaszterek (feladatcsoportok) elkülönítésével a műveletben részt vevő civil és katonai szereplők egy-egy meghatározott területért, például az élelmiszerbiztonságért, az ivóvízkészletért vagy éppen a logisztikáért feleltek. A kasmíri földrengést követő válságreagáló

¹⁶ Wiharta et al. (2008): i. m. 109.

¹⁷ Federal Relief Commission.

¹⁸ Britta Weijers: NATO Disaster Relief Operations: an analysis of an underexposed field of activity of the Alliance, 2015, 69. <https://repositorio.ucp.pt/bitstream/10400.14/18819/1/Britta%20Weijers%20Dissertation-all%20chapters%20%28black%20%26%20white%29.pdf> (Letöltve: 2019. 02. 10.)

¹⁹ Strategic Oversight Group.

²⁰ Iffat Idris: Earthquake 8/10. Learning from Pakistan's Experience, 2007, 51. www.preventionweb.net/publications/view/2627 (Letöltve: 2019. 02. 15.)

²¹ Pakistan Army Aviation Corps.

²² Wiharta et al. (2008): i. m. 109.

²³ Earthquake Reconstruction and Rehabilitation Authority.

²⁴ National Disaster Management Authority.

²⁵ Olyannyira, hogy az NDMA és a pakisztáni hadsereg részt vett a 2015-ös nepáli földrengést követő műveletben is, amelynek során orvosi- és mentőcsapatokkal, teherszállító repülőgépekkel, illetve jelentős mennyiségű segélyszállítmánnyal járult hozzá a mentéshez. Earthquake in Nepal – Pakistan's Response, Relief Assistance, 2015, <https://reliefweb.int/report/nepal/earthquake-nepal-pakistans-response-relief-assistance> (Letöltve: 2019. 02. 10.)

²⁶ United Nations Disaster Assessment and Coordination.

²⁷ Wiharta et al. (2008): i. m. 110.

²⁸ Weijers (2015): i. m. 56.

művelet volt az új típusú koordináció első tényleges próbája, amelyben a nemzetközi közösség szorosan együttműködött a helyi hatóságokkal és a pakisztáni hadsereggel. A részt vevő szervezetek – így a NATO is – az adott feladatok ellátása mellett rendszeresen egyeztettek egymással a főbb prioritásokról.²⁹ A NATO, amelyhez többek között a logisztikai feladatok kerültek, más szervezetekkel ellentétben viszonylag gyorsan és problémamentesen megtalálta helyét a rendszerben. Ennek oka elsősorban az ENSZ-szel és a helyi hatóságokkal folytatott szoros együttműködésben keresendő (ugyanaz jóval nagyobb nehézséget okozott a civil szervezetek számára, amelyek közül nem egy hagyományosan problémás kapcsolatot ápolt a pakisztáni kormányzervekkel).³⁰

A klaszteralapú koordináció összességében egy olyan újszerű mechanizmussal bővítette a nemzetközi humanitárius segítségnyújtás gyakorlatát, amelyről úgy vélték, hogy potenciálisan növelni fogja a műveletek hatékonyságát. Mindazonáltal nem tagadható, hogy a rendszer, amely eredetileg a humanitárius válaszadás területén fennálló űrt hivatott betölteni, 2005 őszén még igen kiforratlan volt. A megközelítés ekkoriban még nem sokban különbözött az ENSZ korábbi szektoriális alapú segítségnyújtási mechanizmusaitól, és alkalmatlannak bizonyult az olyan feladatok ellátására, mint például a hatékony információgyűjtés és -megosztás. A részt vevő szervezetek emellett sok esetben zavarosnak találták az új rendszert, és kritikaként merült fel az is, hogy a helyi struktúrák nem tudtak érdemben bekapcsolódni a döntéshozatali folyamatba.³¹

A pakisztáni szárazföldi erők részvétele és bilaterális felajánlások

A pakisztáni szárazföldi erőkre az első pillanattól kezdve komoly felelősség hárult. Az északi tartományok civil tisztviselői nem voltak képesek érdemben reagálni a válsághelyzetre; amennyiben túl is élték a katasztrófát, megsebesültek, vagy eltűnt hozzátartozóik felkutatásán fáradoztak. A katonai erő bevetése tehát elkerülhetetlennek látszott, hiszen az volt az egyetlen olyan szervezet, amely rendelkezett a gyors és átfogó segítségnyújtáshoz szükséges képességekkel. Ráadásul a pakisztáni szárazföldi erők komoly nemzetközi tapasztalattal is bírtak: többek között részt vettek az ENSZ kongói, ruandai, somáliai, boszniai és kambodzsai misszióiban.³² Több pakisztáni katona UNDAC-kiképzésben is részesült.³³ A katonák annak ellenére álltak helyt, hogy maguk is több száz főt veszítettek a földrengésben, illetve jelentős mennyiségű segély és emberállomány mozgósításáról kellett rövid időn belül gondoskodniuk.³⁴

²⁹ Wiharta et al. (2008): i. m. 110.

³⁰ Weijers (2015): i. m. 58.

³¹ Weijers (2015): i. m. 57.

³² Pakistan: The role of the military in the Pakistan earthquake, 2006, <https://reliefweb.int/report/pakistan/pakistan-role-military-pakistan-earthquake> (Letöltve: 2019. 02. 10.)

³³ Hameed-Sherdil (2006): i. m. 87.

³⁴ Bowers (2012): i. m. 133.

Ehhez bizonyára hozzájárult az is, hogy a dél-ázsiai ország már évekkal korábban bekapcsolódott a terrorizmus elleni háborúba, amely az északi határvidéken is zajlott, így a katonák jelentős tapasztalatokkal rendelkeztek a terepet illetően.³⁵ A pakisztáni hadsereg – dacára a korrupcióról szóló híreszteléseknek – mindig is jó kapcsolatot ápolt a civil lakossággal, és a földrengést követő időszakban ez a tendencia fokozódott. A nemzetközi segítség-szervezetek munkatársai is pozitívan nyilatkoztak a hazai katonai erők kiemelkedő szerepvállalásáról. A civil-katonai együttműködés annak ellenére volt sikeres, hogy több olyan nemzetközi szervezet is akadt, amelynek – többnyire mandátuma vagy semlegességi alapelvei folytán – korábban nem volt alkalma együtt dolgozni a katonasággal.³⁶ A művelet kezdeti szakaszában a kutatás-mentés, a sérültek evakuálása és segélyek szállítása volt az elsődleges feladat, de legalább ennyire fontosnak bizonyult az utak megtisztítása és a halottak felkutatása is.³⁷ A pakisztáni szárazföldi erők feladatkörébe tartozott ezenkívül a rendőri erők támogatása és a kasmíri térségen áthaladó segélyszállítmányok és személyek biztonságának garantálása. A földrengést követő időszakban egyébként – egy-egy korai esettől eltekintve – a közbiztonság meglepően magas szintű volt, és a bevezetett óvintézkedéseknek köszönhetően a nemzetközi szervezetek munkatársai zavartalanul elláthatták feladataikat.³⁸

Azonban a katonák legnagyobb erőfeszítései ellenére is akadtak olyan tényezők, amelyek már a kezdetekkor előrevetítették, hogy nemzetközi felajánlások nélkül a kutatás-mentési szakasz kudarcra lenne ítélve. A pakisztáni hadseregnek ugyanis nem volt elegendő teherszállító helikoptere a sikeres légihídművelet megvalósításához,³⁹ valamint (ahogyan arra az FRC parancsnoka, Farooq Ahmad Khan vezérőrnagy utólag rámutatott) lényegesen több fel- és leszállóhelyre lett volna szükség a földrengés sújtotta területeken.⁴⁰ Mindemellett a hazai egészségügyi ellátás is akadozott. A földrengés túlélői közül sokan megindultak a nagyobb városok felé, de a helyi orvosok nem rendelkeztek megfelelő kapacitással ahhoz, hogy alapos egészségügyi ellátásban részesítsék őket.⁴¹ Nem volt tehát kérdés, hogy külföldi segítségre – elsősorban helikopterekre, telepíthető katonai kórházakra és alapvető tárgyi segélyekre – van szükség. Mindezt Musharraf elnök is igen hamar belátta, és felkérte a nemzetközi közösséget, hogy különböző adományokkal járuljanak hozzá a művelethez.⁴²

A térségbeli országok aktívan reagáltak Musharraf felhívására. Az első segélyszállítmányokkal megrakott külföldi légi jármű a földrengés másnapján érkezett meg a Chaklala bázisra a szomszédos Iránból.⁴³ A nyugat-ázsiai ország két teherszállító helikoptert és számos katonai gépjárművet (15 mentőkocsit, 4 buszt, 2 kisteherautót

³⁵ Idris (2007): i. m. 47.

³⁶ Hameed–Sherdil (2006): i. m. 88.

³⁷ Idris (2007): i. m. 46.

³⁸ Idris (2007): i. m. 18.

³⁹ Hameed–Sherdil (2006): i. m. 87.

⁴⁰ Farooq Ahmad Khan: The response to the earthquake in Pakistan, 2006, <https://odihpn.org/magazine/the-response-to-the-earthquake-in-pakistan/> (Letöltve: 2019. 02. 10.)

⁴¹ Shershah Syed: 10 years on, we have learnt no lessons from the earthquake, 2015, www.dawn.com/news/1210665/10-years-on-we-have-learnt-no-lessons-from-the-earthquake (Letöltve: 2019. 02. 10.)

⁴² Flavio Américo dos Reis: Military Logistics in Natural Disasters: The Use of the NATO Response Force in Assistance to the Pakistan Earthquake Relief Efforts, 2018, 73. www.scielo.br/pdf/cint/v40n1/0102-8529-cint-2018400100073.pdf (Letöltve: 2019. 02. 07.)

⁴³ Idris (2007): i. m. 12.

és 1 jeepet) küldött a katasztrófa sújtotta térségbe.⁴⁴ Mindemellett közúton és vasúton is érkeztek iráni segélyszállítmányok Pakisztánba. A szintén szomszédos Kína jelentős összegekkel és létfontosságú szállítmányokkal – sátrakkal, konyhai felszereléssel és gyógyszerekkel – támogatta Iszlámábádot. A hagyományos ellenfél, az Indiai Köztársaság többek között katonai helikoptereket ajánlott fel a pakisztáni kormány számára, azonban Musharraf elnök ezeket nem fogadta el azonnal.⁴⁵ A két ország közötti feszült kapcsolatok fényében az iszlámábádi vezetés még egy súlyos természeti katasztrófát követően és egy küszöbön álló humanitárius katasztrófa ellenére sem tartotta helyénvalónak, hogy indiai egyenruhások pakisztáni földre lépjenek. A helyzet egyébként is kényes volt, hiszen a földrengés epicentruma a két ország között húzódó militarizált határvonaltól csupán 25 kilométerre terült el, nem messze az indiai Dzsammu és Kasmír államtól, ahol a szeparatizmus komoly problémát jelentett. A természeti katasztrófából származó potenciális feszültségek elkerülése végett a két ország kormánya megállapodott, hogy forródrótot létesít a határ mindkét oldalán. Ilyen módon képesek voltak elejét venni az esetleges határsértéseknek, ráadásul a nemzetközi szervezetek által folytatott mentés és a segélyszállítmányok Azad Kasmírba való eljuttatása is különleges felügyelet mellett valósulhatott meg.⁴⁶

Az Amerikai Egyesült Államok, mint Pakisztán védelmi szövetségese és segélyezője, speciális helyzetben volt. Másfél évvel a kasmíri földrengést megelőzően, 2004 márciusában Colin Powell amerikai külügyminiszter bejelentette, hogy országa kiemelt NATO-n kívüli szövetségesi⁴⁷ státuszban részesíti Pakisztánt.⁴⁸ Akkoriban csupán formai jelentőséget tulajdonítottak a dolognak, azonban 2005 októberében, a természeti katasztrófát követően elvárható volt, hogy a szuperhatalom megsegítse bajba jutott szövetségését. A republikánus elnök, George W. Bush tisztában volt a dél-ázsiai ország stratégiai helyzetével (nem kevesebb múlott a Pakisztánnal való partnerségen, mint a szomszédos Afganisztánban zajló művelet sikere), így azt is tudta, hogy különös gonddal kell eljárnia az amerikai katonai képességek felajánlása során. Mérlegelnie kellett például, hogy mennyi eszközt szükséges elvonni a már zajló iraki és afganisztáni műveletektől,⁴⁹ emellett rendkívül óvatosan kellett kezelnie az amerikai katonák pakisztáni jelenlétét is, hiszen az afganisztáni művelet kezdete óta ez a téma igen kényes volt mind az iszlámábádi politikai elit, mind pedig a közvélemény szempontjából. Másfelől viszont komoly lehetőség rejtett az amerikai reagálásban. A humanitárius segítségnyújtás akarva-akaratlanul is utat nyitott ahhoz, hogy az amerikai vezetés megnyerje a pakisztáni nép „szívét és elméjét”.⁵⁰ Az Amerikai Egyesült Államok szerepvállalása e tekintetben eredményesnek mondható – ekkoriban ugyanis még nem volt számottevő az a bizalmatlanság, amely a 2010-es években a kétoldalú kapcsolatokat jellemezte.

⁴⁴ Idris (2007): i. m. 11.

⁴⁵ Bowers (2012): i. m. 134.

⁴⁶ Wiharta et al.(2008): i. m. 108.

⁴⁷ Major non-NATO Ally (MNNA).

⁴⁸ Umbreen Javid: Pakistan's Major Non-NATO Ally Status, www.academia.edu/15185578/PAKISTAN_S_NON-NA-TO_ALLY_STATUS (Letöltve: 2019. 02. 17.)

⁴⁹ Bowers (2012): i. m. 134.

⁵⁰ Molly Kinder: Winning Hearts and Minds in Pakistan. One Humanitarian Relief Worker at a Time, 2010, www.cgdev.org/blog/winning-hearts-and-minds-pakistan-one-humanitarian-relief-worker-time (Letöltve: 2019. 02. 16.)

Nem kellett sok idő ahhoz sem, hogy az amerikai Chinook helikopter a válságreakgáló művelet szimbólumává váljon.

A szuperhatalom reakciója az elvárásokhoz igazodva gyors és hatékony volt. Az amerikai vezetés már a művelet kezdetén megbízta a Nepálban állomásozó regionális DART⁵¹ reagáló csapatot, hogy késlekedés nélkül induljon el a katasztrófa sújtotta térségbe, és mérje fel, hogy milyen jellegű segítségnyújtásra és szállítmányokra lesz szükség. Ezenkívül – csupán órákkal a földrengést követően – 8 amerikai helikopter is a térségbe érkezett Afganisztánból.⁵² Három héttel a művelet kezdete után már 24 helikopter és 993 amerikai katona állomásozott Pakisztánban, mialatt további 9 helikopter az afganisztáni Bagram légibázison állt készenlétben.⁵³

Összességében mintegy 20 ország küldött bilaterális alapon csapatokat a térségbe.⁵⁴ Felajánlásaik a legtöbb esetben a nagykövetségeken és védelmi attasékon keresztül futottak be a pakisztáni kormányhoz. Ezek a diplomaták mind a politikai elittel, mind pedig a Stratégiai Felügyeleti Bizottsággal jó kapcsolatot ápoltak, így jelenlétük kiemelten hasznosnak bizonyult a művelet során. A felajánlásokból származó katonai eszközök nagy része október végéig meg is érkezett Pakisztánba. A nemzetközi katonai erők átlagosan 3 hónapig, a művelet első szakaszának lezárultáig tartózkodtak az országban – a 2006 februárjában kezdődő újjáépítési munkálatokban többnyire már nem kívántak részt venni.⁵⁵ A bilaterális egyezményekből származó katonai eszközök jelentős hányadát később a NATO felügyelete alá csoportosították át.⁵⁶

Felhívás a NATO-hoz

Október 10-én, két nappal a természeti katasztrófát követően az iszlámábádi kormány segítségkérést intézett a nemzetközi közösséghez, többek között az ENSZ-hez és a NATO-hoz. Ami a NATO-t illeti, a felhívás az 1998-ban létesített Euro-atlanti Katasztrófareagálási Koordinációs Központhoz (a továbbiakban: EADRCC)⁵⁷ futott be. A Szövetség reagálásának gyorsasága nagyban múltott az Észak-atlanti Tanácsban (a továbbiakban: NAC)⁵⁸ kialakult konszenzuson: ez a Szövetség legfőbb politikai döntéshozó szerve, és mint ilyen, egymagában dönthet a felelősségi területen kívülről érkező segélykérésekről. Akadt olyan kérdéskör, amelyben viszonylag rövid idő alatt megszületett a konszenzus, és olyan is, amelyben a tagállamok véleménykülönbsége jelentősen késleltette az érdemi válaszadást. Az előbbi témák közé tartozott a kulcsfontosságú légi hid kérdése. Noha figyelemreméltó légierő-képességek álltak a NATO

⁵¹ Disaster Assistance Response Team.

⁵² Wiharta et al.(2008): i. m. 109.

⁵³ Daniel Kronenfeld – Rhoda Margesson: The Earthquake in South Asia: Humanitarian Assistance and Relief Operations, 2005, www.everycrsreport.com/files/20051212_RL33196_4b28dfcee968955fcbfa724e2c0b5ef1fb8117be.pdf (Letöltve: 2019. 02. 17.)

⁵⁴ Pakistan Earthquake: A Review of the Civil-Military Dimensions of the International Response, 2006, <https://www.cfedmha.org/LinkClick.aspx?fileticket=jGzh78dLkGk%3D&portalid=0> (Letöltve: 2019. 02. 17.)

⁵⁵ Wiharta et al.(2008): i. m. 111.

⁵⁶ Wiharta et al.(2008): i. m. 112.

⁵⁷ Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre.

⁵⁸ North Atlantic Council.

rendelkezésére, a kasmíri földrengés idején még tartott a Katrina hurrikán nyomán létrehozott válságreagáló művelet, így a szövetséges teherszállító repülőgépek zöme a tengerentúlon teljesített szolgálatot. Ennek ellenére viszonylag gyors döntés született arról, hogy a légi járműveket áthelyezik Pakisztánba. A segítségkérés másnapján, október 11-én az NAC és a Polgári Védelmi Tervező Főbizottság (SCEPC)⁵⁹ jóváhagyta a stratégiai légi szállításra vonatkozó tervet.⁶⁰ Ennél jóval nagyobb port kavart a szárazföldi erők alkalmazásáról szóló javaslat, hiszen az súlyos biztonsági kérdéseket vetett fel. Az NAC kis híján meg sem szavazta a javaslatot; félő volt ugyanis, hogy a NATO szárazföldi erőinek pakisztáni jelenléte okot adna a gyanúra, hogy az a terrorizmus elleni háború részét képezi⁶¹ (a pakisztáni közvélemény, mint már szó esett róla, különösen érzékeny volt a külföldi katonai jelenlétre). Az NAC éppen ezért leszögezte, hogy a válságreagáló műveletben való részvétel kizárólag életmentési, nem pedig újjáépítési célból történik, a tevékenységek nem járulnak hozzá a terrorizmus ellen folytatott háborúhoz, és a művelet mandátuma legfeljebb 3 hónapra fog szólni. A NAC egyúttal bejelentette azt is, hogy a NATO szorosan együtt fog működni a pakisztáni hatóságokkal. Ezek után már a bizonytalankodó tagállamok is elfogadhatták a segítségnyújtásra vonatkozó javaslatot.⁶² Így történhetett, hogy a Szövetség és a pakisztáni kormány aláírta a megállapodást, amely lehetővé tette, hogy a NATO Reagáló Erők (a továbbiakban: NRF)⁶³ egy része – amely többnyire telepíthető katonai kórházakból és műszaki egységekből állt – a katasztrófa sújtotta országrészebe érkezzen.⁶⁴

Felmerül tehát a kérdés, hogy miért kellett a Szövetségnek, mint egésznek bekapcsolódnia a válságkezelésbe, különösen akkor, ha ennyire nehezen született meg a tagállamok közötti konszenzus a részvétel feltételeit illetően. Hiszen nyilvánvaló, hogy az esetek többségében a bilaterális megoldás a leggyorsabb. Hogy a NATO-tagállamok a kezdeti nézeteltérések dacára mégis a multilaterális segítségnyújtást részesítették előnyben, annak természetesen megvolt az oka. Az Amerikai Egyesült Államok Hadseregétől eltekintve igen kevés tagállam volt képes katonai eszközeit és segélyszállítmányait önerőből eljuttatni a NATO határaitól jelentős távolságban található Pakisztánba. Számos ország esetében egész egyszerűen hiányzott az ehhez szükséges struktúra. A NATO logisztikai rendszere viszont lehetővé tette a kisebb tagállamok számára is, hogy katonai képességeik felajánlásával részt vegyenek a válságreagáló műveletben. A multilaterális megközelítés egyébként a pakisztáni hatóságok és az ENSZ számára is kifejezetten hasznosnak bizonyult, hiszen így a Szövetség tagállamait és partnerországait egy szereplőként kezelhették.⁶⁵

⁵⁹ Senior Civil Emergency Planning Committee.

⁶⁰ EADRCC Urgent Disaster Assistance Request, 2005, www.NATO.int/eadrcc/2005/pakistan/051011-r.pdf (Letöltve: 2019. 02. 10.)

⁶¹ Wiharta et al. (2008): i. m. 112.

⁶² Wiharta et al. (2008): i. m. 113.

⁶³ NATO Response Force.

⁶⁴ Idris (2007): i. m. 49.

⁶⁵ Maurits Jochems: NATO's growing humanitarian role, 2006, www.NATO.int/docu/Review/2006/Operation-Old-New/growing_humanitarian_role/EN/index.htm (Letöltve: 2019. 02. 13.)

A NATO pakisztáni földrengést követő válságreakáló művelete

A NATO válságreakáló művelete két részből állt. A művelet első része maga a légi-híd-összeköttetés volt, mialatt a második szakasz magában foglalta az NRF különböző elemeit is: a telepített parancsnoki struktúrákat, az egészségügyi létesítményeket és a műszaki egységeket.⁶⁶

A légihíd-művelet nem csekély logisztikai erőfeszítést követelt meg, hiszen most először zajlott válságkezelési tevékenység olyan térségben, amely a NATO keleti határaitól jelentős távolságra, mintegy 2700 kilométerre helyezkedett el. A NATO felhívást intézett tagállamaihoz annak érdekében, hogy összegyűjtse a művelethez szükséges tárgyi segélyeket, járműveket és egyéb speciális berendezéseket. A körülményekre való tekintettel elsősorban nagy teljesítményű teherszállító helikopterekre, földmunkagépekre, sátrakra, matracokra, takarókra, élelmiszerre, gyors telepítésű kórházakra (személyzettel együtt), víztisztító tablettákra, antibiotikumokra, valamint elsősegély- és műtéti felszerelésekre volt szükség. Mindenekelőtt a Szövetség területén kellett létrehozni egy átmeneti bázist: erre a célra a németországi Ramstein légbázist választották ki.⁶⁷ Amennyiben a tagállami kormányok pozitívan nyilatkoztak arról, hogy a NATO struktúráit igénybe kívánják venni, a jóváhagyott szállítmányokat ezen a bázison gyűjtötték össze. A segélyek többnyire szárazföldi útvonalon érkeztek Németországba, ám a tagállamok esetenként légi járműveket is igénybe vehettek a szállításhoz.⁶⁸

Az első segélyszállítmányokkal megrakott NATO-járatok október 12-én, négy nappal a földrengést követően indultak útnak Pakisztán felé. A műveletben részt vevő repülőgépek – többnyire Lockheed C-130 és Boeing B-747 típusú teherszállító gépek⁶⁹ – az Iszlámábádhhoz közeli repülőtereken landoltak. Az országon belül immár a teherszállító helikopterekre – többek között a jelentős emelőkapacitással rendelkező német CH-53-okra és a Brit Királyi Légierő CH-47 Chinookjaira – hárult az érdemi munka. Ezek a nagy teljesítményű légi járművek elsősorban a segélyszállítmányokat juttatták el a földrengés sújtotta térségbe, ám szükség esetén terhek mozgatásában, illetve a sérültek szállításában is segédkeztek. A teherszállító helikopterek, amelyek kétségkívül a művelet legfontosabb eszközei voltak, többnyire a fővároshoz közeli Chaklala légbázisról szálltak fel; üzemanyag-szükségletükről az Iszlámábádtól északkeletre fekvő Abbottábád városban gondoskodtak. Az üzemanyag-elosztó, amelynek felügyeletét francia NATO-katonák vállalták magukra, egyfajta erőmultiplikátorként működött, hiszen segítségével a helikopterek műveleti ideje jelentős mértékben javult, így a távolabbi területek is jól megközelíthetővé váltak.⁷⁰

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ Scott Schonauer: Ramstein Air Base designated as hub for quake relief transport, 2005, www.stripes.com/news/ramstein-air-base-designated-as-hub-for-quake-relief-transport-1.39778 (Letöltve: 2019. 02. 12.)

⁶⁸ EADRCC Urgent Disaster Assistance Request, 2005, www.NATO.int/eadrcc/2005/pakistan/051011-r.pdf (Letöltve: 2019. 02. 10.)

⁶⁹ The EADRCC Final Situation Report, 2006, www.NATO.int/eadrcc/2005/pakistan/060215-final.pdf (Letöltve: 2019. 02. 14.)

⁷⁰ Wiharta et al. (2008): i. m. 113.

Ami a művelet második szakaszát illeti, október végén három műszaki egység érkezett az észak-pakisztáni térségbe – ezeket a spanyolok, lengyelek és britek biztosították –, valamint hamarosan egy további műszaki csapat Olaszországból. Az első sorban Bag város környékén tevékenykedő katonák feladatai közé tartozott az infrastruktúrában keletkezett károk felmérése, az utak és hidak megtisztítása és kijavítása, menedékházak és kórházak építése, valamint az akadozó áramellátás helyreállítása; mindemellett ők feleltek az ivóvízkészlet tisztításáért is. Annak ellenére, hogy az NRF műszaki egységei szorosan együttműködtek a pakisztáni hadsereggel, úgy tűnt, hogy az FRC szívesebben alkalmaz hazai katonákat a felsorolt tevékenységek elvégzésére. A mintegy 15 ezer fős pakisztáni műszaki állománnyal szemben a nemzetközi közösség részéről csupán 1000 katona vett részt a munkálatokban.⁷¹ A külföldi szakemberek arra számítottak, hogy elsősorban létfontosságú menedékeket kell majd építeniük a tél közelsége miatt, azonban Musharraf elnök már a művelet első napján megkérte őket, hogy mindenekelőtt az iskolákat állítsák helyre. Ennek komoly oka volt: a földrengés sújtotta területen igen sok volt az árva és fedél nélkül maradt gyermek, akiknek védtelenségét könnyedén ki lehetett volna használni. Az elnök meg akarta akadályozni, hogy az észak-pakisztáni tartományokban aktív Talibán akadjon rá elsőként ezekre a gyermekekre. Az újjáépített állami iskolák egyfelől alternatívát jelentettek a Talibán medresszéneke nevezett vallásos intézményeivel szemben, másfelől pedig menedéket biztosítottak a fiatal generációnak, különösen a kiszolgáltatott lánygyermekeknek.⁷²

Az orvosi ellátást az FRC koordinálta az egészségügyi klaszteren belül. Igen súlyos volt a helyzet, ugyanis a kasmíri kórházak és egészségügyi létesítmények nagy része összeomlott vagy súlyosan megrongálódott a földrengésben, ezenkívül az ivóvízhiány is nagymértékben veszélyeztette a túlélők életét. A hollandok által működtetett NATO-kórház személyzete megkísérelt eljutni a legtávolabbi vidékekre is, hogy összegyűjtse a túlélőket, és egészségügyi ellátásban részesítse őket. Az áldozatok és sérültek felkutatásában a Szövetség csapatai mellett a különböző nemzetközi szervezetek munkatársai és a pakisztáni hadsereg orvosai is részt vettek.⁷³ A mentőcsapatoknak jelentős akadályokkal kellett szembenéznük a hegyi terepen, és sok esetben csak öszvér- vagy szamárfogat segítségével sikerült eljutniuk az elzárt völgyekbe, valamint az átlagosnál magasabban fekvő településekre.⁷⁴ A nehézségek ellenére a nemzetközi összefogás meghozta eredményét: sikerült elejét venni a legnagyobb veszélynek, a második és harmadik hullámban jelentkező veszteségeknek.

A NATO hozzájárulása számokban

Az EADRCC 2006. február 15-i zárójelentése jelentős mennyiségű adattal támasztja alá a Szövetség erőfeszítéseit. A NATO kasmíri válságkezelő művelete keretében 42 szövetséges és partnerállam, valamint a földrengés idején még nem partnerország

⁷¹ Wiharta et al. (2008): i. m. 114.

⁷² Weijers (2015): i. m. 55.

⁷³ Wiharta et al. (2008): i. m. 115.

⁷⁴ Pakistan: Operation winter race continues despite bad weather hampering work, 2005, <https://reliefweb.int/report-pakistan/pakistan-operation-winter-race-continues-despite-bad-weather-hampering-work> (Letöltve: 2019. 02. 14.)

Bosznia-Hercegovina és Málta tett felajánlásokat, elsősorban pénzügyi hozzájárulások és tárgyi segélyek formájában.⁷⁵ A léghídművelet kihasználtságára sem lehetett panasz. 21 állam vette igénybe a NATO struktúráját, mialatt egyes nemzetközi szervezetek – például az ENSZ Menekültügyi Főbiztosának hivatala (UNHCR),⁷⁶ a Világélelmezési Program (WFP)⁷⁷ és az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala (OCHA)⁷⁸ – is használhatták azt.⁷⁹ A NATO által a térségbe juttatott, mintegy 200 főt számláló egészségügyi személyzetnek köszönhetően több mint 8000 sérültet kezeltek a katasztrófa sújtotta térségben, és ebből 4890 személy kórházi vagy műtéti ellátásban is részesült. A Szövetség orvosai szorosan együttműködtek az Egészségügyi Világszervezettel (WHO);⁸⁰ ez elsősorban az immunizációs program során volt létfontosságú, hiszen a védőoltások által elejét lehetett venni a járványok terjedésének. A NATO teherszállító repülőgépei a művelet teljes időtartama alatt közel 3500 tonna segélyszállítmányt juttattak el Pakisztánba. A helikopterek ebből 1750 tonnát közvetlenül a katasztrófa sújtotta településekre szállítottak, és 7650 sérült evakuálásában is segítettek.⁸¹ A NATO-erők naponta 267 m³ tisztított vizet osztottak szét a lakosság körében, azonban ennél is lényegesebb volt, hogy képesek voltak helyreállítani egy forrásvízelosztó és -tározó létesítményt, amely naponta 8400 személy számára biztosította a megfelelő ivóvízellátást.⁸² A Szövetség ezen kívül műszaki alakulataival és speciális berendezéseivel hozzájárult a kasmíri utak járhatóvá tételéhez: hozzávetőlegesen 60 kilométer hosszú útszakaszt tisztítottak meg 41 ezer m³ törmeléktől.⁸³ Fontos eredmény volt a földrengés által lerombolt kasmíri iskolák és óvóhelyek újjáépítése is: a Szövetség összesen 110-et épített fel.⁸⁴ Ezek a számok nem csupán azt bizonyítják, hogy a NATO aktívan részt vett a földrengést követő válságkezelő műveletben, hanem azt is, hogy amennyiben tagállamainak összes felajánlását tekintetbe vesszük, kritikus fontosságú szerepet töltött be a humanitárius segítségnyújtásban.

Záró gondolatok

A kasmíri válságkezelő művelet során a civil és katonai szereplők együttműködése sikeresnek, sőt, példaértékűnek mondható; ennek ellenére akadtak olyan nehézségek, amelyek tanulságot szolgálhatnak a későbbiek során. Széles körben elfogadott az elképzelés, hogy a nemzetközi segítségnyújtás hatékonyabbá teszi a mentést, azonban a kasmíri művelet rámutatott, hogy ez nem minden esetben van így. Előfordult ugyanis,

⁷⁵ The EADRCC Final Situation Report, 2006, www.NATO.int/eadrcc/2005/pakistan/060215-final.pdf (Letöltve: 2019. 02. 14.)

⁷⁶ Office of the United Nations High Commissioner for Refugees.

⁷⁷ World Food Programme.

⁷⁸ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs.

⁷⁹ Jochems (2006): i. m.

⁸⁰ World Health Organization.

⁸¹ Pakistan earthquake relief operation, 2010, www.NATO.int/cps/en/NATOOhq/topics_50070.htm (Letöltve: 2019. 02. 10.)

⁸² Uo.

⁸³ Günter W. Bretschneider: NATO Pakistan Earthquake Relief Operation, 2014, www.osce.org/eea/110698?download=true (Letöltve: 2019. 02. 07.)

⁸⁴ Uo.

hogya a katonai erők felajánlásai nem érkeztek a helyszínre a megígért időben, és ez csökkentette a válságkezelés hatékonyságát.⁸⁵ El lehet képzelni a pakisztáni hatóságok és a katasztrófa túlélőinek aggodalmát, amikor kiderült, hogy késik a megígért segítség; ráadásul más eszközök átcsoportosításával kellett pótolni a hiányt, ami a rendelkezésre álló idő rövidege miatt feszültségekhez vezetett. Az egyik ilyen kritika éppen a NATO-t érte. A Szövetség által felajánlott olasz műszaki egység, annak ellenére, hogy hatalmas szükség lett volna rá, viszonylag későn érkezett a térségbe. A műveletből hátramaradt idő alatt már nem tudta kellő eredményességgel ellátni feladatát. Természetesen az ilyen helyzetek nem minden esetben a nemzetközi szereplők hozzáállásából fakadnak; ebben az esetben például az engedélyköteles nehézszerelés tengeri és vasúti szállítása okozta a késedelmet.⁸⁶

A művelet során jelentkező gyakorlati problémáktól függetlenül már korábban is megfogalmazódtak olyan álláspontok, amelyek kétségbe vonták a katonai jellegű segítségnyújtás szükségszerűségét. Azonban az ilyen aggodalmakra egyértelmű választ lehet adni. Való igaz, hogy a civil struktúrák válságkezelési tevékenysége olykor hatékonyabbnak és gazdaságosabbnak bizonyul, mint a komoly logisztikát és pénzügyi ráfordítást igénylő katonai szerepvállalás, azonban előfordulhatnak olyan hatalmas természeti katasztrófák – mint például a kasmíri földrengés –, amelyek során a katonai erők alkalmazása elkerülhetetlen.⁸⁷ Kétségtelen, hogy a humanitárius segítségnyújtás kimenetele a katonai hozzájárulások, valamint a megfelelő időzítés nélkül másként alakult volna Pakisztánban is. A számos külső és belső akadály ellenére a kasmíri válságreagáló művelet elérte a kitűzött célt – az emberéletek megóvását a tél beállta előtt –, így a jövőben példaként szolgálhat a hasonló, jelentős civil-katonai összefogást igénylő műveletek előtt.

Felhasznált irodalom

- Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: Fókusz és Együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai. *Honvédségi Szemle*, 144 (2016/3) 3–19.
- Bowers, William J.: Leveraging Humanitarian Missions for Strategic Success, 2012, https://cco.ndu.edu/Portals/96/Documents/prism/prism_2-1/Prism_131-144_Bowers.pdf (Letöltve: 2019. 02. 05.)
- Bretschneider, Günter W.: NATO Pakistan Earthquake Relief Operation, 2014, www.osce.org/eea/110698?download=true (Letöltve: 2019. 02. 07.)
- EADRCC Urgent Disaster Assistance Request, 2005, www.NATO.int/eadrcc/2005/pakistan/051011-r.pdf (Letöltve: 2019. 02. 10.)
- Earthquake in Nepal – Pakistan's Response, Relief Assistance, 2015, <https://relief-web.int/report/nepal/earthquake-nepal-pakistans-response-relief-assistance> (Letöltve: 2019. 02. 10.)

⁸⁵ Wiharta et al. (2008): i. m. 116.

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ Jochems (2006): i. m.

- Earthquake Reconstruction and Rehabilitation Authority (ERRA), www.preventionweb.net/organizations/3586 (Letöltve: 2019. 02. 18.)
- Hameed, Omar – Sherdil, Mujahid (eds.): *Rebuild, Revive With Dignity & Hope, ERRA Annual Review, 2005 to 2006.*
- Hamdani, Nisar Hussain – Shah, Syed Akhter Hussain: *Earthquake 2005: Some Implications for Environment and Human Capital, 2005*, https://mpr.ub.uni-muenchen.de/9519/1/Earthquake_2005-1.pdf (Letöltve: 2019. 02. 17.)
- Idris, Iffat: *Earthquake 8/10. Learning from Pakistan's Experience, 2007*, www.preventionweb.net/publications/view/2627 (Letöltve: 2019. 02. 15.)
- Javaid, Umbreen: *Pakistan's Major Non-NATO Ally Status*, www.academia.edu/15185578/PAKISTAN_S_NON-NATO_ALLY_STATUS (Letöltve: 2019. 02.17.)
- Jochems, Maurits: *NATO's growing humanitarian role, 2006*, www.NATO.int/docu/Review/2006/Operation-Old-New/growing_humanitarian_role/EN/index.htm (Letöltve: 2019. 02. 13.)
- Khan, Farooq Ahmad: *The response to the earthquake in Pakistan, 2006*, <https://odihpn.org/magazine/the-response-to-the-earthquake-in-pakistan/> (Letöltve: 2019. 02. 10.)
- Kinder, Molly: *Winning Hearts and Minds in Pakistan, One Humanitarian Relief Worker at a Time, 2010*, www.cgdev.org/blog/winning-hearts-and-minds-pakistan-one-humanitarian-relief-worker-time (Letöltve: 2019. 02.16.)
- Kronenfeld, Daniel – Margesson, Rhoda: *The Earthquake in South Asia: Humanitarian Assistance and Relief Operations, 2005*, www.everycrsreport.com/files/20051212_RL33196_4b28dfcee968955fcbfa724e2c0b5ef1fb8117be.pdf (Letöltve: 2019. 02. 17.)
- Maqsood, S. T. – Schwarz, J.: *Analysis of Building Damage during the 8 October 2005 Earthquake in Pakistan, Seismological Research Letters, 79 (2008/2) 163–177.* DOI: <https://doi.org/10.1785/gssrl.79.2.163>
- Pakistan Earthquake: A Review of the Civil-Military Dimensions of the International Response, 2006*, www.cfe-dmha.org/LinkClick.aspx?fileticket=jGzh78dLkGk%3D&-portalid=0 (Letöltve: 2019. 02. 17.)
- Pakistan earthquake relief operation, 2010*, www.NATO.int/cps/en/NATOhq/topics_50070.htm (Letöltve: 2019. 02. 10.)
- Pakistan: Operation winter race continues despite bad weather hampering work, 2005*, <https://reliefweb.int/report/pakistan/pakistan-operation-winter-race-continues-despite-bad-weather-hampering-work> (Letöltve: 2019. 02. 14.)
- Pakistan: The role of the military in the Pakistan earthquake, 2006*, <https://reliefweb.int/report/pakistan/pakistan-role-military-pakistan-earthquake> (Letöltve: 2019. 02. 10.)
- Reis, Flavio Américo dos: *Military Logistics in Natural Disasters: The Use of the NATO Response Force in Assistance to the Pakistan Earthquake Relief Efforts, 2018*, DOI: <http://dx.doi.org/10.1590/s0102-8529.2017400100004>
- Schonauer, Scott: *Ramstein Air Base designated as hub for quake relief transport*, www.stripes.com/news/ramstein-air-base-designated-as-hub-for-quake-relief-transport-1.39778 (Letöltve: 2019. 02. 12.)

- Sendmeyer, Scott A.: NATO Strategy and Out-of-Area Operations, 2010, DOI: <https://doi.org/10.21236/ADA537053>
- South Asia earthquake. Tragedy and destruction in Kashmir, 2005, www.redcross.int/EN/mag/magazine2005_3/4-9.html (Letöltve: 2019. 02. 18.)
- Syed, Shershah: 10 years on, we have learnt no lessons from the earthquake, 2015, www.dawn.com/news/1210665/10-years-on-we-have-learnt-no-lessons-from-the-earthquake (Letöltve: 2019. 02. 10.)
- Szenes Zoltán: Meglepetések nélkül. A varsói NATO csúcs értékelése, 2016, <http://biztonsagpolitika.hu/wp-content/uploads/2016/08/szenes-zoltan-meglepetesek-nelkul.pdf> (Letöltve: 2019. 02. 04.)
- The EADRCC Final Situation Report, 2006, www.NATO.int/eadrcc/2005/pakistan/060215-final.pdf (Letöltve: 2019. 02. 14.)
- Weijers, Britta: NATO Disaster Relief Operations: an analysis of an underexposed field of activity of the Alliance, 2015, <https://repositorio.ucp.pt/bitstream/10400.14/18819/1/Britta%20Weijers%20Dissertation-all%20chapters%20%28black%20%26%20white%29.pdf> (Letöltve: 2019. 02. 10.)
- Wiharta, Sharon – Ahmad, Hassan – Haine, Jean-Yves – Löfgren, Josefina – Randall, Tim: The Effectiveness of Foreign Military Assets in Natural Disaster Response, 2008, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/236476AD3257088DC125741000474F20-sipri_mar2008.pdf (Letöltve: 2019. 02. 04.)

Hausner Gábor¹

Perjés Géza a katonai vezetők kiképzéséről és a hadtörténet-oktatás szerepéről

Géza Perjés on Training of Military Leaders and on the Role of Teaching Military History

Absztrakt

Perjés Géza, (1917–2003) a 20. század második felének legnagyobb hatású magyar hadtörténésze pályáját hivatásos katonaként kezdte, és frissen végzett ludovikásként részt vett a második világháború harcaiban. Angol hadifogságból hazatérve beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetemre, ahol 1946 és 1948 között a Szalai Sándor professzor vezette híres Társadalomtudományi Intézet kurzusain többek között szociológiai tanulmányokat folytatott, majd érdeklődése a hadtörténelem irányába fordult. Katonai szakmai ismereteit és tudományos képzettségét, nyelvi ismereteit kamatoztatva az 1950-es évektől bekapcsolódott a magyar hadtörténeti kutatásokba. A tanulmányban közzétett, Perjés Géza hagyatékából előkerült, 1956. augusztus hó 5-én kelt írás az SZKP XX. kongresszusa után a magyar hadtörténetírás helyéről, szerepéről, megújításáról kibontakozott vitához kapcsolódik. Érdekességét nem csupán történeti mivolta, hanem nagyon is aktuális mondanivalója adja: ahhoz a kérdéshez szól hozzá képzett, háborút megjárt katonaként és hadtörténészként, hogy van-e a hadtörténelemnek helye, szerepe, és ha igen, mi, a katonai vezetők képzésében. Ennek érdekében részletesen kifejti a katonai vezetők kiképzéséről vallott felfogását.

Kulcsszavak: *Perjés Géza, katonai vezető, kiképzés, oktatás, hadtörténelem*

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – National University of Public Service Faculty of Military Science and Officer Training, e-mail: hausner.gabor.laszlo@uni-nke.hu, ORCID: 00000002-4837-5149

Abstract

Géza Perjés (1917–2003), a military historian of greatest influence in Hungary in the second part of the 20th century, started his career as a professional soldier. He graduated at the Ludovika Military Academy, took part in the fights of the Second World War and finally became POW of the British army. Having returned home, he registered at the Pázmány Péter University of Sciences and, among others, studied sociology within the famous Institute of Social Sciences led by Professor Sándor Szalai between 1946 and 1948. Later, his interest turned to military history and, making good use of his military experiences, scientific erudition and acquaintance with languages, from 1950, he joined in the research of Hungarian military history.

The writing treated in this essay from his posthumous papers dated on 5 August 1956 is connected with the debate which developed after the 20th Congress of the Soviet Communist Party on the place, role and ways of reformation of the Hungarian military historiography. The point of interest of the writing is not only in its historic character but in its current message, too: a qualified officer of front-line service expresses his opinion as military historiographer on the place and role of military history in the training of military leaders.

Keywords: Géza Perjés, military leader, training, education, military history

Perjés Géza hadtörténetírói pályakezdése

Perjés Géza, (1917–2003) a 20. század második felének legnagyobb hatású magyar hadtörténésze pályáját hivatásos katonaként kezdte, és frissen végzett ludovikásként részt vett a második világháború harcaiban. A Ludovika Akadémián 1939. január 15-én, rövidített kiképzés után avatták hadnaggyá. Első beosztását a nagykanizsai 17. gyalogezred II. zászlóaljában kapta, ahol 1941. június 20-ig szolgált, majd áthelyezték Kőszegre, az 5. gyalogezred III. zászlóaljához századparancsnoki beosztásba. A nagykanizsai és a kőszegi szolgálata idejére esett a felvidéki, erdélyi, illetve a délvidéki bevonulás, amelyekben Perjés Géza is részt vett.² 1942 júniusában került ki első ízben a frontra a 108. könnyűhadosztályhoz, szovjet hadművelési területre. Előbb a 34/4. század, majd 1943 januárjától a hadosztályközvetlen síszásad, utóbb a 9. könnyűhadosztály portyázó századának élén vett részt a partizánok elleni felderítő, vasútvonal-biztosító rajtaütési akciókban, majd 1943 márciusában az előrenyomuló szovjet csapatok elleni elő- és utóvédharcokban.³ A hadműveletekben tanúsított vitéz helytállásáért megkapta a kormányzói dicséző elismerés látható jelét képező Magyar Koronás Bronzérmét (Signum Laudis) a hadiszalag és a kardok egyidejű adományozásával, a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét hadiszalagon, kardokkal, valamint a német

² Perjés Géza önéletrajza. 1949. július 1. gépirat és személyi adatlapja, valamint katonai anyakönyvi lapja. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.

³ Erről lásd Perjés visszaemlékezését: Perjés Géza: A brjanszki erdő aljában. Harctéri élményeim 1942 augusztusától 1943 októberéig, in: Perjés Géza: Csatakönyv. Tanulmányok a magyar és az egyetemes történelem csatáiról, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2014, 191–249.

Vaskereszt II. osztálya kitüntetését. 13 hónap harctéri szolgálat után, 1943 októberében visszavezényelték békehelyőrségébe, Kőszegre.

1944 júniusában az 5. gyalogezredet ismét szovjet hadműveleti területre vezényelték, ahol Perjés Géza századparancsnokként vett részt a Stanislau körüli harcokban. Július 25-én gránátzilánktól mellkassérülést szenvedett, és hazaszállították gyógykezelésre. 1944. november 1-jével századossá léptették elő. Felépülése után, 1944. december 20-tól ismét szolgálatot teljesített a szombathelyi kerületi parancsnokságon, amellyel március végén hadműveleti területre, Ausztriába települt. 1945. május 30-án Perjés ott angol hadifogságba esett, ahonnan 1946 februárjában tért haza. Itthon előbb felmentették, majd igazolási eljárás után 1946 októberében végleg elbocsátották a tényleges szolgálatból.⁴

A történelem és a szociológia iránt már a Ludovikán érdeklődést mutatott Perjés⁵ frontszolgálatára hatására elhatározta, hogy beiratkozik a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára. A harctéri tapasztalatok már 1942–1943-ban megérlelték benne a meggyőződést, hogy Magyarország ismét a vesztesek oldalán vesz részt a háborúban, és foglalkoztatta a kérdés: hogyan jutottunk odáig? 1946-ban abban a reményben kezdte meg egyetemi tanulmányait, hogy a tudomány segítségével magyarázatot talál a háborús tragédia okaira és megoldást az abból kivezető útra.

Perjés Géza 1946 és 1948 között a Szalai Sándor professzor vezette híres Társadalomtudományi Intézet kurzusain többek között szociológiai tanulmányokat folytatott,⁶ egyúttal tanszéki könyvtárosként dolgozott. 1948 végén Szalai Sándort eltávolították az egyetemről, majd koholt vádakkal perbe fogták. Perjés Géza ekkor – a Ludovika Akadémiát beszámítva egyetemi tanulmányaiba – végbizonyítványt kapott,⁷ de mennie kellett az egyetemről.

Többszöri kérvényezésére Perjést 1949. áprilisban visszavették hivatásos katonai állományba, elismerve századosi rendfokozatát, és beosztották az 1. lövészadosztály törzsébe gyalogsági előadó beosztásba, majd a 12. hadosztály parancsnokságára kiképzési alosztályvezetőnek. 1950 nyarán saját visszaemlékezése szerint egy hadgyakorlat kapcsán összetűzésbe került Farkas Mihály honvédelmi miniszterrel, s emiatt azonnal elbocsátották a Magyar Néphadseregből.⁸ Ezt követően a szokásos ludovikás sors várt rá: megbélyegzettség, vasesztergályosi és kórházi segédmunka. 1958-ban,

⁴ Perjés Géza katonai anyakönyvi lapja. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.

⁵ Perjés Géza 1936/37., 1937/38. és 1938/39. évi ludovikás osztályozási értesítője szerint hadtörténelem tantárgyából mindhárom évben jelest kapott. Perjés Gézáné tulajdonában. Ezeket és az alább idézett további életrajzi dokumentumokat az ő szíveségéből használhattam, ezúton is köszönet érte.

⁶ Perjés Géza egyetemi leckönyve, Perjés Gézáné tulajdonában. Ebből kiderül, hogy Szalai óráin kívül Perjés egyebek mellett Kardos Lajos, Hajnal István és Lukács György óráit látogatta.

⁷ Az 1948 decemberében kelt 180/1948/49. sz. végbizonyítvány az egyetemi leckönyvben.

⁸ Perjés Géza katonai anyakönyvi lapja. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő, valamint Perjés Géza szavai Kisfaludy András portréfilmjében, www.youtube.com/watch?v=Ytq8iutYKw8 (Letöltve: 2019. 05. 10.)

mint „a régi rend hűséges kiszolgálóját, illetve osztályidegent” (Ludovikát végzetten) tartalékos századosból tartalékos honvéddá fokozták le.⁹

Perjés Géza az 1950-es évek nehéz időszakát a hadtörténelem tanulmányozása, kutatása segítségével vészelte át, későbbi munkáinak anyagát javarészt akkor gyűjtötte össze. 1954–1956 között számos kísérletet tett, hogy bekapcsolódjon a hadtörténeti kutatásokba és bekerüljön a Hadtörténeti Intézetbe, vagy legalább az újrainduló *Hadtörténelmi Közlemények* szerkesztőségébe. Ekkor jelent meg első jelentős hadtörténeti tanulmánya *Esztergom 1706. évi ostromai és az ostromokkal kapcsolatos hadműveletek* címmel a *Hadtörténelmi Közlemények* 1954. évi 2. számában, amit követett a *Balassi Bálint, a katona* című az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1955. évi évfolyamában.¹⁰ Ezek alapján 1954-ben szerződést kötött vele a Hadtörténeti Intézet a *Thököly Imre szabadságharca* című könyv megírására, de utóbb előnytelenül megváltoztatták a szerződés feltételeit (felére csökkentették a honoráriumot, előleg helyett utólag kívántak fizetni), amelyet így nem állt módjában elfogadni. 1955 júliusában a Szabályzatszerkesztő Csoportfőnökség megbízást adott neki egy könyv elkészítésére, de költségvetési okokra hivatkozva végül elálltak tőle. Ugyanabban az évben felkérték a *Hadtörténelmi Közlemények* technikai szerkesztésének elvállalására, de végül hasonló okokból az sem valósult meg. Ez idő tájt többször szóba került a Hadtörténeti Intézetben való alkalmazása is, de – mint megsúgták neki – rossz „káderlapja” miatt nem vették fel.

A méltánytalan – politikai okok és vádak miatti – mellőztetés miatt Perjés 1955 júliusában panaszlevéllel fordult Nógrádi Sándor altábornagyhoz, amelyben említést tesz addigi munkáiról és legközelebbi terveiről is: „Már az egyetemi éveim alatt megérlelődött bennem az elhatározás, hogy katonai szakmai ismereteimet és az egyetemen nyert tudományos képzettségemet összekapcsolva, tevékenyen bekapcsolódom a magyar hadtörténelmi kutatásba. A hadtörténelmi kutatás nagyarányú fejlődése és intézményes támogatása révén általában, a *Hadtörténelmi Közlemények* megindulása után pedig különösen nekifoghattam régi terveim valóra váltásának. Kutatásaimat fizikai munkában való elfoglaltságom ellenére is nagy lelkesedéssel és szorgalommal folytattam [...] életem értelmét egyedül az adta meg, hogy hadtörténelemmel foglalkozhattam. Kutatásaimat [...] kezdetben teljesen a régi szempontok és módszerek felhasználásával folytattam, és ezek szemszögéből próbáltam tisztázni mindenekelőtt azt az alapvető kérdést, hogy tulajdonképpen mi a célja, jogosultsága a hadtörténelem vizsgálatának? Ez a kérdés már régibb idők

⁹ „A HM Elvtárs 0265/1958. sz. parancsával mint a régi rend hűséges kiszolgálóját, illetve osztályidegent – Ludovika Akadémiát és 1944-ben csapatcsendőr tanfolyamot végzett – tart. szds.-ból tart. honvéddá lefokozta. Budapest, 1958. 04. 01. [XII. ker. kieg. pság Budapest körpecsét]” Perjés Géza személyi adatlapja. 9. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.

¹⁰ Perjés Géza: *Esztergom 1706. évi ostromai és az ostromokkal kapcsolatos hadműveletek. Hadtörténelmi Közlemények*, új folyam, 1 (1954/2) 136–184.; Perjés Géza: *Balassi, a katona. Irodalomtörténeti Közlemények*, 59 (1955/1) 36–50.

óta felmerült a kutatók előtt, azonban beállítottságuk, politikai nézeteik és előképzettségük szerint igen különböző megoldásra jutottak.”¹¹

Egyéni sorsának jobbra fordulása és hadtörténeti tervei megvalósulásának a reménye az SZKP XX. kongresszusát (1956. február 14–25.) követő időben csillant fel, amikor is, mint 1956. július 11-én egy újabb panaszlevelében írta: „[A] XX. kongresszus óta sok szó esik az ilyen káderező munka káros voltáról. Ugyancsak azóta lett nyilvánvalóvá: a régi szakemberekkel szembeni elzárkózás helytelensége. Ennek eredménye volt az, hogy a Zrínyi Akadémia részéről Szalai alez. elvtárs, a Hadtörténelmi Intézet részéről Tóth [Gyula] szds. és Sziklai [Sándor] ezds. elvtársak újra felvették a kapcsolatot velem a jövőbeni együttműködésünk kérdésében, és igen fontos munkálatok elvégzésére vonatkozó tárgyalásokat folytattunk. Ezen megbeszélések során természetesen újra felmerült a »káderem« kérdése, és az elvtársak szinte egybehangzóan helytelenítették a velem szemben követett káderpolitikát. Sőt Sziklai ezds. elvtárs kifejezetten felszólított, hogy ezen leveletem írom meg, hogy végre egyszer tisztázódjanak a dolgok körülöttem, és nyugodt lélekkel adhassanak nekem megbízásokat.

Így tehát úgy néz ki a helyzet, hogy a tavaly nyáron történt zárkózás feloldódott, és ma már nincs elvi akadálya annak, hogy dolgozhassam.”¹²

Perjés Géza alkalmazására végül mégsem került sor, jöllehet a közéletbe visszatért, rehabilitált Szalai Sándor egyetemi tanár 1956. október 11-én levélben kérte Sziklai Sándor ezredest, a Hadtörténeti Intézet parancsnokát, hogy vizsgálja meg „a kitűnő katonai szakmai előképzettségű hadtörténész”, „Perjés Géza ügyét” és biztosítson neki munkahelyet a Hadtörténeti Intézetben „ahová való”. „Perjés Géza nem maradhat tovább kórházi segédmunkás – ezt nem engedi meg a Párt értelmiségi határozatának betűje és szelleme, valamit tennünk kell érdekében – írta –, és hadtörténésről lévén szó, elsősorban Teneked volna lehetőségem ez ügyben intézkedni.”¹³

Perjés Géza kézírata a katonai vezetők képzéséről, 1956-ból

Az alább közzétett, Perjés Géza hagyatékából előkerült, 1956. augusztus hó 5-én kelt írás¹⁴ a fenti törekvésekkel áll összefüggésben, és az SZKP XX. kongresszusa után a magyar hadtörténetírás helyéről, szerepéről, megújításáról kibontakozott vitához kapcsolódik, amelyre a második bekezdésben utal is. A kényszerű fizikai és a szellemi

¹¹ Perjés Géza panaszlevele Nógrádi Sándor altábornagynak, Budapest, 1955. július 7. 2–3. Perjés Gézáné tulajdonában. Panaszára ezt a cinikus elutasító választ kapta a HM Panaszok, Kérelmek és Bejelentések Irodájától 1955. október 14-én, Pelikán százados aláírásával: „Nógrádi altábornagy úrhoz intézett panaszát megvizsgáltuk. Az Ön feltételezése a vádolóval kapcsolatban nem igazolódott be. A hadtörténeti munkájára a Levéltár Ön által ismert körülmények miatt nem tart igényt. Javasoljuk, hogy más irányban keressen megélhetési forrást. Azonban ez nem zárja ki azt, hogy Ön ne foglalkozzon a hadtörténelemmel.”

¹² Az 1956. évi panaszlevél egy meg nem nevezett vezérőrnagynak és a HM Panaszok, Kérelmek és Bejelentések Irodája elutasító válasza Perjés Gézáné birtokában. Utóbbiban az áll: „Hozzánk írt levelére értesítjük, hogy visszavétele a jelenlegi létszámviszonyok miatt nem lehetséges. Javasoljuk az elvtársnak, kapcsolódjon bele a polgári életbe, dolgozzon becsületesen és szorgalmasan. A hadseregben szerzett tapasztalatát és tudását hasznosítsa a polgári életben, hiszen a munka területén is hazáját szolgálja. Budapest, 1956. július 4.”

¹³ Szalai Sándor levele Sziklai Sándorhoz, Budapest, 1956. október 11. Perjés Gézáné tulajdonában.

¹⁴ A géppel írt, néhány helyen Perjés Géza által saját kezűleg javított dokumentumot Perjés Géza özvegye, Perjés Gézáné, Éva asszony bocsátotta rendelkezésemre, amelyet ezúton is nagyon köszönök.

segédmunka (kórházi segédmunka, filmgyári statisztálás, MTA Szótárszerkesztőségben megbízással folytatott katonai szaknyelv szakértés) közepette született, kevéssel az 1956-os forradalom kirobbanása előtt. Érdekességét azonban nem csupán történeti mivolta, hanem nagyon is aktuális mondanivalója adja: ahhoz a kérdéshez szól hozzá képzett, háborút megjárt katonaként és hadtörténészként, hogy van-e a hadtörténelemnek helye, szerepe, és ha igen, mi, a katonai vezetők képzésében.¹⁵ Ennek érdekében részletesen kifejti a katonai vezetők kiképzéséről vallott felfogását. Mind ez, mind pedig elsősre talán meglepő állásfoglalása, miszerint a hadtörténet nem alkalmas arra, hogy a kiképzési célokat elősegítse, valamint hogy a hadtörténelmi kutatás első rendeltetése, hogy a történettudomány által feltett kérdésekre válaszoljon – rendkívül tanulságos. Perjés pontosan igyekszik szétválasztani, elhatárolni a hadtörténetet és a katonai gyakorlatot, katonai tudományt. Véleménye szerint a két tudomány határa pontosan megrajzolható: „[A] történettudomány és a hadtörténet, mint leíró disciplina nélkülözi a kísérlet kontrollját, viszont a katonai tudomány, amikor a legközelebbi múlt háborúinak tapasztalatait kísérleti vizsgálat alá veszi a gyakorló táborokban, löskolákban, kísérleti telepeken, hadijátékokon stb., nem történeti műfaj, hanem folyó gyakorlat. Így tehát a legutóbbi háborúk tanulmányozása nem mint hadtörténelem, hanem mint mai hadtudomány szerves része segíti elő a kiképzést.”

Bizonyára lesznek, akik vitatják felfogását, de gondolatait érdemes figyelembe venni napjainkban is a katonai vezetők képzés megújítását tervezőknek. Ebben a meggyőződésben változtatás nélkül adom közre Perjés Géza 1956-ban írott véleményét.

Perjés Géza: a hadtörténet és a katonai vezetők kiképzése

A világ összes hadseregeiben a hadtörténet tanítására igen sok időt, pénzt és fáradságot fordítanak. Az akadémiákon és a magasabb kiképzést adó hadi iskolákon pedig a hadtörténelem a legfontosabb tárgyak egyike. Mindez azért van, mert kézenfekvőnek látszik és úgyszólván mindenki által elfogadott, hogy az elmúlt háborúk tanulmányozásával lehet a jövő háborújára a legjobban felkészülni. Tudjuk azt is, hogy úgyszólván nem volt jelentősebb hadvezér a történelemben, aki ne forgatta volna a hadtörténelmet, és aki nem vallotta volna, hogy mindebből igen sokat hasznosított konkrét kiképzői ténykedése folyamán. Azt is tudjuk, hogy minden hadseregben külön osztályok foglalkoznak az elmúlt világháború, a koreai és vietnami háború tapasztalatainak összegyűjtésével, kiértékelésével és a kiképzésben való felhasználásával.

¹⁵ Erről legutóbb lásd: Lippai Péter: Aktuális-e ma a hadtörténelem? *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 8 (2004/3). 76–89.; Szem Géza: A hadtörténetírás néhány alapkérdéséről, *Hadtudományi Szemle*, 11 (2019/különszám). 303–317. Vö. Kincses Katalin Mária (szerk.): A magyar hadtörténetírás története és aktuális kérdései. (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára), HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2015; A kultúra–hadviselés–kiképzés szílesebb kontextusának lehetőségét felvető írás: Norvelle B. De Atkine: Why Arabs Lose Wars, *Middle East Quarterly*, 6 (1999/4) Miért veszítik el az arabok a háborúikat? Middle East Forum, www.meforum.org/984/miert-vesztik-el-az-arabok-a-haboruikat (Letöltve: 2019. 05. 13.) Sági Lajos kollégám hívta fel rá a figyelmet, amelyet ezúton is köszönök.

Mindez azt látszik bizonyítani, hogy abban a vitában, mely az utóbbi hetekben a hadtörténészek között folyik,¹⁶ azok oldalán áll az igazság, akik azt tartják, hogy a hadtörténelem tanításának a célja az, hogy alapját képezze a katonai vezetők kiképzésének, és tévednek azok, akik szerint a hadtörténelem, mint tudomány ilyen célokat nem követhet, és elsősorban az a feladata, hogy a történettudomány segédtudománya legyen. Én a magam részéről eme utóbbi felfogást osztom, és szeretném itt részletesebben – bár megközelítően sem olyan részletesen, amennyire ezt a kérdés fontossága és bonyolult volta megkövetelné – előadni érveimet.

Ha arra a kérdésre akarunk választ kapni, hogy elősegíti-e a hadtörténet tanulmányozása a vezetők kiképzését vagy nem, akkor mindenképp először azt kell szemügyre vennünk, hogy mi a vezetők kiképzésének a lényege? Ha ezt megvizsgáltuk, akkor azt kell megnéznünk, hogy alkalmas-e a hadtörténet tudománya mai állapotában arra, hogy hozzájáruljon a vezetők kiképzéséhez? Végül pedig arra kell választ kapnunk, hogy hol a határ a hadtörténet és a mai katonai gyakorlat között, tehát, hogy hol végződik a hadtörténet, és hol kezdődik a ma katonai gyakorlata és hadtudománya?

A vezetők kiképzésének lényege

Ahhoz, hogy a katonai vezető harc közben el tudja látni feladatát, három féle tudásra, illetve képességre van szüksége:

1. Szüksége van bizonyos tudásanyagra, ismernie kell a hadsereget alkotó fegyvernemek, eszközök hatásadatait, működését, alkalmazási módját. Ez a tudás lexikális, adatszerű tudás, melyeket a hallgató az egyes tantárgyi előadások és gyakorlatban sajátít el.
2. Rendelkeznie kell bizonyos elvi tudással, ismernie, értenie kell a taktika, a stratégia elveit, így a tűz és mozgás összhangjának, a felderítésnek és biztosításnak, az átkarolásnak, a súlyképzésnek, a támadásnak, a védelemnek stb. elveit. Ezeket a hallgató részben az előadásokon és demonstrálások útján tanulja meg, részben pedig saját tapasztalatai alapján maga vonja le.
3. Végül pedig, mint legfontosabbal, rendelkeznie kell a vezetőnek harcászati és hadászati érzékkel, illetve harcászati és hadászati vezetéstechnikai készséggel és tudással. Ennek elsajátítására szolgálnak az alkalmazó megbeszélések, harcgyakorlatok, hadijátékok, vezetési gyakorlatok stb. A harcászati és hadászati érzék, valamint a vezetéstechnikai tudás a király a katonai képesítésben, minden más tudás csak szolgája, „Ancilla theologiae”, ahogyan a középkorban minden tudomány csak a teológia szolgátlánya volt. Ezért ezzel foglalkozunk elsősorban.

¹⁶ A *Had történelmi Közlemények* 1956. évi 3. számában jelent meg egy szerző nélküli, kritikus hangvételű írás, amely erőteljesen ostromozta a magyar hadtörténetírás szektásságát, dogmatikusságát és hiányosságait *Gondolatok a magyar hadtörténetírás néhány kérdéséről* címmel. A folyóiratszámot hamarosan visszavonták, példányait bezúzták, majd 1956/3–4. számként – az említett tanulmány kihagyásával, helyébe az 1956-os őszi események során elesett Sziklai Sándor nekrológja és Engels: *A hadsereg* című tanulmányának fordítása került – 1957 elején újranyomták. Hausner Gábor: Egy sajtótörténeti ritkaság – a *Had történelmi Közlemények* 1956. évi 3. száma, in: Ravasz István (szerk.), *Hadi múltunk kincsháza. Avagy: eleink emlékei a Hadtörténeti Intézet és Múzeumban*. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2009, 194.

A harcászati és hadászati érzék, valamint a vezetéstechnikai tudás nem más, mint problémamegoldás, azaz, valamely adott helyzetben a helyzetet kitevő körülmények mérlegelése, ennek alapján a célravezető megoldás kiválasztása, a megoldás módjának kidolgozása és végül a megoldáshoz vezető ténykedés végrehajtása. A katonai vezető „problémája” a feladat, melyet az adott harcászati körülmények között meg kell oldania. A kapott feladat alapján mérlegeli a helyzetet kitevő körülményeket – katonai nyelven kifejezve, helyzetmegítélést végez –, ennek alapján eljut a megoldás módjához – elhatározásra jut –, végül pedig a szándékolt cselekvést kivitelezi – kiadja intézkedését.

A helyzetmegítélés és az elhatározás – hogy most már a katonai terminológiában maradjunk – érzék kérdése elsősorban, tervezés és intézkedés, a vezetéstechnika inkább rutin dolga. Mindkettő a legnagyobb mértékben fejleszthető, alakítható, és a kiképzés célja az, hogy az emberben rejlő ösztönös harcászati érzéket¹⁷ tudatossá tegye, racionalizálja, illetve a vezetéstechnikához szükséges gyakorlatot és tudást megadja.

A helyzetmegítélésben a vezető a háborús, harci helyzetet, mely a laikus számára áttekinthetetlen zűrzavarnak, értelmetlen tohuba-bohunak látszik, melyet még ezen felül emocionális élmények is színeznék – félelem, irtózat a vértől és halálhörgéstől stb. –, elemeire bontja, racionalizálja, visszavezeti a tér, idő és erő viszonylatainak konstellációjára, az ok és hatás kauzális összefüggéseire. Értelmes, néhány lényeges vonást tartalmazó képbe foglalja össze a harci folyamatot, és igyekszik megállapítani a harc dinamikájában érvényesülő tendenciákat. A helyzetmegítélés első része tulajdonképpen adatrögztítés: a harci helyzetet alkotó adatok és körülmények rögzítése. A második része kombináció: a harci helyzetben észlelt és rögzített adatok, jelenségek, történések, folyamatok milyen okokra vezethetők vissza, az ezekben érvényesülő tendenciák hova mutatnak, és hogyan lehetne ezeket a tendenciákat a saját céljainkra kihasználni és befolyásolni?

Az elhatározásban a vezető a helyzetmegítélésben észlelt tendenciáknak megfelelően eldönti, hogy milyen konkrét eljárást választ ahhoz, hogy a harci helyzetben érvényesülő tendenciákat a saját javára befolyásolja.

A helyzetmegítélésnek és elhatározásnak ilyen szakaszos beosztása természetesen nem jut kifejezésre minden esetben, azonban didaktikai szempontból feltétlenül indokolt szétválasztani és külön tárgyalni őket. A helyzetmegítélés és elhatározás kisebb viszonyok között legtöbbször teljesen egybeolvad, de még nagyobb, hadászati viszonyok között is előfordulhat, hogy az elhatározás már azelőtt van meg – legalább is lényegileg és nagy vonásaiban – mielőtt a helyzet összes elemét külön-külön mérlegelte volna a vezető. Ilyenkor rendszerint a helyzetnek valamilyen egészen feltűnő, kiugró, markáns összetevője ragadja meg a vezető figyelmét, és ez alapján intuitive hozza meg elhatározását, melyhez képest a később lefolyó, minden adatot és körülményt számbavevő és mérlegelő racionális helyzetmegítélés csak igazolás, csak

¹⁷ „Az ösztönös harcászati érzék fogalom nem azonos a polgári szociológia által tárgyalt »ösztönös agresszivitással«, mely az emberrel veleszületett, és mint ilyen a háborúk legfőbb okozója lenne. Ösztönös harcászati érzék alatt azt a »taktikai érzéket« értem, mely igen korán megnyilvánul a gyermekek közös játékaiban (bújócska, ipics-apacs, rabló-pandúr), sportjában stb. Ide tartozik a verekedésben mutatkozó harcászati érzék is, de megint nem mint az emberrel »veleszületett« agresszivitás, hanem mint az akciók, ütések, rúgások végrehajtásának célszerű módja (csel, hátbatámadás, lesbe csalás stb.).” [Perjés Géza jegyzete.]

önmegnyugtató. Az igazi hadvezéri zseni éppen az, aki részadatok alapján, a harci helyzet lényeges elemeinek meglátása alapján intuitíve ismeri fel a szükséges tennivalót.¹⁸

Bárhogyan is folyik le azonban a helyzetmegítélés és elhatározás, didaktikailag, tehát a kiképzésben el kell választani egymástól. A hallgatónak meg kell tanulnia, hogy egészen formálisan, úgy, ahogyan azt a szabályzatok felsorolják, a helyzet összes tényezőit mérlegelés alá vegye, egymástól elkülönítve vizsgálja és értékelje. Tehát külön-külön kell megtanulnia értékelni az ellenség helyzetét, erőit, csoportosítását, tűzfegyvereinek helyét, számát és hatását, valószínű szándékát és annak megvalósulási esélyeit, a saját helyzet részleteit, a terepet, az időt és időjárást, az anyagi helyzetet, a morális és ideológiai tényezőket stb. Miután minderre kitért, majd a részleteket egységes képbe foglalta össze, és megállapította a harc dinamikájában fellelhető tendenciákat, hozza meg elhatározását.

A kiképzés célja az, hogy a helyzetmegítélést és elhatározást biztossá, adekváttá és gyorsá tegye. Adekvát legyen a helyzetmegítélés, tehát a tényleges helyzetet képezze le, nem pedig a kívánságokkal vagy pesszimizmussal színezett szubjektív állásfoglalást. Biztosnak kell lennie tehát egy adott helyzetből csak egy fajta következtetést lehet levonni. És gyorsan kell határozni, mert harc közben sok elmélkedésnek nincsen helye. Mindezt azonban gyakorolni kell, hogy a kezdeti, igen nagy erőfeszítésekkel járó és lassú elemzés végül is szinte automatikussá és ösztönszerűvé váljon. A vezetés művészetével úgy állunk, mint a zongorajátszás művészetével: elképzelhetetlen művészi interpretáció, a mű tartalmának igazi kifejtése, ha az előadó nincs birtokában az összes technikai kellékeknek. A technika önmagában véve semmi, de technika nélkül nincs művészet, Ahhoz, hogy a művész a mű művészi mondanivalóját kifejtse, elengedhetetlen, hogy ne legyenek problémái már a billentéssel, a két kéz játékának összehozásával, a ritmus, a hangerősség kidolgozásával. Így van ez a katonai vezetésnél is, amíg a helyzet mérlegelése nem biztos, nem adekvát és nem gyors, addig az elhatározás sem lehet helyes, és az egész vezetési ténykedés nem lehet hatásos.

Mindez természetesen igen nagy munkát jelent a kiképző és a hallgató számára egyaránt. A kiképzőnek olyan harci helyzeteket kell konstruálnia a gyakorló téren, a terepasztalon, a térképen, melyek alkalmasak arra, hogy a hallgatók a harcászati helyzet minden elemét megvizsgálhassák. Tehát a megkonstruált harci helyzetnek teljesnek, logikusnak, koherensnek kell lennie, minden rész az egészszel és az egész a részekkel harmóniában kell lennie. A hallgatóknak pedig meg kell tanulniuk a rendszeres, pallérozott katonai gondolkodást, a lépésről lépésre való következtetést, sokszor még azon az áron is, hogy az azonnal jelentkező intuitív felismerést visszaszorítsák, azaz a kiképzés vezetője a helyzetmegítélés kezdetén jelentkező, az összes körülmény

¹⁸ „Az invázió alkalmával a normandiai hídfő birtokbavétele után az angolszász hadvezetés két lehetőség előtt állott: kihasználni a német védelem összeomlását, a partraszállás morális hatását, és a tengerpart mentén azonnal megindított támadással előretörni a Ruhr-vidékig, vagy megvárni az utánpótlás kiépülését, és utána széles arcvonalon végrehajtott támadással visszaszorítani az ellenséget és elérni a Rajnát. Montgomery angol részről az első megoldás mellett volt, Eisenhower amerikai részről a második mellett. Montgomery elhatározását egy benyomás alapján hozta, az ellenség morális összeroppanásáról szerzett benyomása alapján, a helyzet többi elemét nem mérlegelte. Eisenhower elhatározása a helyzet egészének, pontosabban minden részletének gondos mérlegelésén alapult. Végeredményben Eisenhower elgondolását hajtották végre. Azóta is vitakoznak, hogy melyik elhatározás volt a helyesebb. Szakmailag Eisenhower helyzetmegítélése teljesebb és tudományosabb volt, de Montgomeryé »művészibb«, és sokan azt állítják, hogy hatásosabb is, mivel a háborút több hónappal megrövidítette volna.” [Perjés Géza jegyzete.]

beható elemzése nélkül hozott elhatározást, még ha az helyes is, ne fogadjon el, vagy legalábbis indokoltassa meg. Főleg pedig nem szabad megengedni, hogy a hallgatókat harcászati sémák, mintamegoldások vagy elvi elképzelések befolyásolják. A helyzetmegítélés és elhatározás folyamata, mivel reális adottságokat mérlegel, szükségképpen tárgyi kötöttségű, teljességre törekvő, alkalmazkodó és empirikus. Azért tárgyi kötöttségű, mivel a helyzetet kitevő tárgyi adatokat¹⁹ vizsgálja, nem pedig ellenőrizhetetlen hírekre, feltételezésekre, szubjektív ítéletekre támaszkodik. Teljességre törekvő a helyzetmegítélés²⁰ azért, mivel a helyzetet kitevő összes körülményt mérlegeli. Alkalmazkodó a katonai vezető helyzetmegítélése, mivel nem a tárgyi konstelláció teljes megváltoztatására törekszik, hanem a harc dinamikájának tendenciáihoz alkalmazkodik,²¹ azokat igyekszik a saját előnyére kihasználni. Végül pedig empirikus a helyzetmegítélés és az elhatározás, mivel a megoldáshoz nem deduktív úton jut el a vezető, nem elvekből vezeti le az elhatározást, hanem induktíve, az adatokból.

A vezető ténykedésének következő része a tervezés és az intézkedés. Ez még fokozottabban, mint a helyzetmegítélés és elhatározás, tárgyi kötöttségű, empirikus és alkalmazkodó legyen.

Mindebből az következik, hogy a harcászati érzék kifejlesztése és a vezetéstechnika megtanítása nem elvek megtanításával történik, hanem empirikusan, a tárgyi körülmények mérlegelésének megtanításával. Például az az elv, hogy támadásnál az ellenség gyenge pontjára kell összpontosítani az erőket, nem úgy nyer alkalmazást, hogy a hallgató apriorisztikusan felteszi, hogy súlyt fog képezni – már csak azért sem, mert előfordulhat, hogy a harcászati célt éppen egy átlagosan elosztott erőelosztással lehet elérni –, hanem a tárgyi körülmények alapos mérlegelése után, induktíve jut el a megoldáshoz: ha a terep valamelyik része igen alkalmas a támadáshoz, és ezen a területen lévő felderített ellenséges tűzfegyverek száma x , akkor ezek leküzdésére $4x$ -től $7x$ számú tűzfegyvert kell bevetni és ennek megfelelő élő erőt, és a támadási terület egyéb részein csak annyi erőt kell alkalmazni, amennyi ezen erők levonása után megmarad. Így tehát az ellenség gyenge pontja ellen összefogott erőkkel intézett támadás elve induktív úton nyert alkalmazást és nem deduktíve. Vagy például a közismert, Moltkének²² tulajdonított elv, a „Zertrennt marschieren, vereint schlagen” (Szétosztva menetelni, egyesítve ütni) elve sem apriorisztikus vezetési menetet tervező vezérkari tiszt munkáját, hanem az adott körülmények, a menet és a harc követelményei, az egyes fegyvernemek sajátosságainak ismerete indítja arra, hogy a hadsereg vagy a hadtest menetoszlopát ne egy menetvonalra fűzze fel, mert ez hallatlan menettechnikai bonyodalmakat, surlódásokat és behozhatatlan idővesztéseket okozna.

Általában semmikor sem szabad preformált megoldási módokkal apiori elvi elképzelésekkel, sematikus példákkal nekikezdeni a helyzet mérlegelésének. A vezető lelki tabula rasával kezdje meg a helyzetmegítélését, és engednie kell, hogy a tárgyi

¹⁹ „Tárgyi adatok alatt nem csak a mennyiségileg mérhető és kifejezhető adatokat értjük, hanem tárgyi adatnak számít az ellenség vagy a saját csapatok moráljáról szerzett vagy tudott hírek és adatok is.” [Perjés Géza jegyzete.]

²⁰ „Természetesen a teljesség nem terjeszthető ki az ellenség helyzetére, mely még a legbehatóbb felderítés mellett sem lehet teljesen ismert.” [Perjés Géza jegyzete.]

²¹ „Természetesen az alkalmazkodás nem jelenti az ellenség akaratához való alkalmazkodást, a kezdeményezés átengedését. Az ellenség akarata az általános konstellációnak csak egy része.” [Perjés Géza jegyzete.]

²² Helmut Moltke (1800–1891) porosz tábornagy, kiváló stratégia és hadtudós.

konstelláció írja tele azt benyomásokkal. Persze ez távolról sem jelenti, hogy elvi tudás és bizonyos fokú sematizálás ne lenne szükséges, hiszen például maga az intézkedési séma is nagy segítség a rendszerezésben. A lényeg az, hogy ne ez legyen a primér, hanem a konkrét helyzet által adott benyomások.

Alkalmas-e a hadtörténet arra, hogy a fenti célokat megvalósítsa?

Az elmondottak után és a hadtörténelmi kutatás állapotának ismeretében a válasz könnyű erre a kérdésre: nem alkalmas a hadtörténet arra, hogy ezen célokat elősegítse. Nem alkalmas, mert a hadtörténelmi kutatás, még az újkorra vonatkozóan, még az első világháborút illetően sincsen azon a fokon, hogy egy-egy harci helyzet összes körülményeit fel tudja tárni. Az adatok szűkössége nem engedi meg, hogy a hallgató a helyzet összes körülményeit mérlegelhesse, tehát a helyzetmegítélés nem lehet teljes. De ha mégis egy-egy ritka esetben a kutatás oly fokot ért el, hogy a helyzetet kitevő összes körülmények birtokában vagyunk, tehát, ha az összes tárgyi adatot ismerjük, akkor sem lehet teljes a helyzetmegítélésünk, mivel egyszerűen nem tudjuk magunkat beleélni a helyzetbe, mivel a harcnak az akkori technika, szervezés, anyagi ellátás és sok minden más által determinált dinamikája egészen másként nézett ki, mint ma. Végül pedig mit ér azzal egy mai zászlóaljparancsnok, ha 40 évvel ezelőtti tárgyi adatok alapján tanulmányoz végig egy harci helyzetet. Elvi tanulságokat eredményezhet ez is, de mint mondtuk, a vezetési ténykedés nem elvi, hanem empirikus, s így a harcászati érzék és vezetés-technikai tudás fejlesztése érdekében nem sokat tettünk. Vagy mit nyer az a hadi iskolai hallgató azzal, hogy az első világháború valamelyik csatájának anyagi szolgálatát tanulmányozza, mely lényegileg vasúti, fogatolt szállításon és igen kis mértékben gépkocsi szállításon nyugodott, akkor, amikor ma már a helikopter utánszállítás az igazi probléma.

Nem szabad, hogy megtévesszen bennünket az a gyakorlat, ami régebben folyt és most is folyik, hogy a hadtörténelem órákon valamely hadtörténelmi helyzetet hirtelen áttesznek modern viszonyok közé, és a hallgató feladata az, hogy egy Napóleon korabeli helyzetet mai viszonyokra áttéve oldjon meg. Az elmondottaknál fogva nyilvánvaló, hogy ez lehet hadtörténelmi kuriózum, szellemi elmejáték, de nem segíti elő túlságosan a vezetők kiképzését.

Ami most már a cikkünk elején említett elemi ismereteket illeti, tehát azokat, melyeket a különböző katonai tantárgyak keretében oktatnak (hadseregszervezés, fegyvertan, műszaki ismeret stb.) nyilvánvaló, hogy ezeknél a hadtörténelmi oktatás túl sokat nem segíthet. Eltekintve attól, hogy ilyen speciális szakok kutatásában még gyengébben áll a hadtörténet, mint a csaták és hadjáratok leírásában, ezen kívül még a régi adatok megtanulása valójában nem jelentene semmilyen hasznot, de annál nagyobb megterhelést, ami a kiképzés rovására menne.

Kérdés, hogy a taktika és stratégia elveinek elsajátításában milyen haszonnal jár a hadtörténelem oktatása? Ha azt az arisztotelészi elvet tartjuk szem előtt, hogy „Megismerni valamit, annyi, mint fejlődésében vizsgálni”, akkor kézenfekvő az a feltevés, hogy a stratégia és taktika elvei fejlődésének tanulmányozása ezen elvek mélyebb megértését teszi lehetővé. Valójában a tűz és mozgás, a felderítés,

a biztosítás, az átkarolás és minden harci cselekmény problematikájá(nak) tanulmányozása a történelem folyamán rendkívül gazdagítóan hathat. A baj azonban ott van, hogy a feldolgozások ilyen tekintetben is oly hiányosak, megbízhatatlanok és ritkák, hogy ilyen stúdiumok bevezetésére egyszerűen nincsen mód.

A hadtörténet és a katonai gyakorlat, a katonai tudomány határa

Utoljára még erre a kérdésre kell választ adnunk. Nyilvánvaló, hogy az atomtaktika mellett is, a második világháború vagy a koreai háború tapasztalatainak felhasználása igen lényeges a mai katonai praxisban is. Ez tehát azt jelentené, hogy az az állításunk, melyet képviselünk, nem áll, vagy legalább is nem teljes egészében áll, mivel íme a közelmúlt háborúi – ami már történelem – igenis szolgálnak hasznos tanulságokkal. Itt az a kérdés, hogy mit tekintünk történelemnek? A történettudomány tárgya minden múltban előforduló, lezárt esemény, így tehát a koreai háború és a második világháború is ide tartoznának. A jelenségek vizsgálatának azonban több aspektusa van, és egy ugyanazon dolog egyszerre több tudomány tárgyát is képezheti. Így pl. a 60 évvel ezelőtti születések száma mint egyszeri, lezárt esemény a történelem tárgya. De ugyanakkor, ha azt nézzük, hogy az ezelőtt 60 évvel születettek hogyan helyezkednek el a mai társadalomban, ha azt nézzük, hogy ezen korosztálynak mi volt a vesztesége az első világháború alatt és ennek következtében mennyivel csökkent ezen korosztályok gyermekeinek a száma, tehát a mai 30-40 évesek lélekszáma, akkor ez már nem a történelem, hanem a demográfia tárgya. Ugyanígy az első szovjet öt-éves terv adatai egyszer képezhetik a történettudomány tárgyát, de másszor a mai tervgazdaság tárgyát is, amennyiben az azóta megindult tendenciák kihatásaival ma is számolni kell. Ugyanígy a második világháború vagy a koreai háború is, mint lezárt, befejezett esemény a történettudomány tárgya és a hadtörténeté, de ugyanakkor a folyó katonai praxis és a mai katonai tudomány tárgya is. És a kiképzés szempontjából ezen utóbbi aspektus a fontosabb, amennyiben az ott tapasztalt tendenciák értelmezése, bedolgozása a mai katonai praxisba a fontos. Ebből következik, hogy a második világháború csatáinak tanulmányozása nem közvetlenül szolgálja a vezetők kiképzését, mintegy pótolva az alkalmazó megbeszélést, hanem közvetve, úgy, hogy kiindulópontját alkotja a mai taktikai eljárások kidolgozásának, melyet a hallgató a szabályzatokban lefektetve kap meg és így alkalmazhat. Tehát az eredmény, amit a hallgató felhasznál, nem a történelem, hanem a történelemnek és a kísérletnek a szabályzatokban objektívalódott összegezése. Ilyen szempontból pedig a két tudomány határa most már pontosan megrajzolható: a történettudomány és a hadtörténet mint leíró disciplina nélküli a kísérlet kontrollját, viszont a katonai tudomány, amikor a legközelebbi múlt háborúinak tapasztalatait kísérleti vizsgálat alá veszi a gyakorló táborokban, lőiskolákban, kísérleti telepeken, hadijátékokon stb., nem történeti műfaj, hanem folyó gyakorlat. Így tehát a legutóbbi háborúk tanulmányozása nem mint hadtörténelem, hanem mint mai hadtudomány szerves része segíti elő a kiképzést.

Felesleges tehát a hadtörténelem oktatása?

Egyáltalán nem és távol áll tőlünk, hogy arra gondoljunk, hogy az akadémiák és hadi iskolák tantervéből töröljük a hadtörténelmet. Sőt, az oktatását még szélesebb alapokra kellene fektetni. Ehhez azonban a kutatómunkát is ki kellene szélesíteni és el kellene mélyíteni. Ki kellene szélesíteni a kutatómunkát azzal, hogy egyes, eddig nem vizsgált vagy csak igen kis mértékben vizsgált jelenségcsoportokat alapos kutatás alá vennénk. Ilyen például az anyagi szolgálat története, a határvédelem és a könnyűcsapatok összefüggésének a története, a felderítés és biztosítás elveinek és szabályainak fejlődése stb. És el kellene mélyíteni a kutatást például az egyes csaták, hadjáratok pragmatikusabb, belső mozgató erőket, társadalmi tényezőket is tekintetbe vevő vizsgálatával.

Az ilyen formában elmélyített és kiszélesített hadtörténelmi kutatás aztán kielégítően tudná szolgálni azokat a célokat, melyek szerintem praktikus katonai szempontból is fontosak. Így a taktika és stratégia formáinak, elveinek történeti vizsgálata elősegítené a taktika és stratégia elveinek mélyebb megértését. Bizonyos speciális feladatok elvégzéséhez megadná az alapot, például a hadseregszervezés, kiegészítés, a kiképzés problémáihoz. Lehetővé tenné, hogy egyes kiemelkedő tehetségű tisztek az akadémiákon kapott hadtörténelmi alapokra támaszkodva továbbfejleszthessék vezetői készségüket.

Mindezek mellett a hadtörténelem oktatása fontos a tisztikar általános műveltségének fejlesztése miatt is. Az sem mellékes szempont, hogy minden emberben benne van a história szeretete, s így a hadtörténelem oktatásával általános, emberi igényeket elégítünk ki. Végül pedig – de nem utolsó sorban – igen fontos a hadtörténelem általános erkölcsi, politikai nevelő szerepe. Népünk múltbeli küzdelmeinek megismeréséhez a hadtörténelmen keresztül vezet a legrövidebb út. Mindezzé végeredményben a vezetői kiképzést is szolgálja közvetve, mert nyilvánvaló az, hogy igazi jó harci vezető nem lehet műveletlen, kulturálatlan, erkölcsi és politikai szempontból fejletlen egyén.

Mindez azonban nem befolyásolja azt, amit bizonyítani igyekeztünk, hogy ti. a hadtörténelem oktatása nem szolgálja közvetlenül a vezetői kiképzés ügyét. Erre a célra kétségkívül sokkal alkalmasabb az alkalmazó megbeszélés, harcgyakorlat, hadijáték stb. Szerintem eme felismerés igen lényeges mind a hadtörténelem, mind pedig a kiképzés szempontjából. Elejét veszi ugyanis annak, hogy a vezetői kiképzésben vélt hasznossága miatt erőszakot kövessünk el a hadtörténelmi anyagon, a tananyagot bizonyos célok szempontjából szelektáljuk, tehát olyan módszerekkel dolgozzunk, hogy a prakticitás kilúgozza, megfojtsa a történelmi életet. Másik oldalról pedig a kiképzésben nem építünk olyan eljárásokra és módszerekre, melyek úgysem hoznak eredményt. Végül pedig, ha tudatában vagyunk annak, hogy a mai katonai gyakorlat és a hadtörténet között az összefüggés nem közvetlen, ha megszabadulunk a mindenáron való szakmai hasznosításra való törekvéstől, akkor a kutatást levegősebbé, szabadabbá tesszük, megszabadítjuk a szakmai technicizmus jármaitól, ami oly sok esetben teszi terméktelenné és élvezhetetlenné a hadtörténészek műveit.

Igen távolinak tűnik fel az az idő, amikor a hadtörténet közvetlenül is szolgálhatja a kiképzés ügyét. Addig azonban feltétlenül – de azután is valószínűleg –, a hadtörténelmi kutatás első rendeltetése, hogy a történettudomány által feltett kérdésekre válaszoljon.

Budapest, 1956. évi augusztus hó 5-én.

Felhasznált irodalom

- Atkine, Norvelle B. De: *Why Arabs Lose Wars*, *Middle East Quarterly*, 6 (1999/4) Miért veszítik el az arabok a háborúikat? Middle East Forum, www.meforum.org/984/miert-vesztik-el-az-arabok-a-haboruikat (Letöltve: 2019. 05. 13.)
- [Borus József?]: Gondolatok a magyar hadtörténetírás néhány kérdéséről, *Had történelmi Közlemények*, új folyam, 3 (1956/3) 5–34.
- Hausner Gábor: Egy sajtótörténeti ritkaság – a Had történelmi Közlemények 1956. évi 3. száma, in: Ravasz István (szerk.), *Hadi múltunk kincsháza. Avagy: eleink emlékei a Had történelmi Intézet és Múzeumban*, HM Had történelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2009.
- Lippai Péter: Aktuális-e ma a had történelem? *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 8 (2004/3) 76–89.
- Kincses Katalin Mária (szerk.): *A magyar had történetírás története és aktuális kérdései*, (A Had történelmi Intézet és Múzeum Könyvtára), HM Had történelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2015.
- Perjés Géza: Esztergom 1706. évi ostromai és az ostromokkal kapcsolatos hadműveletek, *Had történelmi Közlemények*, új folyam, 1 (1954/2) 136–184.
- Perjés Géza: Balassi Bálint, a katona, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 59 (1955/1) 36–50.
- Perjés Géza: A brjanszki erdő aljában. Harctéri élményeim 1942 augusztusától 1943 októberéig, in: Perjés Géza: *Csatakönyv. Tanulmányok a magyar és az egyetemes történelem csatáiról*, HM Had történelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2014, 191–249.
- Szem Géza: A had történetírás néhány alapkérdéséről, *Had tudományi Szemle*, 11 (2019/ különszám) 303–317.

Kováts Levente Sándor¹

Clausewitz-i eszközök az afganisztáni hosszú háborúban

Clausewitzian Instruments in the Long War in Afghanistan

Absztrakt

Az aszimmetrikus hadviselés napjaink egyik legjellemzőbb hadviselési formája. Azonban Carl von Clausewitz már több mint 150 évvel ezelőtt is vizsgálta, hogy mik azok a tényezők, eszközök, amelyek lehetővé teszik két jelentősen eltérő nagyságú, hatalmú vagy erejű fél háborúskodása esetén a gyengébb félnek, hogy elkerülje a vereséget vagy kiharcolja, hogy az ellenfele felhagyjon eredeti tervével, céljával. Ezeket a tényezőket fogom tanulmányomban vizsgálni a 2001 óta zajló afganisztáni háború kontextusában.

Kulcsszavak: *aszimmetrikus, Clausewitz, idő, siker ára*

Abstract

Asymmetric warfare is one of the most typical forms of warfare in today's history. However, Carl von Clausewitz had been investigating the factors and tools that allow a weaker party to avoid a defeat, or keep on fighting until his opponent abandons the original goal in a war between two parties with considerable difference in size, power or strength. I will study these factors in my study in the context of the Afghan war since 2001.

Keywords: *asymmetric, Clausewitz, time, cost of success*

¹ Nemzeti Közföldgáláti Egyetem, Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar, volt MSc-hallgató – National University of Public Service, Faculty of International and European Studies, MSc student, e-mail: kovats.levente.s@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1457-9290

Elméleti háttér

Annak megértéséhez, hogy mi szükséges a győzelemhez, először is értelmezni kell a háborút. Carl von Clausewitz *A háborúról* című könyvében két fontos megállapítást ír le. Az első szerint „a háború tehát [...] az erőszak alkalmazása, aminek célja, hogy az ellenfelet saját akaratumk teljesítésére kényszerítsük”.² Az akarat a háború háttérében mindig politikai, mivel az elérni kívánt célt a politika határozza meg. Clausewitz megkülönböztet elvont és való életre jellemző háborút. Elvont háború esetében a győzelem úgy érhető el, hogy az ellenfelet teljesen legyőzzük, azaz „olyan helyzetbe kell juttatnunk, hogy a harcot ne tudja folytatni többé”.³ A győzelemhez szükséges tényezők közül az első kettő, amelyet Clausewitz a könyvében megemlít, a rendelkezésre álló eszközök, valamint az akaraterő nagysága. Ebből a rendelkezésre álló eszközök leírhatók meghatározhatók, azonban az akaraterő nagysága már jóval bonyolultabb.⁴ Ezek, bár a való életben is számottevők, azonban vizsgálatomat a valódi háborúkkal kapcsolatos megállapításokra hegyezném ki. Az aszimmetrikus háborúk kapcsán Clausewitz kiemeli, hogy csak azért jöhetnek létre ilyen háborúk, mert a háború mögött álló politikai cél meghatározó. Így a jelentős különbségek a rendelkezésre álló eszközök terén eltűnhetnek. Clausewitz ezt a következőképpen írja le: „Két tényező van ugyanis, amely a valóságban a béke indítékaként további ellenállásra való képtelenség helyébe léphet. Az első valószínűtlenség, a második pedig a siker túl nagy ára.”⁵ Azaz vagy ellehetetlenül a kitűzött politikai cél, vagy az ellenfélnek sikerül azt annyira nehezen elérhetővé, drágává tenni, hogy feladja eredeti célját. Az Amerikai Egyesült Államok (a továbbiakban: Egyesült Államok) és szövetségesei több mint 17 éve küzdenek Afganisztánban, annak érdekében, hogy létrehozzanak egy stabil, demokratikus államot.

Kezdeti sikerek

Az Egyesült Államok végül támadást indított 2001. október 7-én. A Tartós Szabadság Hadművelet (Operation Enduring Freedom, a továbbiakban: OEF) fő célja az volt, hogy eliminálják az al-Káida vezetőségét és erőit, példát statuálva és így üzenve a világ többi hasonló szervezetének, valamint felszámolni a terrorszervezet Afganisztánban található bázisait. A tálibokra vonatkozóan az Egyesült Államok célja a hatalmuk megdöntése, vezetőik eltávolítása, valamint az országból való kiűzésük volt. Afganisztán stabilizálásának a célja az volt, hogy azt többé terroristák ne használhassák bázisként, és onnan többet támadást ne tudjanak intézni sem az Egyesült Államok, sem szövetségesei ellen. A tálibok legyőzésében a helyi lázadó erők kiemelkedő szerepet tölthettek be, akiket az Egyesült Államok és szövetségesei különleges műveleti erőkkel, valamint a légierő és a haditengerészet precíziós eszközeivel támogatott. A legfőbb helyi szövetségesek az Északi Szövetség, valamint a Hámid Karzai által vezetett pastuk

² Carl von Clausewitz: *A háborúról*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 39.

³ Clausewitz (2013): i. m. 41.

⁴ Clausewitz (2013): i. m. 42.

⁵ Clausewitz (2013): i. m. 59.

voltak.⁶ A hadművelet az Egyesült Államok és Nagy-Britannia légitámadásaival vette kezdetét. Ezt megelőzően a Központi Hírszerző Ügynökség (a továbbiakban: CIA) már megkezdte az afgán ellenállókkal az egyeztetéseket a tálib kormány megbuktatásáról. Ez azért volt kifejezetten fontos, mert az Egyesült Államok nem kívánt nagyszámú katonai erőt állomásoztatni az országban, valamint Afganisztán zártságából adódóan nehézkes volt a szállítás kivitelezése is. Az Egyesült Államok már említett legnagyobb helyi szövetségese az Északi Szövetség volt, amely nem sokkal a légitámadások után sorozatban foglalta vissza a kisebb-nagyobb városokat a táliboktól. November 13-án már a fővárost, Kabult is elfoglalták, ahonnan harc nélkül menekültek el a tálibok. A tényleges győzelmet azonban Kandahar elfoglalása jelentette. A város nemcsak a tálibok központjaként működött, de spirituális jelentősége is nagy volt.⁷ Miután a talibán és al-Káida erők döntő többsége elmenekült vagy megsemmisült, 2002. március 2-án megindult az Anaconda Hadművelet (Operation Anaconda), amelynek célja az volt, hogy egyrészt lezárja az összes menekülési útvonalat Shah-i-Khot völgyben, másrészt felkutassa és semlegesítse a fennmaradó tálib és al-Káida erőket a Khost-Gardez régióban mielőtt újraszerveződnek, erőt gyűjtenek és támadásba mennek át az új afgán kormány ellen. Ez volt az utolsó nagy volumenű támadás ebben az időszakban, amelyben körülbelül 800 ezer Talibán és al-Káida tag harcolt a nyugatbarát afgán és szövetséges erők ellen. Az akció nem volt teljesen sikeres, ugyanis több kijárat is szabadon maradt, így nem sikerült bekeríteni az ellenséges erőket.⁸

Miután mindenki győzelemként értelmezte az addig történeteket, 2003. május 1-én Donald Rumsfeld bejelentette, hogy a jelentősebb harci tevékenységeknek vége Afganisztánban, és megkezdődik az ország újjáépítése.⁹ George W. Bush eltökélt volt eleinte Afganisztán stabilizálásában, amelyben szövetségesei is támogatták. A Virginiai Katonai Intézetben (Virginia Military Institute) elhangzott beszédében kihangsúlyozta, hogy tisztán katonai erővel nem érhető el a béke. Szükség van arra, hogy az Egyesült Államok segítséget nyújtson Afganisztán újjáépítésében. Beszédében kijelentette, hogy az európai Marshall-segélyhez hasonló támogatást kell nyújtani Afganisztánnak, ha valóban hosszú távú békét kívánnak elérni. Ezenfelül segítséget kell nyújtani az új afgán nemzeti biztonsági erők felépítésében és kiképzésében.¹⁰ A gyors győzelmet követően kezdetét vette a bonni Afganisztán-konferencia, amelynek célja Afganisztán jövőjének rendezése volt. Amerikai nyomásra Hámid Karzai lett az ország átmeneti vezetője addig, amíg le nem zajlanak a parlamenti választások az országban.¹¹ Az afganisztáni delegáció kérvényezte, hogy az ENSZ támogassa az átmeneti kormányzatot annak érdekében, hogy biztonságban hozhassák létre az új állami struktúrát. A kérésnek

⁶ Griff Witte: Afghanistan War 2001–2014, 2016, www.britannica.com/event/Afghanistan-War/The-Obama-surge (Letöltve: 2016. 09. 10.)

⁷ Uo.

⁸ Naylor, Sean: Security Studies Program Seminar, 2006, http://web.mit.edu/ssp/seminars/wed_archives06spring/naylor.htm (Letöltve: 2016. 09. 11.)

⁹ Rumsfeld: Major combat over in Afghanistan, CNN, 2003, <http://edition.cnn.com/2003/WORLD/asiapcf/central/05/01/afghan.combat/> (Letöltve: 2016. 09. 11.)

¹⁰ James Dao: A Nation Challenged: The President; Bush Sets Role for U. S. in Afghan Rebuilding, 20, www.nytimes.com/2002/04/18/world/a-nation-challenged-the-president-bush-sets-role-for-us-in-afghan-rebuilding.html (Letöltve: 2016. 09. 11.)

¹¹ Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending The Re-Establishment of Permanent Government Institutions, UN, www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm (Letöltve: 2016. 09. 12.)

eleget téve, az ENSZ Biztonsági Tanács 1386-os határozata alapján létrehozták a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erőket (International Security and Assistance Force, a továbbiakban: ISAF). Az ISAF egy nemzetközi misszió volt, amelynek feladata Kabul és környéke biztonságának javítása volt, ezzel is támogatva az átmeneti kormány munkáját és növelve a biztonságérzetet.¹² Mindenki úgy értékelte, hogy a dolgok rendben haladnak. A teljes nemzetközi közösség figyelve Afganisztánra fókuszálódott, az Egyesült Államok példát statuált. Gyorsan, sikeresen, és kevés áldozattal vetett véget a tálib uralomnak, valamint az al-Káidát elűzte. Megteremtette a feltételeit, hogy Afganisztán egy stabil és fejlődő országgá válhasson. Miután az ISAF átvette az ország teljes területe feletti ellenőrzést, rendeződni látszottak a viszonyok. Egy vezetés alá kerültek a szövetséges erők, valamint az Egyesült Államok folytatta az OEF-hadműveletet. Sajnos azonban a biztonsági helyzet messze nem volt ideális. Az ISAF-erők létszáma 2006-ra már 30 ezer fő fölé emelkedett, azonban még ez is kevésnek bizonyult.¹³ Ennek az egyik oka az volt, hogy a nemzetközi erők olyan helyeken kezdték meg feladataikat, amelyeken addig alig voltak jelen, ezért kezdettől fogva nagyobb volt a tálibok támogatottsága. Ilyen területek voltak például Helmand vagy Kandahar. Emiatt komoly stratégiai váltás is bekövetkezett a misszió jellegében. Az eredeti cél a válságkezelés és a nemzetépítés volt, de ahogy a déli területek is ellenőrzés alá kerültek, hamar harci műveleteket kellett indítania a nemzetközi erőknek. A létszámnöveléshez hozzájárult, hogy a gyors győzelmet követően az afgán milíciák nem voltak motiváltak abban, hogy a tálibokra vadásszanak.¹⁴ Szükségesnek tűnt, hogy további amerikai erőkkel támogatva a nemzetközi koalíció tegye ezt meg. A másik ok az volt, hogy a lázadók száma folyamatosan gyarapodott, mivel egyre többen szöktek vissza a szomszédos Pakisztánból és máshonnan, hogy folytassák harcukat a nyugati erők ellen. Ennek következményeként növekedett a harcok száma, vele párhuzamosan pedig emelkedett a halottak száma is. 2006-ban nagyjából 4 ezer halottról írnak, amelynek a negyede civil áldozat volt.¹⁵

A NATO szerepe

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (a továbbiakban: NATO) a kezdetektől fogva komoly kihívásokkal állt szemben, aminek megoldásához konszenzusra volt szükség. Minden tagállam kijelentette, hogy elkötelezett Afganisztánnal kapcsolatban, de mindenki máshogy kívánt a küldetéshez hozzájárulni. A legtöbb állam úgy indította meg kontingenseit Afganisztánba, hogy csak felügyelet, fejlesztés és újjáépítés lesz a feladatuk, míg a harcokat az Egyesült Államok fogja vívni. Az is egyértelművé vált, hogy a „könnyű lábnyom” (light footprint)-konceptió, amely kevés szárazföldi erő

¹² ENSZ BT. 1386-os határozat, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/708/55/pdf/N0170855.pdf?OpenElement> (Letöltve: 2019. 07. 31.)

¹³ Cameron Scott: Assessing ISAF: A baseline study of NATO's role in Afghanistan, British American Security Information Council; 2007, 3.

¹⁴ Astri Suhrke: A Contradictory Mission? NATO from Stabilization to Combat in Afghanistan, *International Peacekeeping*, 15 (2008/2) 215–217.

¹⁵ Scott (2007): i. m. 4.

bevetésére és a helyi erők elsődleges alkalmazásra épült, nem hozza meg a várt eredményeket. Holott ezek jóval kisebb anyagi terhet is rónak a résztvevőkre. A légierő, amely nagyszerűen szerepelt a háború első fázisában, egyre kevésbé volt alkalmazható a védelmi feladatok terén, főleg a lehetséges polgári áldozatok miatt. Lényegében a NATO egy olyan feladattal találta magát szemben, amire nem készült fel, és amihez sem a szükséges létszámmal, sem a megfelelő anyagi háttérrel nem rendelkezett.¹⁶ A problémák megoldására ideális platformnak bizonyult a NATO rigai csúcsa, amelynek központi témája Afganisztán kezelésének kérdése volt. Egyértelműen kijelentették, hogy a két fő kitűzött cél, a biztonság és a fejlődés csak együtt, egymással párhuzamosan valósulhat meg.¹⁷ Ez a gyakorlatban azt eredményezte, hogy némileg csökkentették, az otthoni szabályozásokat az Afganisztánban szolgáló katonákra vonatkozóan. Ezzel bővítették a mandátumukat és megegyeztek, hogy vészhelyzet (in extremis) esetén minden nemzet támogatni fogja katonailag a másikat. Egy határozott stratégiai váltás azért nem volt lehetséges, mert az iraki háború következtében kialakult ellenérzések ezt nem tették lehetővé.¹⁸ Az Egyesült Államok, valamint szövetségesei és koalíciós partnerei nem kívántak nagy létszámú erőket küldeni Afganisztánba. Ennek eredményeként a tálibok folyamatosan képesek voltak visszaszivárogni és jelenlétüket fenntartani. Bár senki nem kívánta kimondani, de már 2006–2007 környékén látszott, hogy alapvetően felkelés elleni (counterinsurgency) hadjáratra lenne szükség az országban. Egyes tanulmányok azt állítják, hogy egy ilyen jellegű, sikeres művelet esetében 1000 főnyi lakosra nagyjából 20 katona jelenléte szükséges. Ez az egyes afganisztáni tartományok népessége alapján több százezer katonát jelentett volna.¹⁹

1. táblázat: Példa a Felkelés Elleni Műveletekhez szükséges erők létszámára

Tartomány	Népességbecslés
Helmand	745 000
Kandahar	886 000
Nimruz	149 000
Farah	338 000
Oruzgan	627 000
Herat	1 182 000
Ghazni	931 000
Zabol	258 000
Paktika	300 000
Khowst	415 000

¹⁶ Henrik B. Larsen: International Security Program; NATO In Afghanistan: Democratization Warfare. National Narratives, and Budgetary Austerity, Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs, 2013, 4–6.

¹⁷ NATO After Riga. Prevailing in Afghanistan, Improving Capabilities. Enhancing Cooperation NATO Public Diplomacy Division. 1110. Brussels–Belgium, 2006, 1–4.

¹⁸ Henrik B. Larsen: NATO In Afghanistan: Democratization Warfare. National Narratives, And Budgetary Austerity, Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs, Cambridge, 2013, 5–7.

¹⁹ Seth G. Jones: U. S. Strategy In Afghanistan; CT-324; Testimony presented before the House Foreign Affairs Committee, Subcommittee on Middle East and South Asia on April 2, 2009, 3–5.

Tartomány	Népességbecslés
Paktia	292 000
Lowgar	413 000
Wardak	726 000
Parwan	360 000
Kapisa	3 314 000
Laghman	373 000
Nurrestan	112 000
Konar	321 000
Nangarhar	1 089 000
Day Kundi	399 600
Össznépesség	13 582 600
A Felkelés Elleni Műveletekhez szükséges biztonsági erők (20 biztonsági erő 1 000 főre)	271 652 biztonsági erő

Forrás: Jones (2009): i. m. 5.; Fordította a szerző.

A táblázatból is látható, hogy csak a nevezett tartományok esetében (az országban összesen 34 tartomány van) több mint 270 ezer katonára lett volna szükség. Ha ebbe beleszámítana az Afgán Nemzeti Hadsereg és az Afgán Nemzeti Rendőrség, akkor ez a szám könnyedén meg lett volna, azonban sem kiképztségük sem eszközeik nem tették alkalmassá őket ennek a feladatnak a végrehajtására.

Az Obama-adminisztráció

A 2008-as év jelentős változásokat hozott a háború tekintetében. Barack Obama megválasztását követően a következő célokat fogalmazta meg az afganisztáni háborút illetően:

- szétbomlasztani, leszerelni és legyőzni az al-Káidát,
- elősegíteni egy alkalmasabb, hatékonyabb és megbízhatóbb afgán kormány létrejöttét,
- forrást biztosítani és végrehajtani egy hatásos civil-katonai felkelés elleni hadjárat számára.

E célok megvalósításához Obama elrendelte további 21 ezer amerikai katona Afganisztánba való küldését, valamint 2 milliárd dollár anyagi támogatást és civil szakértők odaküldését.²⁰ 2009 májusára az Afganisztánban állomásozó amerikai

²⁰ Paul D. Miller: Obama's Failed Legacy in Afghanistan, *The American Interest*, 11 (2016/5) www.the-american-interest.com/2016/02/15/obamas-failed-legacy-in-afghanistan/ (Letöltve: 2016. 10. 03.)

erők száma már elérte az 50 ezret.²¹ Az új stratégia célja a civilek védelme, járőrözés a közöttük megbúvó tálibok levadászásával, valamint a megfelelő állami működést elősegítő intézmények erősítése és a jó kormányzás feltételeinek megteremtése.²² Az új stratégia megvalósításához a létszám bővítésen kívül Obama meghozott még egy kiemelten fontos és szokatlan döntést. Leváltotta az aktuális hadszíntéri parancsnokot, David McKiernan tábornokot. Barack Obama drasztikus változásokat kívánt végrehajtani az afganisztáni hadszíntéren. McChrystal tábornok feladata az Obama által támogatott új stratégia végrehajtása volt. Miután McChrystal felmérte a helyzetet és nekilátott a katonai stratégia kialakításának, hamar megállapította, hogy a rendelkezésre álló erőkkel nem tudja elérni a kívánt célt. Obama felé jelezte, hogy amennyiben nem bocsájt rendelkezésére további egységeket, úgy az egész háború el fog veszni.²³ McChrystal tábornok augusztusi jelentésében úgy jellemezte a helyzetet, hogy három választási lehetőség van Obama elnöknek:

- bocsásson rendelkezésére további 80 ezer katonát, ezzel alacsony kockázatúvá téve a felkelés elleni hadjárat sikerességét;
- közepes kockázatúvá tehető, ha 40 ezer katonát biztosít;
- magas kockázatúvá, ha 20 ezret.²⁴

Obama készítettett egy újabb felülvizsgálatot, amelynek eredménye alátámasztotta az igényeket, ezért további létszám bővítést rendelt el. A 20 ezer fős bővítés inkább egy terrorellenes művelet végrehajtásához volt elég. Ennek az volt az előnye, hogy jóval olcsóbban és beláthatóbb időn belül lett volna végigvihető, mint a nemzetépítés. Obama sokak szerint azonban a legrosszabb döntést hozta, és a kértnél alacsonyabb létszámot megadva, megmaradt a régi stratégiánál.²⁵ A West Point katonai akadémián jelentette be, hogy további 30 ezer katonát küld Afganisztánba az ország stabilizálása érdekében. A beszéd különlegessége az volt, hogy egyben kivonulásról is beszélt,²⁶ ezért legalább két üzenete volt. Egyrészt az amerikai embereknek szólt, akik már rendkívül elleneztek a háborút. Afganisztán nem egy végeláthatatlan elköteleződés, mivel belátható időn belül ki fogják vonni az erőket. Erre a nagy létszám-emelésre azért van szükség, hogy ez minél hamarabb bekövetkezhesen. A kivonulás Obama választási kampányában is döntő fontosságú volt.²⁷ A létszám bővítés következtében az Afganisztánban állomásozó amerikai erők 2010-ben elérték a 100 ezer főt.²⁸ McChrystal áthelyezte a hangsúlyt a művelet kapcsán. Prioritás lett a lakosság

²¹ A timeline of U. S. troop levels in Afghanistan since 2001, The Associated Press, Military Times, 2016, www.militarytimes.com/story/military/2016/07/06/timeline-us-troop-levels-afghanistan-since-2001/86755782/ (Letöltve: 2016. 10. 03.)

²² Valentina Taddeo: U. S. Response to Terrorism: A Strategic Analysis of the Afghanistan Campaign, *Journal of Strategic Security*, 3 (2010/2) 27–38.

²³ Witte (2016): i. m.

²⁴ Marybeth P. Ulrich: General Stanley McChrystal Affair: A Case Study in Civil-Military Relations, 2011, 89.

²⁵ Miller (2016): i. m.

²⁶ Press release: Barack Obama. Speech at West Point, 2009, www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama-barackobamawestpointafghanistan.htm (Letöltve: 2016. 10. 07.)

²⁷ Obama orders 30 000 more US troops to Afghanistan, Press release, BBC News, 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8391628.stm> (Letöltve: 2016. 10. 07.)

²⁸ A timeline of U. S. troop levels in Afghanistan since 2001, The Associated Press, Military Times, 2016, www.militarytimes.com/story/military/2016/07/06/timeline-us-troop-levels-afghanistan-since-2001/86755782/ (Letöltve: 2016. 10. 07.)

védelme, nem pedig az ellenség felkutatása és megölése. Emellett fontos szempontként jelent meg az afgán kormány megítélésének javítása.²⁹ Sajnos azonban ez üzenet volt a tálibok számára is. Biztosította őket, hogy valóban csak idő kérdése és kivonulnak az amerikai és a szövetséges erők, ezáltal újra lehetőség nyílik az ország feletti kontroll átvételére.³⁰

A tálib stratégia

A táliboknak nem is volt szüksége semmi másra. Nagyszerűen használták ki a természet adta lehetőségeket. Ahogy katonailag veszíteni kezdtek és veszélybe kerültek, átszöktek Pakisztánba. Ott erőt gyűjtöttek, majd Afganisztánba visszatérve folytatták a harcot. A tálibok egy főleg pastu nemzetiségűekből álló, fundamentalista iszlám csoport. Egy afgán mudzsahedin frakcióból jöttek létre az 1990-es években, a CIA és a pakisztáni titkosszolgálat (Inter-Services Intelligence – ISI) támogatásával. Létrejöttükkor fő céljuk a szovjet megszálló erők kiűzése volt az országból. A talib szó pastu nyelven azt jelenti diák, ugyanis sok, Pakisztánban tanult diák csatlakozott a csoporthoz. A Talibán legjelentősebb támogatói ma is a pastu nemzetiség, amely Afganisztán délkeleti részén, valamint Pakisztán északnyugati részén található. Nem véletlen, ezeken a területeken a legjelentősebbek a tálibok által végrehajtott támadások, valamint itt vannak jelen a legnagyobb mértékben. Bár a létszámemelést követően a szövetséges erők törekedtek ezeknek a régióknak a stabilizálására, és voltak eredmények is, de az idő ellenük dolgozott.³¹ A tálibok tisztában voltak vele, hogy nem tudják legyőzni a szövetséges erőket nyílt küzdelemben, és csak a gerilla harcmodor keretein belül tudnak sikereket elérni. A cél világos volt: akkora veszteségeket okozni, hogy kénytelenek legyenek a szövetségesek kivonulni. Azáltal, hogy Obama meghatározta a kivonás időpontját, kényelmes helyzetbe hozta a Talibánt. Eddig is az idő ellen harcoltak a NATO és az Egyesült Államok katonái. A háború súlyos pénzügyi terheket rótt az államokra. A költségeket szinte lehetetlen pontosan meghatározni, hiszen rendkívül soktényezős. Csak a katonák Afganisztánban tartása majd 1000 milliárd dollárba került csak az Egyesült Államoknak.³² Eközben az amerikai nép háború iránti támogatása folyamatosan csökkent, ami belpolitikai problémát okozott az Egyesült Államokban.³³ Carl von Clausewitz azt állítja, hogy amennyiben a harc időtartamában kívánunk győzni, úgy kis célokkal kell megelégednünk, hiszen ezek kevesebb erőfeszítést tesznek szükségesszerűvé. Az aszimmetrikus háborúk esetében ez központi szerepet kap. A tálibok nem tudtak szembeszállni a nyugat elképesztő anyagi és humánerőforrás-főlényével. Ezért a Clausewitz által is a legkisebb célként

²⁹ Rathnam Indurthy: The Obama Administration's strategy in Afghanistan, *International Journal on World Peace*, 28 (2011/3) 14–15.

³⁰ Michael J. Williams: The Right War? Obama's Afghanistan Strategy, 2010, 20–21.

³¹ Gilles Dorronsoro: The Taliban's winning strategy in Afghanistan. Carnegie Endowment for International Peace, 2009, 7–9.

³² Kimberly Amadeo: The Ongoing Costs of the Afghanistan War, *The Balance*, 2019, www.thebalance.com/cost-of-afghanistan-war-timeline-economic-impact-4122493 (Letöltve: 2019. 06. 15.)

³³ Jennifer Pinto: Public's Views of Afghanistan War Have Turned Sour, CBS NEWS, 2009, www.cbsnews.com/news/publics-views-of-afghanistan-war-have-turned-sour/ (Letöltve: 2016. 11. 10.)

apostrofált, puszta ellenállást tűzték ki. Ezen passzív magatartás célja, hogy annyi ellenséges egységet semmisítsenek meg, amelynek a puszta elszenvedése arra sarkalja az ellenfelet, hogy felhagyjon eredeti szándékával.³⁴ Demokratikus országok ellen ez még jobban felhasználható, hiszen a kormánynak szükséges a közvéleményt figyelembe venni, a közvélemény pedig nehezen viseli a katonák halálát, kiváltképp egy távoli országban, egy megnyerhetetlennek tűnő háborúban.

A stratégia sikeresnek bizonyult. Az Egyesült Államok egyre inkább hajlott arra, hogy próbáljon megegyezésre jutni a tálibokkal, és vonják be őket is az afganisztáni politikába.³⁵ A tárgyalások azonban nem vezettek sikerre, és mint már láttuk napjainkban is dúlnak a harcok.

A szövetséges erők kivonása és a megbékélésre való törekvés könnyen levezethető Clausewitz gondolatai mentén. Clausewitz azt állította, hogy két tényező van, amely képes megbékélés felé terelni az eseményeket: ezek a valószínűség és a siker ára. Ez a kettő volt, amely végül kivonulásra készítette a szövetségeseket. Való igaz, hogy Clausewitz idején a siker ára inkább pénzügyi és katonai volt, hiszen a közvélemény nem tudott olyan komoly nyomást helyezni a politikai vezetésre, mint manapság. Ettől függetlenül ezen kijelentése is megállja a helyét napjainkban is. Obama kiemelt fontosságúnak tekintette ezt a háborút, mégis ő volt az, aki az óriási törekvéseket követően nagy sebességgel kezdte meg az erők kivonását.

Bár 2011-ben voltak biztató jelek, úgymint a veszteségek és az IED³⁶-támadások számának csökkenése, mégis megkezdtek az erők kivonását.³⁷ Az eredmények valószínűségének befolyásolását a szövetségesek a létszám bővítésben, valamint a stratégiaváltásban látták. A nagyobbik probléma a siker ára volt. Az afganisztáni háború 2001 óta, több mint 10 évig zajlott. A veszteségek ekkor már 3000 fő körül jártak, amelyből csak az amerikaiak majd 2000-et szenvedtek el. Igaz, hogy 2011-et követően folyamatosan csökkenő tendenciát mutattak a veszteségek, mégsem tartották ott az egységeket. Az időtartam tekintetében nem tűnik olyan nagy számnak, azonban tekintve, hogy az eredmények nem voltak megfelelő volumenűek, és nem volt érezhető közvetlen fenyegetés Afganisztánból, folyamatosan csökkent a prioritása.

Az anyagi vonzatok is óriásiak voltak. Az első eredményes évben, 2011-ben 122 milliárd dollárt költött az afganisztáni háborúra csak az Egyesült Államok, és ez csak a katonai kiadások összege. Óriási összegeket emésztett fel a majd 100 ezer fős haderő fenntartása, kiszolgálása.³⁸ A COIN-stratégia egyik fő problémája, hogy nem lehet rövid időkorlátok közé helyezni. Hosszú távú stratégia kell, amely nagy erőket igényel. Már a kivonulás idején is többen jelezték, hogy valószínűleg meg fog erősödni a tálib jelenlét, ezért is volt fontos, hogy a lehető legjobban készítsék fel az Afgán Nemzeti

³⁴ Clausewitz (2013): i. m. 61–62.

³⁵ Karen DeYoung: U. S. to launch peace talks with Taliban, *The Washington Post*, 2013, www.washingtonpost.com/world/national-security/us-to-relaunch-peace-talks-with-taliban/2013/06/18/bd8c7f38-d81e-11e2-a016-92547bf094cc_story.html (Letöltve: 2016. 11. 10.)

³⁶ Improvised Explosive Device, avagy improvizált robbanóeszköz, többnyire házi készítésűek, az afganisztáni háború során rendkívül sok fejtörést okoztak a szövetséges katonáknak.

³⁷ Coalition Military Fatalities by Year, icasualties.org (Letöltve: 2016. 11. 10.)

³⁸ U. S. war costs in Iraq and Afghanistan from 2003 to 2015 (in billion U.S. dollars), Statista, 2016, www.statista.com/statistics/271526/us-war-costs-in-iraq-and-afghanistan/ (Letöltve: 2016. 11. 10.)

Biztonsági Erőket.³⁹ Az Obama-adminisztráció nem kívánta fenntartani évi mintegy 100 milliárd dollárért a szükségesnek tűnő létszámot, ami belpolitikai szempontból érthető, ráadásul egy világgazdasági válság idején még inkább. Nem is beszélve arról, hogy folyamatosan csökkent a háború támogatottsága az Egyesült Államokban, ezért is kívánt Obama eleget tenni ígéretének. A legnagyobb hiba az erők kivonásának sebességében volt. A 2011-es évben a szövetséges erők létszáma meghaladta a 130 ezret, míg 2014 decemberére már csak 16 ezren maradtak.⁴⁰ Jelenleg az Eltökélt Támogatás művelet zajlik Afganisztánban, nagyjából 10 ezer fővel.⁴¹ A teljes kivonulás máig sem valósult meg, és belátható időn belül nem is fog bekövetkezni a NATO és az Egyesült Államok céljainak változása nélkül. Jelenleg is vannak biztonsági problémák, és zajlanak a harcok a tálibokkal szemben. Évi 45 milliárd dollárba kerül az Egyesült Államoknak a háború. Körülbelül 15 ezer katona állomásozik még Afganisztánban. Donald Trump amerikai elnök legutóbbi bejelentése szerint 5000 katonát kivonnak még idén. A tárgyalások közben zajlanak a Talibánnal, akik az ország területének körülbelül felét uralják, ami 2001 óta a legmagasabb arány.⁴²

Következtetések

Az aszimmetrikus háborúknak nincs általánosan elfogadott definíciója. A szembenálló felek közti aszimmetriát szolgáltathatja gazdasági teljesítőképességük, haderejük közti különbség, valamint akár az alkalmazott taktika is. Teljesen különböző felszerelésű és erejű felek egyértelműen a számukra kedvező taktikát kívánják rákényszeríteni az ellenfélre, ezáltal próbálva kiegyenlíteni a különbséget.⁴³ Mint látható, bár eltérések valamelyest a definíciók, az mindegyikben egyértelmű, hogy a szembenálló felek rendkívül különbözőek, ezáltal valamilyen módon a gyengébbik fél törekszik arra, hogy olyan helyzetet alakítson ki a hadszíntéren, hogy csökkentse, amennyiben lehet, megszüntesse ellenfele jelentős előnyét.

Az afganisztáni háború esetében adott volt a helyzet. A háború kezdeti szakaszában, amíg az Egyesült Államok kihasználhatta technikai fölényét, elenyésző veszteségeket szenvedtek. Ezt követően döntően megváltozott a helyzet, hiszen a NATO-csapatok számára kijelölt célokat, mint békefenntartás, civilek védelme, vagy nemzetépítés, kizárólag úgy tudták végrehajtani, hogy jelentős szárazföldi erőkkel jelen voltak. Ekkor a jelentős technikai fejlettség, a légi fölény, precíziós eszközök és pusztító rakéták háttérbe szorultak, alkalmazhatóságuk egyre inkább

³⁹ Bill Gertz: Report: Taliban Insurgency to Grow After Troop Drawdown, 2014, <http://freebeacon.com/national-security/report-taliban-insurgency-to-grow-after-troop-drawdown/> (Letöltve: 2016. 11. 10.)

⁴⁰ A timeline of U. S. troop levels in Afghanistan since 2001, The Associated Press. Military Times, 2016. www.militarytimes.com/story/military/2016/07/06/timeline-us-troop-levels-afghanistan-since-2001/86755782/ (Letöltve: 2016. 11. 11.)

⁴¹ Resolute Support Mission in Afghanistan, 2016, NATO, www.NATO.int/cps/en/NATOhq/topics_113694.htm (Letöltve: 2016. 11. 11.)

⁴² Trump plans to pull thousands of troops out of Afghanistan, *The Guardian*, 2018, www.theguardian.com/world/2018/dec/21/trump-plans-to-pull-thousands-of-troops-out-of-afghanistan-report (Letöltve: 2019. 01. 25.)

⁴³ Andrew McKillop: Strategy, Military Tactics and Weapons: Asymmetric War and the New Geopolitics, *Global Research*, 2014, www.globalresearch.ca/strategy-and-military-tactics-asymmetric-war-and-the-new-geopolitics/5366329 (Letöltve: 2018. 12. 20.)

megkérdőjeleződött a harcszintéren. Amennyiben kizárólag a hadseregek nagysága, képességei, eszközei határoznák meg a háborúk kimenetelét, úgy az aszimmetrikus háborúknak nem lenne létjogosultsága, hiszen mindig az erősebbik, jobban felszerelt és nagyobb hadsereg győzedelmeskedne, azonban ez nem igaz.⁴⁴ Az afganisztáni háború esetén nehéz megállapítani pontosan a szembenálló felek erőviszonyait. Ennek legfőbb oka, hogy a tálib harcosok egy része nem állandó jelleggel folytat harcokat, azaz akadnak szezonális harcosok is. Jelentős eltérések mutatkoznak a különböző források esetében a tálib erők létszámára vonatkozóan, azonban 20 és 35 ezer közé tehető a létszámuk.⁴⁵ Ezzel szemben a szövetséges létszám folyamatosan változó volt, 30 ezerről egészen 130 ezerig emelkedett, majd visszazuhant 13 ezerre.⁴⁶ Az afgán nemzeti biztonsági erők, amely tartalmazza az Afgán Nemzeti Hadsereget és az Afgán Nemzeti Rendőrséget is, 300 ezer körüli létszámmal rendelkezik.⁴⁷ Clausewitz is leírta, mint már olvasható volt, hogy olyankor győzedelmeskedhet a háborúban két rendkívül eltérő fél közül az esélytelennek vélt, amikor a valószínűség vagy a siker ára a gyengébbik fél számára lehetővé teszi a politikai győzelmet, azaz eléri, hogy az ellenfél feladja eredeti célját.⁴⁸ A NATO-országok a lehető legkisebb veszteségekkel kívánták ellátni feladataikat, ennek érdekében jobb védelmet kívántak biztosítani a katonáik részére, beleértve a járművek páncélzatát, miközben a költségekre is figyelni kellett. A közvélemény rendkívül nehezen emészti meg a személyi veszteségeket, azonban azt is negatívan értékeli, ha az állam jelentős forrásokat használ fel egy olyan háborúban, amelynek támogatottsága igen alacsony. Az út menti bombákkal és rajtaütéses támadásokkal kikényszerítették, hogy egyre jobban páncélozott járműveket szerezzenek be az államok, például a Magyar Honvédség is az Egyesült Államoktól szerzett be Humweeket és egyéb eszközöket, valamint a már meglévő eszközök páncélozottságát kellett fejlesztenie. Ezzel növelik a tálibok a háború költségeit a támadó fél számára, és ezáltal egyre jelentősebb lesz a siker ára.⁴⁹ A két fél közti jelentős különbség a célok esetében is világosan megmutatkozik. Míg az egyik fél totális háborút folytat, lényegében a túlélésért, fennmaradásért küzd, addig a másik fél egy relatív háborút folytat.⁵⁰ Ahogy már írtam, nem a rombolás céljával volt és van jelen a NATO Afganisztánban, sőt, rendkívül oda kell figyelnie a civilekre, különben ellene fordul a lakosság és a tálibokat fogják erősíteni, ami veszélyeztetné a kitűzött célok megvalósítását. Az elmúlt évszázadok tapasztalatainak vizsgálatából megállapítható, hogy a háborúban egyre nagyobb arányban győzedelmeskednek a gyengébbek. Érdekes azonban, hogy nem feltétlenül van szó katonai vereségről, sőt. A gyengébbek egy kvázi döntetlennel, vagy katonai szempontból vereséggel is „győzedelmeskedhetnek”, amennyiben el tudják

⁴⁴ Bakos Csaba Attila: Clausewitz „újrátöltve”, *Hadtudomány*, (2015/1–2) 99–101.

⁴⁵ Mapping Militant Organizations, The Taliban, Stanford University, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/367> (Letöltve: 2017. 04. 11.)

⁴⁶ A timeline of U. S. troop levels in Afghanistan since 2001, The Associated Press. Military Times, 2016, www.militarytimes.com/story/military/2016/07/06/timeline-us-troop-levels-afghanistan-since-2001/86755782/ (Letöltve: 2017. 04. 11.)

⁴⁷ Afghan National Security Forces, Global Security, www.globalsecurity.org/military/world/afghanistan/ansf.htm (Letöltve: 2017. 04. 12.)

⁴⁸ Clausewitz (2013): i. m. 59.

⁴⁹ Életet mentő gépjárművek Afganisztánban, 2010, www.honvedelem.hu/cikk/18352 (Letöltve: 2017. 04. 12.)

⁵⁰ Bakos (2015): i. m. 100–101.

érni, hogy számukra kedvező irányba változtassa meg céljait az ellenfél, így elérve a politikai győzelmet.⁵¹ Afganisztán esetében ez a jelentős létszámcsökkentésben teljesebben ki.

Felhasznált irodalom

- Afghan National Security Forces, Global Security, www.globalsecurity.org/military/world/afghanistan/ansf.htm (Letöltve: 2017. 04. 12.)
- Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending The Re-Establishment of Permanent Government Institutions, UN.org, www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm (Letöltve: 2016. 09. 12.)
- Amadeo, Kimberly: The Ongoing Costs of the Afghanistan War, *The Balance*, 2019, www.thebalance.com/cost-of-afghanistan-war-timeline-economic-impact-4122493 (Letöltve: 2019. 06. 15.)
- Bakos Csaba Attila: Clausewitz „újrátöltve”, *Hadtudomány*, (2015/1–2) 99–101. DOI: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2015.25.1-2.99>
- Clausewitz, Carl von: A háborúról, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- Coalition Military Fatalities by Year, <http://icasualties.org> (Letöltve: 2016. 11. 10.)
- Dao, James: A Nation Challenged: The President; Bush Sets Role for U. S. in Afghan Rebuilding, 2002, www.nytimes.com/2002/04/18/world/a-nation-challenged-the-president-bush-sets-role-for-us-in-afghan-rebuilding.html (Letöltve: 2016. 09. 11.)
- DeYoung, Karen: U. S. to launch peace talks with Taliban, *The Washington Post*, 2013, www.washingtonpost.com/world/national-security/us-to-relaunch-peace-talks-with-taliban/2013/06/18/bd8c7f38-d81e-11e2-a016-92547bf094cc_story.html (Letöltve: 2016. 11. 10.)
- Dorronsoro, Gilles: The Taliban's winning strategy in Afghanistan, Carnegie Endowment for International Peace, 2009.
- ENSZ BT. 1386-os határozat, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/708/55/pdf/N0170855.pdf?OpenElement>
- Életet mentő gépjárművek Afganisztánban, 2010, www.honvedelem.hu/cikk/18352 (Letöltve: 2017. 04. 12.)
- Gertz, Bill: Report: Taliban Insurgency to Grow After Troop Drawdown, 2014, <http://freebeacon.com/national-security/report-taliban-insurgency-to-grow-after-troop-drawdown/> (Letöltve: 2016. 11. 10.)
- Indurthy, Rathnam: The Obama Administration's strategy in Afghanistan, *International Journal on World Peace*, 28 (2011/3)
- Jones, Seth G.: U. S. Strategy In Afghanistan; CT-324; Testimony presented before the House Foreign Affairs Committee, Subcommittee on Middle East and South Asia on April 2, 2009.
- Larsen, Henrik B.: NATO In Afghanistan: Democratization Warfare, National Narratives, And Budgetary Austerity. Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs, Cambridge, 2013.

⁵¹ Bakos (2015): i. m. 100–103.

- Mapping Militant Organizations, The Taliban, Stanford University, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/367> (Letöltve: 2017. 04. 11.)
- McKillop, Andrew: Strategy, Military Tactics and Weapons: Asymmetric War and the New Geopolitics, Global Research, 2014, www.globalresearch.ca/strategy-and-military-tactics-asymetric-war-and-the-new-geopolitics/5366329 (Letöltve: 2018. 12. 20.)
- Miller, Paul D.: Obama's Failed Legacy in Afghanistan, *The American Interest*, 11. (2016/5) www.the-american-interest.com/2016/02/15/obamas-failed-legacy-in-afghanistan/ (Letöltve: 2016. 10. 03.)
- NATO After Riga. Prevailing in Afghanistan, Improving Capabilities. Enhancing Cooperation NATO Public Diplomacy Division. 1110. Brussels – Belgium, 2006.
- Naylor, Sean: Security Studies Program Seminar, 2006, http://web.mit.edu/ssp/seminars/wed_archives06spring/naylor.htm (Letöltve: 2016. 09. 11.)
- Pinto, Jennifer: Public's Views of Afghanistan War Have Turned Sour, CBS NEWS, 2009, www.cbsnews.com/news/publics-views-of-afghanistan-war-have-turned-sour/ (Letöltve: 2016. 11. 10.)
- Resolute Support Mission in Afghanistan, 2016, NATO, www.NATO.int/cps/en/NATOHQ/topics_113694.htm (Letöltve: 2016. 11. 11.)
- Rumsfeld: Major combat over in Afghanistan, CNN, 2003, <http://edition.cnn.com/2003/WORLD/asiapcf/central/05/01/afghan.combat/> (Letöltve: 2016. 09. 11.)
- Scott, Cameron: Assessing ISAF: A baseline study of NATO's role in Afghanistan, British American Security Information Council, 2007.
- U. S. war costs in Iraq and Afghanistan from 2003 to 2015 (in billion U.S. dollars), Statista, 2016, www.statista.com/statistics/271526/us-war-costs-in-iraq-and-afghanistan/ (Letöltve: 2016. 11. 10.)
- Suhrke, Astri: A Contradictory Mission? NATO from Stabilization to Combat in Afghanistan, *International Peacekeeping*, 15 (2008/2) 215–217. DOI: <https://doi.org/10.1080/13533310802041477>
- Taddeo, Valentina: U. S. Response to Terrorism: A Strategic Analysis of the Afghanistan Campaign, *Journal of Strategic Security*, 3 (2010/2) 27–38. DOI: <http://dx.doi.org/10.5038/1944-0472.3.2.3>
- A timeline of U. S. troop levels in Afghanistan since 2001, The Associated Press, Military Times, 2016, www.militarytimes.com/story/military/2016/07/06/timeline-us-troop-levels-afghanistan-since-2001/86755782/ (Letöltve: 2017. 04. 11.)
- Trump plans to pull thousands of troops out of Afghanistan, *The Guardian*, 2018, www.theguardian.com/world/2018/dec/21/trump-plans-to-pull-thousands-of-troops-out-of-afghanistan-report (Letöltve: 2019.01.23.)
- Ulrich, Marybeth P.: General Stanley McChrystal Affair: A Case Study in Civil-Military Relations, 2011.
- Williams, Michael J.: The Right War? Obama's Afghanistan Strategy, 2010.
- Witte, Griff: Afghanistan War. 2001–2014, www.britannica.com/event/Afghanistan-War (Letöltve: 2016. 09. 10.)

Fischl Vilmos¹

The Opportunities of Hungary for Dialogue with North Africa and the Middle East, with Particular Regard to the Persecuted Christians

Magyarország párbeszéd-lehetőségei Észak-Afrikával és a Közel-Kelettel, különös tekintettel az üldözött keresztényekre

Abstract

In the following study, the author examines how Hungary, as part of the European Union, builds and seeks switching points with the Arab world, bearing in mind the conflicts in the emerging Middle East and North African countries. It focuses on the possibility of dialogue, with particular regard to diplomatic negotiations and humanitarian aid. It also examines whether Hungary has a special role to play in this process or whether the relationship with the EU and the Arab world will be stabilised and shifted in the direction of reconciliation.

Keywords: *conflicts, dialogue, Arabic world, Middle East, North Africa, persecuted Christians*

Absztrakt

A szerző azt vizsgálja, hogy Magyarország, az Európai Unió részeként, milyen módon épít és keres kapcsolódó pontokat az arab világgal, a felmerülő Közel Keleti és Észak Afrikai országokon belüli konfliktusokat is szem előtt tartva. A párbeszéd lehetőségére

¹ Nemzeti Közzolgálati Egyetem, tudományos főmunkatárs – Senior Research Fellow of the National University of Public Service, e-mail: vfischl@freemail.hu, ORCID: 0000-0002-5098-9588

helyezi a hangsúlyt, különös tekintettel a diplomáciai tárgyalásokra és a humanitárius segítségnyújtásra. Vizsgálja azt is, hogy Magyarországnak ebben a folyamatban van-e, vagy lehet-e speciális szerepe, hogy az EU és az arab világgal a kapcsolat stabilizálódjon, illetve ezekben az országokban a megbékélés irányába lépések történjenek.

Kulcsszavak: *konfliktusok, párbeszéd, arab világ, Közel-Kelet, Észak-Afrika, üldözött keresztények*

Starting Point

In my analysis I should like to focus on the opportunities for the European Union, of which Hungary is also a part, to seek and build links with North African, Middle Eastern and Asian Arabic countries. I should like to place great emphasis on the opportunities for dialogue, with particular regard to diplomatic negotiations. In addition, I will examine if Hungary has or can have a special role in the EU and in the North African, Middle Eastern and Asian Arabic countries so that the relationships could be stabilised in these countries and steps could be taken towards reconciliation. From the point of view of migration policy, the interests of the EU and Hungary differ. The EU lays stress primarily on inclusion, whereas Hungary favours assistance tailored to the local conditions of a given country.

Islamic Modernism Following a Western Pattern

In the course of history, it was the Napoleonic expansion at the end of the 18th century that first turned the attention to the underdevelopment of North Africa (and the Middle East in a broader sense). This resulted in an almost immediate introduction of reforms in the region under the auspices of the Ottoman Empire. Moreover, at the same time, contemporary theoreticians started to find answers to the problems.

In the 19th century, Jamal al-Dín al-Afghání (1839–1897) and Muhammad Abduh (1845–1905) were the fathers of the local reform movements, i.e. both of the Islamic modernism decisive in the 19th century and in the first half of the 20th century and of the Islamic fundamentalism starting in the second half of the 20th century. According to the teachings of Afghání and Abduh, the expected breakthrough could be realised by applying the European model, with due consideration, to the local circumstances. This kind of 'modern' thinking seemed to find its followers.

For the first generation of reform movements, i.e. Islamic modernism, it was the West which was set as an absolute example. This period saw the flourishing of the Arabic nationalisms, as well as the Arabic unification struggles. According to the premise of the modernisation theory, parallel with the development (industrialisation, urbanisation etc.), western institutions are also emerging in the given country and democracy becomes a general rule of the game. Because, according to the modernisation theory, by attaining a medium level of income, the economic

prerequisites of democratic rearrangement are achieved.² As a matter of fact, coinciding with this, there was also an opposition in the Arabic world against the West. Possibly the most famous grouping based on Islamic fundamentalism, the Muslim Brotherhood movement, was founded in Egypt in 1928 by Sayyid Qutb and Ahmad Hassan al-Banná. As its leading theoreticians, they have had a great impact on the present history of North Africa. They both criticised the West and aimed for the Islamisation of the political system and the society.³ The turnaround in the relationship to the West, however, was triggered by the 6-day war in 1967 when Israel completely defeated three Muslim countries: Egypt, Syria, and Jordan. This made apparent the contradictions hidden in the uncritical copying of Western patterns. The attempt to transplant nationalism, capitalism, and socialism (and other Western achievements) ended in a failure.

From the end of the 1960s, a second-generation reform movement set out: Islamic fundamentalism, whose most important objective is to reintegrate religion into politics; the fundamental pillar being that Islam can be the only solution to problems. It has since been proven that this line has not achieved the desired effects in the region, either.

Description of the Situation

For Europe – and for Hungary – North Africa has an unquestionable significance from the point of view of security policy, economy (market opportunity and raw material exporter), and tourism. In today's world of globalisation, conflicts, which earlier seemed to happen in a distant region, now have become close and could have an impact on our region. From a security policy perspective, it gives cause for concern that in the Madrid attack of March 11, 2004 some of the perpetrators were identified as people from the Maghreb area.

Is that region really the hotbed of terrorism? Is it true that the local dictators trample on human rights everywhere? Is there no hope for introducing democratic institutions? In the following, I seek to answer these questions.

From an economic and touristic aspect, the Middle East is a similarly important partner of the EU and of Hungary. Israel has an outstanding geopolitical role here, so, it is by far not indifferent what the leadership is like in the surrounding Arabic countries.

Concerning the Asian Arabic countries, we can speak about economic rather than touristic relations – the only exception being the United Arab Emirates.

I separate economic and touristic relations for security policy reasons, since in economic relations 'only' business people are involved who live in a country for several years – in a fortunate case with their families. But, in countries with touristic relations, the EU has to face a much greater hazard when a civil war breaks out as a relatively higher number of its citizens stay there. We should not forget about

² Csicsmann László: Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten. Az államiság eltérő modelljei, in: Csicsmann László (ed.): A Közel-Kelet demokratizálódásának esélyei a 21. században, Aula, Budapest, 2010, 90. www.grotius.hu/doc/pub/SOMRRX/2010_91_iszlám%20és%20modernizáció.pdf (Downloaded: 16.02.2019.)

³ Benke József: Az arabok története, Alexandra, Budapest, 1997, 381.

cultural relations either. A number of European countries have bilateral agreements on education and culture with a number of countries from the Arabic world. Hungary has a traditionally good relationship with Egypt through e.g. the Cairo-based Office of the Hungarian Cultural Counsellor. We have to re-evaluate our opportunities with regard to the present crisis situation. From this time on, Libya will never be the same country as before, and the same applies to Tunisia and/or Egypt. The Gulf War changed Kuwait, too, in 1991. The Kuwaiti emirate re-evaluated itself and the losses made the leadership think over things.

Pope Francis went on an official visit to Abu Dhabi on the first week of February 2019.⁴ On two major occasions during his three-day visit in the United Arab Emirates, he called his believers' attention to promote the dialogue between religions, to strengthen the Muslim–Christian relationships, and to follow Jesus' teaching. The Head of the Catholic Church did not call for only the promotion of dialogue; he cannot forget about the millions of Christians driven away from the region either. Pope Francis sought to emphasise the need for the inter-religious dialogue to avert international conflicts by evoking Jesus' Sermon on the Mount. On the last day of his three-day visit in the United Arab Emirates, the leader of the Catholic Church celebrated an open-air mass for 135 thousand people in the biggest stadium of Abu-Dhabi, the capital of the country situated on the Arab Peninsula.

Out of the 9.5 million inhabitants of the Sunni Arabic monarchy, some 90 percent are guest workers. About 2.5 million of them are Catholics mostly coming from the Philippines and India. Pope Francis apparently addressed primarily them when he spoke about the obvious difficulties of living far away from home, missing the affection of the loved ones and perhaps also feeling uncertainty about the future.⁵

Demonstrations and Their Aftermath – What is to Come?

The demonstrations started in December 2010 in Tunisia and spread from there to Egypt. We have heard about similar actions in Jordan, Yemen, Sudan, and Algeria. From this point of view, Egypt requires particular attention as it has the biggest population and the greatest cultural radiance among the Arabic countries. Its geostrategic position is very important, moreover, it is the most important Arabic military partner of the United States.

The question is what the main cause of this process was. The above written could partly give an answer, but there is also something else in the background. In general, we can mention the social and economic conditions characteristic of the countries concerned. Both in Tunisia and Egypt there is a very high unemployment rate. In Tunisia, it is officially 14.1 percent, but according to non-official data it is 24–25 percent. In Egypt, officially 10 percent of the active population is unemployed, but

⁴ Pope Francis celebrated Holy Mass in Abu Dhabi: May your communities be oases of peace. <http://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2019/02/05/190205b.html> (Downloaded: 16.02.2019.)

⁵ Pope Francis holds first Papal Mass in Abu Dhabi <https://www.aljazeera.com/news/2019/02/pope-francis-holds-papal-mass-abu-dhabi-190205065039040.html> (Downloaded 30. 03. 2019.)

actually there are many more jobseekers. It is especially important to mention that half of the soon 100-million Egyptian population lives near or below the poverty line, and there is frequent news about corruption. It is also a rather severe problem that many university graduates are unable to find a livelihood. The chain of the Tunisian events was triggered by a young man's suicide, committed in utter despair on December 17, 2010, leading to the fall of President Ben Ali on January 14, 2011.

In these societies, the political systems have a very narrow playing field, which also necessitates change. We can, though, detect significant differences between the events and their antecedents taken (and now taking) place in the two countries. While in Tunisia the Islamic powers were "decapitated", the most influential Islamic grouping in Egypt enjoyed semi-legal status and the support of a good part of the population.

In addition, there are substantial differences between the armies of the two countries. Tunisia maintains an armed force of 36 thousand, of which land forces are not more than 30 thousand. The number of security forces is many times the number of the army, which had not been too intensely developed in the past years. Contrary to this, Egypt has the strongest army in the region (at least in Arabic relations) consisting of 468 thousand people, and the number of land forces is above 340 thousand. Furthermore, the strength of internal security forces is also significant.

On February 11, 2011, President Mubarak resigned, and the power was taken over temporarily, for the presidential election process (for half a year), by the army. In July 2013, Commander-in-Chief el-Sisi became the leader of the country, who, with the help of the army, took the power away from the Islamists who had won the elections.⁶ Six weeks after the military takeover, the security forces crushed the sit-down strike of the supporters of the Muslim Brotherhood, then banned the whole Islamist opposition and jailed many of its leaders. Later on, the reckoning was extended to other groups of the opposition.

In Libya there are several opposition groupings. The past haunts, as Gaddafi had started in 1969 from Benghazi not far from the Egyptian border, and now demonstrations started at the same place. The moves got so intense as to disrupt the unity of the Libyan leaders and many soldiers started to support the rebels. At present, there are two governments in Libya, one in Benghazi, and one in Tripoli. International organisations acknowledge the Tripoli Government. There have been several efforts under international pressure to harmonise the two governments with not much success for the time being. Negotiations between the two governments have been being promoted by the UNO since 2015, with more or less success. The goal is the establishment of a temporary united government.⁷

⁶ Kiábrándultság és megélhetési gondok – Egyiptom öt évvel a forradalom után, 2016. <https://hu.euronews.com/2016/01/25/kiabrandultsag-es-megelhetesi-gondok-egyiptom-ot-evvel-a-forradalom-utan> (Downloaded: 16.02.2019.)

⁷ Gugán Dániel: Líbia – az „elfelejtett polgárháború” és annak migrációs vetülete, *Nemzet és Biztonság*, 9 (2016/5) 7. www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_5_03_gugan_daniel_-_libia-az_elfelejtett_polgarharboru_es_anna_migracios_vetulete.pdf (Downloaded:16.02.2019.)

Possibilities of Dialogue with Arabic Countries

The question is raised: how should the EU and Hungary relate to the Arabic countries? The EU, and particularly Italy, gets a remarkable amount of oil from Libya. This means that 32 percent of the oil produced in Libya flows to Italy. Libyan oil is of rather high quality – that is why the EU buys it. Oil prices have been getting higher and higher since the Libyan conflicts. For energy policy reasons, the EU wants to reduce its dependence on Russia, and, consequently is seeking other sources, as well. It is also in Hungary's interest to diversify its energy sources. Hungary had a traditionally good relationship with Libya. A lot of Hungarian doctors worked for decades in Libya and Kuwait. We must investigate what linking points are given to build new connections with Arabic countries – especially Tunisia, Egypt, and Libya – in the future. In Tunisia or Egypt, the old president is no longer in office. Gaddafi unfolded his theory concerning the role of political institutions in his so-called *Green Book*. He made it clear, for example, that modern political parties are unsuitable to vindicate the interests of the people. In the official name of the country there was *jamahiriya* ("immediate power of the masses"), but in fact the country was a special totalitarian republic.⁸ It shows similar traits with the earlier Arabic socialisms, inasmuch so that in its rhetoric it is left-wing and it builds on the immediate participation of the people.

Before the second half of the 1990s, the relationship between Libya and the West had not been perfect, but the decrease in oil prices resulted in a kind of consolidation, bridge-building on the part of Gaddafi, and, as a result, in May 2010 Libya was struck off the list of countries supporting terrorism. After the death of Gaddafi, Libya would not be the same as it had been for 41 years.

The EU needs oil. So, the question is what shall we do when a new Libyan government is formed which may put fundamentalist thinking more in the front than before? In my view, Europe should show a picture of stability. Speaking about Europe, we use the word "West" when we make comparisons with Islam. And under the term "West", we mean not only Europe and the United States, but also Christianity. The Islamic Arabic world is populated primarily by Muslims. Actually, there are countries where there are a number of Christians e.g. Egypt, Jordan, Syria or Algeria. The inter-religious dialogue now seems to have failed to deliver on its hopes. When speaking about new dialogue, we cannot omit religion. In the Islamic thinking, Christians belong to the "people of the Book". This shows a kind of respect on their part. Many think that they must approach the Arabic world as ideologically neutral. *They are mistaken!* When at a negotiation, a Christian person approaches an Arabic (Muslim) negotiating partner on the basis of the Christian value system, then the Muslim person behaves respectfully – similar to our behaviour towards him. In my opinion, we should not think like this: "As we need oil, we should do for the oil whatever, say, the new Libyan government asks us to do." This way of thinking does not lead forward. On the contrary, it is doomed to fail. Countries rich in oil, e.g. Libya, do not give oil out of love, but for money, much money. If they need the money and the EU needs the oil, then it can lead to correct and balanced working and economic relations. Though

⁸ Rostoványi Zsolt: *Az iszlám a 21. század küszöbén*, Aula, Budapest, 1998, 186.

Hungary is not a big country, it has had traditionally good relations with Arabic countries. What is the reason for that? I see one of the causes in the Hungarian way of thinking and in their reliable and high-level professional skills. In the Hungarian character, there is a kind of particular empathy, which can hardly be found in other nations. And it is noticed and esteemed by the Arabic people. The former communist countries of Central Europe can serve as models for the nations of North Africa and the Middle East in their struggle for democracy and freedom of opinion and expression, said NATO Secretary General at a Warsaw conference.⁹ So, I think, it is politics, economy, culture (education), health care, sports, and mutual respect for religious values through which we can connect to the Arabic world. Our future relations with the Arabic countries which want new governments and democracy should stand on these new foundations and should build these connections. We should not be afraid of religion, as religion and political functions are amalgamated in Islam – this is the essence of organic religion. It is no longer the case in Europe, and it seems strange to the Arabic world, but it is similarly strange to us that the people itself requires Shi'ite and Sunni leaders in the parliament and in the government.

There are a lot of questions that the West has not been able to make clear. One of them is, whether the NATO and EU forces should intervene in Libya or not. The NATO Secretary General has confirmed that the NATO will intervene militarily in Libya only by the authorisation of the UN and by strong local support.¹⁰ For the time being, it seems that the Libyans want to settle their future themselves, either from the part of the government or from the part of the rebelling people. I think that the will of the people is important and that they should be given the chance to try and settle their own lives. We have seen the results of the military interventions in Afghanistan and Iraq which sadly means that, since the 'end' of the war, more people have died than during the pre-war reign of the dictatorial government and during the war altogether. This is precisely why we have to be careful with such outer military interventions. Let us not forget that a negative concomitant of a war is, for all the precise weapons, that it takes a great toll on the civilian population.¹¹

The people of the concerned Arabic countries and the international public are both eager to see what the future will bring after the civil wars.

Migration Agreement in Progress

The inner EU regulations of migration have significant historical antecedents. The European regulation of migration has continuously been on the agenda since the European Coal and Steel Community was established in 1951. At that time, 'migration' was understood as the free movement of labour force of the six founding states on

⁹ NATO Secretary General: Közép-Európa modellként szolgálhat Észak-Afrika számára, 2011. https://hvg.hu/vilag/20110317_NATO_fotitkar_eszak_afrika (Downloaded: 16.02.2019.)

¹⁰ Ibid.

¹¹ Harai Dénes: Az erőszak kultusza és a civilizáció védelme. (A terrorizmus elleni küzdelem társadalmi, társadalomtudományi kérdései.) Manuscript, ZMNE, 2008, 7.

the common labour market. With the acceptance of the Schengen Agreement¹² in 1985, it has had a firm legal foundation. However, today, the term migration is more and more understood in the EU as the movement of non-EU (third-country) citizens from outside into the EU. Its most urgent point on the agenda today is the common European regulation of the reception of asylum-seekers. But its common European regulation is far from being properly elaborated. The Dublin Regulation of 1990 currently in force and the Dublin III Regulation¹³ aimed at reforming the previous one, defines the responsibility of the EU member states in the examination of the applications for asylum, but a comprehensive, single, all-European regulation for asylum seeking, which is in accordance with the international conventions, has not been established till this very day. The 2015 migration crisis abruptly brought this deficiency to the surface; making it an acute problem and turning on a kind of improvised 'fire-fighting' in the European legislature.

On November 12, 2015, at the end of the two-day summit in Malta,¹⁴ EU officials announced that the Union will offer a deal to Turkey, according to which the EU gives + 3 billion Euros to support the country's endeavours to keep the 2 million Syrian refugees 'local' and restrain them from migrating on further to the EU. After all, the deal was, with further allowances, accepted by Turkey. The agreement between the EU and Turkey came into effect on March 20, 2016, and it obliges Turkey to receive back migrants who arrive illegally from Turkey to Greece.¹⁵ This agreement afforded some time to the EU since they succeeded in, even though temporarily, 'freezing' the Eastern Mediterranean migration route. But, the (temporary) 'solution' of the eastern route did not advance the position of Italy, which lies in the centre of the southern route – in fact, it worsened it. For the handling of the migration coming from North Africa across Libya, there have been no solution propositions similar to the Turkey deal. The border protection solutions of military character (Mare Nostrum,¹⁶ Triton¹⁷ and the Sophia interventions) did not bring the expected results due to their limited capacity. A 'new migration agreement' aims at handling this situation. Its elaboration was initiated by Italy, mainly because of the high number of migrants going there from Libya. The short survey of the 'new migration agreement' is of key importance as it is intended to offer a long-term solution to the more and more severe migration crisis of the EU. It would replace the present policy of ad hoc agreements with a systematic regulation. This will be designated to create a legally stable and predictable environment for the EU member states and their citizens and for the migrants arriving from beyond the

¹² European Commission: The Schengen area and cooperation, 2008. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l33020> (Downloaded: 16.02.2019.)

¹³ European Council: Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=celex%3A32013R0604> (Downloaded 16th February 2019.)

¹⁴ European Council: Valletta Summit on migration, 11-12/11/2015. www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/11/11-12/ (Downloaded: 16.02.2019.)

¹⁵ Migration Policy Institute: The Paradox of the EU–Turkey Refugee Deal, Migration Policy Institute, 2016. www.migrationpolicy.org/news/paradox-eu-turkey-refugee-deal (Downloaded: 16.02.2019.)

¹⁶ Ministry of Defence of Italy: Mare Nostrum Operation, 2013. www.marina.difesa.it/EN/operations/Pagine/MareNostrum.aspx (Downloaded: 16.02.2019.)

¹⁷ ANSA News: Frontex Triton operation to 'support' Italy's Mare Nostrum, 2014. www.ansa.it/english/news/2014/10/16/frontex-triton-operation-to-support-italys-mare-nostrum_ad334b2e-70ca-44ce-b037-4d4616c0d560.html (Downloaded: 16.02.2019.)

borders and to steer the hard manageable migration situation into a regulated framework. The new compact (i.e. the Italian draft serving as the basis for negotiations¹⁸) basically outlines the steps (propositions) the EU plans to take in order to decrease the illegal migration from North Africa, and it clarifies what measures Europe expects of the region's countries (principally Libya) to take in exchange for the propositions. The EU propositions for the region's countries are as follows: new investment projects and the establishment of a new EU investment fund for the region's countries; the issuing of "EU–Africa bonds" in order to facilitate the African countries' access to the financial market with the help of the EIB and other European and international financial organisations; and an increased security cooperation in terms of border control, customs, justice and asylum, tallying with the international rules and the regional grouping of tasks (regionalisation) with consideration to its cross-border character.

The EU expectations from the countries in the region are as follows: a commitment to an effective border control and a decrease of the migrant flow. Hungary completely meets the border control requirements of the EU. To sum up, the EU – quasi externalising the problem – wants to get migration restrained by 'coaxing' the countries of origin into cooperation. In exchange for stricter border control, cooperation, and readmission of illegal migrants, Europe offers the provision of legal (circular) migration opportunities in addition to financial and technical aid for the development of border defence. A further important detail is that the possible success of the cooperation would be rewarded by the EU with economic development measures by way of new European investment projects and EU–Africa bonds, which would, in the long run, help stabilise the region's countries struggling at present with severe economic problems. In theory, the plan looks impressive, but the question is: as long as there is no stable and single central government in Libya, who will carry out the tasks of the compact pertaining to partner countries, and, in the absence of a strong and legitimate central power who could the EU start negotiations with? The method, which was more or less proven in the case of Turkey governed by strong hands, cannot work successfully in a country with such a deficient state system like Libya.

We can say that the establishment of a stable Libya (even if with considerable EU/NATO support) would be the prerequisite for the elimination of the Central Mediterranean migration crisis. For the lack of a strong central government, there is simply no entity in today's Libya which would be able to efficiently roll up the human trafficking network active in the country's territory. The establishment of Libyan unity, however, is a very sensitive and complex process for historical and social structural reasons. It can be supported from the outside, but it cannot be enforced. In the case of Libya, the prerequisite for the (at least partial) implementation of any migration agreement is the establishment of a stable government, so the negotiations on migration must be preceded by a programme of state-establishing character which aims at the stabilisation and capacity enhancement of the state system. A 'migration agreement' plan is now being outlined, but it seems premature from the EU, as it would expect Libya to take significant steps before the establishment of a capable

¹⁸ The Government of Italy: Migration Compact: Contribution to an EU strategy for external action on migration, s. a. www.governo.it/sites/governo.it/files/immigrazione_0.pdf (Downloaded: 16.02.2019.)

subject, i.e. government. To recognise this is of key importance, not only for the EU, but also for the whole region, since a Somalia-like fallen state on the outskirts of Europe would bring disastrous consequences in the long run to both the EU and to the neighbouring countries of Libya alike.¹⁹

Both the culture and civilisation where the migrants and refugees come from are different from ours. A tribal society, be it the background of those arriving from Afghanistan or countries in the Middle East or in Northern Africa, makes it difficult or even impossible for these people to adapt to our Western type society and civilisation. Some of them will be successful in meeting the requirements of integration, some of them will fail to do so.²⁰

The Churches play a big role in migration handling, like the Holy See. The Holy See is in connection with numbers of international organisations that are affected in handling migration crisis. Namely, with the United Nations High Commissioner for Refugees, with the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) and with the International Organization for Migration. The Apostolic Holy See became the full member of the latter in December, 2011 during the papacy of Benedict XVI. The International Organization for Migration had been in close relations with the Catholic Church before, especially with those Catholic organisations that took part in handling the migration crisis.²¹

Helping Syrian Christians by the Hungarian Government's Programme *Hungary Helps*

Hungary has financed the rebuilding of schools, hospitals, and houses in Iraq and Syria through the programme *Hungary Helps*. Hungary secures higher education opportunities in Hungarian universities for young Middle Eastern and African persecuted Christians. Through the Hungary Helps programme, with 505 million Forints (one Euro is about 320 Forint), Hungary supports a Syrian humanitarian initiative called *Open Hospitals*.²² The support of the *Open Hospitals* project is the newest one. In the Syrian cities which had suffered a lot, in Aleppo, Homs and Damascus we support hospitals, which care for the poorest. During the eight-year war in Syria, 54 percent of the health infrastructure was destroyed. It results in the fact that today, there are more people dying due to the lack of health infrastructure than in the war actions.

¹⁹ Gugán (2016): *op. cit.* 12.

²⁰ Fischl, Vilmos: The Role of Churches in Hungary in Providing Pastoral Care and Humanitarian Help for Migrants, *AARMS*, 17 (2018/2) 18.

²¹ Ujházi, Lóránd: Amendments to the Governance Structure of the Holy See and Canon Law during the European Migration Crisis, *American Diplomacy*, (2017/12) 1. <http://americandiplomacy.web.unc.edu/2017/12/amendments-to-the-governance-structure-of-the-holy-see-and-canon-law-during-the-european-migration-crisis/> (Downloaded: 16.02.2019.)

²² Azbej Tristan: A magyar kormány elsődleges feladata, hogy a magyar emberek boldogulását segítse, 2019. www.echotv.hu/hirek/2019/01/23/azbej-tristan-a-magyar-kormany-elsodleges-feladata-hogy-segitse-a-magyar-emberek-boldogulasat (Downloaded: 16.02.2019.)

It is in the quantifiable material interest of Hungarian and European people alike to continue a proportionate humanitarian policy beyond the borders of the country and the continent. For this reason, Hungary undertook the help of the Syrian Christians by the programme Hungary Helps. Supporting e.g. hospitals through the Syrian churches also means that the Hungarian Government helps all the Syrian people, because hospitals are to be used not only by Christians, but also by Muslims.

The Hungary Helps programme serves as a framework for all international humanitarian activities Hungary undertakes in order to help all people in need in the developing countries and in crisis zones. One of its (though not exclusive) priorities is the protection of persecuted Christians. The reason for that is threefold: humanitarian, migration political and identity-based. The most important of the three is the first one: the Hungarian Government has recognised that the persecution of Christians is one of the most severe humanitarian tragedies of our time. Some 70 percent of religious persecutions are targeted at Christians. Still, it does not receive enough attention in international politics, diplomacy, or in humanitarian programmes. According to statistics, there are at least 80 countries where there are persecutions of Christians, but we know only about a few.

Indeed, there are at least 80 countries where Christians suffer genocide-like persecutions or other atrocities. They are severely discriminated and their human rights, civil liberties, freedom of religion, and freedom of conscience are drastically restricted. It concerns 215 million Christians. According to estimates, the number in Syria dropped to less than a half of what it was (from 2 million to 800 thousand), in Iraq it dropped to one-fifth (from 1.5 million to 300 thousand).²³ The Islamic State aimed at abolishing Christian communities from the Middle East. ISIS did not manage to do so, but now migration is taking young people who would mean the future. There is a Hungarian scholarship programme providing European-level training to young people with the aim that they should return to their original communities. There are about 170 students in Hungary training for professions which will be useful in their countries. For instance, Iraqi students study to become engineers in the hydrocarbon industry at Miskolc University. The provision of admission is a church letter of recommendation to confirm their commitment to their community and homeland. The Hungarian donations are launched from Hungary and arrive at the local churches without any intermediate stations; they are sent either directly by the treasury or by Hungarian charity organisations which help accomplish a project locally. With their steady presence, the Hungarian Maltese Charity Service in Syria and the Hungarian Interchurch Aid in Iraq are our important partners.²⁴

What can churches do in Hungary? The Church has to perform its task further on in the present migration situation in Europe. Migration poses a real challenge for Christian communities. It challenges them to answer the question how much they are able to receive and handle differences. To receive means to love, to take people seriously, to facilitate everybody in being themselves, and to not feel threatened

²³ Magyarok az üldözött keresztényekért, 2018. <https://kepmas.hu/nemzeti-kuldetesunk-az-uldozott-keresztenyek-segitese> (Downloaded: 16.02.2019.)

²⁴ Ibid.

because of their dissimilarity. The Church has to act in solidarity, as it is the mission of the Church. The Church runs a range of institutions to support the refugees arriving at the borders of Europe. It does not want to replace the state, but it has to react to human suffering. However, it must also be acknowledged that every migration movement must take place within legal boundaries or else it threatens public order.²⁵

Bibliography

- ANSA News: Frontex Triton operation to 'support' Italy's Mare Nostrum, 2014. www.ansa.it/english/news/2014/10/16/frontex-triton-operation-to-support-italys-mare-nostrum_ad334b2e-70ca-44ce-b037-4d461ec0d560.html (Downloaded: 16.02.2019.)
- Anwar, Musztafa: Az iszlám, *Kultúra és közösség*, 6 (2001/4 – 2002/1) 89–97.
- Armstrong, Karen: Az iszlám világ nyugati szemmel, Európa, Budapest, 1998.
- Azbej Tristan: A magyar kormány elsődleges feladata, hogy a magyar emberek boldogulását segítse, 2019. www.echotv.hu/hirek/2019/01/23/azbej-tristan-a-magyar-kormany-elsodleges-feladata-hogy-segitse-a-magyar-emberek-boldogulasat (Downloaded: 16.02.2019.)
- Bar, Shmuel: Az iszlám terrorizmus vallási gyökerei, 2004. <http://cikkek.soti.ca/religious-sources-of-islamic-terrorism.html> (Downloaded: 16.02.2019.)
- Benke József: Az arabok története, Alexandra, Budapest, 1997.
- Brett, Michael – Forman, Werner: A mórok – Az iszlám kultúra Nyugaton, Gondolat, Budapest, 1985.
- Cahen, Claude: Az iszlám a kezdetektől az oszmán birodalom létrejöttéig, Gondolat, Budapest, 1989.
- Csicsmann László: Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten. Az államiság eltérő modelljei, in: Csicsmann László (ed.): A Közel-Kelet Demokratizálódásának esélyei a 21. században, Aula, Budapest, 2010, 95–142. www.grotius.hu/doc/pub/SOMRRX/2010_91_iszlám%20és%20modernizáció.pdf (Downloaded: 16.02.2019.)
- Detlef, Pollack: Vallás és modernitás: vallásszociológiai modellek, *Lelekipásztor: Evangélikus lelkészi szakfolyóirat*, 83 (2008/1) 2–13.
- European Commission: The Schengen area and cooperation, 2008. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l33020> (Downloaded: 16.02.2019.)
- European Council: Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=celex%3A32013R0604> (Downloaded: 16.02.2019.)
- European Council: Valletta Summit on migration, 11-12/11/2015. www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/11/11-12/ (Downloaded: 16.02.2019.)

²⁵ Fischl Vilmos: A civil szervezetek és egyházak szerepe, különös tekintettel a protestáns egyházakra, in: Orbán Balázs (ed.), Budapest-jelentés a keresztényüldözésről, Emberi Erőforrások Minisztériuma, Budapest, 2017, 192.

- Fischl Vilmos: A civil szervezetek és egyházak szerepe, különös tekintettel a protestáns egyházakra, in: Orbán Balázs (ed.), Budapest-jelentés a keresztényüldözésről, Emberi Erőforrások Minisztériuma, Budapest, 2017, 185–194.
- Fischl, Vilmos: The Role of Churches in Hungary in Providing Pastoral Care and Humanitarian Help for Migrants, *AARMS*, 17 (2018/2) 17–28.
- Goldzicher Ignác: Az iszlám, Magvető, Budapest, 1980.
- Goldzicher Ignác: Az iszlám kultúrája I–II, Gondolat, Budapest, 1981.
- Gugán Dániel: Líbia – az „elfelejtett polgárháború” és annak migrációs vetülete, *Nemzet és Biztonság*, 9 (2016/5) 3–13. www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_5_03_gugan_daniel_-_libia-az_elfelejtett_polgarhaboru_es_anna_migracios_vetulete.pdf (Downloaded: 16.02.2019.)
- Harai Dénes: Az erőszak kultusza és a civilizáció védelme. (A terrorizmus elleni küzdelem társadalmi, társadalomtudományi kérdései.) Manuscript, ZMNE, 2008, 1–9.
- Gülen, M. Fethullah: Az igazi iszlámban nem létezik terrorizmus, 25 September 2007. <https://fgulen.com/hu/alkotasok/terror-hu/28075-az-igazi-islam-ban-nem-letezik-terrorizmus> (Downloaded: 16.02.2019.)
- Kiábrándultság és megélhetési gondok – Egyiptom öt évvel a forradalom után, 2016. <https://hu.euronews.com/2016/01/25/kiabrandultsag-es-megelhetesi-gondok-egyiptom-ot-evvel-a-forradalom-utan> (Downloaded: 16.02.2019.)
- Kis-Benedek József: Az iszlám terrorizmus napjainkban. 2006. március 23.
- Magyarok az üldözött keresztényekért, 2018. <https://kepmas.hu/nemzeti-kuldetesunk-az-uldozott-keresztenyek-segitese> (Downloaded: 16.02.2019.)
- M. Amir, Ali: Islam, Jihad and Terrorism. Jihad: one of the most misunderstood concepts in Islam, s. a. http://aboutjihad.com/terrorism/islam_jihad_terrorism.php (Downloaded: 16.02.2019.)
- Migration Policy Institute: The Paradox of the EU–Turkey Refugee Deal, Migration Policy Institute, 2016. www.migrationpolicy.org/news/paradox-eu-turkey-refugee-deal (Downloaded: 16.02.2019.)
- Ministry of Defence of Italy: Mare Nostrum Operation, 2013. www.marina.difesa.it/EN/operations/Pagine/MareNostrum.aspx (Downloaded: 16.02.2019.)
- NATO Secretary General: Közép-Európa modellként szolgálhat Észak-Afrika számára, 2011. https://hvg.hu/vilag/20110317_NATO_fotitkar_eszak_afrika (Downloaded: 16.02.2019.)
- Oszama bin Laden, s. a. <http://index.hu/kulfold/oszama> (Downloaded: 16.02.2019.)
- Pope Francis: Pope Francis holds first Papal Mass in Abu Dhabi, 2019. www.aljazeera.com/news/2019/02/pope-francis-holds-papal-mass-abu-dhabi-190205065039040.html (Downloaded 30. 03. 2019.)
- Pope Francis celebrated Holy Mass in Abu Dhabi: May your communities be oases of peace, 2019. <http://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2019/02/05/190205b.html> (Downloaded: 16.02.2019.) DOI: <https://doi.org/10.1055/s-0039-1678636>
- Rogers, Michael: A hódító iszlám, Helikon, Budapest, 1987.
- Rostoványi Zsolt: Mit kell tudni az iszlámról? Kossuth, Budapest, 1983.
- Rostoványi Zsolt: Az iszlám a 21. század küszöbén, Aula, Budapest, 1998.

Simon Róbert: Korán – A Korán világa. Helikon, Budapest, 1994.

The Government of Italy: Migration Compact: Contribution to an EU strategy for external action on migration, s. a. www.governo.it/sites/governo.it/files/immigrazione_0.pdf (Downloaded: 16.02.2019.)

Ujházi, Lóránd: Amendments to the Governance Structure of the Holy See and Canon Law during the European Migration Crisis, *American Diplomacy*, (2017/12) 1. <http://americandiplomacy.web.unc.edu/2017/12/amendments-to-the-governance-structure-of-the-holy-see-and-canon-law-during-the-european-migration-crisis> (Downloaded: 16.02.2019.)

Varga Márton¹

A tuaregek – lázadástól a polgárháborúig

The Tuaregs: From Rebellion to Civil War

Absztrakt

Az afrikai konfliktusok, illetve a kontinens összetett kihívásainak jelentős része összefügg a társadalmi bizonytalansággal, a társadalmon belüli ellentétekkel,² legyen szó államon belüli konfliktusról (Szómália vagy Szudán példája), vagy éppen olyan összetett válságokról, mint a Száhel-övezet regionális válság.³ A 2012-ben induló Mali polgárháború az évtizedes társadalmi mellőzöttség robbanáspontra jutásából eredt. E tanulmányban a polgárháború fő szereplőinek egyik csoportját, a tuareg törzseket mutatom be röviden.

Kulcsszavak: Afrika, Száhel-övezet, Mali, polgárháború, regionális biztonság, tuareg, társadalmi biztonság, terrorizmus

Abstract

By the uncertainty of the society we mean a significant part of the conflicts of Africa, and the complex challenges of the continent, on the level of the sovereign states (such as Somalia or Sudan), as well on the regional level as we see it in the Sahel region. The

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktoranduszhallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD. student, e-mail: varga.marton1@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1201-5018

² Varga Márton: Társadalmi biztonság a terrorizmus árnyékában, *Hadtudomány*, 27 (2017/1–2) 127–137. http://mhht.eu/hadtudomany/2017/2017_1-2/HT_2017_127-137.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³ Varga Márton: A Száhel-övezet válsága, *Hadtudomány*, 26 (2016/E. sz.) http://mhht.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/vargamarton.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

decade-long societal neglect led to the outbreak of the civil war of Mali in 2012. In this paper I present shortly the Tuaregs, one group of the actors of this civil war.

Keywords: *Africa, Sahel region, regional security, Mali, civil war, Tuareg, societal security, terrorism*

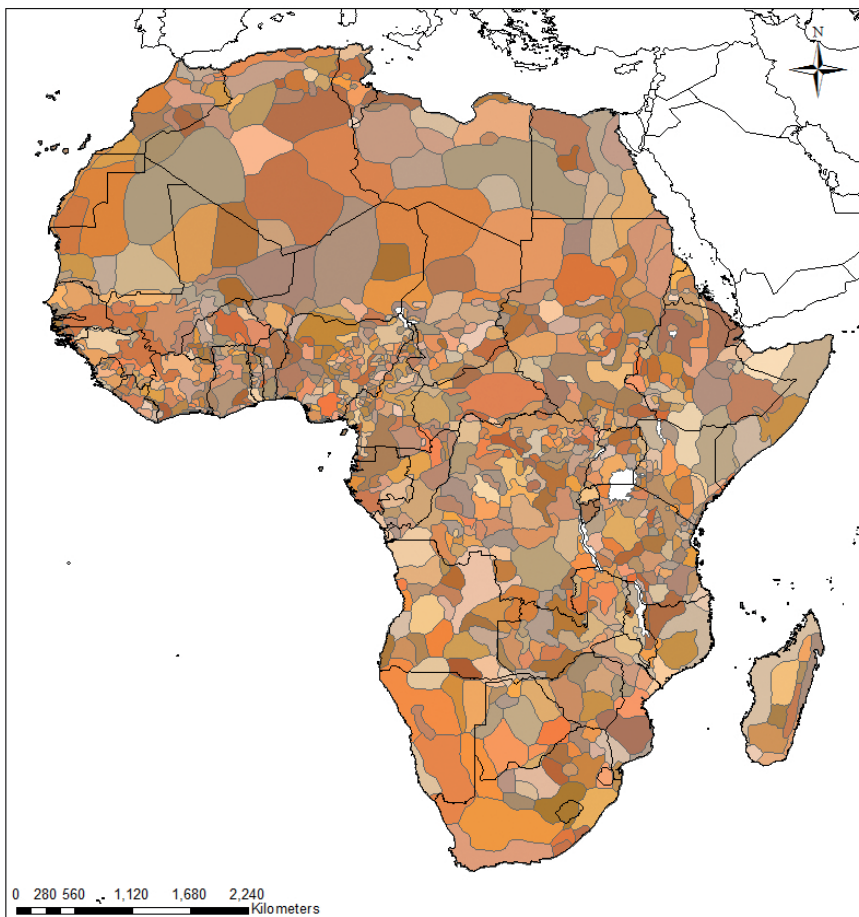
2011 tavaszán szinte hullámként söpört végig Észak-Afrika és a Közel-Kelet térségében az arab tavaszként elnevezett kormányellenes tüntetéssorozat. A tüntetések célja, ereje, lefolyása és végkimenetele országonként eltérő volt. A folyamat hatása nemcsak közvetlenül erre a térségre, hanem a környező régiókra is hatással volt, így megváltoztatta például az európai országok, szűkebben pedig az Európai Unió külpolitikai vélekedését is. Felhívta ugyanis a figyelmet arra, hogy az EU közvetlen szomszédságában is számos fenyegetés található, amit egységes elképzelés és közös külpolitikai lépések nélkül nem lehet kezelni. Egyértelműen láthatóvá vált, hogy a szomszédos régiókban található államok megoldandó feladatot jelentenek, nevezük őket bukott (failed), törékeny (fragile), gyenge (weak) vagy éppen összeomlott (collapsed) államoknak.⁴ Ahhoz, hogy hatékony fellépést tudjunk megvalósítani, szükséges, hogy megértsük azokat a problémákat, amik például az arab tavaszhoz hasonló eseményeket generálják.

Az Afrikában történt 20. századi mesterséges határkijelölések nem vették figyelembe a hagyományos törzsi területeket. Ahogy az az 1. ábrán is látszik, egyes népcsoportok szétszóródva, több állam területén élnek életüket, sokszor a központi kormányzatok számára periférikus országrészekben. Az ebből adódó ellentétek, feszültségek, konfliktusok és a társadalmi biztonság⁵ kérdése a Szahel-övezet regionális válságának egyik fő okozója. A társadalmi biztonság fontosságát támasztja alá, hogy a 2016-os Globális Stratégiájában az Európai Unió külső tevékenységének öt prioritásként jelölte meg, hogy támogatni kell a társadalmi ellenálló-képesség növelését az Unió szomszédságában, így Afrikában is.⁶

⁴ Viktor Marsai: Fragile states and the issue of foreign interventions in the Sahel, EuroMeSCO policy brief, 2018, www.euromesco.net/wp-content/uploads/2018/02/EuroMeSCO-Brief79.-Fragile-states-and-the-issue-of-foreign-interventions.pdf (Letöltve: 2019. 03. 03.)

⁵ Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde a *Security: A New Framework for Analysis* (A biztonsági elemzés új keretei) című tanulmányban különböző szektorokra bontották a biztonság fogalmát, amely alapján ma megkülönböztetjük a katonai, politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti és informatikai dimenziókat.

⁶ Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa, Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan, 2016, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

1. ábra: Afrika törzsi térképe

Forrás: Murdock ethnic map, <https://pslarson2.files.wordpress.com/2011/01/murdockmapbound.png>
(Letöltve: 2019. 04. 11.)

A 2012-ben kirobbant mali polgárháború a régió egészére hatást gyakorló konfliktus. A bizonytalan biztonsági helyzetnek köszönhetően a lázadók között megtalálható például az al-Káida helyi szervezete (Aqmi – Al-Qaida au Maghreb islamique), amelynek célja egy észak-afrikai iszlamista állam létrehozása, valamint a térségen áthaladó nemzetközi drog- és fegyvercsempész útvonalak ellenőrzése és fenntartása. Velük együtt, de más célokért kezdtek harcba a tuaregek, akik létrehozták Nemzeti Mozgalom Azawad Felszabadításáért (National Movement for the Liberation of

Azawad – a továbbiakban: MNLA) nevű szervezetüket, amelynek célja, hogy önállóságukat visszanyerve, elszakadva a mali kormányzattól, saját államukban élhessenek. Az alábbiakban bemutatom a tuaregeket, illetve bizonyítom, hogy a régióban kiemelkedő szerepet játszanak.

A tuaregek

A tuaregek (a nemzetközi nyelvben általában Tuareg, Twareg, Tauareg, Tuwareg, Tuarek vagy Touareg formában) az észak-afrikai berber népcsoport tagjai, eredetükkel kapcsolatban nincsenek pontos információk, de feltételezhetően a líbiai Fezzan területről származnak.⁷ Nevük valószínűleg a „targi” szóból eredeztethető, amely a Fezzan környékén található Targa-völgyre utal. Más források szerint az arab *tarek* (istent elhagyó) szóból alakult ki nevük, ami arra utal, hogy hosszú ideig visszautasították az iszlám vallásra való áttérést. A korai felfedezők gyakran a Szahara „kék emberei” néven emlegették a tuaregeket, utalva ezzel hagyományos ruházatukra, amire jellemző az indigóval festett kék kendő, amivel eltakarják arcukat.⁸ A tuaregek önmagukat sokszor *imuharnak* vagy *imohagnak* nevezik aminek jelentése szabad ember.⁹

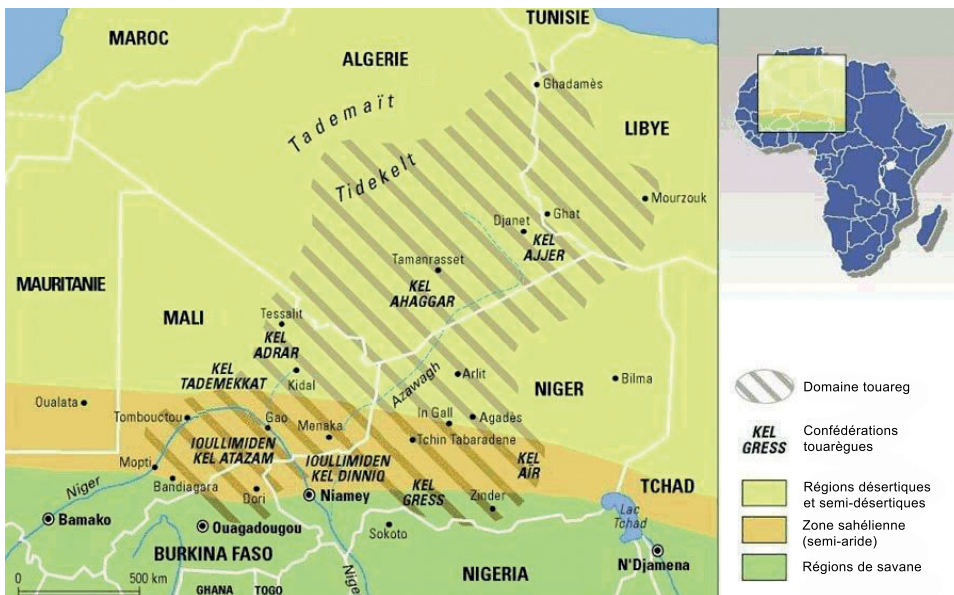
A tuareg társadalom tradicionálisan két részre volt osztható, a kereskedőkre és a földművelésből élőkre. A gazdagabb, előkelőbb csoport a kereskedők köréből került ki. Tekintettel arra, hogy nem voltak helyhez kötve, ők voltak a szabad élet megtestesítői. A földműveléssel foglalkozók azonban idővel megtanulták fenntartani magukat és tehetőssé váltak, míg a kereskedelmi útvonalak háttérbe szorultak. A földművesek közül kerültek ki gyakran a helyi vezetők, majd később a gyarmati időktől kezdve tisztségviselők is belőlük váltak.¹⁰

⁷ Encyclopædia Britannica: Tuareg, www.britannica.com/topic/Tuareg (Letöltve: 2019. 04. 11.)

⁸ Countries and Their Cultures – Tuareg, www.everyculture.com/wc/Mauritania-to-Nigeria/Tuareg.html (Letöltve: 2019. 04. 11.)

⁹ A tuaregek életébe, kultúrájába nyújt betekintést például Alberto Vazquez-Figueroa *Tuareg* című regénye, ami bár szépirodalmi mű, sajátos módon enged betekintést e nép gondolatvilágába.

¹⁰ The Tuareg of the African Sahara, Bradshaw Foundation, www.bradshawfoundation.com/tuareg/index.php (Letöltve: 2019. 04. 11.)

2. ábra: Tuareg területek (a térképen a csíkos terület)

Forrás: Les Touaregs Histoire d'un peuple, <http://passionsetpartage.clicforum.fr/t1084-Les-Touaregs-Histoire-d-un-peuple.htm> (Letöltve: 2019. 04. 11.)

Az eredetileg a Szahara területén élő nép fokozatosan kiterjesztette hatalmát a Száhel-övezetben is és egyre nagyobb befolyásra tettek szert, köszönhetően annak, hogy nomád, illetve félnomád életvitelük mellett kereskedelemmel is foglalkoztak, amelyhez bizonyos helyeken állandó raktárakat hoztak létre. E kereskedelem révén alapították a 11. században Timbuktu városát, ami a mai Mali területén található, és a 16. század végéig a térség egyik legjelentősebb városa volt. A tuaregek nagy része a 14. században felvette ugyan az iszlám vallást, azonban egyes csoportjaik a keresztény, mások a zsidó hitet követték.

E térségben Franciaország a 19. században jelentősen növelte befolyását. Fennhatóságukat kiterjesztették az akkor Francia Szudán névre hallgató térség felett, amely Francia Nyugat-Afrika részévé vált. A ma Mali néven ismert területen csak a tuaregekkel folytatott hosszas konfliktust követően sikerült megszilárdítani a francia hatalmat. Az erős ellenállás dacára 1893-ban a francia csapatok sikeresen elfoglalták Timbuktu. Az uralmuk megerősítésének érdekében a közigazgatási és közhatalmi rendszer kialakításához a gyarmatosítók sikeresen egyeztek meg a helyi törzsek egy részével.¹¹

¹¹ Martin A. Klein: Slavery and Colonial Rule in French West Africa, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

A tuaregek azonban önállóságot szerettek volna, amelynek eléréséhez előbb 1911-ben Ménaka városánál (lásd 3. ábra) tört ki lázadás a helyi tuareg törzsek részéről, amelyet a francia erőknek sikerült leverni.

3. ábra: Mali és a lázadás kitörésének helyszíne, Ménaka

Forrás: www.britannica.com/place/Mali/media/1/360071/61947 (Letöltve: 2019. 07. 25.)

A súlyos aszály, az éhínség, valamint a növekvő szegénység a következő években tovább növelte az elégedetlenséget a törzsek között. 1914-ben újabb felkelés indult, amelyet 1917-re sikerült levernie a francia erőknek a rivális tuareg, valamint arab törzsek együttműködésével. A tuaregek már ekkor Azawad nevű szuverén államuk létrehozását akarták elérni, azonban a kudarcba fulladt felkelést követően a franciák úgy jelölték ki az egyes határokat Francia Szudán (Mali) és szomszédai között, hogy azzal elválassza egymástól a tuareg törzseket.

Az első tuareg lázadás

Az önálló Mali megalakulását követő első lázadás az 1960-as években tört ki. A hatalmat megszerző Modibo Keita vezette kormányzat intézkedései a tuaregek számára elfogadhatatlannak bizonyultak, mivel véleményük szerint kirekesztő intézkedéseket hajtottak végre. Az ellentéteket tovább növelte, hogy az államapparátus jelentős része az ország déli részéről származókból állt, akik nem szimpatizáltak a nomád életmódot folytató tuaregekkel.¹² Az állami tervek a szocialista típusú gazdálkodás kialakítására nem is feleltek meg ennek az életvitelnek a folytatására. A területek államosítása és a központilag irányított gazdálkodás miatti elégedetlenség a lázadás kitörését okozta.

A lázadó tuareg csoportok gerilla hadviselést¹³ folytatva kormányzati célpontokat támadtak az ország északi részén. A stratégia hiánya, valamint a támadások esetlegessége azonban nem tudta meggyőzni a teljes tuareg lakosságot a felkelést illetően. Tovább nehezítette a helyzetet, hogy míg a felkelők egyszerű és régi fegyverzettel rendelkeztek, addig a hadsereg az új szovjet eszközöknek köszönhetően jól fel volt szerelve. Az említett okok miatt a lázadók száma egyes becslések szerint nem érte el az 1500 főt.¹⁴ A Mali kormány könnyedén legyőzte a felkelőket és megtorlásokba kezdett a tuareg lakosság körében.

Tekintettel arra, hogy az emberi jogok védelmét egyik fél sem tartotta szem előtt, a tuareg lakosság jelentős része elmenekült a környező Líbia, Mauritánia és Algéria területeire. A kormány jelentős ígéreteket tett a tuareg lakosság számára az infrastruktúra, valamint a gazdasági lehetőségek fejlesztését illetően, azonban a források hiánya miatt ezek javarészt elmaradtak. Köszönhetően az ígéretek be nem tartásának, valamint a felkelést követő kemény katonai megtorlásnak, a feszültség továbbra is fennmaradt a felek között.

A második tuareg lázadás

Az 1970-es és 1980-as évek alatt a szárazság és az élelmiszerhiány jelentős veszteségeket okozott a tuareg lakosság körében. Az aszály miatt sokan hagytak fel nomád életmódjukkal és költöztek el városokba, de tovább tartott az elvándorlás is. A migrációs folyamat azonban az 1980-as évek végére megfordult egyrészt a kormányzati ígéreteknek, másrészt pedig annak köszönhetően, hogy Líbiában és Algériában is súlyos aszályok voltak. Az ígért segítséget azonban a tuaregek ekkor sem kapták meg, ezzel tovább növelvén a kormányzattal szembeni, amúgy sem alacsony szintű elégedetlenség mértékét.

¹² Tuareg – Mali – 1962–1964, Global Security, www.globalsecurity.org/military/world/war/tuareg-mali-1962.htm (Letöltve: 2019. 04. 11.)

¹³ B. H. Liddell Hart *Stratégia* című művében úgy írja le a gerilla hadviselést, mint ami a meglévő szociális, nemzetiségi, vallási ellentétekre épül; elvegyül a lakosság körében és időnként erejét koncentrálni lecsap az ellenség hátszögében. Ez a fajta indirekt hadviselés elhúzódó jellege miatt alkalmas arra, hogy a lakosságot elbizonytalanítsa a kormányzat erőivel szemben.

¹⁴ Kalifa Keita – Dan Henk: Conflict and conflict resolution in the Sahel: The Tuareg insurgency in Mali, 1998.

A Líbiába menekült tuaregek egy része azonban jelentős katonai tapasztalattal tért vissza Maliba, hiszen sokan szolgáltak önkéntesként a líbiai seregben, vagy a Líbia által támogatott Iszlám Légióban.¹⁵ Ez utóbbi egy paramilitáris szervezet volt, amelyet főként Moammer Kadhafi líbiai diktátor pánarab törekvéseit szolgálva számos országban bevetettek, így jelentős harci tapasztalatot jelentett a soraiiban szolgálók számára. A Csádban történt líbiai vereség¹⁶ után sok tuareg hagyta ott az Iszlám Légiót és tért vissza Maliba. Hozzájuk csatlakoztak még a korábban a líbiai olajiparban dolgozó menekültek, akik a helyi olajkitermelés visszaesése miatt elvesztették állásaikat.

A több évtizedes elégedetlenség, és a nehéz életkörülmények elvezettek a második tuareg lázadáshoz. Bár a felkelők e lázadás során már a szovjet fegyvereknek és eszközöknek köszönhetően sokkal jobban felszereltek voltak, mégsem tudták a teljes tuareg lakosságot a felkelés mögé állítani. Csatlakoztak viszont egyéb arab, mór és beduin csoportok, ám az egy időben harcolók száma nem haladta meg a néhány ezer főt. A létszámuk alacsony mértéke ellenére azonban, tapasztalatuknak, valamint eszközeiknek köszönhetően jelentős károkat tudtak okozni kormányzati célpontok megtámadásával. A lázadók gyors, meglepetésszerű akciókat hajtottak végre, majd a támadásokat követően sokszor a határokon átlépve kerestek menedéket a kormányzati erők előtt.

A lázadók ellen a kormány az első felkelés leverése során alkalmazott kemény katonai lépést vetette be újra. Mali vezetése a békés megoldást választotta, felismerve azt, hogy külföldről sem pénzügyi, sem katonai segítséget nem várhat a felkelés ügyében, valamint hogy saját forrásaik meglehetősen szűkösek, míg a felkelők kifogyhatatlannak látszó fegyverutánpótlással rendelkeztek.

Az 1990-ben indult felkelést előbb a Tamanrasset-békeegyezmény (Accords de Tamanrasset) megkötésével, majd az 1992-ben a Nemzeti Paktum (Pacte National) elfogadásával zárták le. A tűzszüneti egyezmény aláírásában a két legnagyobb felkelőcsoport, az Azawad Népi Mozgalom (The Azaouad Popular Movement) és az Azawadi Arab Iszlám Front (Arabic Islamic Front of Azawad) vett részt. Az egyezményben megállapodtak a közigazgatás decentralizációjáról, valamint a helyi képviseleti rendszerről, amelyben helyi és regionális tanácsokat hoztak létre, és a tuaregek számára magasabb fokú autonómiát biztosítottak. Ezek mellett megállapodtak a felkelő katonák mali hadseregbe történő integrációjáról, továbbá meghatározták, hogy a fejlesztési alapok mekkora részét kell az északi országrészre költeni.¹⁷

Mivel az egyezmény létrehozásában nem minden felkelőcsoport vett részt, ezért továbbra is voltak fegyveres összecsapások, és az alapvető bizalmatlanság is jelen volt a felek között, azonban a vezetők türelmesek voltak a jövőbeni végleges

¹⁵ The Islamic Legion, www.soldiers-of-misfortune.com/history/islamic-legion.htm (Letöltve: 2019. 04. 11.)

¹⁶ Az 1980-as években a Csádban folyó polgárháborúba többször is beavatkozott Líbia közvetve, illetve közvetlen katonai akciókkal. 1987-re, amikor Líbia főlényt tudott kialakítani a katonai erőt tekintve, már elvesztette a korábban az ő pártján álló csádiak támogatását, így a háború súlyos vereséggel zárult számukra. Seprődi-Kiss Árpád: Csád: egy környezettudatos átokföld, 2013, http://hvg.hu/vilag/20130413_a_vilag_legrosszabb_helyei_Csad (Letöltve: 2019. 04. 11.)

¹⁷ A központi kormányzat nem rendelkezett saját forrásokkal az ország északi részének fejlesztéséhez, illetve a korábbi lázadók integrálásához, ezért a nemzetközi közösség általi támogatóra volt utalva. Az integrációra fordítható támogatások mértéke azonban csak azt követően kezdett növekedni, hogy a menekültek helyzete, illetve a biztonsági helyzet normalizálódott. 1995-ben és 1996-ban 200 millió USD-t sikerült összegyűjteni a célra.

megállapodás reményét szem előtt tartva. A Nemzeti Paktumot¹⁸ végül 1992. április 11-én Bamakoban írták alá. Az aláírók egyrészt a demokratikus hatalomátvételt követően létrejött ideiglenes kormány képviselői, másrészt az Azawad Egyesített Mozgalmai és Frontjai képviselője voltak.

Az egyezmény létrehozása mindegyik fél számára rendkívül fontos volt. A kormány meg akarta szüntetni a tuareg fenyegetést, így a katonákat folyamatosan integrálták a hadsereg, a rendőrség, valamint a közsféra állományaiba. Emellett jelentős mértékben növelték az infrastrukturális beruházások mértékét az északi területeken, továbbá biztosítani kívánták a tuareg lakosság számára kultúrájuk védelmét. A tuaregek legfőbb célja az volt, hogy megfelelő életkörülmények alakuljanak ki területeiken, valamint az, hogy a kormány intézkedései révén a fiatalok számára valós pozitív jövőkép¹⁹ jöjjön létre. A megállapodás által a korábban elmenekült lakosság visszatérését remélte mindkét fél, amelynek segítésére a kormány többek között a Vöröskereszt segítségét, valamint európai támogatási forrásokat használt fel.

2006 és 2009 között újabb összetűzések történtek, amelyek a tuareg többségű Kidal régióból indultak ki, ahol egy kisebb lázadó csoport katonai célpontokat támadott meg. A 2002-ben elnökké választott, az 1992-es megállapodás során sikeresen tárgyaló egykori tábornok, Amadou Toumani Touré ismét tárgyalások útján kívánta rendezni a helyzetet. Az új megállapodásban megerősítették a kormány korábbi kötelezettségvállalásait, azonban néhány csoport elutasította ezt az egyezményt, így őket katonai erők bevonásával semmisítették meg.

A mali polgárháború

2012-ben a feszültség megérett az újabb konfliktus kitörésére, amely során a tuaregek, az al-Káida (al-Qaida in the Islamic Maghreb, a továbbiakban: AQIM) és más terrorista csoportok, mint például az Ansar Dine vagy a Movement for Unity and Jihad in West Africa (a továbbiakban: MUJAO) fogtak össze a kormányzat ellen.²⁰ Ezzel egy időben a kormány ellen a hadsereg egy része katonai puccsot hajtott végre, ami végképp megosztotta a kormányzati erők figyelmét, így akaratlanul is segítve a lázadókat. Tekintettel arra, hogy milyen sikereket értek el a lázadók, valamint arra, hogy ez milyen regionális veszéllyel járt, a nemzetközi közösség a beavatkozás mellett döntött. Az Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanácsa 2012 júliusában

¹⁸ National Pact Concluded between the Government of Mali and the Unified Movements and Fronts of Azawad Giving Expression to the Special Status of Northern Mali, 1992, https://peaceaccords.nd.edu/sites/default/files/accords/Mali_Peace_Accord-proof.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

¹⁹ Az oktatás biztosítása mindkét fél számára kiemelten fontos volt, így a Nemzeti Paktum 61. pontja említést is tesz arról, hogy miként kívánják segíteni a fiatalok képzését. Az oktatás lehetőségeit azonban országszerte meghatározta a magas szegénység és az éhezés, amelyek sokak számára ellehetetlenítették a gyermekek iskolába járatását. Penelope Bender – Abou Diarra – Koffi Edoh – Marc Ziegler: Evaluation of the World Bank Assistance to Primary Education in Mali, A Country Case Study, The World Bank, 2007, <http://documents.worldbank.org/curated/en/557031468280149614/pdf/391530MLI1education1PUBLIC1.pdf> (Letöltve: 2019. 04. 11.)

²⁰ További terrorista csoportok lásd: Remek Éva: The European Union and the Sahel region – focus on the crisis in Mali and the EUTM Mali, in: Biltsik Barbara et al. (szerk.), New approaches in a complex world. International relations, history and social sciences, L'Harmattan, Budapest, 2014, 146. www.kodolanyi.hu/jol-let/images/tartalom/File/publikaciok/angol_jav_2.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

a 2056. számú határozatában²¹ szorgalmazta a korábbi alkotmányos rend visszaállítását a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében, amely feladatokban a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége (Economic Community of West African States – ECOWAS) és az Afrikai Unió segítségét emelték ki. Bár 2012 októberében 2071. számú határozatukban²² megerősítették a nemzetközi együttműködést a krízis kezelése érdekében, és szorgalmazták a helyzet tárgyalások útján történő kezelését, az erőfeszítések nem hoztak eredményt.

2012 decemberében a 2085. számú határozatban²³ felszólították a lázadó csoportokat, hogy szüntessék meg együttműködésüket a terrorista szervezetekkel, szorgalmazták a mali kormányzat és az együttműködésre nyitott csoportok közötti tárgyalást, valamint katonai beavatkozás mellett is döntöttek. Ennek keretében a tagállamokat felkérték a terrorista szervezetek elleni küzdelemre, döntöttek ENSZ-erők telepítéséről (African-led International Support Mission in Mali – AFISMA) és szorgalmazták a mali hadsereg újjáépítését nemzetközi támogatással. A felhatalmazás alapján, továbbá Dioncounda Traoré ideiglenes elnök felkérésére Franciaország katonai segítséget nyújtott az ország számára. A beavatkozásban részt vett továbbá az Európai Unió, valamint más országok, így például az Amerikai Egyesült Államok vagy éppen Oroszország is.²⁴

Franciaország beavatkozása a „Szervál hadművelettel”, amelyben a különleges erőket is bevetették, valamint az ECOWAS több ezer fős erőinek telepítése jelentős segítséget jelentett Mali számára, amellyel sikerült visszaszorítaniuk a lázadó erőket. A felkelő csoportok között a belső ellentétek kiéleződtek. A tuaregek számára is világossá vált, hogy céljaik nem azonosak sem az AQIM, sem pedig az Ansar Dine céljaival. Az AQIM számára a lázadás elsősorban arra adott lehetőséget, hogy megerősítsék befolyásukat a tuareg területeken, amik korábban tradicionális kereskedelmi útvonalak voltak, míg mára jelentős csempészútvonalakká váltak. Az Ansar Dine célja pedig nem a tuareg területek felszabadítása, hanem egész Mali uralma és egy erős iszlamista, saría alapú rend létrehozása.²⁵ A MUJAO elsősorban abban volt érdekelt, hogy terjessze a dzsihádot Nyugat-Afrikában,²⁶ így növelve a térség bizonytalanságát, ami hozzájárul a szervezet vezetőinek tevékenységéhez a kábítószer-csempészet területén.²⁷ A nemzetközi együttműködés erejét látva, valamint a terroristaszervezettel való saját ellentétei miatt az MNLA 2013 januárjában kijelentette, hogy kész

²¹ UN Security Council: Resolution 2056 (2012). [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2056\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2056(2012)) (Letöltve: 2019. 04. 11.)

²² UN Security Council: Resolution 2071 (2012). [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2071\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2071(2012)) (Letöltve: 2019. 04. 11.)

²³ UN Security Council: Resolution 2085 (2012). [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085(2012)) (Letöltve: 2019. 04. 11.)

²⁴ Bálint Tamás – Zsifkó Mariann: A 2012-es Mali konfliktus és előzményei, *Hadtudományi Szemle*, 6 (2013/3) http://epa.oszk.hu/02400/02463/00016/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_3_080-091.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

²⁵ Remek Éva: Ansar Dine – egy iszlamista szervezet, in: Kiss Álmos Péter (szerk.), *Afrikai terrorista és szakadár szervezetek*. 2. bővített kiadás. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest, 2016, 233–255.

²⁶ Belmokhtar's militants 'merge' with Mali's Mujao, BBC News, 2013, www.bbc.com/news/world-us-canada-23796920 (Letöltve: 2019. 03. 03.)

²⁷ Terrorism Research & Analysis Consortium – Movement for the Unity and Jihad in West Africa (MUJAO), www.trackingterrorism.org/group/movement-unity-and-jihad-west-africa-mujao (Letöltve: 2019. 03. 03.)

együttműködni a kormányerőkkel, valamint Franciaországgal a terroristák elleni harcban.²⁸

A polgárháborút, amely számos ponton az aszimmetrikus háború²⁹ elemeit viselte magán, végül hosszas egyeztetéseket követően zárták le egy békemegállapodással Algéria, Franciaország, az EU és az ECOWAS közreműködésével. A kormány részéről az előzetes megállapodást 2015 márciusában írták alá,³⁰ míg a lázadó csoportok szervezetének (La Coordination des mouvements de l'Azawad – CMA) vezetői további egyeztetéseket követően 2015 júniusában fogadták el a dokumentumot. A megállapodás célja, hogy egy tartós egyezség szülessen a kormányzat és a tuareg többségű északi országrész között. A békéért cserébe az északi országrész számára nagyobb önállóságot, és a kormányzatban való magasabb részvételt ígértek, továbbá, hogy a tuareg harcosokat bevonják a biztonsági szervek működésébe.³¹

A szerződés aláírása nem oldotta meg az évek óta tartó polgárháború minden kiváltó okát, és önmagában nem elegendő az évtizedes ellentétek és bizalmatlanság kezelésére. A szélsőséges iszlamista csoportok továbbra is biztonsági problémákat okoznak, és a megállapodást a tuareg törzsek közül sem mind ismeri el. Az egyezséget követően az elvárások a kormányzat, valamint a tuareg lakosság részéről is magasak a másik féllel szemben. A szerződés vívmányainak gyakorlatban történő megvalósítása nehezen indult, ami miatt 2016. év elején a felek egyetértettek abban, hogy a célok eléréséhez nagyobb erőfeszítés szükséges mindegyik részről.³² Az együttműködés egyik megnyilvánulási formája a korábbi lázadó csoportok és a mali hadsereg közös fellépése a szélsőségesekkel szemben. Ennek keretén belül például 2017 elején a CMA és a hadsereg közös járőröket indított Gao városban. Bár a szélsőséges csoportok megfenyegették a helyi lakosságot és további terrorcselekményeket hajtottak végre, a résztvevők szerint az ilyen közös tevékenységek vezethetnek el a békéhez.³³

Társadalmi biztonság Maliban

A tuaregek – és a hozzájuk hasonló helyzetben lévő más népek – számára rendkívül fontos kérdés, hogy a biztonság szektorális³⁴ értelmezése szerint a társadalmi dimenzió kihívásaira miként tudnak reagálni. A társadalmi biztonság magába foglalja az identitásbeli, nyelvi, vallási és kulturális sajátosságok megtartásának képességeit. A társadalmi biztonság jellemzője, hogy rendkívül kitett a különböző környezeti,

²⁸ Afua Hirsch – Kim Willsher: Mali conflict: France has opened gates of hell, say rebels, *The Guardian*, 2013, www.theguardian.com/world/2013/jan/14/mali-conflict-france-gates-hell (Letöltve: 2019. 04. 11.)

²⁹ Varga Márton: Az aszimmetrikus háború megjelenése a mali polgárháborúban, *Felderítő Szemle*, 17 (2018/3) 185–194. www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-3.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³⁰ La rébellion touareg du Mali signe l'accord de paix à Alger, 2015, www.france24.com/fr/20150514-mali-rebellion-touareg-approuve-accord-paix-mnla-azawad-kidal-bamako-rebellion-separatistes-alger (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³¹ La paix signée par tous les belligérants au Mali, *Le Monde*, 2015, www.lemonde.fr/afrique/article/2015/06/20/mali-la-rebellion-touareg-signe-finalement-l-accord-de-paix_4658631_3212.html (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³² Patrick Markey: Mali government, rebels urge progress on implementing peace deal, *Reuters*, 2016, www.reuters.com/article/us-mali-talks-idUSKCN0UW1ZI (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³³ Tuareg Rebels Join Mali Army in Operation Against Extremists, 2017, www.voanews.com/a/tuareg-rebels-join-mali-army-operation-against-extremists/3744100.html (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³⁴ Varga (2017): i. m.

gazdasági változásoknak, de a társadalom saját fejlődése és természetes változása is hatással van rá.³⁵ E szektor fenntartásához az állam hatékony és megfelelő működése elengedhetetlen, mivel az ő feladata a megfelelő intézmények fenntartása. Szintén az állam feladata, hogy felismerje azokat a hatásokat, amelyek a társadalom számára kihívásként jelennek meg és, hogy eldöntse, hogy a biztonságiasítás³⁶ folyamatával beemeli-e ezek kezelését az állam feladatai közé.³⁷

A társadalmi biztonság fenntarthatósága a Száhel-övezetben számos kihívással néz szembe. A térség államai a biztonság minden szektorában jelentős problémákkal küzdenek, amelyeket önállóan nem képesek kezelni, ezért tetemes nemzetközi forrásokat használnak fel. Az államok nehezen tudják fenntartani az egészségügyi és szociális intézményrendszereiket, a környezetváltozás súlyos károkat okoz a területükön, magas az éhínség, a munkanélküliség. Ezek a hatások a különböző fegyveres konfliktusokkal együtt magas belső és külső migrációt okoznak. A korábbi hagyományos területek elvesztése, a megszokott életmód feladása (például a nomád, vagy félnomád életmódot folytató törzseknél az urbanizáció), a más törzsekkel való keveredés mind nehezítik az identitás megtartását.³⁸ A tuaregek számára a korábbi társadalmi felépítésükhöz képest jelentős változást hozott az 1960-as években történt függetlenedés. A demokrácia felborította a korábbi berendezkedést, amelynek következtében a korábbi vezető réteg, az előkelő törzsek kisebbségbe kerültek, míg a korábbi hierarchiában alattuk álló számos másik törzs került többségbe. Ennek hatásai és következményei a mai konfliktusokban és a törzsek között fennálló ellentétekben a mai napig megtalálhatók.³⁹

A tuaregek esetében jól láthatók az imént felsorolt hatások. Közös identitásukat úgy kellene fenntartaniuk, hogy a határok mesterséges kialakítását követően legalább öt ország területén élnek. A Maliban időről időre kitört lázadások jól mutatják, hogy a kormányzat évtizedek óta nem képes valós változásokat elérni. A periférián élő tuaregek számára az életkörülmények folyamatos romlása és a jövőkép hiánya a biztonságérzetük csökkenéséhez és az elégedetlenség növekedéséhez vezet.

Az ő példájukból is látható, hogy a régió biztonságát nagyban befolyásolja, hogy az államok és a különböző törzsek hogyan képesek alkalmazkodni a különböző kihívásokhoz, továbbá képesek-e együttműködni. Az államoknak segítséget kell nyújtaniuk a népesség teljes része számára a rájuk váró seregnyi kihívással szemben.

A 2012-ben kitört polgárháború során a különböző terrorszervezetek könnyen ki tudták használni a meglévő ellentéteket és bizalmatlanságot, majd beépülve a lázadók közé tovább szították a feszültségeket. A terrorszervezetek egységei hatékonyan tudnak beépülni a perifériákon élő lakosság soraiba, akiket ezt követően a kormány ellen tudnak hangolni. Az al-Káida esetében különösen megfigyelhető az, hogy hosszú

³⁵ Gazdag Ferenc: A biztonságpolitikai kihívások természetéről, *Grotius* 2 (2012/10) 1–35. www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)

³⁶ A biztonságiasítás egy politikai folyamat, amely során az állam egyes kérdéseket létfenyegetésként jelenít meg a társadalom számára, így jogot formálva a különböző állami intézkedések megtételéhez. Gazdag Ferenc szerk.: Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika. ZMNE, Budapest, 2011, 23–24.

³⁷ Uo. 24.

³⁸ Varga Márton: A Száhel-övezet válsága, *Hadtudomány*, 26 (2016/e. sz.) 70–82.

³⁹ Andrew McGregor: GATIA: A Profile of Northern Mali's Pro-Government Tuareg and Arab Militia. The Jamestown Foundation, 2015, <https://jamestown.org/program/gatia-a-profile-of-northern-malis-pro-government-tuareg-and-arab-militia/> (Letöltve: 2019. 04. 22.)

távon kívánnak beépülni a lakosság körébe különféle családi kapcsolatok kialakításával, vagy éppen azzal, hogy valós alternatívát kínálnak a kiszolgáltatott helyzetben lévők számára.⁴⁰

Amennyiben az évtizedek óta tartó problémákra megoldást tudnak találni, és a korábban háttérbe szorított népesség részére megfelelő jövőképet tudnak nyújtani, lehetővé válik majd a radikálisok kiszorítása a régióból, és a példát követve más országok is képesek lesznek kezelni belső konfliktusaikat. A környező országokban számos példát látunk bukott államokra. Kadhafi leváltása után Líbiában máig nem sikerült az új hatalmi rend és a működő állam létrehozása, az ország szétszakadt, és a terrorszervezetek jelentős befolyással bírnak. Burkina Fasóban és Nigerben számos puccs történt a múltban, a Maliból érkező jelentős számú menekült pedig további kihívásokat jelent számukra. Mellettük Szudánt is említhetnénk, amely a polgárháború és a kettészakadás következtében a bukott államok listáján⁴¹ a 2019-es adatok alapján a 8. helyen szerepel.

Összegzés

Az ENSZ stabilizációs missziója a MINUSMA (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali) 2013 márciusában indult. Jelenleg több mint 13 ezer fő vesz részt a misszió munkájában.⁴² Az ország biztonsági helyzetét jellemzi, hogy a különböző terroristaakciók folyamatosak, létrehozása óta pedig a misszióban 86 fő vesztette el életét és több százan sérültek meg.⁴³ Ez jelenleg az egyik legveszélyesebbként nyilvántartott ENSZ-misszió.⁴⁴

Az Afrikai Unió (a továbbiakban: AU) igyekszik minél nagyobb részt vállalni az afrikai konfliktusok kezelésében. Pierre Buyoya, az Afrikai Unió Maliért és a Száhel-övezetért felelős főképviseelője egy interjúban elmondta, hogy az Afrikai Unió két ok miatt kell, hogy részt vegyen a térség válságának kezelésében. Egyfelől az AU felelős elsődlegesen Afrika biztonságáért, így egy-egy válság kialakulásakor nekik kell elsőként reagálni, amíg az ENSZ képes beavatkozni. Másfelől, bár fontosnak tartják a szubszidiaritás elvét a különböző kérdések megoldásában, de a Száhel-övezet kiterjedése miatt azt nem lehet az afrikai regionális szervekre bízni, hatékonyan az AU tud fellépni.

A főképviseelő az interjúban⁴⁵ arra is rávilágított, hogy miért is kiemelten fontos a társadalmi konfliktusok megoldása a régióban. Álláspontja szerint bár a terrorizmus terjedése globális folyamat, a térség szereplői mégis főként a helyi lakosságból állnak.

⁴⁰ Búr Gábor: Az AQIM, az Iszlám Maghreb al-Kaida szervezete, in: Dr. Kiss Álmos Péter (szerk.), Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek, HM Zrínyi Nonprofit Kft., Budapest, 2015, 154–172.

⁴¹ Fragile State Index, <https://fragilestatesindex.org/> (Letöltve: 2019. 04. 22.)

⁴² United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali, <http://minusma.unmissions.org/en/security-council-press-statement-mali-4> (Letöltve: 2019. 04. 22.)

⁴³ United Nations Peacekeeping Operations, Fact sheet: 31 March 2016, <http://minusma.unmissions.org/en/fact-sheets> (Letöltve: 2019. 04. 22.)

⁴⁴ Kevin Sieff: The world's most dangerous U.N. mission, *The Washington Post*, 2017, www.washingtonpost.com/sf/world/2017/02/17/the-worlds-deadliest-u-n-peacekeeping-mission/?utm_term=.550c6640edec (Letöltve: 2019. 04. 22.)

⁴⁵ The African Union in Mali and the Sahel, 2016, www.wiltonpark.org.uk/podcast/the-african-union-in-mali-and-the-sahel-wp1417/ (Letöltve: 2019. 04. 22.)

Ha a Száhel-övezetet vizsgáljuk a Boko Haram, az Al-Shabaab vagy az Ansar Dine a nyilvánvaló nemzetközi hatások (al-Káida vagy az ISIS) ellenére főként a helyiekre épít. Buyoya álláspontja szerint a szélsőséges iszlám elleni harc legjobb eszköze a lakosság megnyerése, mivel ők érintkeznek legtöbbször a terrorista csoportokkal.

Ez alapján látható, hogy abban az esetben, ha sikerül a háborgó csoportokat – köztük a tuaregeket – megbékíteni, és számukra valós jövőképet, élhető körülményeket nyújtani, ők maguk lesznek a terjedő radikalizmus gátjai. Ennek nyomai már felfedezhetők abban, ahogy az egyes törzsi csoportok megkezdték együttműködésüket az állami szervekkel. A kérdés, hogy mikorra, illetve egyáltalán sikerül-e véget vetni a sok évtizedes ellentéteknek?

Felhasznált irodalom

- Bálint Tamás – Zsifkó Mariann: A 2012-es Mali konfliktus és előzményei, *Hadtudományi Szemle*, 6 (2013/3), http://epa.oszk.hu/02400/02463/00016/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_3_080-091.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Belmokhtar's militants 'merge' with Mali's Mujao, BBC News, 2013, www.bbc.com/news/world-us-canada-23796920 (Letöltve: 2019. 03. 03.)
- Bender, Penelope – Diarra, Abou – Edoh, Koffi – Ziegler, Marc: Evaluation of the World Bank Assistance to Primary Education in Mali, A Country Case Study, The World Bank, 2007, <http://documents.worldbank.org/curated/en/557031468280149614/pdf/391530MLI1education1PUBLIC1.pdf> (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Buzan, Barry – Wæver, Ole – Wilde, Jaap de: Security: a New Framework for Analysis, Lynne Rienner, Boulder, Colo, 1998.
- Búr Gábor: Az AQIM, az Iszlám Maghreb al-Kaida szervezete, in: Dr. Kiss Álmos Péter (szerk.), Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek, HM Zrínyi Nonprofit Kft., Budapest, 2015, 154–172.
- Countries and Their Cultures – Tuareg, www.everyculture.com/wc/Mauritania-to-Nigeria/Tuareg.html (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Encyclopædia Britannica: Tuareg, www.britannica.com/topic/Tuareg (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Fragile State Index, <https://fragilestatesindex.org/> (Letöltve: 2019.04.22.)
- Gazdag Ferenc: A biztonságpolitikai kihívások természetéről, *Grotius* 2 (2012/10) 1–35, www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Gazdag Ferenc: Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika. ZMNE, Budapest, 2011.
- Hirsch, Afua – Willsher, Kim: Mali conflict: France has opened gates of hell, say rebels, *The Guardian*, 2013, www.theguardian.com/world/2013/jan/14/mali-conflict-france-gates-hell (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Keita, Kalifa – Henk, Dan: Conflict and conflict resolution in the Sahel: The Tuareg insurgency in Mali, 1998, DOI: <https://doi.org/10.21236/ADA349121>
- Klein, Martin: Slavery and Colonial Rule in French West Africa, Cambridge University Press, Cambridge, 1998. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511584138>

- Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa, Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan, 2016, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- La paix signée par tous les belligérants au Mali, *Le Monde*, 2015, www.lemonde.fr/afrique/article/2015/06/20/mali-la-rebellion-touareg-signe-finalement-l-accord-de-paix_4658631_3212.html (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- La rébellion touareg du Mali signe l'accord de paix à Alger, 2015, www.france24.com/fr/20150514-mali-rebellion-touareg-approuve-accord-paix-mnla-azawad-kidal-bamako-rebellion-separatistes-alger (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Les Touaregs Histoire d'un peuple, <http://passionsetpartage.clicforum.fr/t1084-Les-Touaregs-Histoire-d-un-peuple.htm> (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Liddell Hart, B. H.: Stratégia, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002.
- Markey, Patrick: Mali government, rebels urge progress on implementing peace deal, 2016, www.reuters.com/article/us-mali-talks-idUSKCN0UW1ZI (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Marsai, Viktor: Fragile states and the issue of foreign interventions in the Sahel, EuroMeSCO policy brief, 2018. www.euromesco.net/wp-content/uploads/2018/02/EuroMeSCO-Brief79.-Fragile-states-and-the-issue-of-foreign-interventions.pdf (Letöltve: 2019. 03. 03.)
- McGregor, Andrew: GATIA: A Profile of Northern Mali's Pro-Government Tuareg and Arab Militia, The Jamestown Foundation, 2015, <https://jamestown.org/program/gatia-a-profile-of-northern-malis-pro-government-touareg-and-arab-militia/> (Letöltve: 2019. 04. 22.)
- Murdock ethnic map, 1959, <https://pslarson2.files.wordpress.com/2011/01/murdock-mapbound.png> (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- National Pact Concluded between the Government of Mali and the Unified Movements and Fronts of Azawad Giving Expression to the Special Status of Northern Mali, 1992, https://peaceaccords.nd.edu/sites/default/files/accords/Mali_Peace_Accord-proof.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Remek Éva: Ansar Dine – egy iszlamista szervezet, in: Kiss Álmos Péter (szerk.), Afrikai terrorista és szakadár szervezetek. 2. bővített kiadás. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest, 2016, 233–255.
- Remek, Éva: The European Union and the Sahel region – focus on the crisis in Mali and the EUTM Mali, in: Biltsik Barbara – Marengo, Alessandro – Posta Nikolett – Zachar Péter Krisztián: New approaches in a complex world. International relations, history and social sciences, L'Harmattan, Budapest, 2014, 146. www.kodolanyi.hu/jol-let/images/tartalom/File/publikaciok/angol_jav_2.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Seprődi-Kiss Árpád: Csád: egy környezettudatos átokföld, 2013, http://hvg.hu/vilag/20130413_a_vilag_legrosszabb_helyei_Csad (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Sieff, Kevin: The world's most dangerous U.N. mission, *The Washington Post*, 2017, www.washingtonpost.com/sf/world/2017/02/17/the-worlds-deadliest-u-n-peacekeeping-mission/?utm_term=.550c6640edec (Letöltve: 2019. 04. 22.)
- Terrorism Research & Analysis Consortium – Movement for the Unity and Jihad in West Africa (MUJAO). www.trackingterrorism.org/group/movement-unity-and-jihad-west-africa-mujao (Letöltve: 2019. 03. 03.)

- The African Union in Mali and the Sahel, 2016, www.wiltonpark.org.uk/podcast/the-african-union-in-mali-and-the-sahel-wp1417/ (Letöltve: 2019. 04. 22.)
- The Islamic Legion, www.soldiers-of-misfortune.com/history/islamic-legion.htm (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- The Tuareg of the African Sahara, Bradshaw Foundation, www.bradshawfoundation.com/tuareg/index.php (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Tuareg – Mali – 1962–1964, www.globalsecurity.org/military/world/war/tuareg-mali-1962.htm (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Tuareg Rebels Join Mali Army in Operation Against Extremists, 2017, www.voanews.com/a/tuareg-rebels-join-mali-army-operation-against-extremists/3744100.html (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali, <http://minusma.unmissions.org/en/security-council-press-statement-mali-4> (Letöltve: 2019. 04. 22.)
- United Nations Peacekeeping Operations, Fact sheet: 31 March 2016, <http://minusma.unmissions.org/en/fact-sheets> (Letöltve: 2019. 04. 22.)
- UN Security Council: Resolution 2056 (2012). [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2056\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2056(2012)) (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- UN Security Council: Resolution 2071 (2012). [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2071\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2071(2012)) (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- UN Security Council: Resolution 2085 (2012). [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085(2012)) (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Varga Márton: A Száhel-övezet válsága, *Hadtudomány*, 26 (2016/e. sz.) 70–82.
- Varga Márton: Az aszimmetrikus háború megjelenése a mali polgárháborúban, *Felderítő Szemle*, 17 (2018/3) 185–194. www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-3.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Varga Márton: Társadalmi biztonság a terrorizmus árnyékában, *Hadtudomány*, 27 (2017/1–2.) 127–137. http://mhtt.eu/hadtudomany/2017/2017_1-2/HT_2017_127-137.pdf (Letöltve: 2019. 04. 11.)
- Vazquez-Figueroa, Alberto: Tuareg. Libri Könyvkiadó, Budapest, 2016.

Sztankai Krisztián¹

Amerikai antropológusok Afganisztánban

American Anthropologists in Afghanistan

Absztrakt

A társadalomtudományok a társadalmakkal és a köztük fennálló kapcsolatokkal foglalkoznak, különösen az antropológia, a szociológia, a történelem és a politikatudomány. Minden olyan társadalomtudomány, amely megpróbálja megérteni a társadalom, vagy a társadalmi dinamika kapcsolatait önmagában vagy más közösségekben az gyakran magában foglalja a fizikai tudományok felhasználását is, hogy a tanulmányozott kultúrákat jobban megértsék.

Kulcsszavak: Kultúra Elemző Rendszer, haderő, antropológia

Abstract

Social science concerns itself with societies and relationships. Specialties include anthropology and sociology, history, and political science, among others, with each academic discipline attempting to understand society or society's relationship within itself or its relationship to other communities. Anthropology, sociology, history, and political science often include physical sciences to incorporate a greater understanding of studied relationships.

Keywords: Human Terrain System, military, anthropology

¹ Százados, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, National University of Public Service, e-mail: sztankai.krisztian@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0003-3857-3296

„[A] győzelem és vereség közti különbség a kulcs a forradalmi háborúban, hogy a lakosság és a hadsereg ugyanazon az oldalon legyen és harcoljon. [...] Ezért olyan fontos megérteni, hogy a gerilla hadviselés nem különleges, hanem taktikai kiegészítője egy sokkal nagyobb politikai vetélkedésnek, és attól függetlenül, hogy mennyire szakértő módon vívják meg kompetens és elhivatott szakértők, lehetetlen, hogy pótolja a politikai alapokat.”²

A velünk szemben álló felek győzése ma már elképzelhetetlen, ha nem ismerjük azok startégiáját, nem látunk bele tervezett katonai műveleteikbe, motivációikba. A jövő haderőinek képességét az idegen jobb megismerésével is bővíteni kell, amely célja kell, legyen a Magyar Honvédség képességfejlesztésének is a Zrínyi 2026 program során.³ Ezzel párhuzamosan ismernünk kell azt is, hogy az ellenséget milyen eszközökkel lehet akadályozni, csökkenteni morálját és a lakosság támogatását. Szun-ce így fogalmazott körülbelül 2500 évvel ezelőtt: „Ha ismered az ellenséget és ismered önmagad, száz csata kimenetelétől sem kell félned.”⁴ Ez egy olyan időtálló meglátás, amely rámutat arra az egyszerű tényre, hogy a hatékony stratégia kidolgozása az ellenség megismerésén alapszik. A francia hadsereg egy korábbi ezredese, Roger Trinquier az 1960-as években úgy vélekedett a katonai műveletekről, miszerint: „[A] tradicionális fegyveres erőknél ma már nincs meg a megszokott döntő jellegük. A győzelem többé nem egy csatától függ adott terepen. A katonai műveletek, mint a harc egy ellenséges fegyveres erővel szemben, csak korlátozott fontossággal bírnak, és soha nem a konfliktus egészét befolyásolják. Ez kétségtelenül az oka annak, hogy a hadsereg, amely tradicionálisan a katonai aspektusa egy konfliktusnak, soha nem próbált meg komolyan tanulmányozni olyan problémát, amit a hadművészetnél alsóbbrendűnek tartott.”⁵ Ennek ellenére a vietnami háború idején a francia csapatok sem foglalkoztak a helyi lakosság megnyerésével, aminek következménye lett a csúfos vereség, és az amerikai erők számára is későn tudatosult a civil lakosság támogatásában rejlő erő.

A hadtudomány számára a történelem maga a forrás, amely ily módon egy olyan hatalmas komplex lexikon, amelyből a tapasztalatokat mind békeidőben, mind konfliktus idején fel kell használni, elemezni az információkat és tanulni a múlt hibáiból, eredményeiből. Természetesen a jelen és a jövő kihívásait nem lehet a múlt tapasztalatai alapján megoldani, mert az mindig egy adott szituációra adott komplex válasz. Így ahhoz, hogy a jelenlegi és a még előttünk álló problémákra hatékony választ tudjunk adni, ahhoz előrelátás, a kutatások támogatása, együttműködés és az új információk befogadására való képesség szükséges. Ezt a fajta gondolkodásmódot szintén erősíteni kell, ha valóban egy stabil és működőképes, a 21. század kihívásaira felkészült hadsereget kívánunk fenntartani. A régi dogmák, miszerint „fegyverrel mindent meg lehet oldani” már nem alkalmazhatók, sőt, már 2500 évvel ezelőtt

² Kemény János: A felkelésellenes hadviselés lakosságközpontú elméletének fejlődése a XX-XXI. században, PhD-értekezés, 2014, 9. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/769/1/Kemeny_Janos.pdf (Letöltve: 2018. 11. 28.)

³ „Az Irinyi-tervben meghatározottak, valamint a kormányzati célok – »Szeretnénk, hogy a tízéves ciklus végére a Magyar Honvédség a térség egyik meghatározó haderejévé váljon« – alapján »az elmúlt huszonhat év legnagyobb honvédelmi és haderőfejlesztési programját indította el 2017 januárjától a Magyar Honvédség, Zrínyi 2026 néven – jelentette be dr. Simicskó István honvédelmi miniszter.«” Csák Tamás Károly: A haditechnikai kutatás-fejlesztés múltja, jelene, helye, szerepe a magyar haderő fejlesztésében, jövőbeli kihívásai a Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program tükrében. *Honvédségi Szemle*, 12 (2019/3) 125–139.

⁴ Somkuti Bálint: Győzelem vagy vereség? *Hadtudományi Szemle*, 3 (2010/2) 1–5.

⁵ Kemény (2014): i. m. 9.

Szun-ce szerint sem volt elegendő a háború megvívásához, és az azóta eltelt időszak tapasztalatain jól nyomon lehet követni e téves kijelentés negatív következményeit. Janice H. Laurence ezekkel a szavakkal fogalmazta meg a katonai vezetők rugalmasságát és a változásra való képességüket az amerikai hadseregben: „[M]egváltoztatni az amerikai Védelmi Minisztérium gondolkodásmódját olyan, mint megfordítani egy hadihajót egy sártengerben.”⁶

A változás képessége nélkülözhetetlen a harc megvívásához, hiszen a folyamatos alkalmazkodás ugyanolyan fontos egy konfliktus idején, mint maga a fizikai erő és a technikai újítások megléte. A 18 évvel ezelőtti, 2001. szeptember 11-ei támadás az ikertornyok ellen ismét több új katonai harceljárást generált, aminek feltétele lett a civil lakossággal való együttműködés is. Természetesen ez sem volt ismeretlen, hiszen 1943 óta az amerikai hadsereg már foglalkozott a helyi lakosság támogatásával és létrehozta a „civil affairs”⁷ képességet, amely a délszláv háború idején CIMIC⁸-képességgé nőtte ki magát. A rengeteg katonai tapasztalat és társadalomtudományi kutatás rámutatott arra az egyszerű tényre, miszerint a fizikai és technikai fölény nem elegendő a háború megnyeréséhez olyan kulturálisan különböző területeken, mint Afganisztán és Irak. A civil életben a változásokat gyakran külső hatások generálják, de háborús időkben a harceljárások és a technológiai újítások az ellenség egyedi taktikájához való alkalmazkodás eredményei. Az iraki és afganisztáni háborúk hatására rengeteg újítás született, hiszen az amerikaiaknak és szövetségeseiknek alkalmazkodniuk kellett az új körülményekhez, és felismerték stratégiájuk, eszközeik alkalmatlanságát és az ismeretek hiányosságait. A már bevált és megszokott harcászati eljárásokat megváltoztatni egy merev rendszerben azonban nem egyszerű folyamat, kitalálni és felépíteni egy új rendszert a régi alapjaira sok bizonytalanságot eredményez, de szükséges. Irakban és Afganisztánban az eltérő kulturális különbségekből fakadó ellentétek más katonai stratégiára ösztönözték a szövetséges erőket.

A 2001. szeptember 11-ei terrortámadásokat követően az afganisztáni és iraki megszállás tapasztalatai olyan eredményeket hoztak, amelyek visszahozták azokat a második világháborús elméleteket, amelyek szerint a lakosság megnyerése fontos célja kell hogy legyen a szövetségesek katonai stratégiájának, amellyel a katonai jelenlét is jobban el tudják fogadtatni. Ez a fajta megközelítés igen újszerű volt a korábbi modernnek hitt katonai műveletekben, hiszen a *Human Terrain System*⁹ programban civil társadalomtudósok dolgoztak együtt amerikai harcoló katonai alakulatokkal azért, hogy jobban megértsék az ellenség és a helyi lakosság motivációit és hagyományait. Azonban Afganisztán stabilitása sosem volt egyszerű folyamat a múltban sem, éppen ezért az országot sokan sokféleképpen jellemezték már a történelem során. Az ókori

⁶ Janice H. Laurence: *The Human Terrain System: Some Lessons Learned and Way Forward*, in: Montgomery McFate – Janice H. Laurence: *Social Science Goes to War: The Human Terrain System in Iraq and Afghanistan*, Oxford Scholarship Online, 2016, 9.

⁷ Az amerikai hadsereg polgári ügyekkel foglalkozó képessége, amelyet a második világháború idején hoztak létre több civil társadalomtudós együttműködésével.

⁸ Civil-katonai kapcsolatok – Civil-Military Cooperation (CIMIC).

⁹ Human Terrain System (HTS) – Kultúra Elemző Rendszer.

perzsák „engedetlen népnek”,¹⁰ Milton Bearden¹¹ egyenesen a „*birodalmak temető-jének*” nevezte ezt a területet¹² és az ikertornyok ledöntése után az Obama-kormány a „*terrorizmus központjának*” titulálta. A történelem ma már rámutatott, hogy igen ambiciózus terv volt a Bush-kormány és az Obama-adminisztráció részéről, hogy olyan népet akarjanak befolyásolni és fizikai erővel térdre kényszeríteni, amelyet a régi idők nagy katonai stratégiái, Nagy Sándor vagy Dzsingisz kán sem tudtak.¹³ Tovább rontotta az amerikai esélyeket céljuk elérésében, hogy a terrorellenes műveleteket a haditechnikai fölényükre építették. A háború kirobbanásának korai szakaszától egészen a mai napig a meglévő kulturális különbségekből fakadó konfliktusok miatt sem alakulhat ki az a kölcsönös bizalom, amely szükséges lenne a térség stabilitásához a szövetségesekkel együttműködve ma Afganisztánban. Ezt kiválóan bemutatja az 1. és 2. ábra, ahol számszerűsítve látható az iraki és afganisztáni civil áldozatok száma a háborús időszakban. Ehhez persze hozzátartozik, hogy a háború kirobbanásának korai időszakában, mindössze 9 hét leforgása alatt, összesen 3767 polgári halálesetet okoztak az amerikai dróntámadások.¹⁴ Az a fajta tolerancia és kulturális ismerethiány, valamint etnocentrizmus, amely a korai időszakban telepített katonákból hiányzott, elegendő ellenséges érzelmet gerjesztett a helyi lakosság körében, hogy ezt a harcot minimális veszteséggel, gyorsan ne lehessen lezárni. 2001. október 7-ei nyilatkozatában Bush elnök elmondta, hogy „mi nem kértük ezt a harcot, de be fogjuk fejezni”,¹⁵ azonban, ahogy a történelem ismét rámutatott, az afganisztáni műveleteket sem neki, sem Obama elnöknek nem sikerült sikeresen lezárnia, mert a múlt tapasztalatával és fizikai erővel akarták megnyerni a jövő háborúját.

Kijelenthető, hogy a téves katonai döntések során a civil lakosságot érintő hatalmas embervesztéssel járó bombázások nem segítettek elő egy hosszú távú katonai akció helyi támogatását. 2001 óta Afganisztánban és 2003 óta Irakban olyan mértékű volt a NATO, elsősorban az amerikai katonai beavatkozások következtében a civil áldozatok száma, amely eleve kudarcra ítélte a további együttműködést.

¹⁰ John Blake: Afghanistan: Can Obama succeed in the 'land of the unruly?' CNN Politics, 2009, <http://edition.cnn.com/2009/POLITICS/02/02/Obama.afghan/index.html> (Letöltve: 2018. 11. 28.)

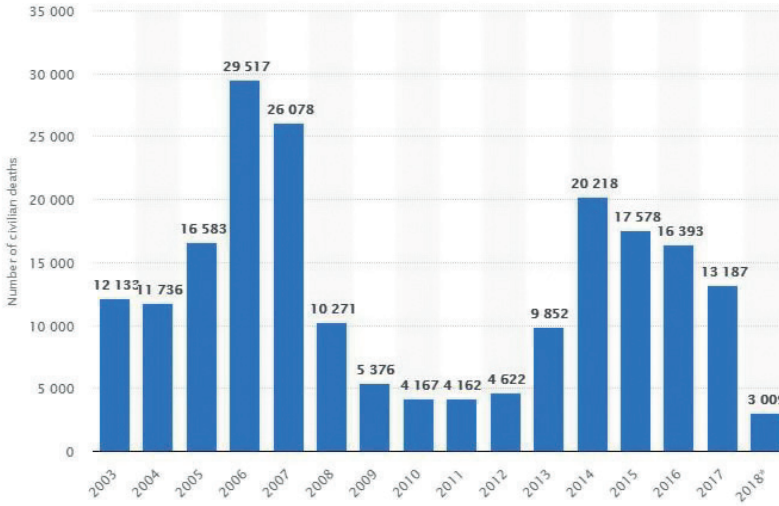
¹¹ Afganisztánban dolgozó CIA-állomásvezető.

¹² Blake (2009): i. m.

¹³ Uo.

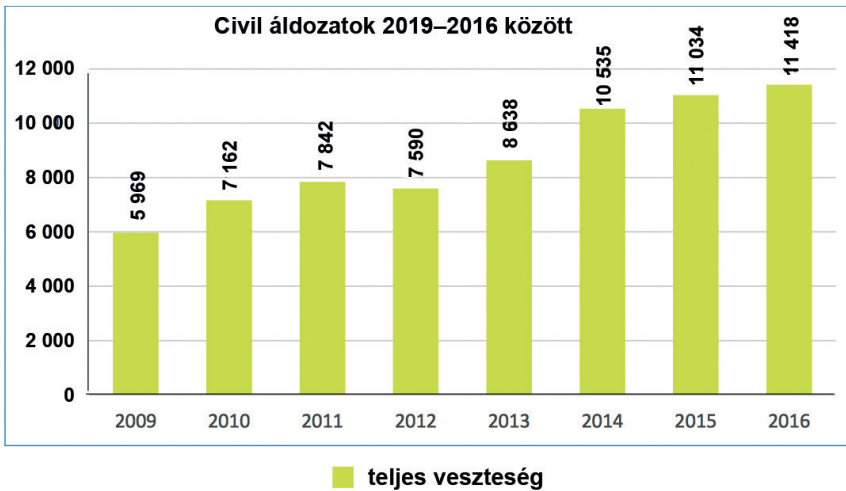
¹⁴ Marc W. Herold: A Dossier on Civilian Victims of United States' Aerial Bombing of Afghanistan: A Comprehensive Accounting, 2001, <http://educ.jmu.edu/~vannorcw/assets/ghist%20102-150/pages/readings/afghancasualties.html> (Letöltve: 2018. 12. 26.)

¹⁵ Meghan Keneally: Why the US got involved in Afghanistan – and why it's been difficult to get out, 2017, <https://abc-news.go.com/US/us-involved-afghanistan-difficult/story?id=49341264> (Letöltve: 2018. 11. 28.)

1. ábra: Az iraki civil áldozatok száma 2003 és 2018 között

Forrás: www.statista.com/statistics/269729/documented-civilian-deaths-in-iraq-war-since-2003/
(Letöltve: 2018. 12. 19.)

2. ábra: Az afganisztáni civil áldozatok száma 2009 és 2016 között

Forrás: www.afghanistan-analysts.org/more-violent-more-widespread-trends-in-afghan-security-in-2017/
(Letöltve: 2018. 12. 19.)

2016-ban olyan rossz volt a helyzet Afganisztánban, hogy az afgán és amerikai kormány titkosan kezelte az afgán katonai áldozatok számát, hiszen naponta átlagosan 22 embert öltek meg, de voltak olyan időszakok is, ahol naponta 57 halálos áldozatai voltak a helyi rendőri és katonai erőknek.¹⁶ Habár ma már a szövetségesek inkább támogató funkciót látnak el, még mindig vannak harcoló alakulatok az országban, amelyek felkelésellenes műveletekben¹⁷ vesznek részt, vagy az afgán erők légi támogatását biztosítják.¹⁸

A sok civil áldozat miatt, érthető okokból a helyi lakosok Afganisztánban már nem támogatják a szövetségeseket és az új kormányt, hiszen csalódtak a szövetségesek munkájában, akik rengeteg fájdalmat okoztak az elmúlt évtizedben. Mára olyan rossz lett a helyzet, hogy nincsenek újoncok, akik csatlakoznának a fegyveres erökhöz. Az afgán kormány és a szövetséges erők parancsnokai több projekttel és katonai képességek növelésével próbálják helyrehozni a helyrehozhatatlant, de mára bebizonyosodott, hogy a civil lakosság már nem motivált a tálibok elűldözésében, mert jobb alternatívának látják a jelenlegi kormány helyett, amely megannyi fájdalommal ajándékozta meg őket. Az egykori magyar PRT (MH Tartományi Újjáépítési Csoport) felelősségi területén, Baglán tartományban is egyre rosszabb a helyzet. 2018. szeptember 20-án például 5 afgán katona halt meg és 4 súlyosan megsebesült. Az egyik afgán katona elmondta, hogy „nincs utánpótlás és segítség, így nem vagyunk motiváltak a küzdelemben, mert nem kapunk a kormánytól támogatást, akkor miért küzdünk?”¹⁹ A magas halálozás és bizonytalanság miatt az emberek már nem akarnak csatlakozni a fegyveres erökhöz.

Az afgán erők fegyveresei mellett több szövetséges katona is életét veszttette a harcok során Afganisztánban, amit az 1. táblázat számszerűsít.

¹⁶ Rod Nordland: The Death Toll for Afghan Forces Is Secret. Here's Why, The New York Times, 2018, www.nytimes.com/2018/09/21/world/asia/afghanistan-security-casualties-taliban.html (Letöltve: 2018. 12. 19.)

¹⁷ Angolul counterinsurgency (COIN): átfogó civil és katonai kísérlet a felkelés elfojtására és a felkelés alapvető okainak kezelésére Mező András: Felkelés elleni hadviselés a doktrinákban, *Hadtudomány*, 25 (2015/1-2) 83–85.

¹⁸ Sztankai Krisztián: A társadalomtudományok alkalmazásának szükségszerűsége a Magyar Honvédségben, *Hadtudományi Szemle*, 11 (2018/1) 253–269.

¹⁹ Nordland (2018): i. m.

1. táblázat: 2001 és 2018 között a nyugati szövetségesek veszteségei támadások következtében

	Teljes	USA	UK	Kanada	Németország	Franciaország
2001	12	12	0	0	0	0
2002	70	49	3	4	10	0
2003	58	48	0	2	6	0
2004	60	52	1	1	0	3
2005	131	99	1	1	4	2
2006	191	98	39	36	0	6
2007	232	117	42	30	7	3
2008	295	155	51	32	3	11
2009	521	317	108	32	7	11
2010	711	499	103	16	9	16
2011	566	418	46	4	7	26
2012	402	310	44	0	0	8
2013	161	127	9	0	1	0
2014	75	55	6	0	0	0
2015	27	22	2	0	0	0
2016	16	14	0	0	0	0
2017	17	15	0	0	0	0
2018	2	2	0	0	0	0

Forrás: www.statista.com/statistics/262894/western-coalition-soldiers-killed-in-afghanistan/
(Letöltve: 2018. 12. 19.)

Az afganisztáni háború oka és célja

A tálib néven ismert csoport 1996 óta irányította Afganisztán legnagyobb részét, de 2001 novemberében a brit és az amerikai fegyveres erők, valamint az afgán szövetségesek csoportjába tartozó harcosok felszámolták tevékenységüket. Amikor a tálibok ellenőrizték Afganisztánt, engedélyezték az al-Káida szervezet számára, hogy az országban legyen a szervezet kiképzőtábora. Az al-Káida terrorszervezete 2996 embert ölt meg a szeptember 11-i terrortámadások során és az Amerikai Egyesült Államok úgy vélte, hogy Oszáma bin Ládén – aki az al-Káida vezetője volt – áll a támadások mögött, így a szervezet vezetőjének likvidálásával tervezték lefejezni az al-Káida működését. Mivel a tálib politikai vezetés támogatta az al-Káida terrorszervezetet, így egész Afganisztán vált az amerikai bosszú célpontjává. A kormány akkori vezetője,

George W. Bush parancsára már október 7-én bombázások indultak meg, aminek célja az volt, hogy megzavarják az Afganisztán területét felhasználó terroristacsoportokat, és megtámadják a tálib rezsim katonai képességét. Az amerikai kormány célja kezdetben nagyon egyszerű volt: „megbuktatni a tálib kormányt, majd eljönni”. Az afgán kormány megbuktatásával és a terrorizmus ilyen módon való felszámolásával kívántak megsemmisítő hatást gyakorolni az al-Káidára. Afganisztánban egy, az amerikai kormányt támogató vezetést akartak létrehozni, hogy ezáltal a terrorszervezet elveszítse legfontosabb támogatóját, magát az afgán kormányt, és akkor ezt követően könnyebb lett volna megsemmisíteni magát az al-Káidát. Azonban még a Bush-adminisztráció idején rá kellett jönnie a kormánynak, hogy a megfogalmazott célt, a terrorellenes műveleteket ki kell bővíteni, ha maradandó és hosszú távú eredményt kívánnak létrehozni a térség stabilitása érdekében. Első lépésként egy raj szintű katonai alakulatot küldtek Afganisztánba, elsősorban a területet bombázó pilóták földi támogatásaként, majd ez a feladat kibővült az al-Káida szervezet utánpótlás-útvonal felszámolásával és a tálib kormány helyi szintű destabilizálása a hadurak támogatásával. George W. Bush az Anakonda-hadművelet elindításával 2002 októberében egy nagyobb intenzitású műveletbe kezdett, aminek célja az volt, hogy az amerikai légiereő bombázásokkal csapást mérjen az al-Káida hálózatra és a tálibok ellenállására a Gardez környéki hegyekben lévő barlangrendszerekben, amelyet a szárazföldi egységek (amerikai katonák az afgán kormányerőkkel együttműködve) által végrehajtott átkutatás követett. A 3. és 4. ábrán láthatók azok az amerikai katonák, akik a műveletben részt vettek.

3. ábra: Donald Rumsfeld védelmi miniszter 2001. november 16-án nyilvánosságra hozott egy fotót, amelyen az Egyesült Államok katonái láthatók Darya tábornok és más afgán harcosokkal együtt a Darya Suf-völgyben

Forrás: Dwight Jon Zimmerman: 21st Century Horse Soldiers – Special Operations Forces and Operation Enduring Freedom, 2011, www.defensemedianetwork.com/stories/operation-enduring-freedom-the-first-49-days-4/ (Letöltve: 2018. 12. 26.)

4. ábra: Mark Nutsch százados lóháton Afganisztánban és filmbéli megalkotója, Chris Hemsworth

Forrás: U.S. Soldiers Who Inspired '12 Strong' Film Walk the Red Carpet at Premiere, 2018, www.clickorlando.com/insideedition/us-soldiers-who-inspired-12-strong-film-walk-the-red-carpet-at-premiere (Letöltve: 2018. 12. 26.)

Az iraki katonai beavatkozás nagyon látványos volt abból a szempontból, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei gyors konvencionális győzelmét követően egy olyan felkelés indult meg az országban, amelyen látszólag nem tudtak úrrá lenni. Bush elnök 2003. május 1-jén jelentette be a nagyarányú katonai műveletek befejezését, vagyis a győzelmet, azonban a merényletek 2003 augusztusával kezdődtek meg. Ezzel párhuzamosan Afganisztánban a 2002-re legyőzöttnek hitt tálib mozgalom részben a pakisztáni határvidék segítségével néhány év alatt újra jelentős fenyegetéssé tudott válni, amit az amerikai és a koalíciós erők szintén nem tudtak semlegesíteni. 2011-ben, 10 évvel az afganisztáni háború megkezdése után Oszáma bin Ládent Pakisztánban amerikai katonák megtalálták és lelőtték, amitől azt várták a szakértők, hogy megváltozik a terrorszervezet működése és motivációja, de ez nem történt meg, hiszen a mai napig tárgyalások folynak a tálib vezetés, a NATO és az afgán kormány között egy békés lezárás érdekében.

A kulturális különbség és annak veszélyei az együttműködés során

Az ISAF²⁰ problémája Afganisztánban az volt, hogy nem volt képes megérteni a szövetségeseiket, és együttműködni velük, mert nem tudták elfogadni egymás kultúráját és nem volt meg köztük a megismerésen alapuló bizalom. A katonai egységeknek szükségük van a szövetségeseik és ellenségeik ismeretére, de a környezet és a helyi szokások és hagyományok ismerete is legalább olyan fontos. Ez a fajta tudás leginkább

²⁰ International Security Assistance Force – A Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő egy NATO vezetésű nemzetközi stabilizációs haderő Afganisztánban.

az irreguláris hadviselés, mint például a felkelés elleni tevékenységek vagy stabilizációs műveletek során lényeges, hiszen ezek során a helyi lakosság nemcsak szemlélő, de maga a súlypont. Irakban a legmagasabb beosztású amerikai vezetők is egy dolgot szerettek volna, még hozzá a helyi lakosság alaposabb ismeretét. Az amerikai ISAF-erők egyik parancsnoka a következőt mondta: „Hogyan is tudnánk megkülönböztetni az ellenséget a baráttól, hogyan kerüljünk kapcsolatba a helyi vezetőkkel, hogyan alakítsunk ki jó kapcsolatot a helyiekkel, ha nem ismerjük pontosan a helyi kultúrát és környezetet?”²¹ Az emberi dimenzió és a helyi kultúra megismerése stratégiai kérdéssé vált, hiszen ezek nélkül a képességek és ismeretek nélkül nem lehetséges a kölcsönös bizalom kiépítése sem a szövetséges fegyveres erők között, sem a lakosság körében.

Az emberi dimenzió

A 2006 előtt Irakba és Afganisztánba vezényelt amerikai csapatok nagyon kevés információval rendelkeztek a helyi politikai rendszerről, a gazdasági állapotokról, valamint az eltérő kultúráról, ami az országon belül is hatalmas eltéréseket mutatott. Stanley McChrystal²² tábornok fogalmazta meg, hogy: „legtöbbünknek, engem is beleértve, nagyon felületes ismeretünk van a helyi történelemről, az elmúlt 50 év eseményeiről pedig rémisztően keveset tudunk”, ami nem segítette elő a kitűzött célok megvalósítását. Figyelembe véve, hogy a felkelésellenes műveletek során, ahol a súlypont maga a helyi lakosság, ez nagymértékben akadályozta a koalíciós erők és a helyiek közti kapcsolatok kiépítését és erősítését.²³

2007-ben a tálib és az al-Káida támadások Afganisztánban 31%-kal nőttek. 2008 januárjától az amerikai és a NATO-csapatok halálözése 26%-kal emelkedett a statisztikák szerint. Az afgán biztonsági erők halálözése 64%-kal nőtt ugyanebben az időszakban csak azért, mert rossz katonai stratégiát alkalmaztak és a terrorszervezetek civil támogatását nem tudták csökkenteni. A pilóta nélküli drónok bombázása Afganisztánban igen súlyos civil áldozatokkal járt, ami hatással volt az amerikai és a szövetséges csapatok elutasítására a helyi lakosok körében, ahogy azt Said T. Jawad, afgán nagykövet 2009-ben hangsúlyozta.²⁴

Az Amerikai Egyesült Államok a politikai döntéseket befolyásoló stratégiáját úgy alkotta meg az afganisztáni és iraki műveletek előtt, hogy közben nem vette figyelembe annak hatásait a helyi társadalomra. A terv az volt, hogy legyőzik a helyi hadsereget úgy, hogy az intézményrendszer fennmarad a vezetőktől egészen a beosztottakig. Ez a feltevés nagy félreértéshez vezetett Irak esetében, hiszen egy technokratikus bürokrácia²⁵ működésképtelen egy olyan országban, ahol a totalitarizmus²⁶ a kultúra része. 2004 első felének végéig a magas rangú amerikai tisztségviselők terroristákként

²¹ Laurence (2016): i. m. 10.

²² Stanley McChrystal 2009–2010-ben az afganisztáni koalíciós erők parancsnoka volt.

²³ Laurence (2016): i. m. 11.

²⁴ Blake (2009): i. m.

²⁵ Kormányzati formáció, amelyben a vezető beosztású, műszaki és gazdasági szakemberek csoportja irányítja egy ország gazdasági életét.

²⁶ Jelentése: önkényuralom.

hivatkoztak azokra, akik támadásokat szerveztek a koalíciós erők ellen és legfeljebb 5000 főre becsülték számukat, és „külső elemeknek” vagy „farmer rezsim lojalistáknak” tartották őket. Nem vették figyelembe a lappangó feszültséget a szunniták és siíták között, épp ahogy az etnikai viszályt sem az ország északi részén.

Amikor David Petraeus tábornok²⁷ 2007 februárjában átvette a többnemzeti erők parancsnokságát, addigra Irakban jelentősen romlottak a körülmények. A koalíciós erők napi szinten szenvedtek áldozatokat az improvizált robbanóeszközökkel, aknavetőkkel, páncéltörő rakétavetőkkkel, valamint kézfegyverekkel kivitelezett támadások miatt. Napi szinten 150 embert öltek meg a vallási-etnikai tisztogatásokban, Bagdadban. Petraeus tábornok szavait idézve láthatjuk, hogy a „fegyverrel megoldok mindent” koncepció már az amerikaiaknak sem vált be: „Igazság szerint 2001-ben nem voltunk felkészülve az Afganisztánban és Irakban vívott háborúkra, azonban ezeket a háborúkat vívjuk ma és mára már egyértelmű, hogy a hadviselés ezen formáját kell elsajátítanunk.”²⁸

Az amerikai tengerészgyalogosok hamar felismerték, hogy a „humán környezet” ismerete nélkülözhetetlen a helyi feladatok sikeres végrehajtásához és tapasztalataik jelentések formájában eljutottak a Pentagonhoz. Ennek eredményképp létrehoztak egy kísérleti programot, ami a Human Terrain System megnevezést kapta.

A Human Terrain System története röviden

Mivel a Human Terrain System (a továbbiakban: HTS) rendszer szó szerinti fordítása igen magyartalannak hat és nem alkalmazható a magyar katonai terminológiában, ezért azt a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Antropológiai és Filozófiai Tudományok Intézetének munkatársaival egyeztetve, 2012-ben Kultúra Elemző Rendszer néven fordítottuk le, amely így jobb megértést biztosít azok számára is, akik elsőként hallanak a programról.²⁹

Érdekes, hogy magát a Human Terrain megnevezést először Geoffrey Fairburn, a forradalmi hadviselés kutatója használta egy antikommunista magazin egyik cikkében még 1968-ban. Később a kifejezést az 1990-es évek közepén kezdték el újra alkalmazni, mikor az ENSZ biztonsági, békefenntartó és humanitárius missziókat hajtott végre Szomáliában, a városi területeken végrehajtott komplex műveletekre fektetve a hangsúlyt. Ezután Ralph Peters, az amerikai hadsereg alezredese használta a kifejezést a 2000-es években kiadott *A városi műveletek humán környezete* című cikkében,³⁰ azzal kapcsolatban, hogy a humán környezet a jövő hadviselésében épp

²⁷ Az iraki invázió idején a 101. légi szállítási hadosztály parancsnoka volt, majd Bush elnök felkérte, hogy 2007-ben irányítsa a katonai műveleteket és vegye át a parancsnokságot. Petraeus tábornok tudatosan alkalmazta azt a stratégiát, miszerint a lakosság megnyerése mellett a katonai jelenlét megnövelésére is szükség van az ellenség legyőzéséhez. Ez később Petraeus-doktrínaként híresült el.

²⁸ Thanassis Cambanis: How We Fight, The New York Times, 2013, www.nytimes.com/2013/01/27/books/review/fred-kaplans-insurgents-on-david-petraeus.html (Letöltve: 2018. 11. 29.)

²⁹ Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia a terror elleni háborúban, *Hadtudományi Szemle*, 6 (2013/1) 187–192.

³⁰ Ralph Peters: The Human Terrain of Urban Operations, *The Eurasian Politician*, (2000/2) 4–12. <http://users.jyu.fi/~ap-hamala/pe/issue2/urban.htm> (Letöltve: 2018. 11. 29.)

olyan fontos lesz, mint a valós fizikai környezet.³¹ A „humán környezet” kifejezés gyorsan elterjedt, és már nemcsak a városi műveletekkel kapcsolatos alkalmazásra használták, hanem a lakosságra mint komplex dimenzióra, mint a harctér egy lényeges összetevőjére értették. A kifejezést általános értelemben először William G. Boykin amerikai vezérőrnagy alkalmazta könyvében,³² miszerint „az amerikai különleges erők a katonaság minden más ágánál jobban elismerik a humán környezet fontosságát”. Joseph Celeski³³ szerint a katonáknak először el kell végezni egy kulturális értékelést mielőtt belépnének egy művelési területre azért, hogy minél hatékonyabban megértsék a helyi közösséget.³⁴ Azért választották ezt az elnevezést a program számára, mert a szárazföldi erők felé ez közvetíti legjobban a program lényegét, vagyis azt, hogy a helyi lakosságot is épp úgy a harctér egy elemének kell tekinteni, mint a valós környezetet, az időjárást vagy az időt. Afganisztánban és Irakban a humán környezet ismerete kritikus fontosságúvá vált a katonai műveletek végrehajtásához, így jelentős erőforrásokat fordítottak a hiányos szociokulturális ismeretek bővítésére, amelynek a HTS-program csupán egy részét képezte.

A Kultúra Elemző Rendszer során egyes katonai-civil csoportokat hoztak létre, amelyeknek amerikai, koalíciós és ISAF-vezetők is tagjai voltak. Az ilyen összetételű csoportok elsődleges célja az volt, hogy társadalomtudományi kutatásokat és elemzéseket végezzenek és tanácsokkal lássák el a katonai vezetőket a helyi lakosságról. A program az ötlet szintjén nagyon jól mutatott 2006-ban, így jóváhagyták annak létrehozását. Elsősorban egy hároméves időtartamban gondolkodtak mint kísérleti fázis, és 150 millió dolláros kezdeti költséget szavazott meg számára az amerikai kongresszus. Ez volt az amerikai Honvédelmi Minisztérium addigi legnagyobb befektetése az alkalmazott társadalomtudományba.³⁵

A HTS megalakulása a nulláról indult, és egy háborús időben zajló kísérleti programnak szánták. Ahogy Janice H. Laurence írásában megfogalmazza: „[L]étrehozni egy új szervezetet a nulláról a hadseregben nem olyan, mint egy új céget alapítani a civil szférában. A hadsereg számára, ha valami újat akarunk létrehozni, akkor is egy már létező, mindenki által ismert és elfogadott nyelvezetet kell használni. Ahhoz, hogy megérthessük ennek a kihívásnak a lényegét, át kell látnunk azt, hogy a katonaság egy bürokratikus rendszerként nem segíti elő teljesen új rendszerek létrehozását.”³⁶

A HTS is 2006-ban ezzel a problémával találta szemben magát, hiszen nem szerepelt a doktrínákban, csak egy jó ötletnek tűnt. A HTS egy előző projektből emelkedett ki, amelyet az összhaderőnemi parancsnokság támogatott. Alapításakor – 2006-ban – a HTS

³¹ A témára vonatkozóan bővebben lásd: Kaló József: A helységarc változásai és a háborúk városok életére gyakorolt hatásai a hadtörténelemben, in: Varga Szabolcs (szerk.), Vészterhes idők a Mecsekalkán. Háborúk, járványok és természeti katasztrófák Péccset az ókortól a második világháborúig. Kronosz Kiadó – Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2017.

³² William G. Boykin: Special Operations and Low-Intensity Conflict Legislation: Why Was It Passed and Have the Voids Been Filled? <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a235154.pdf> (Letöltve: 2018. 12. 21.)

³³ Az afganisztáni többnemzeti összhaderőnemi különleges művelési harccsoport korábbi parancsnoka.

³⁴ A témára vonatkozóan bővebben lásd: Kaló József: A vidékbiztonság történelmi megközelítésben, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018; valamint Szilágyi Tivadar – Boldizsár Gábor – Kaló József: Vidékbiztonság átfogó megközelítésben, avagy komplex gondolkodás a biztonságos vidékről, elemeiről és rendszeréről, *Hadtudományi Szemle*, 11 (2018/1) 406–413.

³⁵ Laurence (2016): i. m. 13.

³⁶ Uo.

nem rendelkezett sem alapokkal, sem törzssel, sem állománytáblával. Mindössze az amerikai hadsereg igényei álltak a HTS rendelkezésére, és célja az lett, hogy csökkentse mind a katonai, mind a civil áldozatok számát, és segítsen megelőzni a szükségtelen haláleseteket, amelyek az olyan szisztematikus rendszerek hiányának következményei, amelyek lehetővé tették volna a humán dimenzió megismerését a helyszínen.

A kulturálisan elfogadott döntéshozatal és a műveleti hatékonyság növelése

A katonai vezetés a programtól várta az új kompetenciák által elfogadott döntéshozatalt, amellyel növelni tudják a műveleti hatékonyságot és meg tudják őrizni a szociokulturális ismereteket. A program hosszú távú céljában a kulturálisan elfogadott döntéshozatal azt jelenti, hogy a hadsereg figyelembe veszi a műveletek során az érintett helyi lakosság helyzetét és érzékenyen reagál annak dimenzióira. A legtöbb katonai tevékenység talán észszerűnek tűnik az átlagos amerikai számára, azonban megtévesztő lehet abban a tekintetben, hogy ki is a valós haszonélvezője a tevékenységnek. Például logikus dolognak tűnhet újra beindítani a Dijála provinciában lévő cementgyárat a munkanélküliség csökkentése, a gazdaság erősítése érdekében. Azonban iraki szemszögből nézve a gyári munka degradáló, ráadásul a környéken nincs kereslet a cementre. Az iraki lakosság számára ennél sokkal fontosabb volt az amerikai erők által lerombolt gátak újjáépítése, hogy a gyümölcsösök ismét képesek legyen a termelésre. Tehát ha a mezei munka nemes tettnek minősül és az emberek vágyakoznak a friss narancs után, akkor mi értelme 17 millió dollárt költeni egy olyan projektre, amit senki sem akar? Azonban mielőtt a Kultúra Elemző Rendszer megkezdte volna a párbeszédet a helyi közösség tagjaival, hogy ők mit is akarnak valójában, addig az amerikai erők nem vették figyelembe a helyi lakosság igényét, így nem hoztak olyan kulturálisan elfogadott döntéseket, mint amelyeneket hozhattak volna. A Kultúra Elemző Rendszer helyszíni csoportjai így képesek voltak a katonaságot olyan tanácsokkal ellátni, amelyek segítségével a lakosság szempontjából is átláthatták a helyi viszonyokat és értékeket.³⁷

A *műveleti hatékonyság növelése* azt jelenti, hogy növelni kell a feladatok sikeres végrehajtásának esélyét. Például a felkelés elleni műveletek lényege, hogy növeljük a befogadó ország kormányának támogatottságát, míg csökkentjük a felkelők dotálását, azzal a feltevéssel, hogy a kormánynak van valamennyi legitimitása a népesség szemében. Egy ilyen harc során a siker valószínűsége néha fordítottan arányos az alkalmazott erő nagyságával. 1986-ban John Galvin tábornok, az amerikai Déli Főparancsnokság akkori főparancsnoka, azt figyelte meg, hogy a katonaságnak nem szabad csak legyőznie egy felfegyverzett ellenséget és biztonságot nyújtani a lakoságnak, hanem meg kell akadályozni a felkelés támogatottságának terjedését is. Ha a szövetséges erők katonai bevetése során 50 terrorista megölésével további 200 civilt állít a felkelés oldalára, akkor a katonai erő alkalmazása teljes mértékben értelmetlen

³⁷ Laurence (2016): i. m. 14.

volt. Katonai körökben ezt a *felkelők matematikájának* hívják.³⁸ Ezt az egyenletet ismerve, a HTS egyértelmű célja az volt, hogy segítsen csökkenteni a katonaság számára a halálos áldozatokkal járó műveleteket. *A kutatók egy olyan evolúciós koncepciót is megfogalmaztak, amelyet a Vörös Királynő hipotézisnek neveztek el, ami leírja, hogy a felkelés és a hadsereg folyamatosan alkalmazkodik egymás taktikájához. A hipotézis előfeltétele, hogy a szervezetek folyamatosan fejlődjenek a túlélés érdekében, ahogy egymás ellen küzdenek.*³⁹ Lényege, hogy a két csoport egymást fejlődésre kényszeríti, hiszen amíg az egyik előre tekintve fejlesztéseket eszközöl a másik legyőzésére, addig a másik csoportnak a túlélés miatt fel kell zárkózni, amely dinamikus mozgást mutat a két csoportnál, így fejlesztve azok saját katonai erőit.

2007-ben és 2008-ban a tálibok rakétákkal támadtak a Salerno falu melletti előre tolt műveleti bázisra (FOB). Erre válaszul a HTS-csoportok tagjai a falu öregjeivel való konzultáció után arra jöttek rá, hogy a falusiak jó szomszédok akarnak lenni, és kényelmetlenné tudják tenni az életet a tálibok számára, ha alkalmanként a koalíciós erők jelenléte a faluban is érzékelhető lenne. Emellett a falusiak jelezték, hogy szeretnék egy röplabdahálót. Végül megkapták, amit szerettek volna és cserébe információt szolgáltattak a biztonsági helyzetet illetően. A Kultúra Elemző Rendszer helyi csoportja így nem halálos módszerek alkalmazásával elérte, amit a katonai parancsnok szeretett volna, vagyis befejeződtek a FOB elleni támadások. Ezt nem érthették volna el azzal a módszerrel, hogy az amerikai tengerészgyalogosok berohannak és átkutatnak minden házat a faluban. A HTS harmadik aspektusa az volt, hogy megóvja és megossza a szociokulturális tudást. Afganisztánban és Irakban is a hadsereg egységei 12 hónapos rotációban váltották egymást. Ennek a rotációs módszernek az egyik nagy hátránya, hogy váltás során a hazainduló egység nem adja át tökéletesen a műveleti területtel kapcsolatos információit. A tengerészgyalogság egyik zászlóaljparancsnoka így fogalmazott Boszniával kapcsolatban: „[E]z volt a hetedik rotáció, de semmit, semmilyen intézményes információt sem kaptunk az előtűnk lévőktől. Fogalmunk sem volt róla, hogy hol találhatóak a boltok, az iskolák, vagy hogy ki kicsoda. Hetekbe tellett a legalapvetőbb információk megszerzése is és nagy lehetőségeket szalasztottunk el a helyben történő váltás miatt.” Ahhoz, hogy meg tudják őrizni és továbbadni a szociokulturális információkat, a HTS-csapatokat nem rendelték hozzá a dandárokhoz, hanem földrajzi helyekhez rendelték ki őket, így annak az adott területnek a szakértőivé válhattak és rotálásuk is különbözött a dandárétól. Azonban sajnálatos módon ez a szervezeti rendszer sem volt teljesen alkalmas az információk megőrzésére és átadására.⁴⁰

³⁸ Insurgent Math, 2010, <http://whyweworry.com/2010/07/09/insurgent-math/> (Letöltve: 2018. 12. 21.)

³⁹ The Mathematics of Insurgency, 2011, www.myscience.org/news/2011/the_mathematics_of_insurgency-2011-miami (Letöltve: 2018. 12. 21.)

⁴⁰ Laurence (2016): i. m. 334.

A rendszer kritikája

Az első 4 évben a Kultúra Elemző Rendszer pontosan leírható egy élő kísérletként azzal a céllal, hogy meghatározzák mi az, ami működik és mi az, ami nem. A program azonban kis idő után igen bonyolulttá vált, amelynek számos indoka volt.

Először is, hogy a csapatokat integrálni kellett a szárazföldi hadsereg dandár- és a tengerészgyalogos ezred harccsoportjaiba és támogatniuk kellett azokat *harc közben*. Egy dandárparancsnoknak azonban senki sem mondhatja meg, hogy hogyan irányítsa az egységét, különösen háborús közegben. Így aztán a Kultúra Elemző Rendszer csoportjainak elég rugalmasnak kellett lenniük ahhoz, hogy beilleszkedjenek a dandárok szervezeti és törzskultúrájába. Azonban a katonai attitűd igen nehezen emészti meg a civil jelenlétet.

Másodszor, minden műveleti környezet más. Különbözik az amerikai erőkhöz való hozzáállásban, a terepben, a demográfiai helyzetben, a törzsi viszonyokban és így tovább. Így minden kutatócsoportnak a műveleti területéhez kellett igazítania a kutatási kérdéseit és folyamatait, amelyek szintén nem voltak egyforma képességekkel összeállítva.⁴¹

Harmadszor, a társadalomtudósok által a helyi lakosoktól begyűjtött információkat a katonai vezetés felhasználta, hogy csapást mérjen az ellenség erőire. Így a továbbított információk ellentétben állnak a kulturális antropológia etikai kódexével, amely kiemeli a kényes információk harmadik félnek való továbbítását. Ez a tevékenység veszélyezteti az informátorok életét.

Negyedszer, mivel nagy számban tevékenykednek társadalomtudósok a katonai és hírszerző szervezetekkel, így a jövőben nincs biztonságban egy társadalomtudós sem, anélkül, hogy ne feltételeznék róla, hogy kém és a hadseregnek gyűjt információkat. Ez az empirikus tudományok végét is jelentheti egzotikus környezetben.

A program vége

A programot végül 2014-ben bezárták, köszönhetően a rengeteg kritikának, amelyet az Amerikai Antropológiai Egyesület kezdeményezett (AAA). A társadalomtudományok és az aktuális társadalomtudósok bevonása az iraki és afganisztáni háborúba merész és nagy kihívásokkal bírt. Végére is, a katonák és a társadalomtudósok nem szokásos kollégák, hanem inkább „furcsa szeretők”.⁴² A hadsereg kultúrájának része a halálos harcos ego, míg a humanisztikus értékek és aggodalmak központi szerepet töltenek be a társadalomtudományokban. A nyilvánvaló kulturális különbségek ellenére a katonai és a társadalomtudomány közötti kapcsolat kölcsönösen előnyös lehet a jövőben egy sokkal precízebben létrehozott szervezetben, azonban a Kultúra Elemző Rendszer, és szélesebb körben a társadalomtudomány nemzetbiztonsági szerepvállalása továbbra is mély aggodalomra ad okot sok társadalomtudós számára. Tény,

⁴¹ Uo.

⁴² Jobbágy Zoltán – Farkas Sándor: Alkalmazott néprajz: T. E. Lawrence és a hadszíntérre vonatkozó társadalmi és kulturális ismeretek fontossága, *Hadtudományi Szemle*, 10 (2017/3) 340–355.

hogy a program kifejlesztése és megvalósítása kiemelte a társadalomtudományok és a haderő közötti hatékony partnerség dimenzióit.

A különbségek ellenére úgy gondolom, hogy az együttműködés pozitív eredményei és az emberáldozatok csökkentése miatt is nélkülözhetetlen a katonai antropológia tudományterület kialakítása hazánkban. A Magyar Honvédség előtt álló feladatok közé sorolható az ellenség, az idegen műveleti területen élő civil lakosság, a szövetséges fegyveres erők és a civil szervezetek kulturális hátterének jobb megismerése, amely hozzásegítheti a magyar katonák műveleti környezetben való hatékonyabb és biztonságosabb szerepvállalását, amely célja kell hogy legyen a Zrínyi 2026 haderőfejlesztés hosszú távú terveinek. A 21. század kihívásai nem csupán technikai és technológiai fejlődést követelnek, hanem a kiképzési- és oktatási rendszer struktúrájának felülvizsgálatát is, amelyben a társadalomtudományok szerepét át kell értékelni. Egy korábban megjelent cikkem gondolatával zárnam soraimat, miszerint „a nyitott gondolkodás az intelligencia eszenciája”,⁴³ ami számomra azt jelenti, hogy nem kell félni az ismeretlentől, hanem erőt és időt nem kímélve tenni annak megismeréséért, hogy fejlődést érjünk el. A múlt eszközeivel nem lehetünk a jelen és a jövő harcainak győztesei, a modern kihívások új és nyitott gondolkodásmódot igényelnek.

Felhasznált irodalom

- Blake, John: Afghanistan: Can Obama succeed in the 'land of the unruly?' CNN Politics, 2009, <http://edition.cnn.com/2009/POLITICS/02/02/Obama.afghan/index.html> (Letöltve: 2018. 11. 28.)
- Boykin, William G.: Special Operations and Low-Intensity Conflict Legislation: Why Was It Passed and Have the Voids Been Filled? <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/full-text/u2/a235154.pdf> (Letöltve: 2018.12.21.)
- Cambanis, Thanassis: How We Fight, The New York Times, 2013, www.nytimes.com/2013/01/27/books/review/fred-kaplans-insurgents-on-david-petraeus.html (Letöltve: 2018. 11. 29.)
- Csák Tamás Károly: A haditechnikai kutatás-fejlesztés múltja, jelene, helye, szerepe a magyar haderő fejlesztésében, jövőbeli kihívásai a Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program tükrében. *Honvédségi Szemle*, 12 (2019/3) 125–139.
- Herold, Marc W.: A Dossier on Civilian Victims of United States' Aerial Bombing of Afghanistan: A Comprehensive Accounting, 2001, <http://educ.jmu.edu/~van-norwc/assets/ghist%20102-150/pages/readings/afghancasualties.html> (Letöltve: 2018. 12. 26.)
- Insurgent Math, Why We Worry, 2010, <http://whyweworry.com/2010/07/09/insurgent-math/> (Letöltve: 2018. 12. 21.)
- Jobbágy Zoltán – Farkas Sándor: Alkalmazott néprajz: T. E. Lawrence és a hadszíntérre vonatkozó társadalmi és kulturális ismeretek fontossága. *Hadtudományi Szemle*, 10 (2017/3) 340–355.

⁴³ Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia szerepe a katonai műveletekben, *Hadtudományi Szemle*, 3 (2010/4) 1–5.

- Kaló József: A helység-harc változásai és a háborúk városok életére gyakorolt hatásai a hadtörténelemben, in: Varga Szabolcs (szerk.), *Vészterhes idők a Mecsekalján. Háborúk, járványok és természeti katasztrófák Pécssett az ókortól a második világháborúig*, Kronosz Kiadó – Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2017.
- Kaló József: A vidékbiztonság történelmi megközelítésben, *Dialog Campus Kiadó*, Budapest, 2018.
- Kemény János: A felkelésellenes hadviselés lakosságközpontú elméletének fejlődése a XX–XXI. században, PhD-értekezés, 2014, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/769/1/Kemeny_Janos.pdf (Letöltve: 2018. 11. 28.)
- Keneally, Meghan: Why the US got involved in Afghanistan – and why it's been difficult to get out, 2017, <https://abcnews.go.com/US/us-involved-afghanistan-difficult/story?id=49341264> (Letöltve: 2018. 11. 28.)
- Laurence, Janice H.: The Human Terrain System: Some Lessons Learned and Way Forward, in: McFate, Montgomery – Laurence, Janice H.: *Social Science Goes to War: The Human Terrain System in Iraq and Afghanistan*, Oxford Scholarship Online, 2016, DOI: www.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190216726.001.0001
- The Mathematics of Insurgency, 2011, www.myscience.org/news/2011/the_mathematics_of_insurgency-2011-miami (Letöltve: 2018. 12. 21.)
- Mező András: Felkelés elleni hadviselés a doktrínákban, *Hadtudomány*, 25 (2015/1-2) 83–85. DOI: <https://www.doi.org/10.17047/HADTUD.2015.25.E.79>
- Nordland, Rod: The Death Toll for Afghan Forces Is Secret. Here's Why, *The New York Times*, 2018, www.nytimes.com/2018/09/21/world/asia/afghanistan-security-casualties-taliban.html (Letöltve: 2018. 12. 19.)
- Peters, Ralph: The Human Terrain of Urban Operations, *The Eurasian Politician*, (2000/2) 4–12. <http://users.jyu.fi/~aphamala/pe/issue2/urban.htm> (Letöltve: 2018. 11. 29.)
- Somkuti Bálint: Győzelem vagy vereség? *Hadtudományi Szemle*, 3 (2010/2) 1–5.
- Szilágyi Tivadar – Boldizsár Gábor – Kaló József: Vidékbiztonság átfogó megközelítésben, avagy komplex gondolkodás a biztonságos vidékről, elemeiről és rendszeréről, *Hadtudományi Szemle*, 11 (2018/1) 406–413.
- Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia a terror elleni háborúban. *Hadtudományi Szemle*, 6 (2013/1) 187–192.
- Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia szerepe a katonai műveletekben, *Hadtudományi Szemle*, 3 (2010/4) 1–5.
- Sztankai Krisztián: A társadalomtudományok alkalmazásának szükségességére a Magyar Honvédségben, *Hadtudományi Szemle*, 11 (2018/1) 253–269.
- U.S. Soldiers Who Inspired '12 Strong' Film Walk the Red Carpet at Premiere, 2018, www.clickorlando.com/inside-edition/us-soldiers-who-inspired-12-strong-film-walk-the-red-carpet-at-premiere (Letöltve: 2018. 12. 26.)
- Zimmerman, Dwight Jon: 21st Century Horse Soldiers – Special Operations Forces and Operation Enduring Freedom, 2011, www.defensemedianetwork.com/stories/operation-enduring-freedom-the-first-49-days-4/ (Letöltve: 2018. 12. 26.)

Hornyák Beatrix¹

Implementation of a Behavioural Medicine Program in the Hungarian Defence Forces: The Williams LifeSkills Experience II

Egy magatartásorvoslási program bevezetése
a Magyar Honvédségben:
A Williams Életkészségek tréning tapasztalatai II

Abstract

In the first part of my article I was presenting the main knowledge of psychosocial risks and work-related stress especially in the military organisation, some of the main theories of work-related stress, and the general overview of psychosocial risk management interventions. Now, in the second part of the article, I present the main steps of the implementation process of a behavioural medicine program – Williams LifeSkills Training (WLS®) – in the HDF and the results of its effectiveness assessment. The main result of my study is that an individually focused intervention was effective in decreasing work-related stress (ERI) and in increasing resilience (MAQ) and well-being (WBI-5), and these positive changes were maintained in the 3 months follow-up, as well.

Keywords: Williams LifeSkills Training, stress management, resilience, effectiveness, Hungarian Defence Forces

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktoranduszhallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, e-mail: bea.hornyak@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1499-7625

Absztrakt

Cikkem első részében a pszichoszociális kockázatokkal és a munkahelyi stresszel kapcsolatos főbb ismereteket, néhány meghatározó munkahelyistressz-elméletet mutattam be és egy általános áttekintést nyújtottam a pszichoszociális kockázatkezelés lehetőségeiről. A cikk második részében egy magatartásorvoslási program – Williams Életkézségek Program (WLS®) – Magyar Honvédségen belüli bevezetésének lépéseit és hatékonyságvizsgálatának eredményeit mutatom be. Tanulmányom fő eredménye, hogy az egyéni fókuszú intervenció hatékonyan csökkentette a munkahelyi stressz szintjét (ERI) és növelte a mentális állóképességet (MÁQ) és a jól-létet (WBI-5), mely pozitív változások a 3 hónapos követés alatt is fennálltak.

Kulcsszavak: Williams Életkézségek Tréning, stresszkezelés, reziliencia, hatékonyság, Magyar Honvédség

Introduction

Several studies suggest that behavioural interventions – as the secondary stress management programmes – can reduce the levels of psychosocial risk factors and work-related stress. The introduction of a stress management training program into a military organisation requires careful planning which takes into account possible barriers to dealing with stress. There are many who will resist the introduction of new trainings in the military settings. One of the reasonable questions of the Defence Leadership is: why invest the time, money and effort into a new stress management training? That is why one of the major challenges to introducing a stress management program within the military culture is getting support from the leadership. A second source for potential resistance will be the lack of efficacy study of these training. Is the new training able to reduce stress effectively? Although the value of these training is widely accepted, little is known empirically about the program's effectiveness. The answer to the first question will be roughly presented in the first part of my article (e.g. psychosocial risks and their health consequences) therefore in this study I present only the most important causes and consequences of work-related stress in the Hungarian Defence Forces. The second question is answered in my current article.

Why and Why Now?

According to the human management policy of the Hungarian Defence Forces, the personnel is primarily a resource, which is the most important, developable and lasting capital of the military. The effectiveness of the HDF mainly depends on the quality of the human components of the organisation thus the only way of achieving the goals of the organisation is developing the human capabilities, side by side with

the technical modernisation.² According to the latest survey of the parliamentary commissioner on the Hungarian Defence Forces, the most significant human resources problems are high fluctuation, lack of staff, frequent overtime and low wages.³ Another problem is that due to the dual-earner family model, the willingness of mobility is low, the proportion of commuters and separates is high, which increases the frequency of private life problems and that due to frequent reorganisations there is a high fear of loss of work and uncertainty. As I mentioned in the first part of my article when the routine stressors (e.g. low autonomy and little control over the work, the ineffective leadership, the unsupportive colleagues, the role conflict and role ambiguity, the reductions in the uniformed workforce and cuts to the public service, the increased demands on individuals) have increased, the justification of stress management training could be very real. Possibly, the more compelling reason for introducing a stress management-training program, is the mental health of the soldiers of the Hungarian Defence Forces but unfortunately according to the Hungarian law, the Army does not provide data related to combat capability. The frequency of psychosomatic symptoms is considered to be one of the most important indicators of workplace stress. Based on the health screening data, the frequency of psychosomatic symptoms in the Hungarian Defence Forces was established in Table 1.

Table 1. 6-month prevalence of psychosomatic symptoms occurring frequently (daily or several times a week) between 2011 and 2015 in the HDF.

Psychosomatic symptoms	2011 (N = 6,185)		2012 (N = 3,668)		2013 (N = 4,663)		2014 (N = 2,112)		2015 (N = 3,487)	
	M*	F**	M	F	M	F	M	F	M	F
Fatigue	7%	12%	7%	12%	6%	11%	6%	11%	7%	12%
Sleep disorders	2%	5%	2%	5%	2%	4%	2%	5%	2%	4%
Nervousness	5%	8%	6%	9%	5%	7%	6%	7%	5%	8%
Irritability	2%	3%	2%	3%	2%	3%	2%	3%	2%	3%
Grouch	4%	5%	3%	5%	3%	4%	4%	5%	3%	4%

* Male; ** Female

Source: Hornyák-Sóter (2015): op. cit. 60–68.

In view of the above, I believe it is justified to introduce an effective stress management training program among the personnel of the Hungarian Defence Forces (HDF). The first question is which aspects to consider, to choose the appropriate

² Kolossa László: Humán erőforrás fejlesztés a Magyar Honvédségben, *Kard és Toll*, (2006/1) 17–23.

³ Somosi György – Szabó Máté: A Magyar Honvédséget érintő országgyűlési biztosi vizsgálat tapasztalatai, *Nemzet és Biztonság*, 3 (2010/7) 73–85.

stress management training program. As I mentioned in the first part of my article evidence based stress management training programs designed to develop individual coping skills are complex, multi-modular, and typically include elements of cognitive and behavioural therapy, as well as relaxation techniques.⁴ Behavioural medicine programs are theoretically well-grounded, planned, complex interventions that take into account that changing a habit of behaviour, creating a new and more adaptive behaviour is a complex psychological process.

In view of the above, we looked for a program that meets these criteria. Following the literature review, we selected the Williams LifeSkills® (WLS®) program, which is a short, well-structured and complex behavioural medicine intervention compiled on the basis of research results and clinical experience. The program was developed in the USA by Virginia Williams and Redford Williams and aim to improve coping skills.⁵ They derived a set of 10 skills (Table 2) designed to reduce negative psychosocial factors and to increase positive factors like self-esteem, optimism and satisfaction with life.

Table 2. A set of 10 skills of the WLS.®

Damage control	
Being aware	Increasing objectivity and awareness of thoughts and feelings In a distressing situation.
Making a decision	Evaluating a situation to decide whether to try to change one's reactions or to take actions to try to change the situation.
Getting over it	Changing one's reaction to distressing situations.
Problem solving	To change distressing situations.
Assertion	To increase the chance that others will behave as you'd like.
Saying "no"	To reduce exposure to distressing situations.
Damage prevention	
Speaking up	Speaking in a way so that others would really listen.
Listening	Becoming a better listener.
Empathy	Cultivating empathy to understand others.
Increasing the positives	In your encounters with others and the sense of meaning in your life.

Source: Williams–Williams (2011): op. cit.

The first six skills are for "damage control": something distressing happened and you need to be aware of the objective facts of the situation and your thoughts and feelings so that you can evaluate them objectively and make rational decisions whether

⁴ Albus, Christian – Theissen, Peter – Hellmich, Martin – Griebenow, Reinhard – Wilhelm, Beate – Aslim, Demet – Schischa, Harald – Köhle, Karl: Long-Term Effects of a Multimodal Behavioral Intervention on Myocardial Perfusion – A Randomized Controlled Trial, *International Journal of Behavioral Medicine*, 16 (2009/3) 219–226. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12529-008-9030-4>; Van der Klink, Jac J. L. – Blonk, Roland W. B. – Schene, Aart H. – van Dijk, Frank J. H.: The benefits of interventions for work-related stress, *American Journal of Public Health*, 91 (2001/2) 270–276.

⁵ Williams, Redford B. – Williams, Virginia P.: Adaptation and Implementation of an Evidence-Based Behavioral Medicine Program in Diverse Global Settings: The Williams LifeSkills Experience, *Translational Behavioral Medicine*, 1 (2011/2) 303–312.

this is a situation where you need to change your reaction or one where you need to take effective action to change the situation. The last four skills serve the purpose of "damage prevention". By speaking in a way so that others would listen, listening well, cultivating empathy to understand others and increasing the sense of meaning in your life, you decrease the likelihood that these encounters become sources of distress and make it more likely that you will increase your sense of feeling supported by others. The Hungarian adaptation of the program was carried out by the staff of the Institute of Behavioural Sciences at Semmelweis University in 2004, and they are continuously developing it.⁶ Evidence from published controlled and observational trials of WLS[®] training in Hungary and elsewhere shows that persons receiving coping skills training using WLS[®] products have consistently reported reduced level of stress and stress-related symptoms.⁷ The WLS[®] program teaches simple skills used in everyday life, which are essential for the successful management of everyday mental or emotional strains and conflicts. In order to ensure quality assurance, training groups can only be run by certified WLS[®] facilitators trained by Semmelweis University staff. They make a train-the-trainer program (Facilitator program) and provide continuous supervision to the facilitators, as well. The program consists of sixteen 45-minute sessions.

To introduce the WLS[®] program in the HDF, we contacted the Institute of Behavioural Sciences of the Semmelweis University in 2013. We signed a collaboration agreement for the training of facilitators and to keep the WLS[®] programs free of charge in the HDF, from 17 October to 29 November 2013, 12 people within the staff of the HDF were trained at the Semmelweis University; they can keep the WLS[®] program as facilitators. The WLS[®] anger and stress management training has been available for Hungarian Defence Forces military personnel since 2014.

In the rest of my study I examined the real-life implementation of a cognitive-behavioural therapy-based, stress reducing intervention, the WLS program. Specifically, I aimed to identify the impact of this intervention on work-related stress and stress-related symptoms. My aim was testing the effectiveness of the WLS[®] stress management skills training program in the HDF.

⁶ Stauder, Adrienne – Konkoly Thege, Barna – Kovács, Mónika Erika – Balog, Piroska – Williams, Virginia P. – Williams, Redford B.: Worldwide Stress: Different Problems, Similar Solutions? Cultural Adaptation and Evaluation of a Standardized Stress Management Program in Hungary, *International Journal of Behavioral Medicine*, 17 (2010/1) 25–32.

⁷ Gidron, Yori – Davidson, Karina – Bata, Iqbal (1999): The short-term effects of a hostility-reduction intervention on male coronary heart disease patients, *Health Psychology*, 18 (1999/4) 416–420; Williams, Virginia P. – Brenner, Sharon L. – Helms, Michael J. – Williams, Redford B.: Coping skills training to reduce psychosocial risk factors for medical disorders: a field trial evaluating effectiveness in multiple worksites, *Journal of Occupational Health*, 51 (2009/5) 437–442; Williams, Virginia P. – Bioshop-Fitzpatrick, Lauren – Lane, James D. – Gwyther, Lisa P. – Ballard, Edna L. – Vendittelli, Analise P. – Hutchins, Tiffany C. – Williams, Redford B.: Video-Based Coping Skills to reduce health risk and improve psychological and physical well-being in Alzheimer's disease family caregivers, *Psychosomatic Medicine*, 72 (2010/9) 897–904; Williams–Williams (2011): *op. cit.*; Bishop, George D. – Kaur, Divjyot – Tan, Vicky L. M. – Chua, Yeow-Leng – Liew, Siok-Moey – Mak, Koon Hou: Effects of a psychosocial skills training workshop on psychophysiological and psychosocial risk in patients undergoing coronary artery bypass grafting, *American Heart Journal*, 150 (2005/3) 602–609; Stauder et al. (2010): *op. cit.*; Kirby, Elizabeth D. – Williams, Virginia P. – Hocking, Matthew C. – Lane, James D. – Williams, Redford B.: Psychosocial benefits of three formats of a standardized behavioral stress management program, *Psychosomatic Medicine*, 68 (2006/6) 816–823; Stauder, Adrienne – Cserhádi, Zoltán – Konkoly Thege, Barna: Decreasing the Negative Effects of Work-Related Stress in Unchanged Working Environments, *European Journal of Mental Health*, 13 (2018/2) 163–183.

The Effectiveness of the WLS[®] Stress Management Training in the Hdf

Methods

Sample and procedure

To investigate the effectiveness of WLS,[®] I made a cross-sectional study of the personnel who were serving at the HDF and took part in the WLS[®] training in 2015. A minimal fee (1000 HUF) was required for participation to cover the costs of the workbook. Participants were asked to complete questionnaires before the beginning and at the end of the training. The follow-up questionnaires were mailed to the participants an average of 3 months after the training. All participants completing the questionnaire signed an informed consent form for scientific analysis of their data; participation was voluntary. The sample size was 77 at the beginning of the training and by the end of the 3-month follow-up the drop rates were 24%. The main demographic characteristics of the sample are summarised in Table 3.

Table 3. *The main demographic characteristics of the participants of the WLS[®] training in the HDF.*

Sample characteristics		
Number	77	
Gender (%)	Male: 40%	Female: 60%
Mean age	40.23 ± 6 years	
Marital status	Single: 30%	Married or in relationship: 70%
Education	Secondary school: 56%	Collage/university: 44%

Source: Compiled by the author.

The intervention

In 2015, there were five WLS[®] trainings organised. The intervention was delivered in small groups (6–12 participants) over sixteen 45-minute sessions. As I mentioned earlier, the content of the training focuses 10 skills: identifying problem situations, decision making, decreasing negative thoughts and emotions, problem solving, assertion, saying „No”, improving empathy and communication (speaking and listening) and increasing our positive expressions. The main skill of the program is the “I AM WORTH IT” Roadmap which is to evaluate one’s thoughts and feelings about the distressing situation by asking four questions:

- Is this situation IMPORTANT enough to warrant my continuing attention?

- Are my thoughts and feelings APPROPRIATE to the objectives facts?
- Is the situation MODIFIABLE (or if I'm not sure, ought it be?)
- When I consider myself and the others involved, would it be WORTH IT to take the actions necessary to change the situation?

If we get NO to any of these questions, we need to practice Deflection Skills to change the thoughts and feelings being experienced. Four YES indicates that we need to take Action Skills.⁸

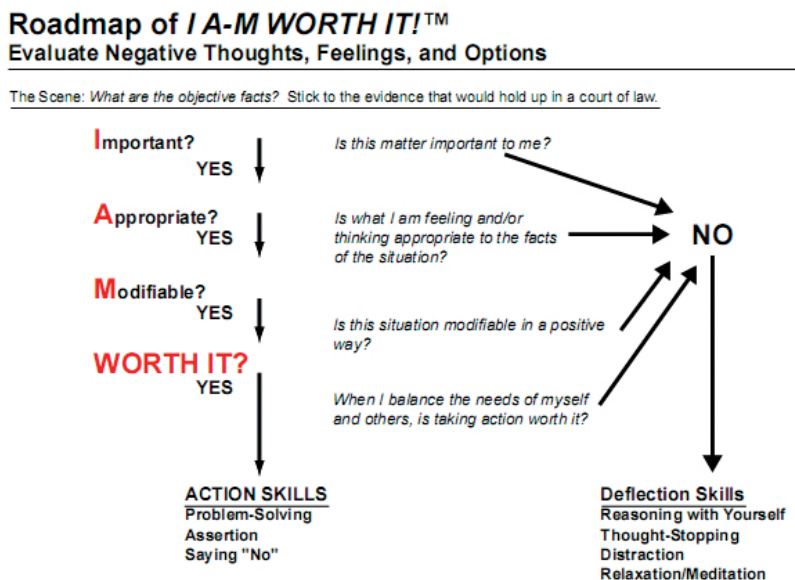

Figure 1. *The main decision making skill of the WLS.®*

Source: Williams–Williams (2011): *op. cit.*

To teach and practice these coping skills psychoeducation, cognitive and behavioural techniques, role-playing and relaxation techniques were used.

Measures

To test the effectiveness of the WLS[®] training, I used a self-reported questionnaire and included the Hungarian versions of standardised, internationally recognised questionnaires (ERI, PSS-10, STAI-T, PHQ, WBI-5 and SWL) and a Mental Adversity Quotient (MAQ) questionnaire, which has been developed for the Hungarian military

⁸ Williams–Williams (2011): *op. cit.*

personnel to measure mental stamina and resilience. Work related stress was assessed by Siegrist's ERI (Effort-Reward-Imbalance) model.⁹ The instrument, adapted and validated in Hungary¹⁰ comprises 15 questions. Effort was assessed with 3 items, and reward with 6 items answered on a five-point Likert-scale. The effort-reward imbalance (ERI) was calculated as effort divided by reward. Overcommitment was assessed with 6 items answered on a four-point Likert scale. The Hungarian version of the 10-item perceived stress scale (PSS-10) was used to measure the participants' perception of stress.¹¹ Anxiety was measured by the Hungarian version of the "Trait" part of Spielberger's State-Trait Anxiety Inventory (STAI-T), the 20 items answered on a four-point Likert scale.¹² To measure subjective health complaints I used the 15-item Somatic Symptom Severity Scale (PHQ-15).¹³ General psychological well-being was assessed with a shortened, 5-item Hungarian version of the WHO Wellbeing Questionnaire (WBI-5).¹⁴ Satisfaction with life was measured by a single question ("Taken as a whole, to what extent are you satisfied with your life at the moment?") answered on a ten-point Likert-scale. The Mental Adversity Quotient questionnaire contains 20 statements; answers must be given on a five-point Likert scale. The MAQ questionnaire was constructed in 2006 especially for the Hungarian military personnel according to Stoltz's Adversity Quotient concept.¹⁵

Statistical methods

To evaluate the effectiveness of the WLS[®] program, paired sample t-tests were used, comparing the baseline, the end-of intervention and the follow-up test scores. Statistical significance was set at p value of < 0.05.

⁹ Siegrist, Johannes – Starke, Dagmar – Chandola, Tarani – Godin, Isabelle – Marmot, Michael – Niedhammer, Isabelle – Peter, Richard: The Measurement of Effort-Reward Imbalance at Work: European Comparisons, *Social Science & Medicine*, 58 (2004/8) 1483–1499.

¹⁰ Salavecz Gyöngyvér – Neculai Krisztina – Rózsa Sándor – Kopp Mária: Az Erőfeszítés-Jutalom Egyensúlytalanság Kérdőív magyar változatának megbízhatósága és érvényessége, *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7 (2006/3) 231–246.

¹¹ Cohen, Sheldon – Kamarck, Tom – Mermelstein, Robin: A Global Measure of Perceived Stress, *Journal of Health and Social Behavior*, 24 (1983/4) 385–396; Stauder, Adrienne – Konkoly Thege, Barna: Az észlelt stressz kérdőív (PSS) magyar verziójának jellemzői, *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7 (2006/3) 203–216.

¹² Spielberger, C. D. – Gorsuch, R. L. – Lushene, R. E.: Manual for the State-Trait Anxiety Inventory, Paolo Alto, Consulting Psychologists Press, 1970; Sípó Kornél – Sípó Mihály – Spielberger, Charles D.: A State-Trait Anxiety Inventory (STAI) magyar változata, in: Mérei Ferenc – Szakács Ferenc (eds.): *Pszichodiagnosztikai vademecum I/2*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994, 123–148.

¹³ Kroenke, Kurt – Spitzer, Robert L. – Williams, Janet B.: The PHQ-15: Validity of a New Measure for Evaluating the Severity of Somatic Symptoms, *Psychosomatic Medicine*, 64 (2002/2) 258–266.

¹⁴ Bech, P. – Gudex, C. – Staehr Johansen, K.: The WHO (Ten) Well-Being Index: Validation in Diabetes, *Psychotherapy and Psychosomatics*, 65 (1996/4) 183–190; Susánszky, Éva – Konkoly Thege, Barna – Stauder, Adrienne – Kopp, Mária: A WHO jól-lét kérdőív rövidített (WBI-5) magyar változatának validálása a Hungarostudy 2002 országos lakossági egészségfelmérés alapján, *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7 (2006/3) 247–255.

¹⁵ Stoltz, Paul G.: *Adversity Quotient: Turning Obstacles into opportunities*, John Wiley and Sons, New York, 1997; Szilágyi Zsuzsanna – Csukonyi Csilla – Sótér Andrea – Hornyák Beatrix: A mentális állóképesség-vizsgálatok bevezetésének lépései a Magyar Honvédség állományában (2006–2009), *Hadtudományi Szemle*, 7 (2014/1) 158–178.

Results

Directly after the training positive mental health indicators such as mental stamina (MAQ), well-being (WBI-5) and satisfaction with life showed improvement (see details in Figure 2) but it was statistically significant only in the score of MAQ ($t = -4.32$; $df = 94.26$; $p = 0.000$).

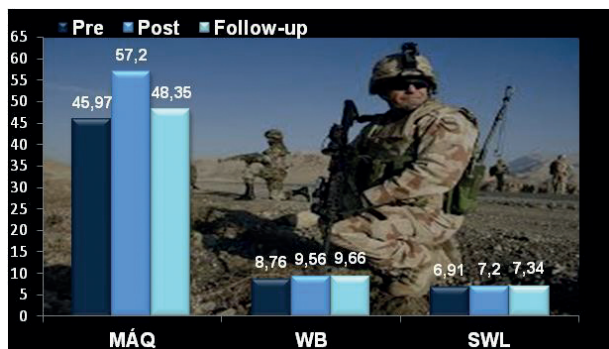

Figure 2. Outcomes in the score of positive mental health indicators.

Source: Compiled by the author.

All stress-related symptoms (subjective somatic complaints (PHQ-15), perceived stress (PSS-10), symptoms of anxiety (STAI-T)) decreased (Figure 3) but it was statistically significant only in trait-anxiety ($t = 2.13$, $df = 142$; $p = 0.034$).

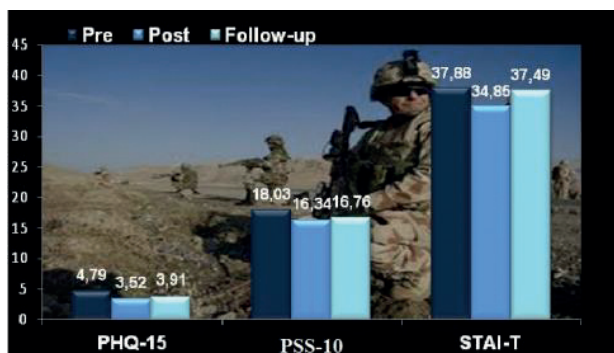

Figure 3. Outcomes of stress-related psychological symptoms.

Source: Compiled by the author.

I experienced significant improvement ($t = 4.56$; $df = 107.88$; $p = 0.000$) in work stress score in the high stress level group (ERI ratio > 0.8). (Figure 4.)

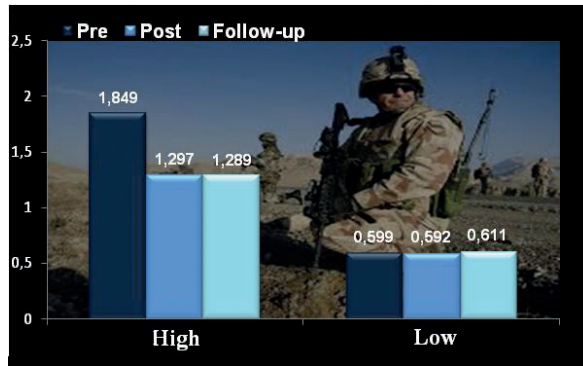

Figure 4. Outcomes in work stress (ERI score).

Source: Compiled by the author.

To examine the long-term effects of the training, the initial values were compared to the 3-month follow-up values. Although all examined variables changed in a favourable direction, the difference between the baseline and follow-up scores were significant only in well-being ($t = 1.93$; $df = 106.20$; $p = 0.050$) and in work stress ($t = -4.59$; $df = 121.67$; $p = 0.000$) score. I summarised the main results in Table 4.

Table 4. Outcomes of the WLS[®] training: before training, after training and follow-up (FU) scores (** $p < 0.05$; *** $p < 0.000$).

Variables	Mean			p Values		
	Before	After	FU	Before vs. after	Before vs. FU	After vs. FU
Mental stamina (MAQ)	45.97	57.20	48.35	0.000***	0.519	0.003***
Somatic Symptom Severity Scale (PHQ-15)	4.79	3.52	3.91	0.070	0.275	0.604
Perceived Stress Scale (PSS-10)	18.03	16.34	16.76	0.066	0.193	0.664
Satisfaction with Life (SWL)	6.96	7.21	7.34	0.273	0.156	0.687
Trait-Anxiety (STAI-T)	37.88	34.85	37.49	0.034**	0.810	0.094
Effort-Reward Imbalance (ERI)	1.7	1.14	1.14	0.000***	0.000***	0.915
Well-being (WBI-5)	8.76	9.56	9.66	0.061	0.050**	0.855

Source: Compiled by the author.

Discussion

In this research, the Hungarian version¹⁶ of the Williams LifeSkills program has been implemented in the Hungarian Defence Forces. My study's main result was that an individually focused intervention was effective in decreasing work-related stress (ERI) and in increasing resilience (MAQ) and well-being (WBI-5), and these positive changes were maintained at the 3-month follow-up, as well. The WLS® training primarily reduces stress-level, and there is a somewhat weaker reduction of stress-related symptoms as indicated by perceived stress (PSS-10) anxiety (STAI-T) and somatic symptom (PHQ-15) scores. Follow-up data show that participants were able to maintain the learned stress management skills over a 3-month follow-up period.

Conclusions

"Training of the mind can and should become as natural as training on weapons, equipment, doctrine, and tactics, techniques and procedures."¹⁷ Military personnel's assistance programs could include evidence-based stress management trainings by so contributing to the better mental and physical health of the employees. The present study clearly demonstrates that an individual-focused intervention can improve psychological resilience and coping abilities. A short, well-structured coping skills training – like WLS® training – can reduce overall stress level, and improve well-being and psychological resilience even if the work environment remains unchanged. Introduction of a stress management training is a good start, but it is not enough. Like any new knowledge or skill, there is a need for reinforcement through practical application in order to make it effective. Without it, people will forget the theory and they will not adopt the skill out of habit.¹⁸ To be effective in times of stress, theory must become habit. More recent studies have shown that the brain can be moulded throughout one's life, and that new pathways can be developed, promoting better mental adaptability to stressful situations. Scientific studies suggest that it takes between 18 and 254 days to change a habit, on average it took about 66 days.¹⁹

Bibliography

Aitchison, D. Craig: Building Resilient Warriors: Taking the Canadian Army's Resilience Training Beyond the Classroom, 2012. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a566704.pdf> (Downloaded: 12.07.2017.)

¹⁶ Stauder et al. (2010): *op. cit.*

¹⁷ Aitchison, D. Craig: Building Resilient Warriors: Taking the Canadian Army's Resilience Training Beyond the Classroom, 2012, 36. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a566704.pdf> (Downloaded: 12.07.2017.)

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Lally, Phillippa – van Jaarsveld, Cornelia H. M. – Potts, Henry W. W. – Wardle, Jane: How Are Habits Formed: Modelling Habit Formation in the Real World, *European Journal of Social Psychology*, 40 (2010/6) 998–1009.

- Albus, Christian – Theissen, Peter – Hellmich, Martin – Griebenow, Reinhard – Wilhelm, Beate – Aslim, Demet – Schischa, Harald – Köhle, Karl: Long-Term Effects of a Multimodal Behavioral Intervention on Myocardial Perfusion – A Randomized Controlled Trial, *International Journal of Behavioral Medicine*, 16 (2009/3) 219–226. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12529-008-9030-4>
- Bech, P. – Gudex, C. – Staehr Johansen, K.: The WHO (Ten) Well-Being Index: Validation in Diabetes, *Psychotherapy and Psychosomatics*, 65 (1996/4) 183–190. DOI: <https://doi.org/10.1159/000289073>
- Bishop, George D. – Kaur, Divjyot – Tan, Vicky L. M. – Chua, Yeow-Leng – Liew, Siok-Moey – Mak, Koon Hou: Effects of a psychosocial skills training workshop on psychophysiological and psychosocial risk in patients undergoing coronary artery bypass grafting, *American Heart Journal*, 150 (2005/3) 602–609. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ahj.2004.10.015>
- Cohen, Sheldon – Kamarck, Tom – Mermelstein, Robin: A Global Measure of Perceived Stress, *Journal of Health and Social Behavior*, 24 (1983/4) 385–396. DOI: <https://doi.org/10.2307/2136404>
- Gidron, Yori – Davidson, Karina – Bata, Iqbal (1999): The short-term effects of a hostility-reduction intervention on male coronary heart disease patients, *Health Psychology*, 18 (1999/4) 416–420. DOI: <https://doi.org/10.1037//0278-6133.18.4.416>
- Hornyák Beatrix – Sótér Andrea: Stresszkezelő tréning hatékonysága a Magyar Honvédségben, *Honvéddorvos*, 67 (2015/1–2) 60–68.
- Kirby, Elizabeth D. – Williams, Virginia P. – Hocking, Matthew C. – Lane, James D. – Williams, Redford B.: Psychosocial benefits of three formats of a standardized behavioral stress management program, *Psychosomatic Medicine*, 68 (2006/6) 816–823. DOI: <https://doi.org/10.1097/01.psy.0000238452.81926.d3>
- Kolossa László: Humánerőforrás fejlesztés a Magyar Honvédségben, *Kard és Toll*, (2006/1) 17–23.
- Kroenke, Kurt – Spitzer, Robert L. – Williams, Janet B.: The PHQ-15: Validity of a New Measure for Evaluating the Severity of Somatic Symptoms, *Psychosomatic Medicine*, 64 (2002/2) 258–266. DOI: <https://doi.org/10.1097/00006842-200203000-00008>
- Lally, Phillippa – van Jaarsveld, Cornelia H. M. – Potts, Henry W. W. – Wardle, Jane: How Are Habits Formed: Modelling Habit Formation in the Real World, *European Journal of Social Psychology*, 40 (2010/6) 998–1009. DOI: <https://doi.org/10.1002/ejsp.674>
- Salavecz Gyöngyvér – Néculai Krisztina – Rózsa Sándor – Kopp Mária: Az Erőfeszítés-Jutalom Egyensúlytalanság Kérdőív magyar változatának megbízhatósága és érvényessége, *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7 (2006/3) 231–246. DOI: <https://doi.org/10.1556/mental.7.2006.3.7>
- Siegrist, Johannes – Starke, Dagmar – Chandola, Tarani – Godin, Isabelle – Marmot, Michael – Niedhammer, Isabelle – Peter, Richard: The Measurement of Effort-Reward Imbalance at Work: European Comparisons, *Social Science & Medicine*, 58 (2004/8) 1483–1499. DOI: [https://doi.org/10.1016/s0277-9536\(03\)00351-4](https://doi.org/10.1016/s0277-9536(03)00351-4)
- Sipos Kornél – Sipos Mihály – Spielberger, Charles D.: A State-Trait Anxiety Inventory (STAI) magyar változata, in: Mérei Ferenc – Szakács Ferenc (eds.): *Pszichodiagnosztikai vademecum I/2*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994, 123–148.

- Somosi György – Szabó Máté: A Magyar Honvédséget érintő országgyűlési biztosi vizsgálat tapasztalatai, *Nemzet és Biztonság*, 3 (2010/7) 73–85.
- Spielberger, C. D. – Gorsuch, R. L. – Lushene, R. E.: Manual for the State-Trait Anxiety Inventory, Paolo Alto, Consulting Psychologists Press, 1970.
- Stauder, Adrienne – Konkoly Thege, Barna: Az észlelt stressz kérdőív (PSS) magyar verziójának jellemzői, *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7 (2006/3) 203–216. DOI: <https://doi.org/10.1556/mental.7.2006.3.4>
- Stauder, Adrienne – Cserhádi, Zoltán – Konkoly Thege, Barna: Decreasing the Negative Effects of Work-Related Stress in Unchanged Working Environments, *European Journal of Mental Health*, 13 (2018/2) 163–183. DOI: <https://doi.org/10.5708/ejmh.13.2018.2.4>
- Stauder, Adrienne – Konkoly Thege, Barna – Kovács, Mónika Erika – Balog, Piroska – Williams, Virginia P. – Williams, Redford B.: Worldwide Stress: Different Problems, Similar Solutions? Cultural Adaptation and Evaluation of a Standardized Stress Management Program in Hungary, *International Journal of Behavioral Medicine*, 17 (2010/1) 25–32. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12529-009-9054-4>
- Stoltz, Paul G.: Adversity Quotient: Turning Obstacles into opportunities, John Wiley and Sons, New York, 1997.
- Susánszky, Éva – Konkoly Thege, Barna – Stauder, Adrienne – Kopp, Mária: A WHO jól-lét kérdőív rövidített (WBI-5) magyar változatának validálása a Hungarostudy 2002 országos lakossági egészségfelmérés alapján, *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7 (2006/3) 247–255. DOI: <https://doi.org/10.1556/mental.7.2006.3.8>
- Szilágyi, Zsuzsanna – Csukonyi, Csilla – Sótér, Andrea – Hornyák, Beatrix: A mentális állóképesség-vizsgálatok bevezetésének lépései a Magyar Honvédség állományában (2006–2009), *Hadtudományi Szemle*, 7 (2014/1) 158–178.
- Van der Klink, Jac J. L. – Blonk, Roland W. B. – Schene, Aart H. – van Dijk, Frank J. H.: The benefits of interventions for work-related stress, *American Journal of Public Health*, 91 (2001/2) 270–276. DOI: <https://doi.org/10.2105/ajph.91.2.270>
- Williams, Redford B. – Williams, Virginia P.: Adaptation and Implementation of an Evidence-Based Behavioral Medicine Program in Diverse Global Settings: The Williams LifeSkills Experience, *Translational Behavioral Medicine*, 1 (2011/2) 303–312. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13142-011-0030-6>
- Williams, Virginia P. – Bioshop-Fitzpatrick, Lauren – Lane, James D. – Gwyther, Lisa P. – Ballard, Edna L. – Vendittelli, Analise P. – Hutchins, Tiffany C. – Williams, Redford B.: Video-Based Coping Skills to reduce health risk and improve psychological and physical well-being in Alzheimer's disease family caregivers, *Psychosomatic Medicine*, 72 (2010/9) 897–904. DOI: <https://doi.org/10.1097/psy.0b013e3181fc2d09>
- Williams, Virginia P. – Brenner, Sharon L. – Helms, Michael J. – Williams, Redford B.: Coping skills training to reduce psychosocial risk factors for medical disorders: a field trial evaluating effectiveness in multiple worksites, *Journal of Occupational Health*, 51 (2009/5) 437–442. DOI: <https://doi.org/10.1539/joh.o801610.32563/hsz.2019.2.8>

László Erika¹

Az építési-bontási hulladékok kezelése és szabályzásának aktuális kérdései a védelmi szférában

Current Questions of Treatment and Regulation of Construction and Demolition in the Defence Sector

Absztrakt

Napjaink egyik meghatározó környezetvédelmi kérdéskörét a hulladékok és a hulladék-gazdálkodás adják. A hulladékok speciális formáját képezik az építési-bontási hulladékok, amelyek éves szinten kiemelkedő mennyiségben képződnek hazánkban és az Európai Unió tagországaiban egyaránt. A helyzet kezelésére egyre több jó megoldás születik. Felmerül azonban a kérdés, hogy az építési-bontási hulladékok jogi szabályzása hogyan segíthet csökkenteni ennek a hulladéktípusnak a mennyiségét, és hogyan valósíthatók meg ezen a téren a körforgásos gazdaság célkitűzései. A cikkben a szerző az építési-bontási hulladék jogszabályi háttérének áttekintésével és a hulladékkezelés problémáinak feltárásával vizsgálja a magyarországi helyzetet, és javaslatot tesz a körforgásos gazdaság érdekében kitűzött célok eléréséhez és a szabályozási feladatok végrehajtáshoz szükséges teendőkre.

Kulcsszavak: építési-bontási hulladék, körforgásos gazdaság, szabályzási kérdések, inert hulladék

¹ Nemzeti Közfoglalmi Egyetem, PhD-hallgató, okleveles környezetmérnök, – National University of Public Service, PhD student, e-mail: laszlo.erika@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0001-6347-9491

Abstract

Waste and waste management are a major environmental issue of our day. A special type of waste is construction and demolition waste, which is produced in large quantities annually in Hungary and in the European Union member states. Better and better solutions are being created to deal with the situation. However, the question arises as to how the legal regulation of construction and demolition waste helps to reduce the amount of this type of waste. And how the objective of the circular economy can be achieved. In this article the author reviews the legal background of construction demolition waste and reveals the problems of waste management. It examines the situation in Hungary and proposes actions to achieve the goals of the circular economy and the implementation of regulatory tasks.

Keywords: *construction and demolition waste, circular economy, regulatory issues, inert waste*

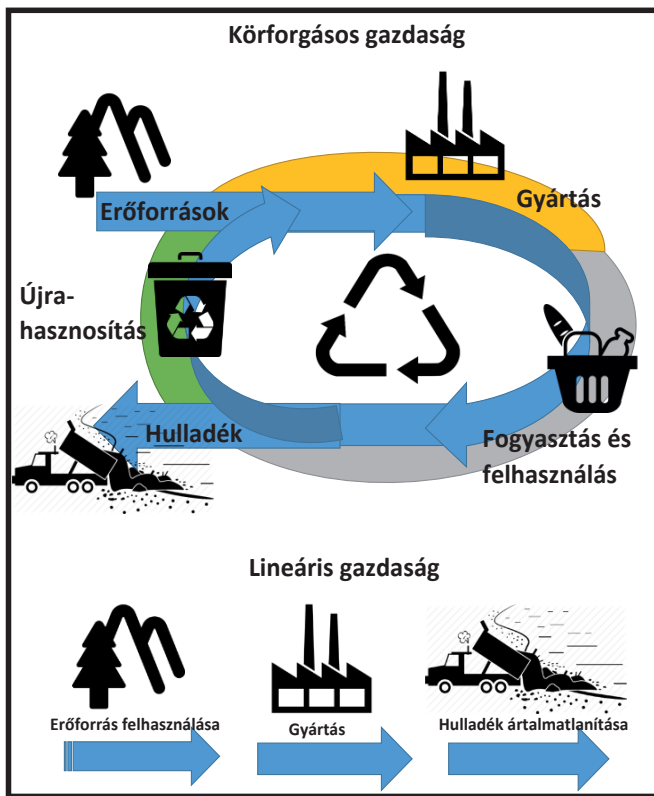
Bevezetés

A környezetvédelem nagy területei² közül napjaink egyik legfontosabb kihívását a hulladékokkal való gazdálkodás jelenti. A világban és hazánkban zajló hulladék-gazdálkodási problémák aktualitását mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az Európai Unió kiemelt figyelmet fordít a körforgásos gazdaság megvalósításán belül a hulladékok lerakóban való elhelyezésének csökkentésére.³ A probléma fő forrását a jelenleg alkalmazott lineáris gazdaság által termelt hatalmas mennyiségű hulladék okozza. Az Európai Bizottság tájékoztatása⁴ alapján Európában évente 600 millió tonna újrahasználatos és újrahasznosítható nyersanyag kerül lerakóba, hulladék formájában. A körforgásos gazdaság a hulladékok újrahasznosításának elősegítése okán arra keresi a megoldást, hogy a számunkra már hulladéknak tekintett tárgyakból, anyagokból ismét használati tárgyakat, anyagokat hozzon létre, amelyek így visszakerülnek a gazdaság keringésébe (1. ábra).

² Mannheim Viktória: *Környezetvédelem*, előadásanyag, Miskolci Egyetem, 2009.

³ Brüsszel, 2015. 12. 2. COM(2015) 614 final.

⁴ European Commission – Fact Sheet, Circular Economy Package: Questions & Answers, Magyar változat: A körforgásos gazdaságról szóló jogalkotási csomag: kérdések és válaszok. Brüsszel, 2015. december 2. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-6204_hu.htm (Letöltve: 2019. 01. 06.)

1. ábra: Körforgásos és lineáris gazdaság

Forrás: a szerző szerkesztése: Iconfinder, Flaticon, Simpleicon, Freeiconspng, Shareicon

Az építési-bontási hulladék mennyiségének nagyságához nemcsak a gazdasági szereplők, az állampolgárok, de érdekes módon a védelmi szférában folyó tevékenység is nagymértékben hozzájárul.⁵ A hulladékáramok közül az építési-bontási hulladékok teszik ki a legnagyobb mennyiséget és legnagyobb térfogatot, így ezek kezelése napjaink kardinális kérdése. Ezen túlmenően néhány ágazat, így például a védelmi szféra olyan sajátosságokkal rendelkezik, mint a lőszeres és robbanó anyagok, vegyi és vegyi védelmi anyagok, valamint az egyes hadtechnikai eszközök összetevőiből származó hulladékok. A védelmi szervezetek által létesített és működtetett objektumok és intézmények felújítása, bontása során keletkező építési-bontási hulladék pedig mennyiségnövelő tényezők.

⁵ Damjanovich Imre – Mátrai Éva: Környezetbiztonság és honvédelem, *Új Honvédségi Szemle*, (1997/8) mell. 1–20.

Felmerül a kérdés, hogy hazánkban hogyan kezelik ezt a hulladékkört, mennyiben lehet hulladékgazdálkodással a problémát megoldani, illetve hogyan és milyen megoldásokkal lehet a hasznosítását eredményesebbé tenni. Ennek megértéséhez elsőként vizsgálom az építési-bontási hulladékok napjainkban használt fogalomrendszerét, valamint az Európai Unióban és Magyarországon képződött építési-bontási hulladékok mennyiségi kérdéseit annak érdekében, hogy néhány javaslatot tegyek a probléma orvoslására.

Kutatásom során az Európai Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: EUROSTAT)⁶ és a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH)⁷ adattárából gyűjtöttem adatokat a Magyarországi és európai uniós építési-bontási hulladékok mennyiségének vonatkozásában, és ezeknek az adatoknak a feldolgozása alapján vonok le következtetéseket. A számadatokból készített ábrák segítségével szemléltetem az építőipari tevékenységek végzése során képződő hulladékok mennyiségét. Elemzek továbbá néhány szabályozási és gyakorlati problémát, amely az építési-bontási hulladékokat érinti.

Az építési-bontási hulladékok fogalma, besorolása

Annak érdekében, hogy a cikk során mindvégig egységesen értelmezzük a fogalmat, elsőként megvizsgálom az építési-bontási hulladékok fogalmára alkalmazott magyarázatokat, és az értelmezési és használati anomáliákat.

Az építési-bontási tevékenységek végzése során képződött hulladékok számos anyagból állhatnak, így betonból, téglából, cserépből és kerámiából, fából, üvegből, műanyagból, bitumenkeverékekből, szénkátrány- és kátránytermékekből, fémekből (beleértve azok ötvözeteit is), kábelekből, földből (ideértve a szennyezett területekről származó kitermelt földet), kövekből és kotrási meddőből, szigetelőanyagokból és gipszalapú építőanyagokból. Annak érdekében, hogy a különböző hulladéktípusokat mindenki számára azonos módon, azonos jelentéstartalommal határozzák meg, a hulladékokat hulladékazonosító kóddal látják el. A hulladékazonosító kódok egyértelműsítik és egységesítik az adott hulladéktípus megnevezését. A legkézenfekvőbb tehát a jogszabályi értelmezés vizsgálata.

Az építési-bontási hulladékok azonosító kód szerinti besorolását és hulladéktípusának meghatározását a *hulladékjegyzékről szóló 72/2013. (VIII.27) VM rendelet* (a továbbiakban: hulladékjegyzék) teszi lehetővé. A hulladékjegyzékben a hulladéktípust a hat számjegyből álló kód definiálja. A kód első két számjegye a hulladéktípus főcsoportjára, a második két számjegye a főcsoporton belüli alcsoportra utal. A hulladék fő csoportját a képződést eredményező tevékenység határozza meg. A hulladékjegyzék alapján az építési-bontási hulladékok a 17-es főcsoportba tartoznak. Természetesen egy anyagnak a hulladékjegyzékben történő meghatározása nem jelenti azt, hogy az adott anyagot minden körülmények között hulladéknak kell tekinteni.

Az adott anyag vagy tárgy ugyanis a *hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény* (a továbbiakban: Ht.) szerint, csak abban az esetben minősül hulladéknak, amennyiben

⁶ Európai Statisztikai Hivatal, <http://ec.europa.eu/eurostat>

⁷ Központi Statisztikai Hivatal, www.ksh.hu

attól birtokosa megválnik, megválni szándékozik vagy megválni köteles. A képződést eredményező forrás hulladékai – jelen esetben az építési-bontási tevékenységből származó hulladékok – több, különböző főcsoportba is besorolhatók az adott hulladék tulajdonságaira való tekintettel. Így lehetséges az, hogy a hulladékjegyzék alapján a 17 01 06* azonosító kódú veszélyes hulladék (veszélyes anyagokat tartalmazó beton, téglá, cserép és kerámiafrakció vagy azok keveréke) az építési-bontási hulladékok közé sorolható. A hulladékjegyzék felépítését a 1. táblázat az építési-bontási hulladékok példáján keresztül szemlélteti.

1. táblázat: *Hulladékjegyzék felépítése*

Azonosító kód		Hulladéktípus megnevezése
Főcsoport szám	Alcsoport szám	
17		Építési-bontási hulladék (beleértve a szennyezett területekről kitermelt földet is)
	17 01	beton, téglá, cserép és kerámia
	17 01 01	beton
	17 01 02	téglá
	17 01 03	cserép és kerámia
	17 01 06*	veszélyes anyagokat tartalmazó beton, téglá, cserép és kerámia frakció vagy azok keveréke
	17 01 07	beton, téglá, cserép és kerámia frakció vagy azok keveréke, amely különbözik a 17 01 06-tól

Forrás: a szerző szerkesztése, a 72/2013. (VIII. 27) VM rendelet alapján

A táblázatban jól látható, hogy a fő- és alcsoportok megjelenítésén túl, minden hulladékaazonosító kód mellett a hulladéktípusok megnevezését is feltüntetik. Jelen táblázat nem az összes építési-bontási hulladékot tartalmazza, csupán a szemléltetést szolgálja. A hulladékjegyzékben a *-gal jelölt azonosító kódok veszélyes hulladékot jelölnek.

A veszélyes hulladékok feltüntetését azért tartottam fontosnak, mert köztudott, hogy a védelmi szféra működése során gyakran termel veszélyes anyaggal szennyezett hulladékokat. A védelmi szervek objektumainak bontása során pedig ezek a veszélyes szennyezők jelen lehetnek az építési-bontási hulladékokban is. Ebből adódón a védelmi szervezetek külön szabályzókat alkottak a hulladékgazdálkodásról.⁸

A Ht. 2. § (1) bekezdés 10. pontja alapján építési-bontási hulladék: Az *épített környezet alakításáról és védelméről* szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: *Étv.*) szerinti építési tevékenységből származó hulladék.⁹ Az *Étv.* alapján építési tevékenység: építmény, építményrész, épületegyüttes megépítése, átalakítása, bővítése, felújítása, helyreállítása, korszerűsítése, karbantartása, javítása, lebontása, elmozdítása érdekében végzett építési-szerelési vagy bontási munka végzése.

⁸ A honvédelmi ágazat hulladékgazdálkodásának szabályozását például a 108/2011. (IX. 30.) HM utasítás tartalmazza.

⁹ Az *Étv.* megfogalmazása szerint építési tevékenységnek minősül az építmény, építményrész, épületegyüttes megépítése, átalakítása, bővítése, felújítása, helyreállítása, korszerűsítése, karbantartása, javítása, lebontása, elmozdítása érdekében végzett építési szerelési vagy bontási munka.

Az építési-bontási hulladékok szabályozásával miniszteri rendelet is foglalkozik. *Az építési és bontási hulladék kezelésének részletes szabályairól szóló 45/2004. (VII. 26.) BM–KvVM együttes rendelet* (a továbbiakban: együttes rendelet) értelmű rendelkezése alapján építési-bontási hulladéknak minősülnek az építmények építőipari kivitelezése során képződő, az együttes rendelet 1. mellékletében felsorolt hulladékok. Az itt feltüntetett hulladékazonosító kóddal ellátott építési, bontási hulladékok a 2. táblázat első oszlopában találhatók.

2. táblázat: Az együttes rendelet és a hulladékjegyzék összehasonlítása

45/2004 (VII. 26) BM-KvVM 1. számú melléklete alapján	72/2013. (VIII. 27) VM rendelet hulladékjegyzéke alapján	
17 01 01	17 01 01	
17 01 02	17 01 02	
17 01 03	17 01 03	
		17 01 06*
17 01 07	17 01 07	
17 02 01	17 02 01	
17 02 02	17 02 02	
17 02 03	17 02 03	
		17 02 04*
		17 03 01*
17 03 02	17 03 02	
		17 03 03*
17 04 01	17 04 01	
17 04 02	17 04 02	
17 04 03	17 04 03	
17 04 04	17 04 04	
17 04 05	17 04 05	
17 04 06	17 04 06	
17 04 07	17 04 07	
		17 04 09*
		17 04 10*
17 04 11	17 04 11	
		17 05 03*
17 05 04	17 05 04	
		17 05 05*
17 05 06	17 05 06	
		17 05 07*
	17 05 08	
		17 06 01*
		17 06 03*
17 06 04	17 06 04	
		17 06 05*
		17 08 01*
17 08 02	17 08 02	
		17 09 01*
		17 09 02*
		17 09 03*
17 09 04	17 09 04	

Forrás: a szerző szerkesztése: www.njt.hu

A 2. táblázat segítségével összehasonlítottam az együttes rendelet, valamint a hulladékjegyzék által meghatározott építési-bontási hulladékok körét. A táblázatban jól látható, hogy az együttes rendelet a veszélyességi jellemzőkkel ellátott (a hulladékjegyzék alapján veszélyes hulladéknak minősülő) hulladékokat nem tartalmazza. Ennek oka, hogy az építési-bontási tevékenység végzése során képződő veszélyes hulladékok kezelésére külön jogszabályokban foglaltak az irányadók. Az összehasonlítás további szakaszában azonban logikai eltérés mutatkozott a 17 05 08 azonosító kódú a „vasúti pálya kavicságya, amely különbözik a 17 05 07-től” megnevezésű hulladéktípus esetében, amelyet az együttes rendelet nem tartalmazza annak ellenére, hogy nem minősül veszélyes építési-bontási hulladéknak.¹⁰

Ennek oka, hogy az együttes rendeletnek az 1. § (1) bekezdés a) pontja szerinti tárgyi hatálya 2010. január 1. napjától – az egyes építményekkel, építési munkákkal és építési tevékenységekkel kapcsolatos építésügyi hatósági engedélyezési eljárásokról szóló 46/1997.(XII. 29.) KTM rendelet helyett – az építésügyi és építésfelügyeleti hatósági eljárásokról és ellenőrzésekről, valamint az építésügyi hatósági szolgáltatásról szóló 312/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet hatálya alá tartozó építmények építése és bontása során képződő hulladékokra terjed ki. A 46/1997. (XII. 29.) KTM rendelet tárgyi hatálya korábban nem terjedt ki a közlekedési nyomvonal jellegű építményekre (utak, járdák, vasutak, repülőterek), míg a 312/2012. Korm. rendelet rendelkezéseit eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában a sajátos építményfajtákkal – így azon belül a nyomvonaljellegű építménynek minősülő vasúti pályával – kapcsolatos építésügyi és építésfelügyeleti hatósági eljárásokra és ellenőrzésekre is alkalmazni kell. Mindez magyarázatot ad ennek az egy hulladéktípusnak az együttes rendeletben mutatkozó hiányára.

Az építési-bontási hulladékokat a köznyelvi szóhasználatban inert hulladékoknak is nevezik. A szakirodalmi¹¹ megfogalmazások alapján *építési-bontási hulladéknak tekintünk minden olyan hulladékot, amely az épületek és építmények felújítása, illetve bontása során keletkezik.* Ebbe a kategóriába beletartozik a kitermelt föld, az útbontási hulladék, az építési hulladék és a kevert építési hulladék.

A bányászati hulladékok kezeléséről szóló 14/2008. (IV. 3.) GKM rendelet (a továbbiakban: GKM rendelet) 2. § 9. pontja az alábbi megközelítést alkalmazza az inert hulladékok kapcsán: *olyan hulladék, amely semmilyen jelentősebb fizikai, kémiai vagy biológiai átalakuláson nem megy át. Az inert hulladék nem oldódik, nem ég, más fizikai vagy kémiai reakcióba nem lép, biológiai úton nem bomlik, nem befolyásol vele érintkezésbe kerülő anyagokat hátrányosan oly módon, hogy környezetszennyezést okozna, vagy károsítaná az emberi egészséget. A hulladék teljes kioldható anyagtartalmának, szennyezőanyag tartalmának, és a csurgalék ökotoxicitásának elhanyagolhatónak kell lennie, és különösen nem veszélyeztetheti a felszíni víz vagy a felszín alatti víz minőségét.*

Az inert hulladék fogalmát a hulladéklerakással, valamint a hulladéklerakóval kapcsolatos egyes szabályokról és feltételekről szóló 20/2006. (IV. 5.) KvVM rendelet is tartalmazza.

¹⁰ A 2. táblázatban a fekete kerettel emeltük ki ezt az egy hulladéktípust.

¹¹ Szerző nélkül: Az építési, bontási hulladékok kezelése, Hulladékgazdálkodási Szakmai Füzetek 6, Köztisztasági Egyesülés, Szakmai ismeretterjesztő füzetek a települési hulladékgazdálkodással foglalkozók számára, 2003, 4.

Fontos megemlíteni, hogy az építési-bontási hulladékok túlnyomó része ugyan kimeríti az inert hulladék fogalmát – annak tulajdonságai miatt – azonban ez a hulladék heterogenitására való tekintettel általában nem a teljes mennyiségre igaz. Teljes mértékben nem lehet tehát egymással helyettesíteni az inert hulladék és az építési-bontási hulladék definícióját. A jogszabályok szakmai fogalmakhoz történő visszanyúlását jól tükrözi, hogy a Környezet- és Természetvédelmi Lexikon¹² ugyanazt a megfogalmazást alkalmazza az inert hulladékok kapcsán, mint a GKM rendelet.

Vermes László¹³ a *Hulladékgazdálkodás, hulladékhasznosítás* című könyvében a szilárd hulladékok minőségi kategorizálásának szempontjait figyelembe véve az inert hulladékokat külön kategóriába helyezte el a többi hulladékkal szemben. E kategorizálás alapján az inert hulladékok szervesanyag-tartalma $\leq 5\%$, víztartalmuk $\leq 15\%$, vízáteresztő képességük $\leq 10^{-7}$ cm/s értéket mutat, a víz hatására bekövetkező térfogatváltozásuk $\leq 5\%$, vízben oldhatatlan anyagok és vizes oldatok pH-ja 0.

Bándi Gyula¹⁴ a *Környezetjog* című könyvében a hulladék általános kategóriáin belül két sajátos típust különböztet meg. Ezek közül az egyik a veszélyes hulladék, a másik a semleges (inert) hulladék. Az inert hulladék – Bándi megfogalmazása alapján – olyan hulladék, amely nem megy át jelentős fizikai, kémiai vagy biológiai változáson. Jellemzője, hogy vízben nem oldódik, nem ég, illetve más fizikai vagy kémiai módon nem reagál, nem bomlik le biológiai úton, vagy nincs kedvezőtlen hatással a vele kapcsolatba kerülő más anyagra oly módon, hogy abból környezetszennyezés vagy emberi egészség károsodása következne be, továbbá csurgaléka, és szennyezőanyag-tartalma, illetve a csurgalék ökotoxikus hatása jelentéktelen, így nem veszélyeztetheti a felszíni vagy felszín alatti vizeket.

A fentiekből jól látható, hogy a fogalom értelmezése még a szakemberek körében sem egységes. Ennek egyik oka lehet, hogy magát a hulladék fogalmát felölelő halmazt is több szempont alapján csoportosíthatjuk. Ezek lehetnek eredet, halmazállapot, jelleg vagy környezeti hatás, szerves vagy szervetlen tulajdonságok szerinti meghatározások. Így az építési-bontási hulladékok fogalma több szempontból is megközelíthető.

Az építési-bontási hulladékok mennyiségi és kezelési kérdései az Európai Unióban

Az építési-bontási hulladékok által okozott környezetvédelmi problémák nagyságát jól tükrözi az éves szinten termelt mennyiségük. Az Európai Unió (a továbbiakban: Unió) 28 tagországában 2014-ben az EUROSTAT adatai alapján összesen 2 494 700 000 tonna¹⁵ hulladék képződött, amely mennyiségnek 34,5%-át az építőiparból származó

¹² Láng István (szerk.): Környezet-és Természetvédelmi Lexikon I., Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002, 506.

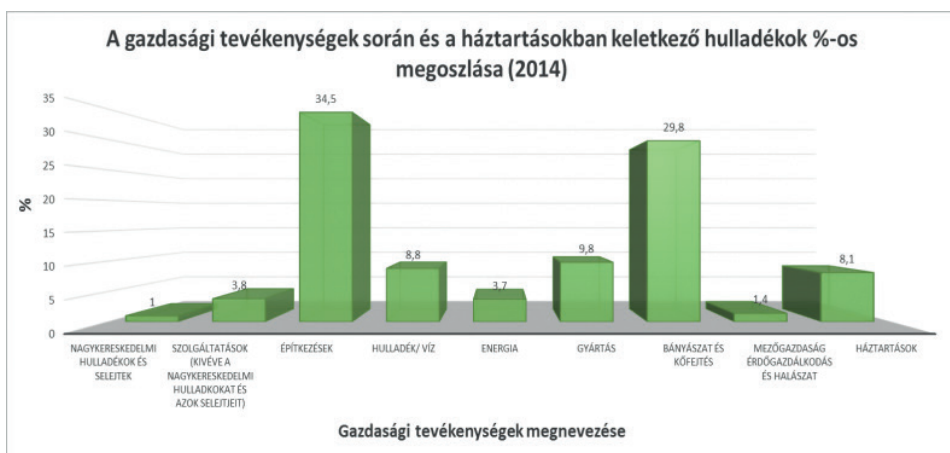
¹³ Vermes László: *Hulladékgazdálkodás, hulladékhasznosítás*, Mezőgazda Kiadó, Budapest, 2005, 31–32.

¹⁴ Bándi Gyula: *Környezetjog*, Szent István Társulat, Budapest, 2014, második, átdolgozott kiadás, 471.

¹⁵ Generation of waste by waste category, Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&-language=en&pcode=ten00108&plugin=1>

építési-bontási hulladékok, 29,8%-át pedig a bányászatból és köfjétséből származó inert hulladékok tették ki.

A 2. ábrán a 2014-es évre vonatkozó 8 nagy gazdasági tevékenységhez és a háztartásokhoz tartozó, képződött hulladékok százalékos megoszlása látható az Európai Unió 28 tagországára vetítve. A nagykereskedelmi és selejt hulladékok az összes képződő hulladékmennyiség csupán 1%-át teszik ki. Ezt követően alacsony értékeket képvisel a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási, valamint halászati ágazat 1,4%-kal. A szolgáltató szektorban – amelybe nem tartozik bele a nagykereskedelmi és selejt hulladékok mennyisége – 3,8%-ot, míg az energia-előállítás területén 3,7%-ot tesz ki az összes képződött hulladék mennyisége. A víz- és hulladékszolgáltatásokkal foglalkozó gazdasági tevékenységek 8,8%-kal, a háztartások 8,1%-kal, míg a gyártási tevékenységek 9,8%-kal járulnak hozzá az Unió teljes hulladékmennyiségéhez a 2014-es év tekintetében. A 2. ábrán jól látható az is, hogy az építőipar és a bányászat a két legkiemelkedőbb ágazat, amely az építési-bontási és inert hulladékok képződéséért felelős.

2. ábra: A gazdasági tevékenységek során és a háztartásokban képződő hulladékok %-os megoszlása az EU 28 tagországában, 2014-ben

Forrás: a szerző szerkesztése az Eurostat adatai alapján <http://ec.europa.eu/eurostat>

Az Unió a körforgásos gazdaság tekintetében cselekvési terveket dolgozott ki, amelyek segítségével többek között a termékek, alapanyagok és erőforrások értékét kívánja a lehető legtovább megőrizni a gazdaságban, a hulladék képződését pedig ezzel egyetemben a lehető legkisebb mértékre kívánja csökkenteni. A különböző hulladéka-ramokkal foglalkozó ágazatok sajátos kihívásokkal szembesülnek a körforgásos gazdaság kapcsán, aminek oka az előállított termékek sajátosságában keresendő, így az Unió törekvése, hogy ezeket az ágazatokat a jövőben célzottan kell kezelni.

Az építési-bontási hulladékokat nagy térfogatuk és nagy mennyiségük miatt az Európai Unió kiemelt „hulladékárammá” minősítette és 2020-ig az Unióban termelődő mennyiség 70%-ának újrahasznosítását tűzte ki célul. Az Európai Bizottság

(a továbbiakban: Bizottság) nagy lehetőségeket lát az építési-bontási hulladékok újrahasznosításában és újrafelhasználásában. Az Európai Parlament (a továbbiakban: Parlament) a 2012. május 24-i „Erőforrás-hatékony Európáról” szóló strasbourgi ülésén a kiemelt intézkedések között felszólította a Bizottságot és a tagállamokat, hogy szüntessék meg az újrafeldolgozás és az újrafelhasználás európai piacának működése előtt álló akadályokat.¹⁶ Mozdítsák elő továbbá a piacot az újrahasznosított anyagok és melléktermékek iránti keresletnek és azok elérhetőségének olyan intézkedések révén történő ösztönzésével, mint a hulladékstátusz megszüntetésére vonatkozó kötelező érvényű kritériumok és gazdasági ösztönzők. A Parlament hangsúlyos feladatot szán a közigazgatás szereplőinek is, ugyanis sürgősen szükség van a hulladékokra vonatkozó összes jogszabály betartására, valamint érvényre juttatásuk és nyomon követésük fokozására. A Parlament sürgeti a tagállamokat, hogy szorgalmazzák olyan innovációs technológiai központok létrehozását, amelyek elősegítik a bányászati hulladékokból történő hasznos anyagok kinyerését, újrafeldolgozását és újrafelhasználását, valamint a különféle típusú hulladéktárolókban található bányászati hulladékok építőiparban való későbbi felhasználását. A hulladékokból származó termékek terjesztése érdekében a Parlament felszólítja a Bizottságot és a tagállamokat, hogy dolgozzanak ki nyilvános tájékoztató és felvilágosító kampányokat.

Az Európai Parlament felszólításai ellenére az EU által 2016-ban közzétett építési-bontási hulladékokra vonatkozó protokolljában¹⁷ arról számol be, hogy ennek a hulladékáramnak az újrafeldolgozása és újrahasznosítása továbbra is komoly akadályokba ütközik, mivel az építési-bontási hulladékokból előállított anyagokkal szemben nagyfokú bizalmatlanság van a minőségi és egészségügyi kockázatok tekintetében.

Ez a bizalomhiány nagyban korlátozza az építési-bontási hulladékokból előállított másodnyersanyagok iránti keresletet, ami további kihatással jár az újrahasznosító infrastruktúrák kialakítására és fejlesztésére EU-s szinten. Az újrafeldolgozott anyagok piacának megteremtése ezért elengedhetetlenül fontos szerepet kap abban a tekintetben, hogy az építési-bontási hulladékok feldolgozásának aránya minél nagyobb mértékben növekedjen a jövőben.¹⁸

Építési-bontási hulladékok és azok problémái Magyarországon

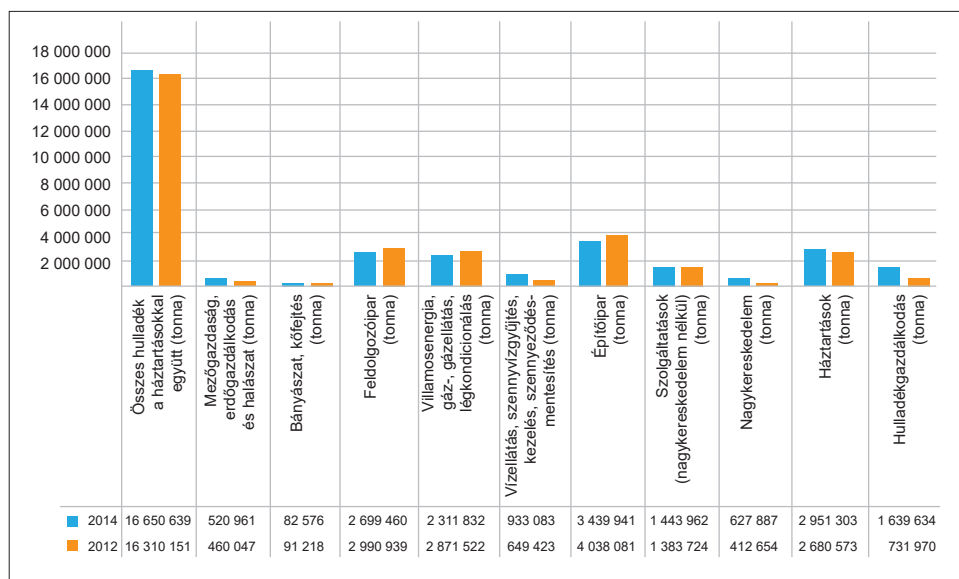
Az építési-bontási hulladékok magyarországi viszonylatban is jelentős gondot okoznak a hulladékgazdálkodás területén dolgozó szakembereknek. A 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó Országos Hulladékgazdálkodási Terv arról számol be, hogy az építési-bontási hulladékok elkülönített módon történő átvétele, valamint hasznosítása továbbra is csak igen kis mértékben megoldott hazánkban. Az építési-bontási

¹⁶ Az Európai Parlament 2012. május 24-i állásfoglalása az erőforrás-hatékony Európáról, www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0223+0+DOC+XML+V0//HU (Letöltve: 2017. 08. 29.)

¹⁷ Uniós protokoll az építési bontási hulladékokról, <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/20509/attachments/1/translations/> (Letöltve: 2017. 08. 28.)

¹⁸ 2014.7.2. COM (2014) 398 final: A bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a régiók bizottságának. Úton a körkörös gazdaság felé: „zéró hulladék” program Európa számára, [www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com\(2014\)0398_/com_com\(2014\)0398_hu.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com(2014)0398_/com_com(2014)0398_hu.pdf) (Letöltve: 2017. 08. 15.)

hulladékok elkülönített gyűjtésével és megfelelő szakszerű kezelésével pedig jelentős mennyiségű és jó minőségű alapanyagokat lehetne kinyerni, ráadásul költséghatékonyan. Európában számos példa utal rá, hogy az építési-bontási hulladékok akár 80%-os arányban is újrahasznosíthatók lennének megfelelő eljárás és jogszabályi háttér kialakításával. Csöke Barnabás és Olessák Dénes az *Építési bontási hulladékok kezelése* című szakmai kiadványukban¹⁹ az újrahasznosítást elősegítő példák között említik a lerakási díjak, mint ösztönzők bevezetését külföldi viszonylatban. A lerakási díjakon túl, Európában számos esetben az újrahasznosítással foglalkozó vállalkozások létrehozását és eredményes működőképességét, országosan nyereségadó- és forgalmiadó-mentességgel, a felhasználókat pedig adókedvezményrel, illetve helyi beruházási támogatásokkal segítik. A szakmai kiadványból kitűnik, hogy a közigazgatási és jogi háttér elengedhetetlen eleme az újrahasznosítással kapcsolatos célok elérésének. Magyarországon az összes megtermelt hulladék mennyisége a 2014-es évben 16 650 639 tonna²⁰ volt. A KSH adatai alapján készített 3. ábrán látható, hogy a Magyarországon képződő összes hulladékhoz képest az építőiparból származó hulladékok a 2012-es és a 2014-es évben is a legnagyobb mennyiséget tették ki hazánkban, az Európai Unióhoz hasonlóan.

3. ábra: A Magyarországon képződő hulladékok ágazonkénti megoszlása a 2012-es 2014-es évre vonatkozóan

Forrás: a szerző szerkesztése, adatok: Központi Statisztikai Hivatal: www.ksh.hu/

¹⁹ Csöke Barnabás – Olessák Dénes: *Építési-bontási hulladékok kezelése*, Környezetvédelmi Minisztérium, Szakmai fűzet-sorozat 6, Budapest, 2003, 45.

²⁰ A keletkezett hulladék hulladékfajtánként (2004–2016), KSH, www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/ten00108.html (Letöltve: 2019. 01. 01.)

Az ábrából látható, hogy az építőipari hulladék más-más mértékben keletkezik a különböző ágazatokban, és számottevő mennyisége növekvő tendenciát mutat. A feltüntetett adatokat azonban érdemes helyén kezelni, ugyanis az építési-bontási hulladékok tekintetében hiányosságok vannak a nyilvántartás és az adatszolgáltatás területén egyaránt.

Nehezen visszaellenőrizhető a képződés helye, valamint hiányosságok vannak a termelők, a feldolgozók, és a felhasználók közötti információáramlás tekintetében is. Problémaként jelentkezik, hogy a nem építésiengedély-köteles építési-bontási tevékenységeknél nincs egyértelműen meghatározott és lefektetett eljárási szabályozás. Ezzel összefüggésben jelenleg nincs elválasztva egymástól a lakosságnál döntően kis mennyiségben, és a nagy beruházások esetében nagyobb mennyiségben képződő építési-bontási hulladékok szabályozása sem.

A szabályozási problémák hatására megjelennek a gyakorlati problémák is. Magyarországon az egyik legnagyobb gond az építési-bontási hulladékokkal, hogy nincsen egyértelmű előírás az egyes hulladékoknak a szétválasztására, valamint a szelektív bontásra és az elkülönített gyűjtésre vonatkozóan. A jelenleg fennálló rendszerben a lerakással történő ártalmatlanítás, valamint az egyéb – hulladéklerakókon történő – technológiai célú hasznosítás van túlsúlyban a tényleges anyagában történő hasznosítással szemben.

Nem teljes körűek továbbá az építési-bontási hulladékok feldolgozására és a feldolgozásból előállított termékekre vonatkozó részletszabályok, feltételrendszerek sem. Szükség lenne a hulladékstátusz megszűnésére vonatkozó kritériumok és az ahhoz tartozó tanúsítási rendszerek kidolgozására is. A technológiai feltételek sem adták az építési-bontási hulladékok lerakótól való eltérítésére, és a másodnyersanyagként történő felhasználása tekintetében. A meglévő feldolgozóüzemek kapacitása nem elegendő az országban képződő építési-bontási hulladék mennyiségéhez, ami így komoly akadályokat emel az EU körforgásos gazdaságkonceptiója tekintetében.

Az építési-bontási hulladékok szabályozási kérdései

Az 1960-as években az Amerikai Egyesült Államokból útjára induló környezetvédelmi mozgalom számottevő környezetvédelmi jogszabály megszületését érte el világszerte. Magyarország ebben az időszakban még hosszú ideig nagymértékű lemaradással bírt a környező európai országokhoz képest. Hazánkban az első kifejezetten környezetvédelmi célt szolgáló jogszabályt 1976-ban alkották meg.²¹ Az akkori jogszabállyal egyetemben azonban, fontos megjegyezni, hogy hazánk nem rendelkezett átfogó környezetpolitikai háttérrel, amelynek következtében sem a társadalom, sem pedig a közigazgatás szereplői nem érvényesítették a törvényi szabályozás által megfogalmazott célokat a gyakorlatban.²²

²¹ 1976. évi II. törvény az emberi környezet védelméről.

²² Beszteri Béla: A magyar környezetjogi és az európai uniós normarendszer kapcsolatáról. *Magyar Tudomány*, 44 (1999/10) 1274–1277.

Ezzel szemben Európában már kifejezetten a hulladékgazdálkodást célzó intézkedések születtek. 1975-ben megalkották a hulladékról szóló keretirányelvet, amely az egyes tagállamokban már hatályban lévő vagy előkészítés alatt álló szabályozás összehangolását kívánta elérni, és ezzel egyenlő versenyfeltételeket kívánt teremteni az Európai Gazdasági Közösségben. Ezt követően, az 1990-es években hazánkban egyre nagyobb szükség lett volna a környezetvédelmi jogszabályok fejlesztésére, ugyanis az emberi környezet védelméről szóló törvény a maga idejében előremutató és modern jogszabálynak számított a térségben, azonban nem hozott érdemleges változást. A környezetvédelem nagy szabályozási területei közül ebben az időszakban a legnagyobb elmaradással a hulladékgazdálkodás területe bírt.

Változást csak az ezredfordulót követő időszak hozott, amikor Magyarország számos – az európai uniós csatlakozáshoz szükséges – jogszabály megalkotásába kezdett. A jogszabályalkotásra nehezedő időnyomás következtében számos környezetvédelmi jogterület között diszharmonia alakult ki.

Napjainkban a probléma továbbra is fennáll, példaként szolgál erre az együttes rendelet, valamint a Ht. közötti kontraszt kialakulása. A két jogszabály közötti differencia fő okozója, hogy az együttes rendelet, a 2003–2008 közötti időszakban az első Országos Hulladékgazdálkodási Terv részeként jött létre, az akkor hatályban lévő, a *hulladékgazdálkodásról szóló 2000. évi XLIII. törvény* (a továbbiakban: Hgt.) végrehajtási rendeleteként. A Hgt.-t a maga idejében EU-konform, az Unió erre vonatkozó jogszabályainak felhasználásával, elvárásainak figyelembevételével fogadták el, így az együttes rendelet a korának megfelelő törvénnyel az akkor támasztott elvárásoknak kívánt megfelelni. Később azonban, 2008-ban az Európai Unió elfogadta a 2008/98/EK hulladékokról szóló irányelvet, amely alapján, és amelynek értelmében Magyarország jogharmonizációt folytatott a hulladékgazdálkodás területén.

Az új irányelvnek és ezzel együtt az Uniónak történő megfelelést Magyarország a 2012-ben létrehozott hulladékgazdálkodási törvény megalkotásával kívánta megoldani. Az új törvény azonban számtalan új elemével és fogalomrendszerével már nem áll teljesen összhangban a 2000-es évek elején létrehozott együttes rendelettel. A Földművelésügyi Minisztérium ezért elkészítette azon kormányrendelet²³ előterjesztésének tervezetét, amely az építési-bontási hulladékok képződésének megelőzésére, valamint az építési-bontási tevékenység végzése során képződő anyagokkal kapcsolatos egyes tevékenységekre vonatkozó szabályokat tartalmazza.

A kormány a Ht. 88. § (1) bekezdés 15. pontja alapján kapott felhatalmazást arra, hogy kormányrendeletben szabályozza az építési-bontási hulladékok képződésének megelőzésével kapcsolatos tevékenységek, az építési-bontási hulladék újrahasználatának, valamint az építési-bontási hulladékkal kapcsolatos hulladékgazdálkodási tevékenységek részletes szabályait. A tervezet a jelenleg hatályos együttes rendelet hatályon kívül helyezésére és új kormányrendelet megalkotására irányul. Az együttes rendelet hatálybalépése óta eltelt több mint egy évtized alatt jelentősen megváltoztak a hulladékgazdálkodási viszonyok, változott a jogszabályi környezet, a fogalmi rendszer, valamint változtak az építési-bontási hulladékok kezelésének és a kezelés során előállított másodnyersanyagok felhasználásának a körülményei. Az együttes rendelet

²³ A Földművelésügyi Minisztérium 2018-as tájékoztatása alapján.

az építési-bontási tevékenység végzése során képződő anyagra mint hulladékra koncentrálni, amelyet a hulladékstátuszából adódó időigényes és költséges eljárással lehet csak kiléptetni. A jelenlegi szabályozás nem követi le teljesen az uniós célkitűzéseket, és ezzel egyetemben nehezítheti a körforgásos gazdaság koncepciójának megvalósulását, amely a nyersanyagok, termékek és hulladékok lehető legzsélesebb körben történő felhasználására és hasznosítására keresi a megoldást. Hazánk az új kormányrendelettel az uniós és a hazai célkitűzések és szakmai igények teljesítését kívánja elősegíteni az építési-bontási hulladékok vonatkozásában. Az új kormányrendelet fontos célkitűzése továbbá, hogy elősegítse a hulladékhierarchia teljesülését az építési-bontási tevékenységek végzése során úgy, hogy megelőzze a hulladék képződését, ellenben elősegítse annak újrahasználatát, építési, termelési folyamatban tartását és hasznosítását.

A tervezet megalkotásánál fontos szempont volt, hogy az hozzájáruljon az építőipari ágazat fejlesztéséhez, ezzel támogatva az Irinyi-terv²⁴ megvalósulását, másrészt előmozdítsa az Országos Hulladékgazdálkodási Terv részét képező az Országos Megelőzési Programban és a Nemzeti Környezetvédelmi Programban meghatározott célkitűzések elérését és megvalósítását.

A tervezet – a jelenleg hatályos együttes rendelet szabályozásához képest – kiemelten kezeli az építési-bontási tevékenységek végzése során képződő építési-bontási anyag hulladékká válásának megelőzését, az újrahasználatát, annak az építési, termelési folyamatban tartását, valamint mindezek alapján az Európai Unió felé vállalt hasznosítási kötelezettségek teljesítését, a hasznosítási teljesítmény fokozását.

A tervezet bevezeti a *készletező tárolás* fogalmát, amely az elképzelés szerint lehetővé teszi a keletkezés helyén fel nem használt építési-bontási anyag beszállítását a készletező tárolás céljára szolgáló területre, valamint annak készletező tárolását. A tervezet az építési-bontási hulladék hulladékstátuszának megszűnésére vonatkozóan – a Ht. 9. § (1) bekezdésében foglaltak figyelembevételével – további feltételeket határoz meg, amelyek együttes teljesülése esetén az építési-bontási hulladék nem tekintendő hulladéknak.

Az Unió által Magyarországról készített 2017. évi országjelentésében²⁵ a körforgásos gazdaságot továbbra is alulfejlettnak tekintik. Álláspontjuk szerint a létező gazdasági eszközök nem támogatják elég hatékonyan az EU 2020-as és 2030-as hulladékgazdálkodási céljait, valamint a hulladékgazdálkodásra vonatkozó nemzeti stratégiai keret nem fedi le a körforgásos gazdaság minden érintett részét, és hiányoznak belőle a regionális tervek is.

Ugyanakkor a hazánkról kiadott környezetvédelmi politikák végrehajtásának uniós felülvizsgálatáról szóló országjelentésből levonható konklúzió, hogy továbbra is a fő kihívások közé tartozik a hulladékokkal kapcsolatos uniós célkitűzések megvalósítása és azok felgyorsítása. Az újabb, 2018-as jelentésben Magyarország hulladékgazdálkodását továbbra sem tartják hatékonynak, valamint, véleményük szerint a jelenlegi szakpolitikák nem támogatják eredményesen az uniós célkitűzéseket és emiatt úgy

²⁴ Az Irinyi-terv célja, hogy megteremtse a magyar gazdaság hosszú távú növekedésének hajtóerejét.

²⁵ Bizottsági szolgálati munkadokumentum 2017. évi országjelentés – Magyarország, amely a következő dokumentumot kíséri. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Központi Banknak és az Eurócsoportnak.

látják, hogy az ország nem megfelelően halad az uniós hulladékgazdálkodási célkitűzések megvalósításával. Ez a nézet nem teljesen valós, célszerű lenne fokozni a tájékoztatást az elvégzett feladatainkról. Remélhetőleg az új kormányrendelet hatálybalépése előremozdítja a hazai közigazgatás segítségével az elérendő európai uniós célkitűzéseket is.

Összegzés

A fentiekben elemeztem az építési-bontási hulladékok és az inert hulladékok fogalomértelmezéseit és meghatározásait. Megállapítható, hogy a két fogalom egymáshoz nagyon hasonló megfogalmazást használ, valamint hogy sok esetben egymás szinonimájaként értelmezik, annak ellenére, hogy két különböző hulladéktípusról van szó, ez pedig félreértésekhez, értelmezési problémákhoz vezethet.

A cikk a védelmi szférát is érintő építési-bontási hulladékok kezelésének és szabályozásának problémáit kívánta bemutatni Magyarországon, és rámutatott a szabályzási anomáliákra és a fogalomhasználatból adódó problémákra is. Az EUROSTAT adatai alapján elmondható, hogy a 2014-es évben a bányászati és építőipari tevékenységek voltak azok, amelyek a legnagyobb mennyiségben állítottak elő inert és építési-bontási hulladékot az Európai Unió területén, és ez a tendencia tartósnak tűnik. Az Unió építési-bontási hulladékok csökkentésére és gazdasági keringésben tartására vonatkozó terveit elemezve megállapítható, hogy azok végrehajtása több akadályba is ütközik.

A KSH adataiból készített grafikon segítségével bemutattam a Magyarországon termelődő összes hulladékmennyiséget a 2012-es és 2014-es év vonatkozásában, valamint felvettem néhány szabályozási és gyakorlati problémát az építési bontási hulladékok tekintetében.

A fentiek alapján elmondható, hogy az anyaghasznosítás magas szintjeinek elérése lényeges feladatokkal látja el mind a közsféra mind a versenyszféra szereplőit egyaránt. Fontos, hogy az Európai Unió által meghatározott főbb irányvonalak mentén kedvező feltételeket alakítsunk ki a hazai közigazgatás segítségével az építési-bontási hulladékok újrahasznosítása tekintetében. A körforgásos gazdaság által kitűzött cél megvalósításában fontos szerepe van a közigazgatásnak és a gazdasági szereplőknek egyaránt.

Lényeges lenne, hogy javuljon a termelők, a feldolgozók, és a felhasználók közötti információáramlás, legyen a nem építésiengedély-köteles építési-bontási tevékenységek tekintetében egyértelműen meghatározott és lefektetett eljárási szabályozás. Fontos lenne továbbá, hogy legyen elválasztva egymástól a lakosságnál kis mennyiségben, valamint a nagy beruházások esetében nagy mennyiségben képződő építési-bontási hulladékok szabályozása, és legyen egyértelmű előírás az egyes hulladékoknak a szétválasztására, valamint a szelektív bontásra és az elkülönített gyűjtésre vonatkozóan. A szelektív bontás és a későbbi újrahasználat ugyanis nagymértékben csökkentené ennek a hulladékáramnak a mennyiségét.

Az építési-bontási hulladékok kezelésére kiadott engedélyek tekintetében legyen elsődleges cél ezeknek a hulladékoknak a tényleges újrahasznosítása és a gazdasági keringésbe történő visszajuttatása a lerakással történő ártalmatlanítással és a depóniatesten

történő technológiai célú hasznosítással szemben. Kulcsfontosságú, hogy a technológiai célú hasznosítás során az engedélyezett mennyiségek reálisak legyenek, és az engedélyben előírt új feltételeket minden esetben ellenőrizték rendszeresen a területileg illetékes hatóságok.

Az engedélyesek munkájának segítése érdekében legyenek az építési-bontási hulladékok feldolgozására és a feldolgozásból előállított termékekre vonatkozó részletszabályok egzakta, valamint a feltételrendszerek álljanak rendelkezésre. Szükség lenne továbbá a hulladékstátusz megszűnésére vonatkozó kritériumok és az ahhoz tartozó tanúsítási rendszerek kidolgozására is.

Az új együttes rendelettel összefüggésben pedig a szakmai körök (hulladékgyűjtők, lerakók, kezelők) részére fontos lenne módszertani, tájékoztató kiadványokat készíteni, valamint növelni kell az olyan szakmai konferenciák számát, amelyek minden érintett személy számára megfelelő tájékoztatást nyújtanak az új kormányrendelet alkalmazása tekintetében.

Felhasznált irodalom

- Bándi Gyula: Környezetjog. Szent István Társulat, Budapest, 2014. második, átdolgozott kiadás.
- Beszteri Béla: A magyar környezeti jog és az európai uniós normarendszer kapcsolatairól. *Magyar Tudomány*, 44 (1999/10) 1274–1277.
- Csóke Barnabás – Olessák Dénes: Építési-bontási hulladékok kezelése. Környezetvédelmi Minisztérium, Szakmai füzetsorozata 6, Budapest, 2003.
- Damjanovich Imre – Mátrai Éva: Környezetbiztonság és honvédelem, *Új Honvédségi Szemle*, (1997/8) mell. 1–20.
- Generation of waste by waste category, Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=ten00108&plugin=1> (Letöltve: 2018. 09. 21.)
- Láng István: Környezet és Természetvédelmi Lexikon I., Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002.
- Mannheim Viktória: *Környezetvédelem, előadásanyag*, Miskolci Egyetem, 2009, http://vgt.uni-miskolc.hu/down/kv_bsc.pdf (Letöltve: 2017. 09. 11.)
- Vermes László: Hulladékgazdálkodás, hulladékhasznosítás, Mezőgazda Kiadó, Budapest, 2005.
- Szerző nélkül: Az építési-bontási hulladékok kezelése, Hulladékgazdálkodási Szakmai Füzetek 6., Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Köztisztasági Egyesülés munkacsoport, Budapest, 2003.
- A Földművelésügyi Minisztérium részéről megküldött válaszlevél az építési-bontási hulladékkal kapcsolatos új szabályozás kapcsán (Iktatószám: HuGF-55/1/2017. 2017. július 12.)
- Az Európai Parlament 2012. május 24-i állásfoglalása az erőforrás-hatékony Európáról, www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0223+0+DOC+XML+V0//HU (Letöltve: 2017. 08. 29.)
- 2015.12. 2. COM(2015) 614 final: A bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizott-

- ságának. Az anyagkörforgás megvalósítása – a körforgásos gazdaságra vonatkozó uniós cselekvési terv, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016AE0042> (Letöltve: 2017. 08. 28.)
- 2014.7.2. COM (2014) 398 final: A bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a régiók bizottságának. Úton a körkörös gazdaság felé: „zéró hulladék” program Európa számára, [www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com\(2014\)0398/com_com\(2014\)0398_hu.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com(2014)0398/com_com(2014)0398_hu.pdf) (Letöltve: 2017. 08. 15.)
- 2017.02.22 SWD (2017) 82 final: Bizottsági szolgálati munkadokumentum 2017. évi országjelentés. A bizottság közleménye az európai parlamentnek, a tanácsnak, az Európai Központi Banknak és az Eurócsoportnak. 2017. évi európai szemeszter: Az 1176/2011/EU rendelet szerinti értékelés a strukturális reformok terén elért haladásról, a makrogazdasági egyensúlyhiány megelőzéséről és korrekációjáról, továbbá a részletes vizsgálat eredményeiről, Brüsszel, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52017SC0082> (Letöltve: 2017. 09. 05.)
- 2017.2.3. SWD (2017) 46 final: Bizottsági szolgálati munkadokumentum, A környezetvédelmi politikák végrehajtásának uniós felülvizsgálata Országjelentés – Magyarország. Brüsszel, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52017SC0046> (Letöltve: 2017. 08. 30.)
- European Commission – Fact Sheet, Circular Economy Package: Questions & Answers. Európai Bizottság – Tájékoztató: A körforgásos gazdaságról szóló jogalkotási csomag: kérdések és válaszok, MEMO/15/6204, Brüsszel, 2015. december 2. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-6204_hu.htm (Letöltve: 2019. 01. 06.)
- Uniós protokoll az építési bontási hulladékokról: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/20509/attachments/1/translations/> (Letöltve: 2017. 08. 28.)

Jogi források

2000. évi XLIII. törvény a hulladékgazdálkodásról
2012. évi. CLXXXV. törvény a hulladékról
- 312/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet az építésügyi és építésfelügyeleti hatósági eljárásokról és ellenőrzésekről, valamint az építésügyi hatósági szolgáltatásról
- 45/2004. (VII. 26.) BM–KvVM együttes rendelet az építési és bontási hulladék kezelésének részletes szabályairól
- 14/2008. (IV. 3.) GKM rendelet a bányászati hulladékok kezeléséről
- 46/1997.(XII. 29.) KTM rendelet az egyes építményekkel, építési munkákkal és építési tevékenységekkel kapcsolatos építésügyi hatósági engedélyezési eljárásokról
- 72/2013. (VIII. 27.) VM rendelet a hulladékjegyzékről
- 20/2006. (IV. 5.) KvVM rendelet a hulladéklerakással, valamint a hulladéklerakóval kapcsolatos egyes szabályokról és feltételekről
- 108/2011. (IX. 30.) HM utasítás a honvédelmi ágazat hulladékgazdálkodásának szabályozásáról
- 2008/98/EK parlamenti és tanácsi irányelv a hulladékokról és egyes irányelvek hatályaon kívül helyezéséről

Négyesi Imre¹ – Gyöző-Molnár Árpád²

Katasztrófavédelmi sugárfelderítő egység mobil vezetési pontként történő alkalmazása

The Use of the Disaster Management Radiation Reconnaissance Unit as a Mobile Command Point

Absztrakt

Jelen tanulmány célja, hogy ismertesse a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóságánál rendszeresített sugárfelderítő egység mobil vezetési pontként történő alkalmazását. Ennek érdekében feldolgozzuk az egység elvi alkalmazását meghatározó szabályzórendszert, a mobil vezetési pont technikai specifikációját és az elmúlt években a jármű bevonásával végrehajtott gyakorlatok során szerzett tapasztalatokat.

Kulcsszavak: *katasztrófavédelmi sugárfelderítő egység, mobil vezetési pont, gyakorlat, alkalmazási tapasztalat*

Abstract

The purpose of this article is to describe the use of a radiation reconnaissance unit – regularised at the National Directorate General for Disaster Management, Ministry of the Interior – as a mobile command point. For this, the whole regulation system will be summarised that ensures the theoretical application of this unit, furthermore the

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens – National University of Public service, Faculty of Military Science and Officer Training, associate professor, e-mail: negyesi.imre@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0003-1144-1912

² Nemzeti Közszerológati Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktoranduszhallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Engineering, PhD student, e-mail: arpad.gyozo@katved.gov.hu, ORCID: 0000-0003-2046-8658

technical specification of the mobile command point, as well as experiences gained by exercises involving this vehicle in the recent years.

Keywords: *disaster management radiation reconnaissance unit, mobile command point, practice, experience*

Bevezető

A katasztrófavédelem hazai rendszerének 2012-es megújítása³ óta folyamatos az új eszközök beszerzése és rendszerbe állítása. A hivatásos katasztrófavédelem szerteágazó rendeltetéséből⁴ fakadóan a tűzoltás és műszaki mentés végrehajtását biztosító szakfelszerelések, járművek mellett valamennyi szakterület részére sor kerül új technika beszerzésére. Ennek egyik állomásaként, elsődlegesen speciális iparbiztonsági, másodlagosan vezetéstámogató feladatkör ellátására került sor, a kettős feladatú katasztrófavédelmi sugárfelderítő egységek, mobil vezetési pontok rendszerbe állítására. Jelen tanulmány a másodlagos funkció alkalmazásának vizsgálatát helyezi előtérbe, ezzel is megvilágítva a kárhelyszíni vezetési-irányítási lehetőségek bővülését, amellyel a 21. század kihívásaira megfelelő reakciót adhatnak a katasztrófák felszámolásában részt vevők. Fentiekre tekintettel, a sugárfelderítő alkalmazásáról és a jármű ilyen irányú felszereléseiről pusztán érintőlegesen esik szó.

A katasztrófavédelmi sugárfelderítő egységeket (a továbbiakban: KSE) 2014–2015-ben rendszeresítették a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (a továbbiakban: BM OKF) alárendeltségébe tartozó 7 megyei katasztrófavédelmi igazgatóságon.⁵ A KSE-járműveket az Amerikai Egyesült Államok Energiaügyi Minisztériuma adományozta a BM OKF részére, elsődlegesen sugárfelderítési feladatokra, a sugárzó anyagok illegális szállításának kiszűrésére, továbbá a veszélyes anyagok szabadba jutásának megelőzése érdekében. Másodlagos funkcióként – a katasztrófavédelmi igényekre figyelemmel – sor került a járművek mobil vezetési pontként (a továbbiakban: MVP) történő alkalmazásához szükséges távközlési és informatikai rendszerek integrálására.

Az MVP kialakításának célja, hogy a kárhelyszíneken közvetlenül alkalmazható, könnyen kezelhető, mobil és gyorsan telepíthető vezetői döntések támogatását, információk fogadását, feldolgozását, továbbítását, továbbá helyszíni műveletirányítási feladatokat ellátó eszköz jöjjön létre, amelynek üzemeltetési humánerőforrás-igénye minimális. Az MVP megfelel továbbá annak a fejlesztési iránynak, hogy a járműveken és azokon kívül egyaránt alkalmazható, önálló informatikai eszközöket helyezzenek el, amelyek alapvető képességeiket és jellemzőiket tekintve azonosak a fix vezetési pontokon alkalmazott eszközökkel.⁶

³ 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

⁴ Bővebben: www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=szervezet_bemutakozas (Letöltve: 2019. 01. 08.)

⁵ Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar és a Szabolcs-Szatmár-Bereg, illetve a Zala Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság.

⁶ Négyesi Imre: Informatikai rendszerek oktatása a katasztrófavédelmi szakirányon, *Hadmérnök*, 5 (2010/2) 25–40. www.hadmernok.hu/2010_2_negyesi.pdf (Letöltve: 2019. 01. 10.)

Az MVP alkalmazásával kapcsolatosan, a működést biztosító szabályzók felül az elmúlt években a Békés Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság járművének bevonásával végrehajtott két gyakorlat tapasztalatait ismertetjük, amelyek jól modellezték az éles események során jelentkező üzemeltetési és törzsfeladatokat.

A KSE bemutatása, az MVP technikai specifikációja

1. ábra: A KSE-gépjármű

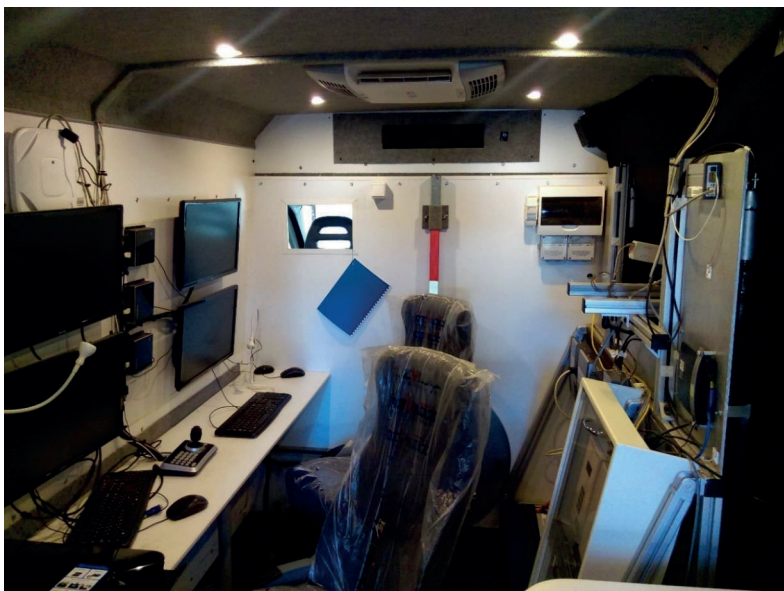
Forrás: 1/2019. Békés MKI intézkedés a Békés megyében működő Katasztrófavédelmi Mobil Labor, valamint a Katasztrófavédelmi Sugárfelderítő Egység tevékenységének szabályozásáról

A KSE alapját egy Fiat Ducato típusú tehergépjármű képezi (lásd az 1. ábrát). A járművet a rendvédelmi alkalmazáshoz ellátták megkülönböztető hang- és fényjelző berendezésekkel, továbbá a szervezeti jelleget hangsúlyozó, valamint a láthatóságot erősítő matricázással. A jármű vezetéséhez elegendő a B kategóriás gépjárművezetői engedély, amely lehetővé teszi, hogy az állomány bármely tagja – az előírt alapfokú vezetéstechnikai tréninget követően – a közúti közlekedésben részt vegyen.

A KSE elsődleges rendeltetését a gépjárműbe beépített nagy érzékenységgű neutron- és gamma-sugárzás érzékelésére egyaránt képes sugárkapu, valamint a hordozható és kézi sugárzásdetektáló, illetve a radioaktív anyag beazonosítására is alkalmas mérőeszközök biztosítják, amelyekkel lehetővé válik az ilyen anyagok vizsgálata nyílt területen, épületekben, gépjárműben, vasúton, repülőgépen, hajón. Az eszközök a fentiekén túl lehetővé teszik a sugárzó anyagok személyeknél való jelenlétének és pontos helyének felderítését, valamint fajtájának meghatározását. A KSE mozgás közben meghatározott sebesség mellett, adott útvonal mentén képes egy terület sugárszintfelmérésére, vizsgálatára, a környezeti háttérsugárzás változásának

folyamatos monitorozására is.⁷ A sugázmérő és -felderítő feladatok ellátásához kapcsolódó berendezéseket és eszközöket az MVP-alkalmazáshoz szükséges technika mellett máhálták, a jármű rakterében kialakított tárolókban és rögzítési pontokon.

A KSE, amennyiben MVP-ként alkalmazják, rendeltetése szerint a kárhelyszíni szakmai információs és irányítási tevékenységet segíti elő, valamint támogatást nyújt a vezetői döntések előkészítéséhez. Célja a katasztrófavédelmi és más szervezetektől kapott információk összegzése és elemzése, lakosságvédelmi tevékenységet érintő rendkívüli helyzetek esetén naprakész információ szolgáltatása a veszélyeztetés lehetséges és valószínű mértékéről, annak elhárításával kapcsolatos előre meghatározott teendőkről.

2. ábra: A BMKVI KSE járművének MVP munkaállomásai

Forrás: Gombos Erik tű. hadnagy

A jármű rakterében kialakított két, többmonitoros munkaállomás (lásd a 2. ábrát) a helyszínen szerzett információk gyűjtését, feldolgozását és továbbítását, valamint a műveletirányítási feladatok ellátását szolgálja. A munkaállomásokon elhelyezett főbb informatikai eszközök – 3 db Gigabyte BRIX PC⁸ és 4 db Benq 22" GW2265 Full HD LED-monitor – lehetővé teszik a katasztrófavédelmi nyilvántartások, térinformatikai alkalmazások és egyéb kapcsolódó programok futtatását, valamint megjelenítését.

⁷ 4/2017. BM OKF Intézkedés a Katasztrófavédelmi Műveleti Szolgálat, a Katasztrófavédelmi Mobil Labor, valamint a Katasztrófavédelmi Sugárfelderítő Egység tevékenységének szabályozásáról.

⁸ Jellemzői: Core-i3 processzor, 4 GB memória, 128 GB SSD-meghajtó.

A fentiekben említett programokról és alkalmazásokról⁹ általánosságban megállapítható, hogy erőforrásigényük alacsony, használatuk közös minimumkövetelménye, az Internet Explorer böngésző, a Windows 7 operációs rendszer és a 4 GB RAM-mal ellátott PC.

Az információtovábbítás a rendvédelmi szervekre vonatkozó előírásoknak megfelelően az EDR¹⁰ rádió, valamint a beépített vezeték nélküli kommunikációs rendszer használatával – elektronikus úton – történik.

1. táblázat: A KSE azon felszerelése, amelyek az MVP-tevékenység támogatására alkalmazhatók

Ssz.	Megnevezés	Darab
1.	Tetőkamera-rendszer	1
2.	IP rögzítő hardware	1
3.	Monitor 22"	4
4.	Mini PC	2
5.	MFP nyomtató	1
6.	Inverter I. (opcionálisan lemálházzható)	1
7.	Inverter II. (opcionálisan lemálházzható)	1
8.	Akku 12V 230 AH (opcionálisan lemálházzható)	1
9.	Akkumulátortöltő (opcionálisan lemálházzható)	1
10.	Aggregátor (opcionálisan lemálházzható)	1
11.	Munkaállomás ülések (opcionálisan lemálházzható)	2
12.	Asztal	1
13.	Asztali lámpa	2
14.	Billentyűzet és egér	2
15.	EDR mobil- és kézi rádiók	2

Forrás: 1/2019. Békés MKI intézkedés a Békés megyében működő Katasztrófavédelmi Mobil Labor, valamint a Katasztrófavédelmi Sugárfelderítő Egység tevékenységének szabályozásáról

⁹ A teljesség igénye nélkül, kiemelten az internet-hozzáférést igénylő PAJZS műveletirányító-, a DÖMI döntéstámogatási térinformatikai, illetve a MarathonTerra kommunikációs rendszerek.

¹⁰ Kuris Zoltán: Az Egységes Digitális Rádiórendszer (EDR) alkalmazásának lehetőségei a rendészeti szerveknél, *Hadmérnök*, 5 (2010/2) 310–321. http://hadmernok.hu/2010_2_kuris.pdf (Letöltve: 2018. 12. 10.)

A málházott aggregátor és a telepített mobilinternetes, illetve vezeték nélküli kapcsolatnak köszönhetően elérhető és használható az interneten elérhető alkalmazások az esetben is, amennyiben kiépített vezetékes hálózati kapcsolat nem áll rendelkezésre a működési helyen.

Az MVP és a KSE tevékenységet egyaránt támogatja a tetőn elhelyezett VSIR3600 analóg 550TVL kamerarendszer,¹¹ amely lehetővé teszi a kialakult helyzetek, helyhez kötöttség nélküli valós időben való követését, az események rögzítését és a vezetői döntések vizuális támogatását.

Az MVP elvi és gyakorlati alkalmazása

A KSE MVP alkalmazását elsődlegesen a vonatkozó BM OKF főigazgatói,¹² illetve megyei katasztrófavédelmi igazgatói intézkedésekben,¹³ valamint az intézkedésekhez kapcsolódó módszertani útmutatóban foglaltak szerint hajtja végre a hivatásos katasztrófavédelmi szervezet. A belső szabályzóknak foglaltak alapján, az egység alkalmazását elrendelheti:

- a BM OKF főigazgatója,
- a BM OKF főigazgató-helyettesei,
- az országos iparbiztonsági főfelügyelő és helyettese,
- a megyei igazgató és helyettese,
- a megyei iparbiztonsági főfelügyelő,
- a BM OKF Központi Főügyelete,
- a megyei főügyelet.

Az elvi alkalmazási előírások szerint MVP-ként alkalmazva az egység, minimum két fővel, egy parancsokkal és egy gépjárművezetővel (törzstiszt) kezdi meg a működését. A KSE MVP működésére kiépített informatikai és távközlési-telekommunikációs eszközök lehetővé teszik:

- az interneten elérhető, katasztrófavédelmi feladatok végrehajtását támogató adatbázisok elérését, a nemzetközi és hazai katasztrófavédelemmel kapcsolatos információk gyűjtését, elemzését és értékelését (különösen a megelőzési, beavatkozási és lakosságvédelmi intézkedéseket);
- kameraképek megjelenítését a KSE MVP telepítési helyének környezetéről;
- a döntés-előkészítéshez gyűjtött adatok és kameraképek átadását a BM OKF, illetve a megyei katasztrófavédelmi igazgatóság vezetése, a kárhelyparancsnok,

¹¹ További technikai jellemzők: ¼" Sony, 36x optikai zoom, éjjel-nappali üzemmód.

¹² 4/2017. BM OKF Intézkedés a Katasztrófavédelmi Művelési Szolgálat, a Katasztrófavédelmi Mobil Labor, valamint a Katasztrófavédelmi Sugárfelderítő Egység tevékenységének szabályozásáról.

¹³ 1/2019. Békés MKI Intézkedés a Békés megyében működő Katasztrófavédelmi Mobil Labor, valamint a Katasztrófavédelmi Sugárfelderítő Egység tevékenységének szabályozásáról.

a főügyelet, műveletirányítási ügyelet és a Katasztrófavédelmi Mobil Labor¹⁴ számára;

- az eseménnyel kapcsolatos dokumentumok kezelését, jelentések készítését;
- a társszervekkel való együttműködést.¹⁵

Annak vizsgálatához, hogy az MVP fentiekben foglalt vezetéstámogató tevékenységei (vagy azok bizonyos elemei) milyen hatékonysággal alkalmazhatók, a Békés Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság (a továbbiakban: BMKVI) járművének bevonásával 2017-ben és 2018-ban szervezett gyakorlatok tapasztalatai szolgáltak alapul.

2017. február 8-án hajtottak végre Orosháza-Kiscsákön egy katasztrófa-felszámolási együttműködési gyakorlatot, amely során a rendkívüli téli időjárás során végrehajtandó feladatokat modellezte a BMKVI, a társszervek bevonásával.¹⁶ Az esemény feltételezése szerint az Orosházától hozzávetőleg 20 kilométerre található és csak egy irányból megközelíthető Kiscsákó településrésze bevezető út, a hóátfúvások és fakidőlések következtében járhatatlanná válik, hozzávetőleg 80 lakos a településrészen reked. A bevezető út megtisztítása és a lakosok ellátásának biztosítása érdekében, úgynevezett mentőosztagot állítottak össze. A feltételezett bonyolult időjárási és kárhelyszíni irányítási körülményekből fakadóan a gyakorlat hangsúlyos eleme volt a helyszíni operatív törzs működtetése, amely összehangolta a beavatkozó erők tevékenységét. A helyszíni operatív törzset az MVP bázisán alakították meg, és a valós viszonyok modellezése érdekében 2 fővel alkalmazták.

2018. április 18-án, Orosházán a belvízi védekezési feladatok során, a védekezésbe bevonható társszervek közös együttműködési feladatainak gyakorlására került sor.¹⁷ Ebben az esetben egy olyan káreseményt modelleztek, ahol a vízügyi igazgatóság kezelésében lévő szivattyútelep rekonstrukciós munkálatai közben több napig tartó heves esőzés veszi kezdetét. A szivattyútelep kiemelt jelentőségét az adja, hogy Orosháza település belterületi csapadékvíz-elvezetését és több környékbeli külterületi belvízelvezető csatorna áttemelését a telep biztosítja. A modellszámítások alapján, amennyiben nem kerül sor beavatkozásra, úgy Orosháza város jelentős részét érintő belvízi elöntés következik be, részben a belterületi vízelvezetők visszaduzzadásából, részben a belvízelvezető csatornák áradásából fakadóan. A gyakorlatban a KSE-járművet jelen esetben is mint a helyszíni operatív törzs bázisát képező MVP-t alkalmazták két fővel, azonban a nagyobb létszámú törzs miatt a járműhöz közvetlenül kapcsolódva telepítettek az egységes mentesítő készlethez tartozó sátrat, amelyben a társszervek delegált tagjai látták el feladatukat.

¹⁴ A veszélyes vagy ismeretlen anyagokkal kapcsolatos káresemények, nagyobb kiterjedésű, illetőleg időben elhúzódó kárfelszámolás esetén a beavatkozási állomány, a lakosság és az anyagi javak védelme, a beavatkozók, döntéshozók szakmai támogatása és az ezek biztosításához szükséges feladatok végrehajtása érdekében minden katasztrófavédelmi igazgatóságon működő beavatkozó egység.

¹⁵ 1/2019. Békés MKI Intézkedés a Békés megyében működő Katasztrófavédelmi Mobil Labor, valamint a Katasztrófavédelmi Sugárfelderítő Egység tevékenységének szabályozásáról.

¹⁶ Gyöző-Molnár Árpád: Mentőosztag gyakorlat végrehajtása, Orosháza-Kiscsákön, 2017. február 08-án, *Védelem Tudomány*, (2017/2) 76–87. www.vedelemtudomany.hu/articles/06-gyozo-molnar.pdf (Letöltve: 2018. 12. 10.)

¹⁷ Bővebben: <http://bekes.katasztrofavedelem.hu/hirek/3531-katasztrofa-felszamolasi-egyuttmukodesi-gyakorlat-oroshazan> (Letöltve: 2018. 12. 10.)

Az egység tevékenységének elemzéséhez nagy segítséget nyújtottak a kezelői állománnyal készített interjúk a gyakorlatok során, illetve a gyakorlatokat követően, valamint az összefoglaló jelentések kiértékelése. Az információk feldolgozását követően az alábbiakban foglalhatók össze az MVP-kel kapcsolatban szerzett tapasztalatok.

A gyakorlati szituációk olyan eseményeket vettek alapul, amelyek rövid idő alatt következnek be, jól körülhatárolható területen. Az események helyszínét a jármű kiépített, szilárd burkolatú utakon tudta megközelíteni, aminek köszönhetően rövid időn belül el tudta érni a telepítési helyét.

Mindkét esemény során az MVP kialakításából fakadóan a telepítés és folyamatos működés jelentősebb fennakadások nélkül valósult meg. A jármű felkészített kezelőállománya egyidejűleg végezte a jármű üzemeltetési feladatait (például aggregátor telepítése az MVP áramellátásának biztosítása érdekében), a törzsfeladatokkal. Az alkalmazáshoz tervezett minimális létszám elegendőnek bizonyult ugyan mindkét feladatkör ellátására, azonban hosszú távú igénybevétel esetén meg kell tervezni a beosztott állomány pihentetését és váltását, javasolt ennek érdekében minimum további két fő előzetes betervezése. Nagyobb létszámú törzsek működtetése a jármű korlátozott befogadóképességére tekintettel nehézségekbe ütközik, ennek kiküszöbölése érdekében jó megoldás volt a jármű mellé közvetlen telepített sátor alkalmazása.

Az MVP-alkalmazás során kihelyezett műveletirányítási tevékenység valósult meg, amelyet drónos légi felderítés támogatott. Ehhez kapcsolódó kiemelkedő tapasztalatként állapítható meg, hogy a KSE mobilinternet és vezeték nélküli összeköttetésének köszönhetően a gyakorlatokba bevont drónos felderítők élőképei jóvoltából a törzs – valós időben – nyomon tudta követni a beavatkozásokat és ezáltal eredményesebbé vált az erő-eszköz szükséglet meghatározása és a műveletek irányítása.

Összegzés

A feldolgozott tapasztalatok alapján a KSE-járművek jól alkalmazhatók a tervezett MVP feladatok ellátására, mivel rendelkeznek mindazon technikai-, kommunikációs-, illetve informatikai eszközökkel, amelyek a döntések meghozatalát, továbbá a vezetésirányítási, műveletirányítási tevékenységet támogatják. Az MVP alkalmazása különösen indokolt lehet a cikkben bemutatotthoz hasonló korlátozott térbeli kiterjedésű és/vagy hirtelen bekövetkezett természeti¹⁸ katasztrófák során, ahol szükségessé válhat helyszíni operatív törzs alkalmazása, azonban elegendő a 2-3 fő törzsfeladatok ellátására, illetve a jelentkező műveletirányító feladatokra.

A vizsgálatnál nagyobb kiterjedésű katasztrófák során az operatív törzsek nagyobb létszáma, differenciáltabb összetétele miatt nem célszerű kizárólag az MVP alkalmazása, a korlátozott befogadóképessége – két munkaállomás – miatt. Azonban ilyen esetekben is hatékony lehet egyes lehatárolt részterületek/résztevékenységek irányító, esetleg felderítő feladatainak támogatására.

¹⁸ Például tömeges viharok, téli rendkívüli időjárás, vagy a hirtelen lehullott nagy mennyiségű csapadék következtében kialakult belvízi elöntések, esetleg villámárvizek.

A KSE-ben elhelyezett informatikai eszközök teljesítménye megfelel a jelen kor fejlettségének és a jelentkező feladatoknak, azonban javasolt a folyamatos frissítés mind a szoftver, mind a hardver vonatkozásában, különös tekintettel a folyamatosan frissülő térinformatikai adatbázisok megnövekedett erőforrásigényére. A gyakorlati tapasztalatok figyelembevételével megállapítható, hogy az egységbe integrált infokommunikációs eszközök stabilan és megbízhatóan működnek. Az MVP eszközei rendelkeznek a megfelelő vírusvédelmi és informatikai biztonsági szoftveres védelemmel, amelyet a hivatásos katasztrófavédelmi szervek informatikai szakterületének állománya folyamatosan frissít, illetve szükség esetén megújít a követelményeknek és a belső szabályzóknak¹⁹ megfelelően. A törzsek kommunikációjára – figyelembe véve a hálózaton küldött és fogadott adatok mennyiségét –, valamint a katasztrófavédelem által használt szoftverek erőforrásigényére tekintettel, a legalább 3G-s mobilinternet-elérés az alkalmazás helyén szükséges, mivel így biztosítható a megfelelő adatátviteli sebesség.

Javasolt az informatikai eszközök hatékony működtetésére – illetve az esetleges hibaelhárítási feladatokra figyelemmel – a kezelői állományban egy informatikus alkalmazása. A fentiek gyakorlati megvalósítása érdekében javaslom az egység bevetési minimumlétszámát 2 helyett, 3 főre tervezni: egy fő parancsnok, egy fő törzstiszt/informatikus és egy fő gépjárművezető/technikus. A megnövelt kezelői létszám a helyszíni működést, illetve a felmerülő hibákat és az üzemeltetési feladatok ellátását is eredményesebben biztosíthatja.

A KSE alkalmazása azért is különösen indokolt lehet MVP-feladatokra, mivel felszereltsége lehetővé teszi, hogy külső áramforrás és vezetékes internetkapcsolat nélkül is elláthassa a meghatározott feladatokat, így a törzsbe beosztott állomány hozzáférhessen a katasztrófavédelem – esetlegesen a társszervek – elektronikus adatbázisaihoz, alkalmazásaihoz, ezáltal is eredményesebben támogatva a beavatkozásokat.

Az MVP-alkalmazásnál kiemelt figyelemmel kell lenni az út- és terepviszonyokra, mivel a gépjármű terepjáró képessége erősen korlátozott, ezért mozgását célszerű a kiépített (lehetőleg szilárd burkolatú) úthálózathoz igazodva tervezni.

Kiemelkedő fontosságú, hogy a KSE-n szolgálatot teljesítő állomány megfelelő felkészítéssel rendelkezzen, továbbá rendszeresen gyakorolhassa az üzemeltetési feladatokat, mivel így biztosítható az eszköz gyors telepítése, illetve folyamatos rendelkezésre állása, továbbá az esetleges problémák szakszerű kezelése.

Összefoglalva megállapítható, hogy a hivatásos katasztrófavédelmi szervezet a jól kidolgozott alapkoncepciónak köszönhetően, egy a kor színvonalának megfelelő felszereltségű, eredményesen használható MVP-eszkővel rendelkezik. Javaslom, hogy a rendelkezésre álló anyagi lehetőségek függvényében, minden megyei katasztrófavédelmi igazgatóságon rendszeresítsenek MVP-ként alkalmazható bevetési egységet, amely a jelentkező törzsvezetési feladatok kezelésében a helyszínen közreműködhet, ezáltal is garantálva a káresemények hatékonyabb felszámolását.

¹⁹ 45/2014. BM OKF Intézkedés a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Informatikai Biztonság Politikájának, továbbá annak megvalósítását célzó Informatikai Biztonsági Szabályzatának kiadásáról.

Felhasznált irodalom

- Gyöző-Molnár Árpád: Mentőosztag gyakorlat végrehajtása, Orosháza-Kiscsákón, 2017. február 08-án, *Védelem Tudomány*, (2017/2) 76–87. www.vedelemtudomany.hu/articles/06-gyozo-molnar.pdf (Letöltve: 2018. 12. 10.)
- Hoffmann Imre – Kátai-Urbán Irina – Vass Gyula: Vegyi- és sugárfelderítés katasztrófavédelmi technikai eszközrendszerének vizsgálata. II. rész Mobil eszközök alkalmazása, *Hadmérnök*, 11 (2016/1) 98–106. www.hadmernok.hu/161_10_hoffmanni_kui_vgy.pdf (Letöltve: 2018. 12. 18.)
- Kuris Zoltán: Az Egységes digitális Rádiórendszer (EDR) alkalmazásának lehetőségei a rendészeti szerveknél, *Hadmérnök*, 5 (2010/2) 310–321. http://hadmernok.hu/2010_2_kuris.pdf (Letöltve: 2018. 12. 10.)
- Négyesi Imre: Informatikai rendszerek oktatása a katasztrófavédelmi szakirányon, *Hadmérnök*, 5 (2010/2) 25–40. www.hadmernok.hu/2010_2_negyesi.pdf (Letöltve: 2019. 01. 10.)

Jogi források

2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról
- 1/2019. Békés MKI intézkedés a Békés megyében működő Katasztrófavédelmi Mobil Labor, valamint a Katasztrófavédelmi Sugárfelderítő Egység tevékenységének szabályozásáról
- 9/2016. Békés MKI intézkedés a hivatásos katasztrófavédelmi szervek működési rendjének szabályozására katasztrófaveszély, veszélyhelyzet, helyreállítás és újjáépítés idején, valamint katasztrófavédelmi operatív munkaszervek létrehozásáról, működési feltételek biztosításáról, szervezeti felépítéséről, valamint feladatairól
- 4/2017. BM OKF Intézkedés a Katasztrófavédelmi Műveleti Szolgálat, a Katasztrófavédelmi Mobil Labor, valamint a Katasztrófavédelmi Sugárfelderítő Egység tevékenységének szabályozásáról
- 45/2014. BM OKF Intézkedés a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Informatikai Biztonság Politikájának, továbbá annak megvalósítását célzó Informatikai Biztonsági Szabályzatának kiadásáról

Párkányi Csongor¹

Egyház és hírszerzés

Church and intelligence

Absztrakt

A római katolikus – de bizonyos megszorításokkal a többi keresztény – egyházhoz már korai történetétől kezdve hozzátartozik a széles spektrumú hírszerzési jellegű aktivitás. Ez természetesen következik a kialakuló egyházi állam folyamatos, minél szélesebb körben folytatott hitterjesztési igényéből és az operatív megvalósítási tervekből. Utóbbinak kiemelten fontos állomása volt a szerzetesrendek és a központosított egyházi hierarchia kialakítása. Ugyanakkor fontos kihangsúlyozni, hogy ez a fajta szervezet egyben komoly belső elhárítási problémákat okoz az egyházszervezet számára, amelyek kezelése korántsem teljes körű.

Kulcsszavak: Vatikán, vallási hírszerzés, szerzetesrendek, Societas Jesu SJ, a Pápai Állam biztonsági problémái

Abstract

The Roman Catholic Church is using some intelligence resources since the institutionalised age which is also true to the other Christian churches but to a lesser extent due to their absolutely different hierarchy. The demand naturally comes from the church's and the theocratic state's missionary work and also from the operational difficulties. The foundation of the convents and the centralised hierarchy of the church was a huge milestone. On the other hand, it is a must to declare that it also causes many inside security problems which are not completely solved.

Keywords: Vatican, church-intelligence, convents, Societas Jesu SJ, security issues of the Papal State

¹ Nemzeti Közszerzési Egyetem – National University of Public Service, e-mail: parkanyi.csongor@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1507-7364

Bevezetés

Mivel a biztonság szavatolása alapvető állami és nemzeti érdek is, ezért nem szabad meglepődni, hogy nemcsak a nagyobb országok folytatnak ezzel összefüggő tevékenységet, hanem a területileg sokkal kisebb, és első ránézésre jelentéktelenebb országok is, mint amilyen például a Vatikán, korábbi – de gyakran ma is használt – nevén a Pápai Állam.

Ahhoz, hogy ma egy ilyen kis területi kiterjedéssel, de ugyanakkor széleskörűen jelentős politikai és diplomáciai súllyal rendelkező ország a megfelelő információkkal rendelkezzen, ugyanúgy szüksége van az értesülések begyűjtésére, mint akármilyen más nem teokratikus államnak. Így alapjaiban véve az említett célok elérésére nagyon hasonló tevékenységet folytat, mint a nagyobb államok hírszerző szervei,² bár elvitathatatlan, hogy a Vatikán speciális jellegéből fakadóan itt sokkal inkább a HUMINT, illetve az OSINT típusú információgyűjtés dominál.³ Ennél a pontnál meg kell jegyeznünk, hogy hivatalosan csak titkosszolgálatinak tekinthető tevékenységgel foglalkozó vatikáni szervről nincs nyilvánosan elérhető információ és – vélelmezhetően a Vatikán történeti hagyományából ilyen – ma sem létezik. Ugyanakkor több területen működő szervezetükről megalapozottan sejthető az ilyen jellegű tevékenység.

Amikor a Pápai Állam történeti hagyományát nézzük a hírszerzési tevékenységével kapcsolatban, akkor a kora középkori megszilárdulásától egészen napjainkig jelentős és folyamatos változást figyelhetünk meg. A következő bekezdésekben röviden ismertetni kívánom a Pápai Államhoz kapcsolódó olyan szervezeti egységeket, amelyek a rendelkezésre álló információk szerint betölthették a hírszerzés funkcióját.

Egyházi Hírszerzés A Középkorban

Egészen a klasszikus diplomáciai rendszer kialakulásáig a legteljesebb formában⁴ a Pápai Állam rendelkezett az egész ismert világot behálózó kiépített, fenntartott, folyamatosan működtetett, és minden tekintetben jelentős befolyással bíró szervezeti

² A hírszerzés mai fogalmával kapcsolatban a magyar szakirodalomban meghonosodottak tűnő változat helyett, miszerint a „hírszerzés: titkosszolgálati tevékenység egyik alapvető szolgálati ága, amelyek külföldi bizalmas, politikai, gazdasági, technikai, tudományos, katonai híryanagok, adatok, információk tervszerű gyűjtését, elemzését, értékelését végzi nyílt és titkosszolgálati erővel, eszközökkel, módszerekkel” [Szabó József (szerk.): Hadtudományi Lexikon, Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, „Hírszerzés” 558.] sokkal jobbnak tartom az Izsza Jenő által megalkotott definíciónak megfelelő tevékenységet, miszerint „hírszerzés alatt az állam egyik funkcióját értjük, amelyet eminens nemzeti érdekek érvényre juttatása és védelme érdekében, kizárólag erre a feladatra létrehozott, közvetlen kormányzati irányítás alatt működtetett szervezetek, speciális eszközöket és módszereket alkalmazva végeznek, titkos (bizalmas) és nyílt forrású információk beszerzésével”. Izsza Jenő: Nemzetbiztonsági alapismeretek. (A titkosszolgálatok működése), Egyetemi jegyzet, ZMNE Kiadó, Budapest, 2009, 25.

³ Kifejezetten érdekesek a Vatikán jelenlegi hírszerzési gyakorlatai, erről lásd: Ujházi Lóránd: Vatikáni információgyűjtés, információfeldolgozás és tárolás püspökökinevezés esetén, *Szakmai Szemle*, 7 (2011/3) 122–145.; továbbá: Ujházi Lóránd: A vatikáni hírszerző és elhárító rendszer működése. *Felderítő Szemle*, 16 (2017/2) 96–117.

⁴ A kereskedő köztársaságok, mint Velence vagy Genova szintén komoly és széles körű, alapvetően diplomáciai és kereskedelmi típusú kapcsolatokkal rendelkeztek, de általánosságban és időtartamukat tekintve még így is jóval kisebb befolyással bírtak a világtörténelem alakulására, mint a Pápai Állam. Ugyanakkor nem szabad eltagadni, hogy regionális szinten Velence egészen a 19. századig meghatározó és gyakran megkerülhetetlen tényező volt. Lásd: Pilch Jenő: A hírszerzés és kémkedés története I., Kassák Kiadó, Budapest, 1998, 100–101.

rendszerrel. A pápai követek az uralkodói udvarokban, a szerzetesrendek és vezetőik, a prédikátorok, a hittérítők és egyéb egyházi feladatot ellátó utazó személyek együttesen felbecsülhetetlen értékű adattal tudták ellátni a pápát, miközben fő tevékenységként a kereszténység terjesztésén munkálkodtak. Ugyanakkor kétségtelen, hogy ezek a személyek elsődleges feladatuként nem mai értelemben vett „kémtevékenységet” folytattak, de ettől függetlenül és nem mellékes módon ellátták a felderítő, információgyűjtő feladatokat is, gyakran konspiratív eszközök – például rejtjelezés, álruhaviselés – igénybevételével.⁵

A Pápai Állam ezredforduló utáni elsődleges hírigényeit több egymással párhuzamos témakör fedte le. Ezek közül az egyházi állam biztonsága miatt első helyen a Német-római Birodalom felé történő katonai felderítés és a politikai, illetve diplomáciai hírszerzés állt. Ennek kézenfekvő magyarázata a két állam között feszülő évszázados hatalmi harc volt, amelyet a történelmi emlékezet az investitúraháborúk korszaka alatt taglal.⁶ Jellemző módon ez a fajta hírszerzés összekapcsolódott, illetve részben kiegészült az eretnekek felkutatásával, amelyhez szintén szükség volt az információszerzésre. Utóbbi természetesen kétélű fegyver volt, mivel egyrészt megtestesítette a Pápai Állam lelkiismereti kötelezettségét a téves tanítások elleni harcban, másfelől pedig fegyverként vagy nyomásgyakorló eszközként volt alkalmazható a pápai hatalom erősítésére.⁷

Híres és a korszak viszonyaihoz mérten jól dokumentált középkori felderítő és hírszerzési célú⁸ útként értékelhetjük Julianus barát⁹ utazását, amelyen elsődlegesen ugyan a magyar őshazát kereste, de az útjáról készült jelentést¹⁰ mind IV. Béla magyar király, mind a pápa megkapta, amely igen jelentős új értesülésekkel bírt a kazárok helyzetéről és a közeledő Mongol Nagykánságról.¹¹ Julianust követően viszonylag sok hasonló pápai megbízást teljesítő szerzetes kelt útra a Mongol Birodalomba abból a célból, hogy: „[M]egtudjuk az igazságot a tatárok terveiről és szándékáról, és azt a keresztények tudomására hozzuk, nehogy azokat esetleg egy újabb roham ismét kíméletlenül találja. [...] A pápa azzal is megbízott bennünket, hogy nyitott szemmel járjunk, és mindent alaposan megfigyeljünk.”¹²

Az ehhez nagyon hasonló utat megtevők közül a leghíresebb és legfontosabb egy bizonyos Plano Carpini Johannes¹³ névre hallgató ferences szerzetes, pápai legátus volt, aki 1245–1247 között járt Batunál, az Arany Horda kánjánál, illetve utána

⁵ Janusz Piekalkiewicz: A kémkedés világtörténete I., Zrínyi, Budapest, 1997, 104.

⁶ Gergely Jenő: A pápaság története, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1982, 114.

⁷ Pilch (1998): i. m. 98.

⁸ Egyszerre volt célja a magyarok megkeresése és a későbbi utak során a mongol katonai potenciál felmérése.

⁹ A 13. század első felében élt magyar származású domonkos szerzetes. Összesen két alkalommal (1235–1236; 1237) kelt útra a magyar őshaza keresésére. Sem születéséről, sem haláláról nincs pontos adatunk.

¹⁰ Julianus első útjáról készült jelentése 1237-ből, Riccardus fráter leiratában. Lásd: A Julianus első útjáról készült jelentés 1237-ből, <http://mek.oszk.hu/06100/06172/html/julianus0011.html> (Letöltve: 2018. 05. 15.)

¹¹ Györffy György: Julianus barát és Napkelet fölfedezése, Neumann, Budapest, 2002. Bevezető tanulmány. <http://mek.oszk.hu/06100/06172/html/> (Letöltve: 2018. 05. 15.)

¹² Piekalkiewicz (1997): i. m. 107.

¹³ Giovanni da Pian del Carpine, 1182–1251 között élt ferences szerzetes, hittérítő, pápai legátus (követ), később rendi tartományfőnök, élete utolsó szakaszában Bar érseke. Ő az első nyugati származású személy, aki megkísérelte krónikába foglalni a mongolok történelmét.

a Mongol Birodalom fővárosában, Karakorumban Gűjük nagykánál.¹⁴ Hazafelé tartó útján a mongol uralkodótól diplomáciai feladatként egy azonnali behódolásra felszólító levelet kellett eljuttatnia a pápának.¹⁵

Igazán figyelemreméltó megvizsgálni modern hírszerzési és felderítési elméleti szempontból a ferences barát 1247. évi útbeszámolóját, amelyet titkosan, levélként volt kénytelen eljuttatni a francia királynak, mivel a pápa megtiltotta számára, hogy Párizsba utazzon a király és az egyházfő között feszülő politikai-hatalmi ellentétek miatt.

A beszámoló első egysége ismerteti a tatárok országának katonaföldrajzi szempontból fontos fekvését, jellegét és éghajlatát.

Ezt követik az antropológiai és gazdasági jellemzőket bemutató részek: mint a lakosok kinézete, szokásai, hite, gazdagsága, ruházata, étele. A szokásoknál kitér az európai szemnek igen különleges és furcsa elemekre.

Külön egységként ismerteti a mongol törzsek és a kialakult törzsszövetség történetét, egészen a kezdetektől. Kitér a hatalmi viszonyokra, jelentős személyekre, hadjáratokra. Ismerteti a hatalomgyakorlási jellemzőket.

Egy fejezet foglalkozik a hadviselési, harcászati ismeretekkel, a fegyverzettel, a hadrenddel, a foglyokkal szembeni bánásmóddal és az erődítésekkel, illetve az ellenük alkalmazott eljárásokkal.

Az utolsó egységekben konkrét harcászati és erődítési javaslatokat fogalmaz meg azzal kapcsolatban, hogy milyen módon hárítható el a mongolok által jelentett veszély.

Végül külön ismerteti a saját ismeretszerző tapasztalatait és technikáit, továbbá felsorolja az általa használt forrásokat és személyeket, akiktől az ismereteket gyűjtötte. Fontos jellemző, hogy a lehető leghitelesebb információk érdekében – a leírtak alapján – megpróbálkozott a nyilvánvalóan korlátozott forráskritikai eszközök használatával is.¹⁶

Érdemes összevetni ezt a levelet a klasszikus hírszerzési ciklus elméletével.¹⁷ A jelentésből az szűrhető le, hogy Carpininek biztosan kapnia kellett indulása előtt egy legalább általános hírszerzési igényt, amelyben a kritikus információk gyűjtését kéri a valószínűsített ellenséggel kapcsolatban, de az írás alapján joggal feltételezhetjük, hogy ennél konkrétabb feladatszabással éltek a megbízók. A levélből egyértelműen kiderül, hogy a barát az értesülést nemcsak egyszerűen megszerezte, hanem azokat azonnal „elemző-értékelő munka”¹⁸ keretében elemezte, illetve lehetőségeihez mérten feltárta az ok-okozati összefüggéseket, így alakítva át értékes hírszerzési információvá.¹⁹ Ezt követően a levont következtetéseket alapul véve javaslatokat fogalmazott meg a készülő anyag felhasználhatóságával kapcsolatban, amelyet később tájékoztatóként a(z egyik feltételezett) megbízó elé tárta.

¹⁴ 1206–1248 között élt, Ögödej nagykan elsőszülött fia, a Mongol Birodalom harmadik nagykánja 1246–1248 között.

¹⁵ Klima László: A 13. századi szerzetes utazók és a finnugorok, <http://finnugor.elte.hu/tortenelem/Forrasok/utazok.htm> (Letöltve: 2018. 05. 13.)

¹⁶ Plano Carpiní úti jelentése 1247-ből, <http://mek.oszk.hu/06100/06172/html/julianus0015.html> (Letöltve: 2018. 05. 19.)

¹⁷ Vida Csaba: Létezik-e még hírszerzési ciklus? (Miről szól a hírszerzés?), *Felderítő Szemle*, 12 (2013/1) 43–57.

¹⁸ Kenedli Tamás – Vida Csaba: Elemző-értékelő tevékenység, in: Dobák Imre (szerk.), *A nemzetbiztonság általános elmélete*, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 195–196.

¹⁹ Vida Csaba: A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban, *Hadtudomány*, 25 (2015/1) 230.

Ezekből kifolyólag összességében arra következtethetünk, hogy a jelentés a kor viszonyainak megfelelően lefedte a Pápai Állam (és az akkori Francia Királyság) teljes érdeklődésre igényt tartó értesülések körét, illetve utólagos ismereteink szerint lényegében megfelelt a szerzetes által tapasztalt valóságnak. Így kijelenthető, hogy Plano Carpini útja és megbízása a rendelkezésre álló adatok alapján megfelel az általános hírszerzéssel kapcsolatos követelményeknek. Sőt ezenfelül a modernebb, Izsa Jenő általi hírszerzési fogalom²⁰ követelményeinek is lényegileg eleget tesz, egyetlen áthidalható kivételtől eltekintve: nem egy külön hírszerzéssel foglalkozó állami szerv kötelékébe tartozó személy végezte az adatgyűjtést és a -feldolgozást. Ezt a tényezőt véleményem szerint nyugodtan kivehetjük a korszak viszonyainak ismeretéből következően: a vizsgált történeti korban nem léteztek dedikáltan és kizárólagosan ezzel foglalkozó állami szervezetek.

Röviden ki kell térni a késő középkor nagy értesülésszerző lehetőségére is: a hivatalos és állandó diplomáciai képviselők létrehozására az egyes uralkodói udvarokban, amelyek egész Európát behálózó megalakítását nem véletlenül pont a Pápai Állam és a Velencei Köztársaság kezdeményezte. Természetesen ezek a követségek is elsődlegesen a kapcsolat folyamatos fenntartása érdekében, de hosszabb távon sokkal inkább a küldő ország hírigényének kielégítésére alakultak meg.²¹ Nem elhanyagolható módon a mai rendszerhez hasonlóan egyedüli lehetőséget nyújtottak a hivatalos szinten történő információszerezésre a – pont a korszakban kialakuló – diplomáciai védettségből kifolyólag.²² A történelmi adatok alapján ezek a követségek rendszeresen részt vettek a fogadó állam belügyi és külügyi stabilitását meghatározó katonai, gazdasági, politikai események mozgásában, azaz mai értelemben véve operatív akciókból is rendszeresen kivették a részüket.²³

Utóbbit azért szükséges kihangsúlyozni, mert a Pápai Állam a középkor során – különösen az ezredfordulót követően – Európa egyik legnagyobb bevételkel rendelkező, legnagyobb és legütőképesebb hadseregét fenntartó, jelentős szárazföldi kiterjedéssel bíró világi nagyhatalomként is fontos szerepet játszott a kontinens történelmében, nem csak a napjainkban megszokott, keresztény és humanitárius értékek szószólójaként.²⁴ Világi nagyhatalmi státuszából kifolyólag természetszerű, hogy a Pápai Állam pontosan olyan stratégiai hírigénnyel rendelkezett, mint a többi ország. Nyilvánvalóan élenként érdeklődött a biztonságát befolyásoló információk iránt, de figyelembe kell venni, hogy emellett ugyanúgy felelősséggel tartozott az egyházszervezet fenntartásáért is. Ebből kifolyólag szerepe ebben a tekintetben kettős, amelyet fennállása alatt mindig szem előtt tartott és – a közben bekövetkező változások után is – máig megtartott.

²⁰ Izsa (2009): i. m.

²¹ Piekalkiewicz (1997): i. m. 121.

²² Kis-Benedek József: Az emberi erővel folytatott információszerezés. (HUMINT – Human Intelligence), in: Dobák Imre (szerk.), A nemzetbiztonság általános elmélete, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 153–155.

²³ Molnár Péter: Császárság, pápaság és az itáliai nagypolitika, in: Klaniczay Gábor: Európa ezer éve: a középkor II., Osiris, Budapest, 2005, 67–68.

²⁴ Szántó Konrád: Egyháztörténelem, Jel Kiadó, Budapest, 2014.

Egyházi hírszerzés az újkorban

A nagy földrajzi felfedezések korától kezdve a katolikus egyház rengeteg új missziós területtel gazdagodott, amelyeken természetesen a minél hatékonyabb hittérítést tűzték ki célul egy addig teljesen ismeretlen környezetben. Az első évtizedekben természetesen nem voltak kellőképpen felkészülve, mi több lényegileg teljes ismeret hiánnyal kellett szembenézniük, ezért a misszionáriusok beszámolóí egyházstratégiai értékkel bírtak a Pápai Állam számára. Ezzel párhuzamosan Európában komoly, óriási kihatású belső válsággal is szembe kellett néznie: a reformációval és az azt követő felekezeti háborúkkal.²⁵

Ilyen új típusú kihívás következtében jött létre a Loyolai Szent Ignác által alapított és III. Pál pápa által 1540-ben jóváhagyott *Societas Jesu (SJ)*, azaz a Jézus Társasága, ismertebb nevén a jezsuita rend. A megjelenésük és a korszakban foganatosított reformok együttesen egy teljesen új típusú rendszert hoztak magukkal. Először létrejött egy lényegében katonai jellegű alapon – magukat nem véletlenül nevezve „Krisztus katonáinak” – szerveződő szerzetesrend, amelynek tagjai az akkori világ legképzettebb személyei közé tartoztak,²⁶ másodsor a 16. század végén²⁷ létrejöttek a mai értelemben vett kongregációk, amelyek már speciálisan egy-egy pontosított egyházkormányzati területtel tudtak foglalkozni.²⁸ Ezek a kongregációk pedig a kialakuló Római Kúria alárendeltségében végezték munkájukat.

A Római Kúria létrehozásával létrejött egy olyan intézmény, amely már lényegében át és egybe tudta fogni a katolikus egyházhoz kapcsolódó ügyeket, amelyre ugyan már korábban is voltak törekvések, de kézzelfogható eredmény nélkül. Jellegéből adódóan természetesen tűnik, hogy ez a szerv vált a beérkező információk fő elemző-értékelő-jévé, illetve egyben a – különleges esetektől eltekintve, amikor a szentatya személyesen máshogy nem rendelkezett – hírigény megfogalmazójává is. Jellemző módon a Kúria különféle teendőit rendszerint a frissen alakult jezsuita rend tagjai látták el, amely egyrészt köszönhető volt a kiemelkedő képzettségüknek is, de legalább ilyen fontos súllyal eshetett latba a csak erre a szerzetesrendre jellemző, úgynevezett „negyedik fogadalom” is. Ehhez kapcsolódóan és egyben következményeként is a Jézus Társasága fennállása alatt a pápai diplomácia egyik legfontosabb irányítójaként és működtető-jeként töltött be jelentős funkciót.²⁹

A „négyfogadalmasok” kiemelt jelentősége abban rejlik, hogy a sok tekintetben elitnek számító jezsuita szerzetesek között is egy szűk, különleges képességekkel megáldott kisebbséget alkotnak. A negyedik fogadalmat az általános szerzetesi fogadalmak

²⁵ Gárdonyi Máté: Bevezetés a Katolikus Egyház történetébe, Jel Kiadó, Budapest, 2012.

²⁶ Ez szükségesszerű volt, mivel a protestáns prédikátorokkal csak így volt lehetőségük érdemben szembeszállni, és visszaszabítani a híveket a katolikus táborba jól képzett szónokokkal.

²⁷ 1588-02-11 – SS Sixtus V – Constitutio 'Immensa Aeterni', Lásd: www.documentacatholicaomnia.eu/01p/1588-02-11,_SS_Sixtus_V,_Constitutio_'Immensa_Aeterni',_LT.pdf (Letöltve: 2017. 05. 16.)

²⁸ A középkor folyamán kialakultak a kisebb-nagyobb egyházi témájú területek vezetéséből a dikasztériumok, amelyek a pápa döntéseit segítették. Mivel nem tudtak minden lényeges területtel foglalkozni, ezért a bíborosok különböző csoportjait bízták meg az egyes részterületek intézésével, amelyekből így létrejöttek a kongregációk. Utóbbiak később a végrehajtó szerepet is átvették. A szervezési alapjuk lényegében a mai napig hasonlóan működik. Lásd: Római Kúria, Magyar Katolikus Lexikon, <http://lexikon.katolikus.hu/R/r%C3%B3mai%20k%C3%BAria.html> (Letöltve: 2018. 12. 17.)

²⁹ William V. Bangert: A jezsuiták története, Osiris-JTMR, Budapest, 2002, 27–28.

(szegénység, tisztaság, engedelmesség) után letevő jezsuita arra tesz ígéretet ünnepélyes keretek között, hogy a pápa személye felé teljes engedelmisséget fog tanúsítani minden körülmények között. Ez gyakorlatilag azzal járt, hogy akármilyen nem hitbe és erkölcsi parancsba nem ütköző kérést fogalmazott meg a szentatya feléjük, akkor azt teljesítették akár saját költségükön, az életük kockáztatása árán is.³⁰ Ennek a fajta engedelmisségnek kiemelt szerepe volt például a nehezen megközelíthető területek, gyarmatok hittérítése szempontjából, elég a dél-amerikai mintára működő jezsuita telepekre vagy a Japánban történt térítési kudarcukra gondolni.³¹

Ennek a különleges fogadalomnak és a szerzetesrenden belül már az alapításkor alapszabályként megfogalmazott szigorú ellenőrzési rendszernek, továbbá a feljebbvaló felé történő folyamatos és teljesen őszinte beszámolási kötelezettség következtében, igen befolyásos renddé váltak az egyházon belül.³² A Jézus Társasága római központja pedig szorgalmasan gyűjtötte – és teszi ezt ma is – az összes tagjáról szóló anyagait, a különböző beszámolóikat, és a fontosabb ügyekről folyamatosan tájékoztatták a pápát. Teheti ezt a nyílt adatgyűjtést és adattárolást azért is, mert a rend belső ügyeiben – a többi szerzetesrendtől eltérően – a generális a feltétlen engedelmissége következtében szabad kezet kapott a pápától. Utóbbi azt is magában rejti, hogy még maga a katolikus egyház feje is csak akkor lát rá a jezsuiták ügyeire, ha a rendfőnök a valóságnak megfelelően tájékoztatja őt, ami ebben a formában mindenképpen érdekes és egyedi eset a végletekig hierarchikus egyházszervezetben.

A Jézus Társasága titkos, zárt rendszere miatt mindig is foglalkoztatta a kívülállók fantáziáját és számtalan jezsuitaellenes, illetve őket éltető mű jelent meg, amelyek egyértelműen rámutatnak arra, hogy a jezsuiták és különösen a négyfogadalmasok egy olyan jól képzett, pápához feltétlenül hűséges „alakulat”, amelyet a szentatya nyilvánvalóan ki is használ.³³ Ebben ugyan rövid hiátust jelentett a jezsuita rend 1773–1814 közötti feloszlata, de az újraengedélyezésük utáni időszakban nem történt jelentős módosulás a korábbi rendszerhez képest. Ennek köszönhetően a rend viszonylag hamar visszaszerezte korábbi befolyását.

Természetesen nemcsak jezsuiták folytattak információszerző tevékenységet, hanem a többi szerzetesrend is eljuttatta az értesüléseit a pápához, de hozzájuk mérhető információs hatalommal egyik rend sem rendelkezett. Részleges kivételnak a ferences szerzetesek tekinthetők, akik a keresztes hadjáratok alatt telepedtek le a Szentföldön 1217-ben és lényegében megszakítás nélkül mind a mai napig a Közel-Keleten tartózkodnak.³⁴ Ennek köszönhetően a térséggel kapcsolatosan a múltban természetszerűleg, és vélhetően napjainkban is az egyik legfontosabb hírszerzési lehetőségét adják a katolikus egyháznak ebben a kiemelt szerepet játszó, az egyház számára is kulcsfontosságú válságzónában.

³⁰ Nagy Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek*, Universum, Szeged, 1990, 66.

³¹ John W. O'Malley: *A jezsuiták története*. Loyolai Szent Ignációl napjainkig, JTMR–Jezsuita Kiadó, Budapest, 2015, 62–72.

³² Rác Zoltán: *Jezsuiták tegnap és ma*, Kossuth Kiadó, Budapest, 1974.

³³ A mai helyzet többek között azért is különleges, mert a jelenlegi pápa, Ferenc, egy – hivatala miatt felmentett – jezsuita, amire korábban még nem volt példa.

³⁴ Franciscans in Middle East Inspired by Pope, Foundation Leader Says, Franciscan Foundation for the Holy Land, www.ffhl.org/franciscans-in-middle-east-inspired-by-pope-foundation-leader-says/ (Letöltve: 2018. 12. 19.)

A szerzetesrendeken túl jelentős és széles körű tájékoztatási bázist jelentett a korszakban kiszámíthatóvá tett püspöki *ad limina* látogatások sora.³⁵ Az első ismeretlen előírt, és rendszeresen változó sűrűségben megszabott római vizitációs püspöki kötelezettséget 743-ban határozták meg. Ennek jelentősége a középkor során tovább nőtt, mivel a püspökök kinevezését a pápa végezte, aki így lényegében hűbéruruk lett. Ennek következtében mint feljebbvalójuk, rendszeres beszámolót kérhetett. Nagy változást hozott az V. Sixtus pápa által 1585-ben bevezetett apostoli Alkotmány, amelyben ünnepélyesen kötelezi a püspököket az *ad limina apostolorum* látogatásokra. Ez azt jelentette, hogy minden püspöknek egyszer el kellett látogatnia Rómában Szent Péter és Szent Pál apostolok sírjához, illetve személyesen be kellett számolniuk a szentatyának és a megalakulása után a Római Kúria hivatalainak egyházmegyéjük helyzetéről, amelyet utóbb írásban is elkészítettek. Ezen túlmenően a főpapok ekkor kaphattak különböző utasításokat a pápától és az egyes kongregációktól is.³⁶ Nem szabad elfelejteni, hogy a középkori püspökök földesúrként is jelentős területek és pénzek fölött diszponáltak, így a tőlük kapott információk messze nem csak a hitéleti kérdésekre terjedtek ki. Az *ad limina* látogatások rendszere a mai napig hasonlóan él tovább, azzal a különbséggel, hogy jelenleg a püspököknek minden ötödik évben kell ezt megtenniük a Vatikánban.

Összefoglalás

A röviden ismertetett rendszer – miszerint a Pápai Állam a katolikus klérus meghatározott rétegein és a kiküldött követein, hírhozóin keresztül folyamatosan komoly ismeretek birtokában volt. Ezzel a korabeli politika jelentős hatalmaként határozta meg a történelmi eseményeket. A Pápai Állam hírigénye mindenre kiterjedt, mivel egyszerre érdekelte a diplomáciai, gazdasági és politikai terület, de ugyanakkor szüksége volt a klasszikus katonai felderítési információkra a középkorban gyakori háborúi miatt. Továbbá és egyházi szempontból elsődlegesen, el kell kellett látnia a hívek lelki gondozásához szükséges feladatát, amelyhez a szervezeten belüli információk megszerzése és összegyűjtése is elengedhetetlen volt. Ezeket az információkat az egyházi szervezet hierarchikus struktúráján és a pápához való közvetlen becsatolásán, illetve a szerzetesrendeken és a diplomáciai testületein keresztül próbálta megszerezni. Az említett szerzetesrendek közül a középkorban a ferencesek, illetve néhány esetben a domonkosok, míg az újkorban elsősorban a jezsuiták emelkedtek ki a hírszerzői tevékenységben. Ez az állapota ebben a formában az olasz egyesülési mozgalmakig maradt meg, mivel a kialakuló Olasz Királyság 1871-re megfosztotta a Pápai Államot minden területétől a szűken vett Szent Péter tér és szűk környezetét, azaz a későbbi Vatikánváros területét nem számítva.

³⁵ Ad limina látogatás, Magyar Katolikus Lexikon, <http://lexikon.katolikus.hu/A/ad%20limina%20%C3%A1togat%C3%A1s.html> (Letöltve: 2018. 12. 19.)

³⁶ Kenéz Éva: Ad limina apostolorum látogatás, *Új Hajtás*, 4 (1999/3) http://ujhajas.net.ua/new/index.php?option=com_content&view=article&id=1129:ad-limina-apostolorum-latogatas&catid=68:1999-3-szam-iv-evfolyam (Letöltve: 2018. 05. 19.)

A 19. század végétől, különösen a XIII. Leó pápa által kiadott *Rerum novarum* kezdetű enciklikát követően a katolikus egyház elsősorban már semmiképpen sem világi nagyhatalomként tekint magára, hanem a keresztény hit őrzőjeként, és a világ problémáira nyitott, erkölcsi iránymutatóként. Később a második vatikáni zsinatot követően kiadott *Gaudium et spes* kezdetű zsinati határozat ténylegesen meg is fogalmazza ezt és meghatározza az ezzel összefüggő társadalmi szerepvállalás irányvonalait. Ezekről függetlenül az 1929-es konkordátumot követően a kialakult új egyházi állam biztonságát fenn kellett, és kell a mai napig tartania, így létre kellett hoznia erre a feladatra (is) alkalmas intézményeket, szervezeteket, amelyeket a lehetőségei szerint meg is tett.³⁷ Fontos változás az is az 1871 előtti állapothoz képest, hogy egyrészt a katonai vereségek miatt, másrészt az egyház és az egyházi állam szerepének újragondolása következtében a Pápai Állam/Vatikán már nem tart igényt katonai célú felderítési információkra saját stratégiai céljai eléréséhez, mivel a hadseregét a pápa személyes testőrségét leszámítva leszerelték. Ebből kifolyólag a Vatikán hírigényei ettől kezdve általánosságban a hírszerzési információk témakörébe tartoznak.

Ugyan egyes laikusok számára a keresztény egyházi állam hírszerzőképessége és szervei elsősre furcsának hathatnak, azonban a Vatikán múltbeli és jelenlegi információgyűjtő képessége, a diplomáciai kapcsolatain és a világ nagy részét behálózó különböző szervezetei révén továbbra is igen figyelemreméltó, és természetesen következik az egyházi feladatainak ellátása miatti, továbbá saját biztonsága megvédése iránti igényből.

Felhasznált irodalom

- 1588-02-11 – SS Sixtus V – Constitutio – 'Immensa Aeterni', Lásd: www.documentacatholicaomnia.eu/01p/1588-02-11,_SS_Sixtus_V,_Constitutio_'Immensa_Aeterni',_LT.pdf (Letöltve: 2017. 05. 16.)
- Ad limina látogatás, Magyar Katolikus Lexikon, <http://lexikon.katolikus.hu/A/ad%20limina%20%C3%A1togat%C3%A1s.html> (Letöltve: 2018. 12. 19.)
- Bangert, William V.: A jezsuiták története, Osiris–JTMR, Budapest, 2002.
- Franciscans in Middle East Inspired by Pope, Foundation Leader Says, Franciscan Foundation for the Holy Land, www.ffhl.org/franciscans-in-middle-east-inspired-by-pope-foundation-leader-says/ (Letöltve: 2018. 12. 19.)
- Gárdonyi Máté: Bevezetés a Katolikus Egyház történetébe, Jel Kiadó, Budapest, 2012.
- Gergely Jenő: A pápaság története, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- Gyórfy György: Julianus barát és Napkelet fölfedezése, Neumann, Budapest, 2002, <http://mek.oszk.hu/06100/06172/html/> (Letöltve: 2018. 05. 15.)
- Izsa Jenő: Nemzetbiztonsági alapismeretek. (A titkosszolgálatok működése), Egyetemi jegyzet, ZMNE Kiadó, Budapest, 2009.
- A Julianus első útjáról készült jelentés 1237-ből, <http://mek.oszk.hu/06100/06172/html/julianus0011.html> (Letöltve: 2018. 05. 15.)

³⁷ Erről bővebben lásd: Ujházi Lóránd: A vatikáni hírszerző és elhárító rendszer működése. *Felderítő Szemle*, 16 (2017/2) 96–117.

- Kenedli Tamás – Vida Csaba: Elemző-értékelő tevékenység, in: Dobák Imre (szerk.), *A nemzetbiztonság általános elmélete*, Nemzeti Közszerzői Egység, Budapest, 2014, 195–196.
- Kenézy Éva: Ad liminia apostolorum látogatás, *Új Hajtás*, 4 (1999/3) http://ujhajtás.net.ua/new/index.php?option=com_content&view=article&id=1129:ad-limina-apostolorum-latogatas&catid=68:1999-3-szam-iv-evfolyam (Letöltve: 2018. 05. 19.)
- Kis-Benedek József: Az emberi erővel folytatott hírszerzés. (HUMINT – Human Intelligence), in: Dobák Imre (szerk.), *A nemzetbiztonság általános elmélete*, Nemzeti Közszerzői Egység, Budapest, 2014, 154–161.
- Klima László: A 13. századi szerzetes utazók és a finnugorok, <http://finnugor.elte.hu/tortenelem/Forrasok/utazok.htm> (Letöltve: 2018. 05. 13.)
- Molnár Péter: Császárság, pápaság és az itáliai nagypolitika, in: Klaniczay Gábor: *Európa ezer éve: a középkor II.*, Osiris, Budapest, 2005.
- Nagy Tőhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek*, Universum, Szeged, 1990.
- O'Malley, John W.: *A jezsuiták története. Loyolai Szent Ignációl napjainkig*, JTMR–Jezsuita Kiadó, Budapest, 2015.
- Piekalkiewicz, Janusz: *A kémkedés világtörténete I–II.*, Zrínyi, Budapest, 1997.
- Pilch Jenő: *A hírszerzés és kémkedés története. I.*, Kassák Kiadó, Budapest, 1998.
- Plano Carpini úti jelentése 1247-ből, <http://mek.oszk.hu/06100/06172/html/julianus0015.html> (Letöltve: 2018. 05. 19.)
- Rácz Zoltán: *Jezsuiták tegnap és ma*, Kossuth Kiadó, Budapest, 1974.
- Római Kúria, Magyar Katolikus Lexikon, <http://lexikon.katolikus.hu/R/r%C3%B3mai%20k%C3%BAria.html> (Letöltve: 2018. 12. 17.)
- Szabó József (szerk.): *Hadtudományi Lexikon*, Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
- Szántó Konrád: *Egyháztörténelem*, Jel Kiadó, Budapest, 2014.
- Ujházi Lóránd: A vatikáni hírszerző és elhárító rendszer működése, *Felderítő Szemle*, 16 (2017/2) 96–117.
- Ujházi Lóránd: Vatikáni információgyűjtés, információfeldolgozás és tárolás püspök-kinevezés esetén. *Szakmai Szemle*, 7 (2011/3) 122–145.
- Vida Csaba: A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban, *Hadtudomány*, 25 (2015/1) 221–234. DOI: <http://dx.doi.org/10.17047/HADTUD.2015.25.E.221>
- Vida Csaba: Létezik-e még hírszerzési ciklus? (Miről szól a hírszerzés?), *Felderítő Szemle*, 12 (2013/1) 43–57.

Sári Szabolcs¹

Kulcskompetenciák, pályakezdő tisztek

Key Competencies, Junior Officers

Absztrakt

Jelen tanulmány segítséget adhat a leendő pályakezdő tisztek (tartalékos tisztek) és al-tisztek vezetői képességének, attitűdjének kialakításához, a 21. század kihívásaihoz igazodva. Alapul is szolgálhat a honvédtisztjelöltek és pályakezdő tisztek gyakorlatban történő felkészítéséhez, a katonai szocializáció megújításához, mivel igazodik az új generáció sajátosságaihoz.

Kulcsszavak: követelmények, katonai szocializáció, generációk, hibrid hadviselés

Abstract

This issue may form the basis of the essay, assist in the development of leadership skills and attitudes of prospective graduate officers (reserve officers) and non-commissioned officers, aligned with the 21st century challenges.

It can also serve as a basis for the training and preparation of cadets/military officers and graduate officers starting their military career in practice, for the renewal of military socialisation, as it adapts to the characteristics of the new generation.

Keywords: requirements, military socialisation, generations, hybrid warfare

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktoranduszhallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD Student, e-mail: sari.szabolcs@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-7865-4894

Bevezető

Abból az alapproblémából indultam ki, hogy a meghatározott és rendelkezésre álló követelményeket tartalmazó szabályzók, szakirodalmak egyértelműek, minden szereplő feladatrendszerét tükrözik. Az együttműködő felek között azonban a feladatmegosztás áttekintést, harmonizációt igényel bizonyos területeken.

A tanulmányban szeretném bemutatni az eddigi kutatási eredményeimet, külön hangsúlyozva azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják/befolyásolhatják a követelmények meghatározását. Írásom a kapcsolódó szakirodalom feldolgozására és értékelésre épül, érintve a jövő lehetséges művelési környezetét és a vezetői kulcskompetenciákat.

A tanulmányom céljai között, egyebek mellett a kapott anyagoknak a Magyar Honvédség jelenlegi kiképzési, felkészítési rendszerébe történő integrálása szerepel, továbbá annak megjelenítése már a felsőoktatási tanulmányaikban mind az elméleti oktatás, az általános katonai felkészítés, a szocializáció és a gyakorlati képzés során.

Követelményrendszer, környezet

Az elmúlt időszakban a kutatásaim nagy hangsúlyt fektettem a követelményrendszerek környezetének meghatározására, annak befolyásoló tényezőire, valamint a kapcsolódó szakirodalom áttekintésére, a felmerült kérdésekre, a felszínre került kihívásokra.

Meglátásom szerint az út a kulcskompetenciák meghatározásához – az általánosan használt kompetencia fogalmát² tekintve origónak – hosszúnak ígérkezik. Szintézist kell létrehozni a tudás, a tapasztalat, az értékek és az egészek otthont adó külső környezettel. A valószínűsíthető majdani művelési környezet most látszó kihívásaira kell összpontosítani. Mindezt a történelem által igazolt és az eddigi saját tapasztalatokkal, és a tudomány eredményeinek feldolgozásával érhetjük el. Fontos megjegyezni, hogy a kulcskompetenciáknak egyedinek kell lenniük, amelyek teljeshetőek, és összhangban vannak a magyar gondolkodásmóddal.

Kérdésként merül fel mindenképpen a leendő művelési környezet, és az ott végrehajtható műveletek fajtái: a hibrid hadviselés,³ a konvencionális művelet, a nem háborús katonai művelet, a hazai és a multikulturális környezet.

Az állandóan fejlődő technika világában a digitális nemzedék lesz a cselekvő tényező. Ők már hatékonyabban fogják adaptálni akár a hálózat alapú vezetés sajátosságait is. Nagyobb szerepe lesz a társadalmi képesség megjelenésének, alkalmazásának, amikor keressük a leendő esetleges művelési környezet sajátosságait. Meg kell jegyezni, hogy nem újkeletű dolgokról beszélünk, régóta elemezzük, de most nagy valószínűséggel eljött az ideje a teljes kifejtésnek. Az elkövetkezendő időszakban – nem is lehet objektív számadattal meghatározni, hiszen lehet, egyes kompetenciák esetében már kellett volna változtatni, más esetben pedig hosszú távon szükséges gondolkodni – úgy kell kiválasztani és majd felkészíteni a fiatal vezetőket,

² „A kompetenciát úgy kell tekinteni, mint olyan általános képességet, amely a tudáson, a tapasztalaton, az értékeken és a diszpozíciókon alapszik, és amelyet egy adott személy tanulás során fejleszt ki magában.” (J. Coolahan)

³ Holecz József: A Geraszimov-doktrína – Egy másik megvilágításban, *Felderítő Szemle*, 16 (2017/3–4) 5–27.

hogy megfeleljenek a követelményeknek, a meghatározott kulcskompetenciáknak. Emellett meg kell keresni az utat a gondolkodásmód megváltoztatására az idősebb generációhoz tartozóknál is, hogy ne legyen mentális törésvonal.

A környezet és a műveletek fajtái után a követelményeket vizsgálva például Simon Sinek könyvének⁴ bevezetőjében azt olvashatjuk, ahol azt a paradigmát akarja megdönteni, hogy nem hatékony vezetőre, hanem jó vezetők nevelésére van szükség az oktatás során az egyes intézményekben.

A vezetéstudomány feltárta, hogy a társadalmak történetében az eddigiek során kölcsönösen hatott egymásra a hadsereg és más alrendszerek is. Sokszor adaptálták egymás vívmányait, tapasztalataikat beépítették a saját vezetési, döntéshozatali mechanizmusaikba. Ugyanis a vezetési, tervezési szinttől függetlenül nem lehet a politikai és gazdasági dimenziókat kizárni. A könyvben találkozhatunk a fordítottjával is, ahol az amerikai tengerészgyalogságot hozza fel példának, kiemelve az emberi kapcsolatok jelentőségét. A katonai környezet az a terület, ahol az természetesnek mondható, hogy ha szükséges, akkor az ember feláldozza magát a hazájáért és a bajtársaiért.⁵

Erre felkészülni, mi több felkészíteni az embereket nehéz feladat, komoly kihívást jelent. A nemzeti érdekek megvédése az elsődleges, ezért a hazához való hűség, a hazáért történő önfeláldozás képessége alapkompentencia.

Az egyes népek mentalitásában vannak azonosságok, de ugyanakkor eltérések is. Ezért nem is reagálnak/reagálhatnak mindig egy-egy jelenségre ugyanúgy. Volt és van olyan nemzet, ahol teljesen más a megoldása ugyanannak a típusú problémának. A nemzeti karakterben rejlő egyediségek megjelennek katonai dimenzióban is. Az események mindig térben és időben zajlanak, ugyanez van a gondolkodás és a cselekvés módja esetében is. Ezért a célokat és a feladatokat sosem lehet tértől és időtől függetlenül megfogalmazni.

A következőket olvashatjuk egy első világháborúról szóló könyvben, amely a korábbiakhoz kapcsolódó, de magyar szemmel történő kitűnő alliterációja a példamutatásnak és a hivatástudatnak: „Ha hadnagyunk elesik, akkor végünk, azzal megszűnik az a hihetetlen varázs, amely ezt a vágatást kísérte, az ellenséget felbátorítja, minket meg elcsüggeszt és rádöbrent a vállalkozás örülségére.”⁶

A katonai hivatás kulcskompetenciáit, a leendő vezetők személyi attitűdjeinek kialakítási metodikáját nehéz meghatározni, hiszen többségük genetikailag kódolva van. Megszilárdításuk több mint egy átlagember élete.

A következő gondolatokat olvashatjuk egy katonai és hittudományi iskola közös kiadványában: „A szerzők elemzéseinek és okfejtésének középpontjában a katonák állnak, akiknek különleges helyzetét az jellemzi, hogy adott esetben a legfőbb értéket, az életüket kell szolgáltatóként feláldozni.”⁷

⁴ Simon Sinek: A jó vezetők esznek utolsónak, HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2017, 11–13.

⁵ Uo.

⁶ Vetési Tamás: Isten nekünk háttal. Magánkiadás, Debrecen, 2017, 31.

⁷ Tanulmányok a katonai értékteremtés megalapozásához, A kötet a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem közös kiadványa, Veszprém, 2008, 6. www.vhf.hu/sites/default/files/dokumentumok/rendezvenyek/2013/konyv.pdf (Letöltve: 2019. 03. 06.)

A kulcskompetenciák között az alábbiak szerepelnek:⁸

- hazaszeretet;
- bátorság;
- fegyelem;
- önfeláldozás;
- becsület;
- lelkiismeret.

A kompetenciák megfogalmazásában, valamint azok gyakorlati megvalósításában nagy szerepe van az oktatói és felkészítői tapasztalatoknak. A jelölt részéről viszont a karrierje során nagy szükség van elszántságra és kitartásra.⁹

A katonai szocializációnak óriási jelentősége a gyakorlati végrehajtásban. A katonai nevelésben a legfontosabb a példamutatás, amely természetesen csak az érem egyik oldala, lehet jó is, meg nem is. Mindannyian másképp éljük meg a negatív példákat. Az intelligens ember azokból is tanul. Jelenleg a katonai szocializáció generációk ötvözete, magával hordozva a történelem lenyomatait, együtt a kitörölhetetlen tapasztalatokkal.

A tisztképzés az elmúlt évtizedekben folyamatosan változott a képzés struktúrájában és formájában. Jelenünkben is így van. A tisztképzést most az alapkövetelmények szempontjából tekintem át, az elmúlt időszakban érvényben lévő és a jelenlegi szabályzók alapján.

Nagy József (2001) kompetenciamodellje volt az alapja a követelmények meghatározásának. A négy kompetencia, a feladatok ellátásához szükséges tudás, készségek, valamint az alkalmazást segítő viselkedéselemek és motivációk közös megjelenítője.

Az 1997-ben kiadott intézkedés¹⁰ már nincs érvényben, de érdemes elemezni, hiszen egy fontos időszakban adták ki, a NATO-hoz való csatlakozás előtt, abban az időben, amikor az interoperabilitás és a kompatibilitás voltak a kulcsszavak. Egy teljesen új rendszert vezettek be. Az integrációs folyamatok kerültek előtérbe, a NATO-elvek alkalmazásának megtanítására fektették a hangsúlyt. Kiemelten fontos volt a szakmai nyelvoktatás jelentősége, külön figyelmet fordítottak a tantárgyfejlesztésekre és -korszerűsítésekre.

Az intézkedés általános követelmények részében olvashatjuk többek között az alábbi magatartási elvárásokat:

- lojalitás;
- racionális gondolkodás;
- gondoskodás;
- sikerorientáltság;
- hatékonyság;
- rugalmasság;
- problémaérzékenység.¹¹

⁸ Uo. 7.

⁹ Uo. 54.

¹⁰ 35/1997. (HK 10) MHPK VKF intézkedése.

¹¹ Uo.

Ugorva az időben, egy kicsit több mint 10 évet, ismét kiadták az alapképzésben részt vevő, akkor még a hallgatókkal szemben támasztott általános és szakmai követelményeket. A tisztekkel szemben támasztott követelményeket szintén kompetencia-alapon határozták meg. A rendelkezésre álló információim, kutatásom alapján az intézkedés még érvényben van. Az intézkedés alapját a Magyar Honvédség feladatrendszere szolgálta, hangsúlyt fektetve, a mobilitásra, a kognitív kompetenciákra és a gyakorlatiasságra. Előtérbe kerültek az empatikus képességek is.

A következő általános követelményeket tartalmazza az intézkedés:

- lojalitás;
- engedelmesség;
- folyamatos rendelkezésre állás a feladatok végrehajtására;
- szilárd akaratérő;
- a hagyományok, az egyenruha tisztelete;
- nyitottság;
- kreativitás;
- bajtársiasság;
- fizikai felkészültség;
- felelősségvállalás;
- egész életen át való tanulás.¹²

A következő mérföldkő, egy új helyzet a katonai oktatásban, amikor a hallgatók – most már honvédtisztjelöltek – kettős jogállásba kerültek. Mint ilyenek, már a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző karán kezdték meg a tanulmányaikat. Az integrálódás generálta a 2016-ban kiadott kormányrendeletet¹³ a kimeneteli követelményekről.

A kormányrendelet bevezetőjében az alábbi általános követelményeket lehet olvasni, amelyek nemcsak a katonákra vonatkoznak, hanem minden olyan hallgatóra, akik jogviszonyban állnak a Nemzeti Közszolgálati Egyetemmel.¹⁴

- problémamegoldó-képesség;
- kritikus szemlélet;
- kommunikációs képesség;
- önállóság;
- felelősség;
- sikerorientáltság.

A honvédtisztjelöltekre vonatkozó részt vizsgálva – a teljesség igénye nélkül – csak a katonai vezetői szakot emelem ki. Az elsajátítandó szakmai kompetenciák szinte taxatív felsorolása elvárásokat fogalmaz meg, amelyekkel a végzeteknek rendelkezniük kell:¹⁵

- közszolgálati alapismeretekkel;
- megfelelő katonai vezetői (parancsnoki) alapkompentenciákkal;

¹² Uo.

¹³ 282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelet.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

- katonai alegység (szakasz) vezetésére alkalmas szakmai tudással és készséggel;
- nemzeti katonai hagyományok tiszteletével;
- rövid felkészítés után nemzetközi (Európai Unió, NATO, ENSZ) környezetben, háborús és békeműveleti helyzetekben, különböző vallási, etnikai és kulturális területen való feladat-végrehajtás képességével;
- kritikus szemlélettel.

1. táblázat: Követelmények összehasonlítása

35/1997. (HK 10) MHPK VKF intézkedése	90/2008. (HK 8.) HM HVKF intézkedés	282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelet
lojalítás	lojalítás	problémamegoldó-képesség
racionálisan gondolkodó	engedelmesség	kritikus szemlélet
gondoskodó	akaraterő	
sikerorientált	hagyományok tisztelete	kommunikációs képesség
hatékony	nyitott	sikerorientált
rugalmas	kreatív	önállóság
problémaérzékeny	bajtársiasság	felelősség
	felelősségvállalás	
	fizikális felkészültség	

Forrás: saját szerkesztés

Ha megvizsgáljuk az elmúlt 20 évben megalkotott intézkedéseket, kormányrendeletet szignifikáns változásokat nem tapasztalhatunk a követelményekben, a felépítésében igen, de az alapkövetelmények területén nem. Az általános katonai értékek háttérbe szorultak, annak bővebb kifejtése szükséges, különösen a hazafiasság területén (1. táblázat).

Követelmények mások szemével

Az eddig elvégzett kutatásaim második részében kihasználtam egyrészt az oktatás adta lehetőségeket, valamint azt, hogy egy, a kérdéskörrel foglalkozó konferenciát is sikerült megszervezni. Az így feltárt eredményeket szeretném bemutatni tanulmányom második felében.

Az alapképzésben és a mesterképzésben részt vevők körében végeztem el a felmérést, amelynek a célja az volt, hogy egy nagy kompetenciahalmazból válasszák ki a számukra legfontosabb és kevésbé fontosnak tartott kompetenciákat. A felmérésben részt vevők köre három külön generáció, korban és rendfokozatban is.

2. táblázat: A legtöbbet megjelölt követelmények

„X”, „Y” generáció	„Z” generáció
határozott	határozott
következetes	becsületes
példamutató	példamutató
vállalja a felelősséget	tisztelet
érthető	bajtársias
követelménytámasztó	vállalja a felelősséget
fogalmazza meg és időben adja ki a parancsait	emberséges
tisztelet	szavahihető
világos	következetes
együttműködő	kötelességtudó

Forrás: saját szerkesztés

Különbséget lehet látni abban, hogy az idősebbek inkább gyakorlatias szemmel figyelték a követelményeket, amely azt bizonyítja, hogy nagyobb tapasztalattal rendelkeznek, valamint később a tapasztalatszerzés rögzös útján válik világosabbá a fontossági sorrend, illetve közelítenek a magasabb parancsnoki elvárásokhoz (2. táblázat).

3. táblázat: A legkevésbé megjelölt követelmények

„X”, „Y” generáció	„Z” generáció
fizikai állapot	soha ne hagyj abba a tanulást
szakmaiság	szakmaiság
ápoltság megjelenés	mindig legyenek nagy céljaid
türelmes	legyél más, csinálj másképp
emberközpontú	jogkövető
intelligencia átlagon felüli	tárgyilagos
önzetlen	rendszer szemlélet
együttérző	ápoltság megjelenésű
legyél más, csinálj másképp	nem mikromenedzser
aprólékos	aprólékos

Forrás: saját szerkesztés

Érdekeség, hogy a „legyél más, csinálj másképp” kompetencia a végére került. Holott az elkövetkező időszakban nagy jelentősége lesz ennek, hiszen az új technikai eszközök bevezetése teljesen más gondolkodást igényel. Azok a tulajdonságok kerülhetnek előtérbe, amelyeket egy más környezetben szocializálódott generáció nem néz/nézhet jó szemmel, ami meg nem értéshez, konfliktusokhoz vezethet. Elég csak, ha a türelem hiányát is ide vesszük (3. táblázat).

A pályakezdő tisztek követelményeiről a megjelölt időpontban lezajlott „Pályakezdő tisztek általános katonai felkészítése” konferencia¹⁶ célkitűzései között szerepelt – többek között – a jövő vezetőinek követelményrendszere, és az ahhoz kapcsolódó javaslatok megvitatása, és a felmérés végrehajtása.

A konferencia¹⁷ célkitűzéseit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy teljesítette az előzetesen megfogalmazott elvárásokat. Többek között rávilágított a téma jelentőségére, hiszen a következő időszakokban bevonuló jövő vezetői valószínűleg egy teljesen más környezetben fognak dolgozni, és más követelmények lehetnek a mérvadók esetükben. Mindemellett az összefogás érdekében, az általános katonai felkészítés vonatkozásában egy nyílt, őszinte belső kommunikációra is szükség lesz. A konferencia igazolta azt, hogy a kompetenciák, a kiválasztás, a jövő környezetének a vizsgálata, az ehhez kapcsolódó felkészítés, és annak minden oldalú biztosítása csak egy rendszerben vizsgálható.

A konferencián elhangzott, hogy a felkészülést érdekessé, élményszerűvé kell tenni, és olyan módszereket, eszközöket kell alkalmazni, amivel a leendő tiszt majd találkozni fog a csapatoknál is. El kell fogadni, hogy a kiképzés nem minden esetben arról szól, hogy jól érezzék magukat. Hiszen nagyon sok olyan gyakorlati tapasztalattal rendelkezünk, ami azt bizonyítja, hogy szükség van türelemre, a várakozások túrésére is. Ugyanennyire elvárás a váratlan helyzetekre való gyors reagálás, a változásokra való nyitottság, és az együttműködés igénye.

A kérdőívet 18 fő töltötte ki, ezért nem tekinthető reprezentatív felmérésnek, általános véleménynek. Ennek ellenére alaposan el kell a gondolkodnunk a válaszon, mert a válaszadók a kiválasztásban, a felkészítésben érdekelt személyek voltak. Hangsúlyozom, hogy alapkompentenciákról beszélünk, amelynek egyrészt jelentősége van már a kiválasztás időszakában, később pedig a felkészítés során a kitűzött célok elérésében. A kompetenciákat tartalmazó adathalmazból a válaszadók köre az alábbiakat választotta a legfontosabbnak (4. táblázat):

- rugalmas;
- határozott;
- vállalja a felelősséget;
- csapatjátékos;
- következetes;
- példamutató;
- emberséges;
- bajtársias.

¹⁶ Pályakezdő tisztek általános katonai felkészítése, konferencia, Budapest, 2018.

¹⁷ Uo.

4. táblázat: A konferencián megjelölt követelmények összehasonlítása

„X”, „Y” generáció	„Z” generáció	konferencia(„X”)
határozott	határozott	rugalmas
becsületes	következetes	határozott
példamutató	példamutató	vállalja a felelősséget
tisztelet	vállalja a felelősséget	következetes
bajtársias	érthető	csapatjátékos
vállalja a felelősséget	követelménytámasztó	
emberséges	fogalmazza meg és időben adja ki a parancsait	
szavahihető	tisztelet	
következetes	világos	

Forrás: saját szerkesztés

Összefoglalás

Megállapíthatjuk, hogy a rendelkezésre álló intézkedések átvizsgálása és harmonizálása nagyon időszerű, a soron következő változások is ezt nyomatékosítják. Az intézkedéseknek rugalmas kereteket kell biztosítaniuk a felkészítők számára, viszont a végrehajtáshoz részletes tervekkel kell rendelkezni a kitűzött célok elérése érdekében. A rugalmas tervek szükségessége azért fontos, hogy az aprólékos leszabályozottság ne legyen akadálya az előrehaladásnak. A rugalmasság mellett szól az is, hogy nagyon gyorsan változnak a körülmények. A hozzájuk való igazodás pedig nehézkes, ha körbebástyázom magamat szabályzókkal.

Amit fontosnak tartok tisztázni, hogy nem könnyű feladat a gyakorlatban történő megoldási javaslatokra megadni a választ. Az általános kulcskompetenciák meghatározása, igazodva a hazai követelménytámasztókhöz, továbbá a nemzetközi trendeknek való megfeleltetésük nem tűnik bonyolultnak. El kell érni a gyakorlatban a kitűzött célokat, viszont az, hogy miként építem be a felkészítés rendszerébe, már sokkal nehezebb feladat.

A rendszerben történő gondolkodást helyezem előtérbe. Először is adott a követelménytámasztó. A tiszta és világos feladatrendszerhez szükséges a környezetet megteremteni, és biztosítani a hozzá kapcsolódó humán erőforrásokat. Tisztában vagyok vele, ez magától érthetőnek hangzik, nevezhetnénk ezt a rendszer absztrakt modelljének. A rendszert két részre osztom, két szempontból vizsgálom: a felkészítők és a leendő hallgatók oldaláról. A hallgatók oldaláról abban, hogy megfeleljenek a rendszer által kitűzött kompetenciáknak, már szerepe van a toborzásnak, a munkáltatói brand kialakításának, a pálya vonzóvá tételének, a kiválasztásnak, a specializációnak – amit célszerű már az elején végrehajtani –, az alapképzésnek, a tömbösített általános felkészítésnek, és a katonai szocializációnak. A teljes rendszer pedig úgy működik, hogy minden feladatot harmonizálunk.

Felhasznált irodalom

- Holecz József: A Geraszimov-doktrína – Egy másik megvilágításban, *Felderítő Szemle*, 16 (2017/3–4) 5–27.
- Pályakezdő tisztek általános katonai felkészítése, konferencia, Budapest, 2018.
- Sinek, Simon: A jó vezetők esznek utolsónak, HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2017.
- Tanulmányok a katonai értéktan megalapozásához, A kötet a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem közös kiadványa, Veszprém, 2008, www.vhf.hu/sites/default/files/dokumentumok/rendezvenyek/2013/konyv.pdf (Letöltve: 2019. 03. 06.)
- Vetési Tamás: Isten nekünk háttal, Magánkiadás, Debrecen, 2017.

Jogi források

- 282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelet az államtudományi képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak meghatározásáról és azok képzési és kimeneti követelményeiről, valamint az azzal összefüggő kormányrendeletek módosításáról
- A Magyar Honvédség parancsnoka, vezérkari főnökének 35/1997. (HK 10.) MHPK VKF intézkedése, a felsőoktatási intézmények hallgatói katonai kiképzésével és katonai életre nevelésével kapcsolatos, illetve a 2000 után kibocsátandó tisztekkel szemben támasztandó katonai-szakmai követelményekről
- A Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar főnökének 90/2008. (HK 8.) HM HVKF intézkedése, a katonai felsőoktatási intézményben, az alapképzésben ösztöndíj szerződés alapján, a mesterképzésben központi támogatás alapján tanulmányokat folytató hallgatókkal, valamint a Magyar Honvédséggel szolgálati jogviszonyt létesítő tiszti beosztásba tervezett személyekkel szemben támasztandó általános katonai és katonai szakmai követelményekről

Szendy Viktória Anna¹

Az önkormányzati tűzoltóságok helye és szerepe a katasztrófavédelem rendszerében

The Location and Role of Local Fire Fighting in the Emergency Protection System

Absztrakt

A tanulmány bemutatja az önkormányzati tűzoltóságokat a katasztrófavédelem rendszerén belül. Kitér a működésükre, felügyeletükre és ellenőrzésükre, illetve a tevékenységük ellátásához szükséges képzésre. Bemutatja azt a finanszírozási rendszert, amelynek kétoldaliságából az önkormányzati tűzoltóságok kettőssége fakad. Elemzi a katasztrófavédelem 2012. január 1-jével kialakított rendszerét, a katasztrófavédelmi besorolás rendjét, majd abból következően az önkormányzati tűzoltóságok tűzvédelemmel és tűzmegeelőzéssel kapcsolatos feladatait.

Kulcsszavak: katasztrófavédelem, önkormányzati tűzoltóság, munka, felügyelet, oktatás, finanszírozás

Abstract

This article present the role and tasks of the municipal fire brigades inside the system of the disaster managment, onto them working with a strange look, their supervision and their cheque, their activity is necessary to his supply concerned onto a training, and the financing system from the bilateral of which the municipal fire brigades' duality stems. It analyzes the system of disaster management as of January 1, 2012, the order

¹ Pest Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság, előadó – Disaster Managment of Pest County, e-mail: ria.szendy@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6140-3469

of the disaster management classification, and consequently the tasks of municipal fire brigades related to fire protection and fire prevention, not the characteristics of their activities as public administration bodies.

Keywords: *disaster management, municipal fire brigade, working, supervision, instruction, financing*

A tűzoltóságok helye és szerepe rendkívül meghatározó a rendvédelemben, hiszen a közigazgatás – és így a védelmi igazgatás – területén az egyik legalapvetőbb jog, a biztonsághoz való jog egyik eleme.

Magyarországon különböző „típusú” tűzoltóságok működnek: hivatásos, önkormányzati, létesítményi és önkéntes.

Ezek tevékenységében, bár számos dologban eltérnek egymástól, a legfontosabb különbség a fenntartó „személyét” illeti, hiszen a hivatásos tűzoltóságok esetén az állam, az önkormányzatiaknál elsősorban az önkormányzat, létesítményinél az érintett létesítmény a fenntartó, az önkéntes tűzoltó egyesületek pedig elsősorban önfenntartók.²

A következőkben a katasztrófavédelem – tűzvédelmet is érintő – veszélyelhárítási tervezési rendszerét mutatom be, majd az önkormányzati tűzoltóságok katasztrófavédelemben betöltött szerepének rövid elemzéséből kiindulva azok működését, a rájuk vonatkozó legfontosabb szervezeti eljárási előírásokat ismertetem. A tanulmány egyik eleme a tűzvédelem hazai rendszerével és a fegyveres összeütközések időszakában (háborús) jelentkező tűzvédelem sajátosságaival foglalkozó tudományos kutatómunkának, így további tanulmányaim mind a hivatásos, mind pedig az önkormányzati, létesítményi és önkéntes tűzoltóságok ez irányú feladatait elemzik.

A települések katasztrófavédelmi besorolásának jogszabályi alapjai

Az egyes veszély-, illetve katasztrófavhelyzetek hatékony megelőzése, az élet és anyagi javak megóvása érdekében 1995-ben először került sor hazánk településeinek polgári védelmi szempontú besorolására. A besorolás szabályait a *települések polgári védelmi besorolásáról és a védelmi követelményekről szóló 114/1995. (IX. 27.) Korm. rendelet* határozta meg, amelynek megfelelően négy csoportba lettek besorolva a települések.

Az azóta eltelt 12 év környezeti biztonságot befolyásoló eseményei, elsősorban a természeti eredetű veszélyforrások negatív megváltozása (például szélsőséges időjárási jelenségek egyre gyakoribbá válása), a lakosságot érintő új kockázatok beazonosítása szükségessé tette a korábbi besorolási rendszer felülvizsgálatát.

A 2010 októberében bekövetkezett vörösiszap-katasztrófa is alátámasztja az új megközelítés szükségességét, azt, hogy a települések besorolását az adott területre jellemző, valós kockázatbecslésen alapuló veszélyeztetettséghez kell igazítani. Ennek

² Pályázatok révén segíti az önkéntes tűzoltó egyesület fennmaradását, működését a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, támogathatja az önkormányzat, magánszemélyek, civil szervezetek tevékenységét.

érdekében olyan rugalmas szabályozást kell kialakítani, amely követi a természetes és épített környezetben bekövetkező változásokat.

A korábbi besorolási rendszer merev szabályozásával, az alapvetően honvédelmi (háborús) kockázatokra épülő veszélyeztetettségi rendszerével ellentétben a 2012. január 1-jén hatályba lépett, az egységes katasztrófavédelmi rendszert létrehozó jogszabályok, a *katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény* (a továbbiakban: Kat.), valamint a *Kat. végrehajtásáról szóló 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet* (a továbbiakban: Kat. vhr.) teljesen új alapokra helyezik a települések katasztrófavédelmi besorolásának szabályait. Elmondható, hogy a változtatások az elmúlt 12 év gyakorlati tapasztalatai alapján indokoltak voltak, napjainkra a katasztrófavédelem megújult, ehhez az Alaptörvénnyel összhangban kiadott Kat. hozzárendelte a jogszabályi alapot.³

A megújult szabályozás lényege, hogy minden egyes településre a valós helyi sajátosságokra jellemző veszélyeztető hatások felmérésével, az elvégzett egyedi kockázatbecsléssel kell a katasztrófavédelmi osztályba sorolást meghatározni. A Kat. vhr. meghatározza a kockázatbecslés fogalmát is, amely a kockázatazonosítás, a kockázatelemzés és a kockázatértékelés átfogó folyamatát jelenti.

A települések tűzvédelmének sajátosságaira, a hivatásos és a tanulmány szempontjából meghatározó önkormányzati tűzoltóságok feladataira tekintettel a következőkben bemutatom a települések katasztrófavédelmi osztályba sorolásának folyamatát, szabályait.

Kockázatazonosítás, kockázatelemzés, kockázatértékelés

A katasztrófák elleni védekezés egyik legfontosabb alappillére a megelőzés. A megelőzési és felkészülési feladatok fő célja a lakosság életét és anyagi javait veszélyeztető események bekövetkezési valószínűségének a lehető legkisebbre csökkentése, valamint a már bekövetkezett káresemények hatásainak minimalizálása, a károk hatékony elhárítása. Annak érdekében, hogy az ország teljes területén a megfelelő védelmi szint kialakítható legyen, a veszélyeztető hatások alapján kockázatbecslések elvégzése szükséges. A kockázatbecslési folyamat három lépésből tevődik össze, amelyek a következők:

- a) kockázatazonosítás,
- b) kockázatelemzés,
- c) kockázatértékelés.

„*Kockázatazonosítás*: az az eljárás, amely meghatározza az adott területen lehetséges kockázatok és azok hatásait, valamint magában foglalja a veszélyeztető hatások forrásának azonosítását. Az eljárás elvégzése során figyelembe kell venni a vizsgált területre vonatkozó statisztikai adatokat, történeti adatokat, tapasztalati tényeket, valamint a rendelkezésre álló kockázatelemzések eredményeit.

³ Muhoray Árpád: A katasztrófavédelem aktuális feladatai, Tanulmány, 2012, http://mhtt.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Muhoray_Arpad.pdf (Letöltve: 2018. 12. 10.)

Kockázatelemzés: olyan eljárás, mely az adott területre vonatkozó azonosított lehetséges kockázatok csoportosítását és értékelését foglalja magában.

Kockázatértékelés: az az eljárás, mely a kockázatelemzés eredményeit felhasználva meghatározza az adott veszélyeztető hatás adott településre gyakorolt kockázati szintjét.⁴

Az elemzés tevékenység a döntés közvetlen lehetőségének biztosítása érdekében. A helyzet elemekre való bontását és az egyes elemek vizsgálatát jelenti a meghatározó okok és hatások felismerése céljából. Az elemzés végigkíséri az egész folyamatot. Szerepe kettős:

- módszeresen megismerni a helyzetet, annak fő vonásait, összefüggéseit és okozati tényezőit,
- eljutni a megismerés olyan fokára, amikor már nemcsak a probléma megismerése, hanem a problémamegoldás változatai is kibontakoznak.

A katasztrófák elleni védelemben az elemzés a katasztrófavédelmi műveleti elgondolás (elhatározás) kialakításának felelősségteljes és döntő mozzanata, amelynek célja:

- a katasztrófavédelmi feladatok előkészítése és megoldása (végrehajtása) körülményeinek mindenoldalú tanulmányozása, értékelése gondos elemzések és számvetések alapján,
- és ezekre építve az alapvető következtetések levonása a feladatok leghatékonyabb megoldási módjainak meghatározása érdekében.

Az elemzés egyben a tárgyilagos – sokszor, ha kell, rideg – számvetések és az információk elfogulatlan feldolgozásának módszere is, amely vonatkozhat például a potenciális veszélyhelyzetek megítélésére éppúgy, mint a kétoldalú szerződésekre.

Fő feladata: mindazon tényezők számbavétele, amelyek a veszélyhelyzeteket jellemzik, és a szervezet előtt álló feladatok előkészítésére és végrehajtására – aktuálisan és hosszabb távra is – valamilyen hatást gyakorolnak vagy gyakorolhatnak.

Az elemzés nem cél, hanem eszköz, megfontoltan és a szükséges esetekben, mértékben kell igénybe venni. Az összefüggések feltárása során fontos követelmény:

- a tudomány igénybevétele,
- a tapasztalat és a gyakorlat tanulmányozása,
- a probléma reális és egyértelmű megfogalmazása,
- a problémamegoldás erőforrás-szükségletének meghatározása,
- a várható eredmények és következmények feltárása, majd ezek következményeként konkrét cél és feladat megfogalmazása.

A célmeghatározás ugyanis a jó döntés nélkülözhetetlen feltétele, „tipikusan” és sajátosan vezetői (parancsnoki) feladat, akkor lehet jó, ha a meglévő – és elérhető – lehetőségekből indul ki és figyelembe veszi a felsőbb szervek előírásait is.

Az elemzés módszerei a feladatoktól és az egyes vezetési szintektől függően változnak, és alapvetően két csoportba sorolhatók: hagyományos (intuitív értékelés),

⁴ 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról.

tudományos (leíró vagy normatív megközelítés, induktív vagy deduktív – összehasonlítás, azonosítás vagy minősítés). A kettő együttese meghatározó a vezetői (a parancsnoki) munka szempontjából, ugyanis az emberi ismeretanyag, tapasztalat mindig több, mint amennyit a tudomány már általánosított, az agyi intuitív folyamatokkal olyan bonyolult kérdéseket is meg lehet oldani, amit például technikai eszközökkel egyáltalán nem lehet megközelíteni.

A veszélyelemzés, a kockázatbecslés, a hatás- és biztonságvizsgálat alapvetően determinisztikus vagy valószínűségi megközelítésű lehet:

- A determinisztikus megközelítés nem veszi közvetlenül figyelembe a lehetséges baleseti eseményláncok eltérő valószínűségeit, hanem a lehetséges veszélyekkel szemben biztonsági intézkedéseket követel meg, úgynevezett „nulla kockázatra” törekszik. A megkövetelt vizsgálatok ebben az esetben a veszélyek feltárásán kívül bizonyos biztonsági intézkedések, védelmi rendszerek és feltételek meglétét ellenőrzik, illetve a referencia-eseményláncokat és következményeket elemzik, azok valószínűségeinek számítása nélkül.
- A valószínűségi megközelítés ezzel szemben abból indul ki, hogy a kockázat nem csökkenthető nullára, és a számítások alapján kell eldönteni, hogy a vizsgált létesítmény működéséből származó kockázat meghaladja-e a még elfogadható szintet, amelyet jogszabályok rögzítenek. Ebben az esetben az elemzés eszköze a mennyiségi kockázatbecslés, vagy más néven a valószínűségi hatás- és biztonság-elemzés.

A valószínűségi megközelítés módszereinek sorában sajátos ismeretanyagot jelent a kis valószínűségű események elemzésének módszertana, illetve a kockázatok elemzésének eljárásai. Ez utóbbi módszereket elterjedten alkalmazzák a műszaki életben a bonyolult rendszerek biztonságának elemzésére. A szélsőséges természeti jelenségek, folyamatok esetében azonban többnyire a bekövetkezés valószínűségi mérlegelésével foglalkoznak. A konkrét elemzési módszerek sorában a legismertebbek:

- a hibafaelemzés,
- az eseményfa-elemzés,
- a veszély- és működőképesség-vizsgálat (HAZOP-vizsgálat),
- és a mennyiségi kockázatbecslés különféle módszerei.

A hibafaelemzés célja: annak vizsgálata, hogy bizonyos „nemkívánatos események” (környezetveszélyeztetés, ipari baleset, üzemzavar) bekövetkezéséhez milyen meghibásodások, külső hatások, általánosságban milyen okok szükségesek. Ez a szemlélet deduktív, mert az okozat felől halad az okok irányába. Az elemzés keretében először a csúcseeményeket azonosítják, amelyek bekövetkezése esetén jelentős környezeti hatás, károsodás léphet fel. Ez a módszer alapvetően a súlyos balesetekkel foglalkozik, amikor – a SEVESO-irányelvek alapján – a létesítmény tervszerű működésének olyan zavara következik be, hogy mérgező, tűz- vagy robbanásveszélyes anyag vagy anyagok jelentős emisszió, tűz vagy robbanás következtében azonnal vagy későbbi időben, súlyos veszélyt idéznek elő. Súlyos veszélynek minősül: az emberi élet fenyegetettsége vagy súlyos egészségkárosodás lehetősége, egészségkárosodás lehetősége nagyobb létszámú embereknél, a környezet, különösen az állat- és növényvilág, a talaj,

a földfelszíni és a felszín alatti vizek, a légkör károsodása, illetve a kulturális vagy egyéb javak károsodásának lehetősége.

Az elemzés lényege az oksági lánc „visszafejtése”. Az így elkészített hibafák minőségi elemzése során értékelni kell az alapesemények összes olyan kombinációit, amelyek a csúcseseményhez vezetnek. Értékelni kell azokat az eseménykombinációkat is, amelyek bekövetkezésének elkerülésével a csúcsesemény nagy valószínűséggel nem jöhet létre (ezek a „biztonság garanciáinak” nevezhetők). Abban az esetben, ha az alapeseményekre statisztikai (valószínűségi) adatok is rendelkezésre állnak, elvégezhető a hibafa mennyiségi elemzése (kiértékelése) is. A hibafaelemzés négy részből áll: a probléma definiálása, a hibafa megalkotása, a megoldása, valamint a minimális hibaesemény-kombinációk rendszorolása.⁵

Az eseményfa-elemzés – az előző módszerrel ellentétben – induktív szemléletű eljárás. Az okok felől indulva, a lehetséges okozatok, következmények megkeresésére irányul. Az eseményfa kiinduló pontját kezdeti eseménynek nevezik és elemzik a további események bekövetkezésének lehetőségét, a különböző következményekkel járó és eltérő valószínűséggel bekövetkező eseményláncot. Az üzemzavarok és balesetek hatásainak feltárására ez az eljárás alkalmas, a lehetséges okok feltárására pedig a hibafa módszer használható, amely egyúttal a megtett és a megtehető biztonsági intézkedések elemzését is lehetővé teszi. Így tehát alkalmas „a lehetséges igénybevettséget, szennyezettséget és károsítást megelőző, csökkentő, illetve elhárító intézkedések meghatározására”.⁶

A biztonságelemzések elterjedt módja – elsősorban a vegyiparban – a veszély- és működőképesség-vizsgálat (az úgynevezett HAZOP-vizsgálat). Ebben a megközelítésben nem érvényesülnek a valószínűségi vagy statisztikai megfontolások. A módszer önmagában is alkalmazható egy vegyi üzem lehetséges veszélyeinek feltárására, de számszerű kockázatelemzés végzése előtt előzetes veszélyazonosításra, a későbbi elemzések során figyelembe veendő meghibásodási módok, alapesemények azonosítására is alkalmas.

Az előzők mellett elterjedt eljárás az összetett (integrált) veszélyelemzés és kockázatbecslés. Különböző formájú lehet, alapvetően három területet ölel fel: mátrixok felállítás, a kockázat és érzékenység feltérképezése, és a várható veszteség (gazdasági) összetett becslése.

Az összetett veszélyek elsőfokú elemzései egyszerű mátrixokkal végezhetők el. Ezek a megjelenítések: a helyi veszélyeket, a csökkentési reakciókat és a közreműködők (állami, közigazgatási, egyéb) közötti együttműködési feladatokat („a közös dolgokat”) mutatják be. Ez azt jelenti tehát, hogy:

- információk szempontból kell elemezni a kritikus eseményt, eseményeket, azok hatásait és hatásainak következményeit;
- alapinformációkkal kell rendelkezni az állampolgár, a lakosság, a társadalom és intézményrendszere normálhelyzeti körülményeiről, életéről, életfeltételeiről, környezetéről és vagyoni helyzetéről;

⁵ Bognár Balázs et al.: Iparbiztonságtan I. Kézikönyv az iparbiztonsági üzemeltetői és hatósági feladatok ellátásához, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013, 409.

⁶ 6. számú melléklet a 314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelethez, A környezeti hatástanulmány általános tartalmi követelményei, 6. a) pont.

- információkkal kell rendelkezni a kritikus esemény, események bekövetkezésének lehetséges okairól;
- információkkal kell rendelkezni a katasztrófa elleni védekezés (megelőzés, védekezés, helyreállítás) szintenkénti rendszeréről;
- információkkal kell rendelkezni a vezetési szintenként megteendő intézkedésekről;
- valamint információkkal kell rendelkezni a korábban megtörtént események hazai és nemzetközi tapasztalatairól.

A kockázat és érzékenység feltérképezése egy térképsort adhat, amely az elemzések alapján megadja a következőket:

- A kockázat, amelyet az összes lehetséges veszély okoz, az összes helyszínen és igazgatási területen belül: különböző erősségű szinteknél, előfordulási valószínűségként kifejezve, és ha lehetséges, a két (vagy több) katasztrófa egyidejű előfordulásának valószínűsége.
- Az igazgatási területen belül a veszélyeknek kitett egyes területek érzékenysége: fizikai, természeti és gazdasági erőforrások valószínű károsodásának kifejezésében, az egyes erősségi szintű (fokozatú), egyes katasztrófákból következően.

A kockázatelemzés szempontrendszerében megjelenik:

- A kockázatok azonosítása: célja azoknak a veszélyeztető hatásoknak a meghatározása, amelyek hatással lehetnek az emberekre, környezetre. Többféle szempontból lehet vizsgálni a kockázatot, emberi, pénzügyi vagy környezeti, de a vizsgálat céljából főként az emberekre és a környezetre gyakorolt hatást célszerű figyelembe venni.
- Az azonosított kockázatok elemzése: a kockázatelemzés többféle, a fentebb bemutatott modellel elvégezhető. Figyelembe kell venni azt, hogy az egyes események milyen mértékben gyakorolnak hatást az ott élőkre.
- A kockázatértékelés: a kockázatértékelés során elemezni kell és meghatározni azt a kockázati szintet, amelyet a kockázatelemzés során feltártunk. A kockázatok megjelenítése kockázati mátrixon keresztül végeredményként, ha az lehetséges, akkor kockázati térképen történik meg.
- Az eredmények bemutatása kockázati mátrix struktúrában – lehetőség szerint térképi megjelenítéssel.

Veszélyelhárítási tervezés

Rendszerét, követelményeit a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról szóló 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet határozza meg. A veszélyelhárítási tervezés célja, hogy a természeti, civilizációs és egyéb eredetű veszélyekre a kockázatok azonosítása, elemzése és értelmezése alapján egységes okmányrendszerbe foglalja a katasztrófavédelmi

feladatok és intézkedések rendjét, végrehajtását, valamint az azt biztosító személyi, anyagi és technikai eszközök hozzárendelését. A veszélyelhárítási tervezés szintjei:

- munkahelyi veszélyelhárítási terv,
- települési (a fővárosban kerületi) veszélyelhárítási terv (a továbbiakban együtt: települési veszélyelhárítási terv),
- a katasztrófavédelmi kirendeltség összesített terve,
- területi (fővárosi) veszélyelhárítási terv,
- központi veszélyelhárítási terv.
- veszélyelhárítási feladatterv.

A tervkészítésre kötelezettek veszélyelhárítási terveiket folyamatosan naprakészen tartják.

Munkahelyi veszélyelhárítási terv

A hatósági határozattal kijelölt gazdálkodó szerv munkahelyi veszélyelhárítási tervet készít a gazdálkodó szerv területén munkát végzők és az egyéb okból ott tartózkodók védelmére. Mentésül a munkahelyi veszélyelhárítási terv készítése alól a belső védelmi tervet, súlyos káresemény-elhárítási tervet készítő gazdálkodó szerv. A hatósági határozattal kijelölt gazdálkodó szervek a telephely környezetét veszélyeztető hatásokról adatokat szolgáltatnak a települési veszélyelhárítási terv készítéséhez a polgármester számára. A munkahelyi veszélyelhárítási tervet a gazdálkodó szerv vezetője hagyja jóvá a katasztrófavédelmi kirendeltség egyetértésével.

Települési veszélyelhárítási terv

Települési veszélyelhárítási tervet készít a polgármester a katasztrófavédelmi szempontból osztályba sorolt településeken a katasztrófavédelmi kirendeltség közreműködésével. A települési veszélyelhárítási terv alapidokumentumból és kapcsolódó mellékletekből áll (adattárak, térképek, nyilvántartások). A települési veszélyelhárítási terv elkészítése során a polgármester bevonja az adott elem tekintetében a feladat- és hatáskörrel rendelkező illetékes szervet. A polgármester a települési veszélyelhárítási tervben foglaltak végrehajtásának biztosítására legalább 3 évente gyakorlatot tart. A települési veszélyelhárítási tervet a helyi védelmi bizottság hagyja jóvá a katasztrófavédelmi kirendeltség egyetértésével. A települési veszélyelhárítási terv mellékletét képezi a külső védelmi terv és a helyi vízkárelhárítási terv. A polgármester a jóváhagyott veszélyelhárítási terv egy példányát megküldi a katasztrófavédelmi kirendeltségnek.

A terv alapidokumentum kapcsolódó mellékleteket tartalmaz. Kockázatelemzés és -értékelés alapján a kimutatott veszélyeztető hatásokra, azok következményeinek elhárítása érdekében készül. Mellékletként tartalmazza a többi között: a külső védelmi tervet, illetve a helyi vízkárelhárítási tervet is.

Települési veszélyelhárítási terv tartalma:

1. A védekezésben részt vevők:
 - irányítás, vezetés, együttműködés,
 - kapcsolattartás és jelentések,
 - készenlétbe helyezés, riasztás, kapcsolattartás,
 - egyéni védőeszközökkel való ellátás,
 - köteles polgárvédelmi szervezetek készenlétbe helyezésének,
 - működéshez szükséges eszközök biztosításának,
 - védekezésben részt vevő egyéb szervezetek készenlétbe helyezésének és alkalmazásának logisztikai biztosítása,
 - kárterületre való belépés.
2. A lakosság védelme:
 - riasztás, figyelmeztetés, veszélyhelyzeti tájékoztatás,
 - kitelepítés, kimenekítés, befogadás-elhelyezés, visszatelepítés,
 - elzárkóztatás,
 - egyéni védőeszközökkel való ellátás,
 - mentesítés,
 - elsősegélynyújtás, sérültszállítás,
 - halálos áldozatokkal kapcsolatos halaszthatatlan intézkedések.
3. Kritikus infrastruktúra-elemek, létfontosságú anyagi javak védelme.
4. Hátrahagyott anyagi javak védelme.
5. Vizek kártételei elleni védekezésben való közreműködés.
6. Menekültek ideiglenes elhelyezésében, ellátásában való közreműködés.
7. Nemzetközi szerződésből adódó tájékoztatás, kölcsönös segítségnyújtás.
8. Ideiglenes helyreállítás, ingatlanok, ingóságok kármentesítése (fertőtlenítése).⁷

Katasztrófavédelmi kirendeltség összesített terve

Illetékességi területére vonatkozóan a katasztrófavédelmi kirendeltség – a települési szintet meghaladó beavatkozást igénylő katasztrófavédelmi feladatok ellátása érdekében – a települési veszélyelhárítási tervek alapján összesített tervet készít.

Területi (fővárosi) veszélyelhárítási terv

Területi (fővárosi) veszélyelhárítási tervet készít a megyei, fővárosi védelmi bizottság az illetékességi területén jelentkező veszélyelhárítási feladatok összehangolására a megyei közgyűlés elnöke (a fővárosban a főpolgármester), a megyei, fővárosi katasztrófavédelmi igazgatóság közreműködésével. A területi veszélyelhárítási terv alapdokumentumból és kapcsolódó mellékletekből áll (adattárak, térképek, nyilván tartások). A területi veszélyelhárítási tervet a megyei, fővárosi védelmi bizottság

⁷ 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról.

hagyja jóvá a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (a továbbiakban: BM OKF) főigazgatójának egyetértésével.

Központi veszélyelhárítási terv

Központi veszélyelhárítási tervet készít a BM OKF főigazgatója a katasztrófaveszély elhárítására és a katasztrófa következményeinek lehető legkisebbre csökkentésére. A központi veszélyelhárítási terv különösen az alábbiakat tartalmazza:

- az emberi élet, a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak védelme,
- a kritikus infrastruktúrák védelme,
- a lakosság alapvető ellátásának biztosítása.

A központi veszélyelhárítási tervet a katasztrófák elleni védekezésért felelős miniszter hagyja jóvá. Katasztrófaveszély esetén a BM OKF főigazgató e terv alapján az élet- és anyagi javak védelme, súlyos károk megelőzése érdekében intézkedések bevezetésére jogosult.

Összességében tehát megállapítható, hogy a települések katasztrófavédelmi besorolási rendszerének megújulásával a veszélyhelyzeti tervezés rendszere is alapvetően átalakul. A besorolt településeken a polgármester gondoskodik – az adott településre készített kockázatelemzés és értékelés alapján kimutatott veszélyeztető hatásoknak és a következményei elhárítása érdekében meghatározott elégséges védelmi szintnek megfelelő – települési veszélyelhárítási terv elkészítéséről. A terület újraszabályozása, a megváltozott követelményekhez való igazítása költségtakarékossá teszi a védelmi tervezést, mert az konkrét veszélyeztető hatásokra épül, továbbá kiszámíthatóbbá teszi a gazdasági-anyagi szolgáltatások teljesítésére kötelezettek terheit a pontosan tervezhető költségek tekintetében. A veszélyelhárítási terv a katasztrófaveszély, valamint a katasztrófa időszakában végrehajtandó katasztrófavédelmi feladatokat tartalmazó dokumentum, települési, megyei és országos szintre kidolgozva.

A Kat. hatálybalépésével létrejövő közbiztonsági referenci rendszer is a települések katasztrófavédelmi osztályba sorolásához kötődik. A Kat. vhr. alapján az I. és II. osztályba sorolt településeken a polgármester kijelöli a referens személyét és biztosítja a képzéseken történő részvételét, amely mintegy 1000-1100 fős létszámot jelent.

A jogszabályok, a *Jelentés Magyarország nemzeti katasztrófakockázat-értékelési módszertanáról és annak eredményeiről* című dokumentum és a jelentés elfogadását követően elkészített útmutató felhasználásával a települési besorolások megfelelő alapot adnak az elégséges védelmi követelmények meghatározásához, a veszélyelhárítási tervek elkészítéséhez, a katasztrófák elleni védekezés során mind a megelőzés, mind a beavatkozás, mind az újjáépítés megszervezéséhez és végrehajtásához.

A katasztrófavédelem korábbi jogszabályi környezetének átfogó módosításával, az állam szerepvállalásának növelésével fokozhatóvá vált Magyarország területén a lakosság életének, vagyonának biztonsága, valamint megoldhatóbbá az ország működőképességének folyamatos fenntartása.⁸

⁸ Muhoray Árpád: A 2001-es beregi árvíz tizedik évfordulóján túl, *Belügyi Szemle*, 60 (2012/9) 107–123.

Az önkormányzati tűzoltóságok működése

Az önkormányzati tűzoltóságok működését a tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról szóló 1996. évi XXXI. törvény határozza meg – csakúgy, mint a hivatásos, a létesítményi tűzoltóságok, valamint önkéntes tűzoltó egyesületek esetében, emiatt a szabályozás általánosan vonatkozik mindegyik „típusra”, azok nem szétválaszthatók, de kiemelem azokat az előírásokat, amelyek különösen fontosak a téma vizsgálata szempontjából.

A törvény részletesen szabályozza azokat a jogosultságokat, amelyeket a tűzoltásban részt vevőknek biztosít, különös tekintettel a tűzoltásvezetőkét, például korlátozhat, bevonhat másokat a feladat végrehajtásába.

A törvény hatálya mindenkire kiterjed, aki Magyarország területén tartózkodik, így bárki bevonható képességeihez mérten, de magát a tűzoltást, a műszaki mentést végző rendszer működtetését és fenntartását állami feladatként jelöli meg (lévén a védelmi igazgatás rendszerébe tartozik, aminek fenntartása állami feladat).

A helyi önkormányzatoknak vannak az általuk létrehozott és fenntartott tűzoltósággal kapcsolatos feladataik, amelyek a következők:

- hozzájárulhatnak a hivatásos tűzoltóság, valamint hozzájárulnak – ha van a területükön működő – az önkormányzati tűzoltóság és az önkéntes tűzoltó egyesület fenntartásához;
- gondoskodnak az önkormányzati tűzoltóság fenntartásáról, működtetéséről és fejlesztéséhez;
- hozzájárulhatnak más tűzoltóság létesítéséhez, fenntartásához, fejlesztéséhez;
- az önkormányzati képviselő-testületek elrendelhetik az irányításuk alá tartozó önkormányzati tűzoltóságok rendkívüli készenléti szolgálatát;
- az önkormányzati képviselő-testületek beszámoltatják az önkormányzati tűzoltóparancsnokokat;
- megszüntethetik az önkormányzati tűzoltóságot, de mielőtt ezt megtennék, fél évvel a megszüntetés dátumánál korábban tájékoztatniuk kell erről a belügyminisztert.

Ezenfelül a képviselő-testületek elrendelhetik az irányításuk alá tartozó tűzoltóságok számára a rendkívüli készenléti szolgálatot, valamint a Belügyminisztérium tájékoztatása mellett megszüntethetik az önkormányzati tűzoltóságot.

Az önkormányzati tűzoltóságok létesítésével, fejlesztésével, működésével és fenntartásával kapcsolatos költségeket egymás közt arányosan osztja fel a székhely szerinti települési önkormányzat, az elsődleges művelési körzete szerinti települések önkormányzatai, valamint a központi költségvetés. A központi költségvetés által az önkormányzati tűzoltóságok részére biztosított összeg nagyságát meghatározza az önkormányzati tűzoltóság vonulási területének reális veszélyeztetettségét kifejező pontszám,⁹ valamint az állam az önkormányzati tűzoltóságok működéséhez évente 25 millió forinttal járul hozzá, illetve a támogatások felosztása után az előirányzatból

⁹ Ez a veszélyeztetettség pontszám, amelyet a 239/2011. (XI. 18.) Korm. rendelet 13. §-a alapján határoznak meg.

megmaradó pénzüsszeg is az önkormányzati tűzoltóságokhoz kerül, azok veszélyeztetettségi pontszáma alapján.¹⁰

A 39/2011. BM rendelet a tűzvédelmi törvénynél sokkal bővebben ismerteti a tűzoltásban és műszaki mentésben részt vevők feladatait, kötelezettségeit, jogait, valamint a mentő tűzvédelem különböző szakaszait.

Ami kiemelendő a rendeletről az az, hogy a tűzoltás, műszaki mentés vezetését ki végezheti az önkormányzati tűzoltóságoknál: rajparancsnok, parancsnokhelyettes, parancsnok. A rendelet meghatározza a tűzoltásvezetés átadás-átvételének sorrendjét, így:

- a beavatkozó önkéntes tűzoltó-egyesülettől átveszi az önkormányzati vagy hivatásos tűzoltóság,
- a nem főfoglalkozású létesítményi tűzoltóságtól átveszi az önkormányzati tűzoltóság,
- az önkormányzati tűzoltóságtól átveszi a hivatásos tűzoltóság,
- a főfoglalkozású létesítményi tűzoltóságtól átveszi a hivatásos tűzoltóság.

Tűzoltásvezetői feladatokat csak úgy lehet ellátni, ha az illető rendelkezik a törvényben meghatározott képesítéssel, iskolai végzettséggel. Az önkormányzati tűzoltóságok esetében ez a Katasztrófavédelmi Oktatási Központ által lebonyolított képzéseket, vagy azokkal egyenértékű közép- vagy felsőszintű képzéseket követően lehetséges.¹¹

A 48/2011. (XII. 15.) BM rendelet határozza meg az önkormányzati tűzoltóságok legkisebb létszámát, létesítményei és felszereléseinek minimális mennyiségét, minőségét, valamint szolgálati ellátását. Ebben rögzítették, hogy az önkormányzati tűzoltóság legkevesebb 4 fővel adhat készenléti szolgálatot, amelyben a hivatásos tűzoltóság is vonható. Ilyenkor a hivatásos tűzoltóság szüneteltethető. A riasztást¹² követően 8 percn belül kell megkezdeniük a vonulást.

Állományát tekintve vegyesen állhat főfoglalkozású vagy önkéntes jogviszonyban álló önkormányzati tűzoltókból.¹³ Ezekon felül az önkormányzati tűzoltóságoknak is gondoskodniuk kell a szolgáltatástervezésről, valamint az éves továbbképzési tervről.

Az önkormányzati és létesítményi tűzoltóságokra, valamint a hivatásos tűzoltóság, önkormányzati tűzoltóság önkéntes tűzoltó egyesület fenntartásához való

¹⁰ 2018. évi L. törvény Magyarország 2019. évi központi költségvetéséről 44. §.

¹¹ „[...] minimum tűzoltó II. részsakképesítéssel – vagy annak megfelelő, e rendeletben elismerhető szakmai képesítéssel, – a képzés megszerzésétől számított minimum 5 éves, hivatásos, önkormányzati, vagy főfoglalkozású létesítményi tűzoltóságnál szerzett tűzoltási, műszaki mentési gyakorlattal, továbbá tűzoltásvezető I. tanfolyammal”. 9/2015. (III. 25.) BM rendelet a hivatásos katasztrófavédelmi szerveknél, az önkormányzati és létesítményi tűzoltóságoknál, az önkéntes tűzoltó egyesületeknél, valamint az ez irányú szakágazatokban foglalkoztatottak szakmai képzési követelményeiről és szakmai képzéséről 17. § b) pont.

¹² A riasztás közvetlenül az önkormányzati tűzoltóságra érkezik (erről azonnal tájékoztatnia kell a megyei műveletirányítást), ha a segélyhívás vagy jelzés odaérkezik, illetve a megyei műveletirányítástól kaphatják, ha a hívás a 112-re fut be.

¹³ Mind a főfoglalkozású, mind pedig az önkéntes jogviszonyban álló önkormányzati tűzoltónak be kell töltenie a szolgálat ellátásához a 18. életévét, és pszichikai, fizikai egészségügyi alkalmassági vizsgálaton kell átesnie, de a képzettségi szintjük eltérő. A főfoglalkozásúak a Katasztrófavédelmi Oktatási Központban kell képzést szerezniük, az önkéntes jogviszonyban állóknak 40 órás tűzoltó alaptanfolyamon kell „megfelelő” minősítéssel vizsgázniuk: 9/2015. (III. 25.) BM rendelet a hivatásos katasztrófavédelmi szerveknél, az önkormányzati és létesítményi tűzoltóságoknál, az önkéntes tűzoltó egyesületeknél, valamint az ez irányú szakágazatokban foglalkoztatottak szakmai képzési követelményeiről és szakmai képzéséről, 5. § és 1. melléklet.

hozzájárulásra vonatkozó szabályokról szóló 239/2011. (XI. 18.) Korm. rendeletben határozzák meg, hogy az önkormányzati tűzoltóparancsnokságok (ÖTP-k) vonulási területeit, amely szerint a riasztott erők legfeljebb 25 percen belül érjenek a helyszínre a jelzés vételétől, vagy ha több mint 25 perccel később ér a helyszínre, de hamarabb, mint a hivatásos tűzoltóság, akkor a kérdéses terület csatolható az önkormányzati tűzoltóság vonulási területéhez.

A rendelet alapján az önkormányzati tűzoltóságnak a magalakulást követő 30 napon belül együttműködési megállapodást kell kötnie az illetékes katasztrófavédelmi kirendeltséggel, amelyet a megyei katasztrófavédelmi igazgatóság vezetője hagy jóvá.

Az együttműködési megállapodásnak tartalmaznia kell a felek nevét, székhelyét, a kapcsolattartók nevét, elérhetőségét, a vonulási területet, a készenléti létszámot, a riasztható eszközöket és felszereléseket, valamint az együttműködési megállapodás megszűnésének eseteit. Megszűnésre okot adó körülmény általában, ha az egyik fél jogutód nélkül megszűnik, vagy ha az önkormányzati tűzoltóság nem tudja a vállalt feladatát¹⁴ teljesíteni és emiatt a megállapodás megszüntetését kéri.

Az önkormányzati tűzoltóságok szakmai felügyeletéről és ellenőrzéséről a tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról szóló 1996. évi XXXI. törvény egyes részei szólnak.

Az önkormányzati tűzoltóság parancsnokát a települési önkormányzat képviselőtestülete évente beszámoltatja az elvégzett feladatokról, a vonulási terület tűzvédelmi helyzetéről.

A BM OKF koordinálja és ellenőrzi az önkormányzati tűzoltóságok költségvetés-tervezésével kapcsolatos feladatait, valamint a területi szerv útján folyamatosan ellenőrzi a költségvetési és egyéb forrásból származó pénzeszközei felhasználását.¹⁵ Az önkormányzati tűzoltóság fennmaradásának és működésének rendkívüli költségeit szintén a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi szerve finanszírozza egy erre félretett alapból.

A BM OKF és a megyei (fővárosi) katasztrófavédelmi igazgatóság a katasztrófavédelmi kirendeltségek szervezetébe tartozó hivatásos tűzoltó-parancsnokságok útján ellenőrzi a parancsnokság területén működő önkormányzati tűzoltóság egészét: a feladatok ellátását, az ahhoz szükséges személyi és technikai feltételeket, valamint az oktatást. Amennyiben az ellenőrzés során hiányosságot tárnak fel, pótlásra hívja fel a figyelmet a hivatásos szerv. Amennyiben az önkormányzati tűzoltóság egyáltalán nem vagy nem megfelelően intézkedik a hiányosság pótlására, a BM OKF a feladatellátási-képesség csökkenésével arányos módon csökkenti az általa biztosított költségfedezetet.

A fentiek alapján úgy tűnik, az önkormányzati tűzoltóságok „helyileg” a hivatásos tűzoltóság és az önkéntes tűzoltó-egyesületek között vannak: fenntartásuk, működtetésük egy része állami kézben van, de ugyanolyan mértékben a létesítő

¹⁴ A vállalt feladat mentő tűzvédelmi tevékenység és ezzel kapcsolatos feladatok végrehajtását, valamint biztonsági intézkedések végrehajtásában történő közreműködést takar.

¹⁵ Az önkormányzati tűzoltóságok pályázati úton kaphatnak az országos és az illetékes területi katasztrófavédelmi szervtől pályázati úton, valamint egyedi elbírálás alapján pénzbeli és nem pénzbeli juttatást. Ezenkívül a fenntartás és működés költségeit is vállalja az önkormányzati tűzoltóság által elvégzett feladattal arányosan: 1996. évi XXXI. törvény a tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról 34. § (4) bek.; 41. § (5) bek.

önkormányzatában is. Feltehető a kérdés: kinek az elvárásait kell az önkormányzati tűzoltóságnak előrébb sorolnia: az államét vagy az önkormányzatét? A személyi állomány is ugyanilyen kettős: vannak főfoglalkozásúak és önkéntesek.

Ebben az esetben nem lehet kérdés, hogy – a képzési feltételeket ismerve – a főfoglalkoztatásúak a képzetebbek, felkészültebbek. De az ő esetükben is felmerül: ha az önkormányzati tűzoltóság legmagasabb tisztségeihez is néhány személy megszerezte a képzettséget, hogyan fejleszthető a már megszerzett tudás még tovább.

A kettősség miatt felmerül még, hogy az önkormányzatnak joga van bármikor megszüntetni az általa létrehozott és „félíg” fenntartott önkormányzati tűzoltóságot, ezzel szemben a hivatásos katasztrófavédelmi szervnek nincs ilyen lehetőség a kezében.

De ha az általa végrehajtott ellenőrzések során olyan működési, fenntartási vagy egyéb hibát tár fel, és azt az érintett önkormányzati tűzoltóság – súlyosabb esetben az önkormányzat bevonásával – sem tudja kezelni, akkor a megszüntetés vagy önkéntes tűzoltó egyesületté válás lehet a megoldás.

Ezek olyan felvetések, amelyeket meg kellene válaszolni, hiszen ha a védelmi igazgatás gépezetének be kell indulnia, nem mindegy, hogy az önkormányzati tűzoltóságokat hogyan alkalmazzák.

Felhasznált irodalom

Jelentés Magyarország nemzeti katasztrófavédelemértékelési módszertanáról és annak eredményeiről, 2014.

Bognár Balázs – Kátai-Urbán Lajos – Kossa György – Kozma Sándor – Szakál Béla – Vass Gyula: Iparbiztonságtan I. Kézikönyv az iparbiztonsági üzemeltetői és hatósági feladatok ellátásához, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest, 2013.

Muhoray Árpád: A 2001-es beregi árvíz tizedik évfordulóján túl, *Belügyi Szemle*, 60 (2012/9) 107–123.

Muhoray Árpád: A katasztrófavédelem aktuális feladatai, Tanulmány, 2012, http://mhtt.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Muhoray_Arpád.pdf (Letöltve: 2018. 12. 10.)

Jogi források

1996. évi XXXI. törvény a tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról
2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról

2018. évi L. törvény Magyarország 2019. évi központi költségvetéséről

114/1995. (IX. 27.) Korm. rendelet a települések polgári védelmi besorolásáról és a védelmi követelményekről

234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról

- 239/2011. (XI. 18.) Korm. rendelet az önkormányzati és létesítményi tűzoltóságokra, valamint a hivatásos tűzoltóság, önkormányzati tűzoltóság és önkéntes tűzoltó egyesület fenntartásához való hozzájárulásra vonatkozó szabályokról
- 39/2011. (XI. 15.) BM rendelet a tűzoltóság tűzoltási és műszaki mentési tevékenységének általános szabályairól
- 48/2011. (XII. 15.) BM rendelet az önkormányzati tűzoltóságok legkisebb létszámáról, létesítményei és felszerelése minimális mennyiségéről, minőségéről és a szolgálati ellátásáról
6. számú melléklet a 314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelethez, A környezeti hatástanulmány általános tartalmi követelményei
- 8/2014. (III. 21.) BM OKF utasítás az önkormányzati tűzoltó-parancsnokságok szakmai irányításáról és felügyeleti ellenőrzésének rendjéről. [módosította: 10/2018. (X. 4.) BM OKF utasítás]
- 9/2015. (III. 25.) BM rendelet a hivatásos katasztrófavédelmi szerveknél, az önkormányzati és létesítményi tűzoltóságoknál, az önkéntes tűzoltó egyesületeknél, valamint az ez irányú szakágazatokban foglalkoztatottak szakmai képesítési követelményeiről és szakmai képzéséről

